

2014 - 2020

**STRATEGIJA ZA IZVAJANJE RESOLUCIJE O
STRATEŠKIH USMERITVAH RAZVOJA
SLOVENSKEGA KMETIJSTVA IN ŽIVILSTVA
DO LETA 2020**

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje
PREDLOG, 12.5.2014

Kazalo vsebine

1. UVOD.....	4
1.1. Izhodišča za strategijo.....	4
1.2. Analiza stanja slovenskega kmetijstva in živilstva.....	5
1.2.1 Kmetijstvo.....	5
1.2.2. Živilstvo.....	10
1.3. Varstvene usmeritve za področje okolja, narave, zdravja ljudi in kulturne dediščine.....	12
1.4. Izzivi in cilji.....	16
2. MEHANIZMI IN INSTRUMENTI ZA DOSEGANJE STRATEŠKIH CILJEV V RAZVOJU SLOVENSKEGA KMETIJSTVA IN ŽIVILSTVA.....	19
2.1. Ukrepi Programa razvoja podeželja 2014 – 2020.....	19
2.2. Neposredna plačila.....	23
2.3. Tržno cenovni ukrepi.....	24
2.4. Nacionalne področne strategije ali načrti.....	25
2.5. Državne pomoči.....	25
3. HORIZONTALNI UKREPI ZA DOSEGANJE PREDNOSTNIH PROGRAMSKIH USMERITEV.....	28
3.1. ZAGOTAVLJANJE STABILNIH PROIZVODNIH IN EKONOMSKIH RAZMER ZA KMETIJSTVO.....	28
3.1.1. Neposredna plačila.....	28
3.1.2. Tržno cenovni ukrepi.....	32
3.1.3. Obvladovanje tveganj v kmetijstvu.....	33
3.1.3.1. Odprava posledic naravnih nesreč v kmetijstvu.....	34
3.1.3.2. Zavarovanje kmetijske proizvodnje.....	35
3.1.3.3. Letalska obramba pred točo.....	36
3.1.3.4. De minimis pomoči ob izjemnih dogodkih.....	37
3.1.4. Davčna in socialna politika.....	37
3.2. PRESTRUKTURIRANJE IN DVIG KONKURENČNOSTI KMETIJSTVA IN POVEZANIH PANOG.....	39
3.2.1. Prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev.....	39
3.2.2. Živilskopredelovalna industrija.....	40
3.2.3. Mladi kmetje.....	43
3.2.4. Prilagajanje kmetijske proizvodnje na podnebne spremembe.....	44
3.3. OHRANJANJE RODNOSTI TAL IN PROIZVODNEGA POTENCIALA KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ.....	47
3.3.1. Varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namembnosti.....	47
3.3.2. Agromelioracije in odpravljanje zaraščenosti kmetijskih zemljišč.....	49
3.3.3. Izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev.....	51
3.3.4. Namakanje.....	54
3.4. UČINKOVITEJŠE TRŽNO ORGANIZIRANJE KMETIJSTVA, KREPITEV AGROŽIVILSKIH VERIG IN VEČJA PREPOZNAVANOST DOMAČIH PROIZVODOV.....	57
3.4.1. Promocija kmetijskih in živilskih proizvodov.....	57
3.4.2. Vloga združništva.....	62
3.4.3. Povezovanje kmetijskih gospodarstev v oblike proizvodnega in tržnega organiziranja.....	63
3.4.4. Uveljavitev načela kratkih verig.....	64
3.4.4.1. Kratke verige v sistemu javnega naročanja hrane in živil v javnih zavodih.....	64
3.4.4.2. Zeleno javno naročanje.....	65
3.4.4.3. Tradicionalni slovenski zajtrk in dan slovenske hrane.....	65
3.4.4.4. Shema šolskega sadja in zelenjave ter Shema šolskega mleka.....	66
3.4.4.6. Alternativne tržne poti.....	66
3.5. KREPITEV ZAGOTAVLJANJA JAVNIH DOBRIN KMETIJSTVA NA PODROČJU VARSTVA OKOLJA IN OHRANJANJA KULTURNE KRAJINE.....	68
3.5.1. Ekološko kmetovanje.....	68
3.5.2. Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami.....	73

3.5.3. Kmetijsko okoljska in kmetijsko podnebna plačila	74
3.6. SOCIALNO VZDRŽEN IN SKLADEN RAZVOJ PODEŽELJA	76
3.6.1. Dopolnilna dejavnost na kmetiji	76
3.6.2. Socialno podjetništvo na podeželju.....	78
3.6.3. Krepitev socialnega kapitala preko lokalnih razvojnih partnerstev	78
3.6.4. Širokopasovna infrastruktura.....	79
3.6.5. Nacionalna mreža za podeželje.....	80
3.7. VEČJA VLOGA ZNANJA IN NJEGOV UČINKOVITEJŠI PRENOS.....	81
3.7.1. Prenos znanja.....	81
3.7.1.1. Ukrepi za prenos znanja PRP 2014 – 2020	84
3.7.1.2. Javne službe	85
3.7.1.2.1. Javna služba kmetijskega svetovanja	85
3.7.1.2.2. Javna služba v hmeljarstvu	86
3.7.1.2.3. Javna svetovalna služba v čebelarstvu.....	86
3.7.1.2.4. Javna služba strokovnih nalog v živinoreji.....	87
3.7.1.2.5. Služba zdravstvenega varstva rastlin.....	88
3.7.1.2.6. Javna služba nalog genske banke v živinoreji	89
3.7.1.2.7. Javne službe na področju strokovnih nalog v proizvodnji kmetijskih rastlin	90
3.7.1.2.8. Javna služba za ohranjanje in trajnostno rabo rastlinskih genskih virov za prehrano in kmetijstvo..	91
3.7.1.3. Raziskovalna dejavnost v kmetijstvu.....	92
4. SEKTORSKE USMERITVE ZA DOSEGANJE PREDNOSTNIH PROGRAMSKIH USMERITEV	95
4.1. Poljedelstvo	95
4.2. Vrtnarstvo.....	99
4.2.1. Zelenjava.....	100
4.2.2. Okrasne rastline.....	103
4.2.3. Zelišča	104
4.2.4. Gojene gobe	105
4.3. Pridelava in zagotavljanje semena v poljedelstvu in vrtnarstvu	109
4.4. Sadjarstvo	112
4.5. Vinogradništvo in vinarstvo.....	117
4.6. Oljkarstvo	122
4.7. Hmeljarstvo	126
4.8. Govedoreja.....	130
4.9. Prašičereja.....	134
4.10. Reja drobnice	138
4.11. Perutninarstvo.....	141
4.12. Čebelarstvo	144
4.13. Konjereja	149
5. OKVIRNA OCENA PRORAČUNSKIH SREDSTEV ZA IZVAJANJE STRATEGIJE.....	153
6. ZAKLJUČEK.....	158
6.1. Uporaba in izvajanje strategije	158
6.2. Spremljanje izvajanja	160

Kazalo preglednic

Preglednica 1: Stopnja samooskrbe s kmetijskimi proizvodi (%); 2000-2012	9
Preglednica 2: Ukrepi in podukrepi PRP 2014 - 2020.....	22
Preglednica 3: Ukrepi neposrednih plačil 2015-2019	32
Preglednica 4: Tržno cenovni ukrepi 2014-2020	33
Preglednica 5: Ocenjena škoda v kmetijstvu in izplačana državna pomoč: 2003-2012 za škodo na pridelkih	34
Preglednica 6: Proračunska sredstva za sofinanciranje zavarovalnih premij in zavarovanost: 2006-2012.....	35
Preglednica 7: Ukrepi za obvladovanje tveganj v kmetijstvu za 2014-2020	37
Preglednica 8: Ukrepi za prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev v 2014 - 2020	40
Preglednica 9: Ukrepi za prestrukturiranje ŽPI v 2014-2020	43
Preglednica 10: Ukrepi namenjenim mladim kmetom 2014-2020.....	44
Preglednica 11: Ukrepi s področja obvladovanja podnebnih sprememb	46
Preglednica 12: Ukrepi za varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namembnosti 2014-2020.....	49
Preglednica 13: Ukrepi agromelioracije in odpravljanje zaraščenosti 2014-2020	51
Preglednica 14: Izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev 2014-2020	54
Preglednica 15: Ukrepi namakanje 2014-2020	56
Preglednica 16: Ukrepi za promocijo kmetijskih in živilskih proizvodov 2014-2020	62
Preglednica 17: Ukrepi zadrug 2014-2020.....	63
Preglednica 18: Ukrepi za uveljavitev načela kratkih verig 2014-2020	67
Preglednica 19: Ekološko kmetovanje in ciljne vrednosti v 2014-2020	71
Preglednica 20: Ukrep OMD.....	74
Preglednica 21: Dopolnilne dejavnosti na kmetijah leta 2013.....	77
Preglednica 22: Ukrepi za socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja 2014-2020.....	78
Preglednica 23: Ukrepi LEADER v PRP 2014 - 2020	79
Preglednica 24: Ukrepi za prenos znanja 2014-2020	84
Preglednica 25: Število priznanih oziroma odobrenih organizacij v živinoreji po vrstah domačih živali v 2011	88
Preglednica 26: Ukrepi za javne službe v kmetijstvu.....	92
Preglednica 27: Ukrepi na področju raziskovalne dejavnosti v kmetijstvu 2014-2020	94
Preglednica 28: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju poljedelstva	99
Preglednica 29: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju vrtnarstva	108
Preglednica 30: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev področju pridelave in zagotavljanja semena v poljedelstvu in vrtnarstvu.....	112
Preglednica 31: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju sadjarstva.....	116
Preglednica 32: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev v vinogradništvu in vinarstvu	120
Preglednica 33: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju oljkarstva	125
Preglednica 34: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju hmeljarstva.....	129
Preglednica 35: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju govedoreje.....	132
Preglednica 36: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju prašičereje.....	137
Preglednica 37: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju reje drobnice.....	140
Preglednica 38: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju perutninarstva.....	144
Preglednica 39: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju čebelarstva.....	147
Preglednica 40: Ukrepi za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju konjereje	151
Preglednica 41: Deleži predvidenega obsega finančnih sredstev za obdobje 2014-2020	153
Preglednica 42: Razdelitev finančnih sredstev po programskih usmeritvah 2014-2020.....	154
Preglednica 43: Razrez finančnih sredstev za Program razvoja podeželja 2014-2020	155
Preglednica 44: Obseg finančnih sredstev za neposredna plačila 2015-2020.....	156
Preglednica 45: Razrez letne nacionalne ovojnice po posameznih shemah neposrednih plačil	157

1. UVOD

1.1. Izhodišča za strategijo

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »Zagotovimo.si hrano za jutri« (v nadaljevanju: resolucija), ki je bila sprejeta v Državnem zboru Republike Slovenije 29.3.2011, določa vsebinski okvir za pripravo različnih razvojnih in izvedbenih dokumentov kmetijske politike. Iz resolucije izhaja posebna zaveza, da je pri pripravi izvedbenih razvojnih dokumentov potrebno zagotoviti konsistentnost izvedbe resolucije skozi različne instrumente in njihovo koherenco z drugimi javnimi politikami in strategijami, ter da bodo vsebovali obvezne sestavine, ki so predpisane s predpisi o dokumentih razvojnega načrtovanja in postopki za pripravo predloga državnega proračuna. Posebna pozornost bo namenjena skladnosti med ukrepi dohodkovne in razvojne pomoči v okviru skupne kmetijske politike in državnimi pomočmi v skladu z nacionalno zakonodajo. Na podlagi takšne sprejete usmeritve je bilo ocenjeno, da bi za zagotovitev usklajenosti politik in ukrepov bilo smiselno najprej pripraviti strategijo za izvajanje resolucije (v nadaljevanju: strategija), ki je ključna za uresničevanje sprejetih ciljev in prednostnih programskih usmeritev. Osnovni namen strategije je opredelitev ključnih ukrepov in aktivnosti, ki bodo omogočili uresničitev z resolucijo postavljenih ciljev.

Resolucija kot strateške cilje razvoja kmetijstva in živilstva določa:

- ✓ Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane.
- ✓ Povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva.
- ✓ Trajnostna raba proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin.
- ✓ Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami).

Strategija obsega v prvem delu analizo stanja, cilje in ukrepe, ki so po svoji vsebini horizontalne narave, in v drugem delu analizo stanja, cilje in ukrepe po posameznih kmetijskih panogah. V zaključnem delu pa je podano okvirno finančno ovrednotenje ukrepov po strukturi virov sredstev ter način spremljanja izvajanja.

Strategija je bila pripravljena ob sodelovanju številnih strokovnjakov, predstavnikov kmetijskih gospodarstev in zainteresiranih nevladnih organizacij. Ocenjujemo, da vključuje nabor vseh najpomembnejših ukrepov in aktivnosti, ki odražajo razvojne potrebe slovenskega kmetijstva in živilstva.

Strateški cilji in prednostne programske usmeritve resolucije so podlaga za umeščanje kmetijske politike pri razvojnem strateškem načrtovanju Republike Slovenije v obdobju do leta 2020 (Strategija razvoja Slovenije¹, Slovenska industrijska politika², Državni program razvojnih prioritet in investicij Republike Slovenije, Partnerska pogodba).

¹ SRS, v usklajevanju za obdobje 2014-2020, UMAR

² SIP, sprejeta na Vladi RS 6.2.2013

1.2. Analiza stanja slovenskega kmetijstva in živilstva

1.2.1 Kmetijstvo

Po podatkih nacionalnih računov kmetijstvo skupaj z lovstvom, gozdarstvom in ribištvom k skupni ustvarjeni dodani vrednosti prispeva okrog 2,5 %, k bruto domačemu proizvodu (BDP) Slovenije 1,2 %, k skupni zaposlenosti pa 8,3 %. Vsi deleži so v zadnjih nekaj letih dokaj stabilni, velik razkorak med njima pa kaže na še vedno prisoten problem nizke produktivnosti dela v kmetijstvu.

➤ Število kmetijskih gospodarstev in raba zemljišč

Po podatkih popisa kmetijstva 2010 se v Sloveniji s kmetijsko dejavnostjo ukvarja 74.646 kmetijskih gospodarstev. V primerjavi s popisom, ki je bil izveden leta 2000, se je število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 12.000 oziroma za skoraj 14 %. V letu 2010 so kmetijska gospodarstva upravljala s 507 tisoč ha kmetijskih zemljišč, od katerih so uporabljala dobrih 474.000 ha. V primerjavi s podatki popisa iz leta 2000 so skupna kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) manjša za okoli 11.000 ha oziroma dobra 2 %. Površina se je zmanjšala praktično pri vseh vrstah rabe zemljišč z izjemo njiv, ki je v primerjavi z letom 2000 ostala skoraj nespremenjena. Površine sadovnjakov so manjše za dobro petino, površine trajnega travinja za slabe 3 %, površine pod vinogradi pa za dober odstotek. Pri tem niso upoštevani skupni travniki in pašniki. Njihova površina se je v medpopisnem obdobju zmanjšala od 22.786 ha v letu 2000 na 8.221 ha v letu 2010.

Še bolj kot skupno število gospodarstev se je zmanjšalo število kmetijskih gospodarstev s posamezno vrsto rabe zemljišč. Število kmetijskih gospodarstev s sadovnjaki se je skoraj prepolovilo, nekoliko manj izrazito pa se je zmanjšalo tudi število gospodarstev pri drugih vrstah rabe.

V strukturi kmetijskih zemljišč v uporabi trajni travniki in pašniki še vedno predstavljajo več kot polovico (58 %), sledijo njive in vrtovi s 36 % ter trajni nasadi s slabimi 6 %. V primerjavi z letom 2000 se ti deleži niso bistveno spremenili.

Ker se je število kmetijskih gospodarstev v obdobju 2000-2010 zmanjšalo bolj kot površina kmetijskih zemljišč v uporabi, se je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev povečala od 5,6 ha v letu 2000 na 6,4 ha v letu 2010 oziroma za 13 %.

Gledano po vrstah rabe se je povprečna velikost od leta 2000 relativno najbolj povečala pri sadovnjakih (skoraj za 50 %), sledijo vinogradi in njive (za okoli 30 %), najmanj pa se je povečala povprečna površina trajnega travinja na gospodarstvo (za slabih 17 %).

Na proces koncentracije kmetijskih zemljišč kažejo tudi spremembe velikostne strukture kmetijskih gospodarstev. Delež gospodarstev, ki imajo v uporabi nad 20 ha kmetijskih zemljišč, je v primerjavi z letom 2000 dvakrat večji (leta 2010 4,5 %), kmetijska zemlja, ki jo ta gospodarstva uporabljajo, pa zavzema skoraj 30 % skupne površine kmetijske zemlje v uporabi, kar je 12 odstotnih točk več kot leta 2000.

Število kmetijskih gospodarstev in površina kmetijske zemlje v uporabi v velikostnih razredih do 20 ha KZU se je v primerjavi z letom 2000 zmanjšalo za okoli 16 %. Zmanjševanje števila gospodarstev v teh razredih je potekalo dokaj enakomerno skozi celotno medpopisno obdobje, z izjemo kmetijskih gospodarstev v velikostnem razredu do 5 ha KZU. V tem velikostnem razredu se je število gospodarstev močno zmanjšalo v obdobju 2000-2003, kasneje pa se ni bistveno spremenilo.

Tako število kmetijskih gospodarstev, kot tudi površina kmetijske zemlje v uporabi se je v celotnem medpopisnem obdobju najbolj zmanjšala v velikostnem razredu od 5 do 10 ha KZU (za okoli petino), kljub temu pa se v tem velikostnem razredu še vedno nahaja okoli četrtnina vseh gospodarstev in KZU.

Za primerjavo navajamo še podatke Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (v nadaljnjem besedilu: ARSKTRP), pridobljene iz zbirnih vlog od leta 2009 – 2012. Število kmetijskih gospodarstev, ki oddajajo zbirno vlogo, se v zadnjih letih nekoliko znižuje: v letu 2009 je oddalo zbirno vlogo 60.843 kmetijskih gospodarstev (KMG), v letu 2010: 60.218 KMG, v letu 2011: 59.646 KMG, v letu 2012 pa 59.312 KMG, kar pa nima izrazitega vpliva na prijavljene površine kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU), saj se le-te celo povečujejo (v letu 2009 je bilo prijavljenih 459.742 ha KZU, v letu 2010: 452.964 ha, v letu 2011: 453.031 ha in v letu 2012: 454.420 ha).

➤ **Živinoreja**

Po podatkih popisa kmetijstva 2010 se z živinorejo ukvarja nekaj manj kot 59.000 kmetijskih gospodarstev, kar je skoraj 19.000 oziroma četrtnina manj kot leta 2000. Močno se je zmanjšalo število gospodarstev, ki redijo prašiče, perutnino, govedo ali kunce (za okoli 40 %), manjše pa je tudi število gospodarstev s kozami. V tem medpopisnem obdobju se je povečalo le število gospodarstev, ki redijo ovce, konje ali jelenjad.

Še bolj izrazito kot pri rabi kmetijske zemlje, se procesi specializacije kažejo v živinoreji. V letu 2010 se je z živinorejo ukvarjalo 79 % vseh gospodarstev, kar je 11 odstotnih točk manj kot leta 2000. Največ gospodarstev je v letu 2010 redilo govedo (48 % vseh) in perutnino (48 % vseh), sledijo pa gospodarstva s prašiči (35 % vseh). Kmetijska gospodarstva so v letu 2010 redila 421.553 glav velike živine (GVŽ) oziroma dobrih 11 % manj kot leta 2000. Največji padec števila živine v primerjavi z letom 2000 je opazen pri kuncih (-53 %), prašičih (-37 %) in perutnini (-27 %), medtem ko je zmanjšanje števila govedi mnogo manj izrazito (-5 %).

Zaradi večjega padca števila kmetijskih gospodarstev od padca števila živine, se je povprečno število GVŽ na gospodarstvo povečalo od 6,1 v letu 2000 na 7,2 leta 2010 oziroma za 18 %.

Proces koncentracije v živinoreji je opazen pri vseh vrstah živine, najbolj izrazit in enakomeren pa je v govedoreji. Gospodarstva z govedom so leta 2010 v povprečju redila 13,1 glave, kar je 4,2 glave več kot leta 2000. Povprečno število krav molznic na gospodarstvo se je v istem obdobju podvojilo (na 9,9 glav), poraslo pa je tudi povprečno število drugih krav (na 3,3 glave na gospodarstvo oziroma za 17 %). Pri prašičih je bilo povečanje povprečnega števila živali na gospodarstvo med letoma 2000 in 2010 precej manjše (+7 %), kar pa je v celoti posledica dogajanj v obdobju po letu 2007. Od leta 2000 do 2007 je povprečno število prašičev na gospodarstvo namreč poraslo od 13,5 na 17,2 glave, nato pa se je zaradi velikega padca števila živali do leta 2010 zmanjšalo na 14,4 glave.

Velikostna struktura na živinorejskih gospodarstvih se je v zadnjih desetih letih precej izboljšala. Število gospodarstev, ki redijo več kot 30 GVŽ, se je povečalo za 59 %, ta gospodarstva pa redijo tretjino vseh GVŽ, kar je 11 odstotnih točk več kot v letu 2000.

➤ **Delovna sila na kmetijskih gospodarstvih**

Na kmetijskih gospodarstvih je v letu 2010 delalo dobrih 211.000 oseb, od tega 205.597 na družinskih kmetijah in 5.594 v kmetijskih podjetjih in zadrugah. V obdobju 2000-2010 se je število oseb, ki delajo v kmetijstvu, zmanjšalo za 18 %.

Skupaj s sezonskim in priložnostnim delom ter strojnimi storitvami je vložek dela, izražen v polnovrednih delovnih močeh (PDM), znašal 77.012 PDM. Skupna zaposlenost v kmetijstvu se je tako v primerjavi s popisom 2000 zmanjšala za skoraj 29 %.

Povprečno število PDM na kmetijsko gospodarstvo se je v medpopisnem obdobju znižalo za 17 % in sedaj znaša 1,03. Zmanjšal se je tudi vložek dela na enoto površine kmetijske zemlje v uporabi in sicer od 22 PDM/100 ha KZU leta 2000 na 16 PDM/100 ha KZU leta 2010 oziroma za skoraj 27 %.

Starostna struktura družinskih članov na kmetijah se še vedno slabša. Več kot ena tretjina družinskih članov je starejših od 55 let, kar je 4 odstotne točke več kot v letu 2000. Nasprotno se je delež družinskih članov, mlajših od 45 let v obdobju od leta 2000 zmanjšal za 7 odstotnih točk, predvsem na račun zmanjšanja deleža družinskih članov mlajših od 25 let. Po podatkih popisa 2010 je sedaj mlajših od 45 let manj kot polovica družinskih članov na družinskih kmetijah.

Počasi, a vztrajno se izboljšuje izobrazbena struktura gospodarjev na družinskih kmetijah. Delež gospodarjev brez izobrazbe ali samo z osnovnošolsko izobrazbo se je v primerjavi z letom 2000 zmanjšal za 15 odstotnih točk oziroma na 43 %. Vzporedno se je povečal delež gospodarjev s poklicno ali srednjo izobrazbo, pa tudi tistih z višjo ali visoko izobrazbo.

Podobne spremembe zasledimo tudi pri kmetijski izobrazbi gospodarjev. V primerjavi z letom 2000 se je v letu 2010 delež gospodarjev, ki imajo samo praktične izkušnje v kmetijstvu zmanjšal za 19 odstotnih točk in sedaj znaša dobrih 64 %. Skoraj za trikrat se je povečalo število gospodarjev, ki imajo opravljene tečaje iz kmetijstva, povečal pa se je tudi delež gospodarjev z različnimi oblikami formalne kmetijske izobrazbe.

➤ Tipologija in ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev

V Sloveniji je bilo v letu 2010 v določeno vrsto rastlinske oziroma živinorejske pridelave usmerjeno 71 % kmetijskih gospodarstev. V okviru specializirane rastlinske pridelave prevladuje tip gospodarstev, ki je usmerjen v poljedelstvo (17 %), sledijo pa mu gospodarstva, ki so usmerjena v gojenje trajnih nasadov, kamor se uvršča dobra desetina vseh kmetijskih gospodarstev. Med specializiranimi živinorejskimi gospodarstvi prevladuje pašna živinoreja, saj se z njo ukvarja 40 % vseh kmetijskih gospodarstev. Slabih 30 % kmetijskih gospodarstev spada v enega od tipov z mešano pridelavo, bodisi v tip mešana rastlinska pridelava, mešana živinoreja ali pa kombinacija obojega.

Specializirana kmetijska gospodarstva so v letu 2010 upravljala z več kot tri četrtine (77 %) kmetijske zemlje v uporabi. V okviru specializirane rastlinske pridelave se nahaja manj kot petina vse kmetijske zemlje v uporabi (dobrih 18 %), v okviru poljedelske pridelave pa le 13 %. Več kot 55 % kmetijske zemlje v uporabi uporabljajo kmetijska gospodarstva, ki so usmerjena v rejo travojede živine.

Kmetijska gospodarstva so v letu 2010 dosegla skupni standardni prihodek v višini 913 milijonov EUR, k čemur so specializirana gospodarstva prispevala 78 %. Kar polovico skupnega standardnega prihodka so ustvarila gospodarstva, ki so bila usmerjena v rejo pašne živine.

Glede na velikostne razrede ekonomske velikosti je bilo v letu 2010 več kot dve tretjini kmetijskih gospodarstev v razredih do 8.000 EUR. Ta gospodarstva so skupaj ustvarila slabo petino standardnega prihodka, upravljala tretjino vseh kmetijskih zemljišč v uporabi in redila slabo petino vseh GVŽ, na njih pa je bila zaposlena skoraj polovica vseh PDM v kmetijstvu. Več kot 20 % gospodarstev in standardnega prihodka se nahaja v razredih ekonomske velikosti med 8.000 in 25.000 EUR, v teh razredih pa je skoraj 30 % KZU, GVŽ in PDM. Le pri okoli 10 % kmetijskih gospodarstev ekonomska velikost dosega ali presega 25.000 EUR, ta velikostni razred pa skupaj ustvari skoraj 60 % celotnega standardnega prihodka.

➤ Obseg kmetijske proizvodnje

Kmetijska proizvodnja, zlasti rastlinska, je močno odvisna od naravnih razmer, kar se odraža v velikih nihanjih v obsegu proizvodnje. Po letu 2000 je bil ob tem opazen zmeren trend rasti obsega rastlinske pridelave, ki pa se je v letu 2012 prekinil zaradi izjemno slabe letine kot posledica izrazito neugodnih vremenskih razmer. V živinoreji so spremembe v obsegu proizvodnje praviloma manjše kot v rastlinski pridelavi. Po letu 2007 se obseg proizvodnje rahlo zmanjšuje in to predvsem kot posledica občutnega padca proizvodnje v prašičereji.

Rastlinska pridelava v zadnjih letih k bruto vrednosti kmetijstva prispeva med 51 in 55 %, živinoreja pa med 43 in 47%.

➤ Samooskrba s kmetijskimi proizvodi

Slovenija je neto uvoznica agroživilskih proizvodov. Pokritost uvoza z izvozom je manj kot 50-odstotna, kar pomeni, da Slovenija z domačo pridelavo ne pokriva svojih potreb po agroživilskih proizvodih. Stopnja samooskrbe v Sloveniji je za živalske proizvode precej višja kot za rastlinske proizvode. Sicer pa se stalni presežki pojavljajo le pri hmelju, ki je skoraj v celoti namenjen svetovnemu trgu, kravjemu mleku (stopnja samooskrbe med 113 in 120 %), perutninskem mesu (stopnja samooskrbe med 109 in 115 %) in svežih jabolkih (neto izvoz med 10.000 in 15.000 ton letno). V zadnjih letih pa je Slovenija neto izvoznik tudi pri govejem mesu (stopnja samooskrbe med 98 in 111 %). Največji primanjkljaj je pri sladkorju, ki ga sami ne proizvajamo več, ter rastlinskem olju, velik pa je tudi pri zelenjavi (stopnja samooskrbe pod 40 %), svežem sadju (neto uvoz okoli 100.000 ton letno), krompirju (stopnja samooskrbe med 55 in 63 %) in svinjskem mesu (stopnja samooskrbe pod 50 %). Primanjkljaj se pojavlja tudi pri žitu (stopnja samooskrbe za vsa žita skupaj je v zadnjih dveh letih znašala dobrih 70 %). Najnižjo stopnjo samooskrbe sta med posameznimi vrstami žit v obdobju 2000-2012 izkazovali rž in soržica (leta 2012: 50 %), najvišjo stopnjo samooskrbe pa je izkazovala tritikala, skoraj 89 % in je tudi v tem obdobju najhitreje naraščala. Stopnja samooskrbe pri pšenici je leta 2012 dosegla 65 %, pri ječmenu je rahlo preseгла 81 %, pri koruzi za zrnje pa je preseгла 71 %. Manjši primanjkljaj beležimo tudi pri jajcih in nekoliko večji pri medu, medtem ko sta pri mesu drobnice prireja in poraba dokaj izravnani. Pri vinu se izvozno-uvozni status spreminja, pri čemer je Slovenija tradicionalno neto izvoznik vina z geografskim poreklom in neto uvoznik vina brez geografskega porekla. Stopnja samooskrbe z vinom je v tržnem letu 2011/2012 dosegla 102 %, v tržnem letu 2012/2013 pa 82 %.

V Sloveniji je nizka tudi samooskrba z ekološko pridelanimi žvili. Delež ekološko pridelanih živil v prodaji je bil leta 2010 komaj enoodstoten. Od tega je le 20 % ekoživil slovenskega porekla³.

V Sloveniji smo leta 2012 potrošili na prebivalca povprečno 115 kg žit (od tega 95 kg pšenice), 95 kg zelenjave, 88 kg mesa (od tega največ, 38 kg, prašičjega mesa ter 19 kg govejega mesa) in 63 kg krompirja. V enem letu je vsak prebivalec potrošil povprečno še 41 kg sladkorja, 9 kg jajc, 6 kg riža ter popil skoraj 38 litrov vina.

³ Vir: ITR

Preglednica 1: Stopnja samooskrbe s kmetijskimi proizvodi (%); 2000-2012

Koledarsko leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Žito (brez riža)	48,0	46,1	62,8	37,6	63,3	60,0	50,0	53,6	63,5	55,4	56,5	71,1	70,2
- pšenica	62,8	58,0	63,2	47,3	53,7	48,0	44,0	46,6	55,1	47,9	49,3	54,9	64,8
- koruza	47,8	45,2	74,8	37,6	77,3	72,1	57,0	58,0	72,3	60,7	61,5	82,4	71,5
- ječmen	30,0	33,2	34,4	24,3	45,2	50,5	44,7	52,7	57,1	52,8	54,3	68,0	81,3
- rž	7,4	18,4	17,1	20,6	42,1	36,3	17,3	21,6	18,8	22,0	31,1	43,2	49,6
Krompir (svež in predelan, brez škroba)	83,3	78,5	85,0	64,5	86,0	74,1	59,8	70,4	57,4	62,8	63,0	62,9	55,1
Sladkor	58,2	32,9	48,7	40,3	40,7	48,5	59,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zelenjava (sveža in predelana)	47,1	39,4	42,1	37,2	43,3	44,9	38,6	33,7	36,2	37,5	30,1	36,7	34,0
Vino - tržno leto	:	:	:	:	:	95,5	91,3	105,1	96,8	100,2	96,3	101,4	82,3
Meso (skupaj z drobovino)	91,6	99,6	97,1	97,3	91,9	88,4	88,0	92,5	90,9	82,6	84,0	84,7	83,4
- goveje in telečje meso	95,9	119,1	116,9	106,7	96,5	93,4	101,4	101,2	103,0	98,0	105,8	109,7	111,5
- prašičje meso	76,6	80,7	77,8	86,5	79,9	69,5	69,6	73,6	70,2	54,8	52,3	49,5	46,5
- meso drobnice	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,5	99,5	98,6	98,5	97,4	97,8	99,0	99,1
Mleko, skupaj (ekvivalent SS)	113,2	116,5	115,2	115,6	113,8	113,4	120,2	120,3	114,7	113,8	116,3	119,7	117,0
Mlečni izdelki - tržna bilanca													
- sveže mleko	145,6	147,6	139,3	129,0	146,4	135,2	116,4	126,7	98,6	105,5	110,8	107,9	107,8
- fermentirani izdelki	155,7	158,0	155,5	134,9	119,2	101,1	97,3	92,3	92,1	82,8	79,5	83,9	85,3
- smetana	104,8	104,4	101,7	100,6	108,8	105,8	99,4	96,8	92,6	95,9	114,5	101,9	105,9
- sir in skuta	107,7	109,6	110,3	112,4	104,6	89,9	77,8	66,5	65,1	61,5	63,7	63,6	59,8
- maslo	172,0	175,1	191,0	245,0	192,9	156,5	119,5	102,2	91,4	86,7	89,8	89,1	78,1
Jajca	95,4	97,7	96,7	103,9	102,9	94,4	96,8	95,1	95,4	93,1	92,7	96,2	92,2
Med	111,7	104,5	105,3	97,5	102,0	75,2	80,9	77,9	81,5	85,0	74,1	85,2	51,2

Vir: SURS, KIS

➤ Cene v kmetijstvu

Do leta 2005 je kmetijstvo spremljal dolgoletni trend padanja cen kmetijskih proizvodov, v zadnjih letih pa so spremembe cen med leti izrazitejše in različno smerne. Po treh letih hitre rasti so v letu 2009 cene kmetijskih proizvodov zopet močno padle, in se realno vrnile nazaj na raven leta 2005, kjer so ostale tudi v po letu 2010, zlasti v letu 2011 ter deloma v 2012 pa beležimo ponovno realno rast teh cen. Ob rasti cen kmetijskih proizvodov rastejo tudi cene proizvodov in storitev za tekočo porabo v kmetijstvu (inputi), pri čemer je njihovo povečanje praviloma izrazitejše, kar se odraža v slabšanju cenovno stroškovnih razmerij v kmetijstvu.

Sicer se cene kmetijskih pridelkov in cene inputov za kmetijstvo pri nas gibljejo podobno kot v povprečju EU. Zaostrovanje cenovno-stroškovnih razmerij v kmetijstvu tako ni samo značilnost Slovenije, temveč je opazno tudi v EU kot celoti.

➤ **Ekonomski rezultati kmetijstva**

Ekonomske razmere za kmetijstvo so v zadnjih letih zaznamovale predvsem velike spremembe v cenah, ki so se skupaj s spremembami v obsegu proizvodnje in vmesne potrošnje odrazile tudi na nihanju dohodkov. Izrazito poslabšanje ekonomskih rezultatov beležimo v letih 2008 in 2009, v letih 2010 in 2011 pa so se ti nekoliko izboljšali.

Do ponovnega poslabšanja ekonomskih rezultatov v kmetijstvu je prišlo v letu 2012. Slabe vremenske razmere so vplivale na nižjo vrednost rastlinske pridelave, kar je posredno vplivalo na padec dohodkov iz kmetijstva v tem letu.

V povprečju zadnjih let (2008-2012) je vrednost kmetijske proizvodnje po osnovnih cenah znašala okoli 1,15 milijarde EUR. 64 % te vrednosti predstavlja vmesna potrošnja (735 milijonov EUR), preostanek pa bruto dodana vrednost (414 milijonov EUR). Skupaj s subvencijami na proizvodnjo se je faktorski dohodek kmetijstva v povprečju gibal okoli 417 milijonov EUR, preračunano na polnovredno delovno moči (PDM) pa okoli 5.280 EUR.

Dohodki v slovenskem kmetijstvu še vedno močno zaostajajo za povprečnimi dohodki v kmetijstvu EU. V povprečju obdobja 2008-2012 je faktorski dohodek na PDM pri nas dosegel okoli 41% povprečja EU kot celote (EU 27), gibal pa se je v razponu med največ 46% (2009) in najmanj 35% (2012).

1.2.2. Živilstvo

➤ **Obseg industrijske proizvodnje**

Prispevek proizvodnje hrane in pijač k skupni dodani vrednosti gospodarskih dejavnosti, kot tudi k skupni zaposlenosti, se zmanjšuje in v zadnjih letih znaša pod 2 %. Prihodki od prodaje živilskopredelovalne panoge so v letu 2012 znašali 8,9% skupne prodaje predelovalne panoge. Obseg industrijske proizvodnje v tej panogi močno zaostaja za rastjo proizvodnje v predelovalnih dejavnostih. V letu 2012 pa je obseg industrijske proizvodnje živil po dveh letih rasti upadel. Po letu rasti je v letu 2012 upadel tudi obseg industrijske proizvodnje pijač.

➤ **Gibanje cen**

Primerjava indeksov cen živil pri proizvajalcih z gibanjem cen ključnih kategorij proizvodnih vložkov kaže, da se cenovno-stroškovna razmerja za proizvodnjo živil v zadnjih letih slabšajo. V letu 2012 se je ponovno izrazito poslabšalo razmerje med rastjo cen živil in cen kmetijskih proizvodov, za živilsko industrijo manj ugodno pa je bilo tudi cenovno-stroškovno razmerje do cen energentov. Razmerje se je drugo leto zapored nekoliko poslabšalo le pri cenah živil v primerjavi z rastjo stroškov dela, kar kaže na stagnacijo plač v sektorju.

➤ **Poslovanje živilskopredelovalne panoge**

V letu 2012 je bilo v panogi registriranih 617 gospodarskih družb, ki so zaposlovale 12.886 delavcev, kar znaša 2,2 % vseh zaposlenih. Ustvarjeni prihodki so znašali 2.010 milijonov EUR, dodana vrednost je znašala 430 milijonov EUR, dodana vrednost na zaposlenega pa 33.392 EUR. V tem letu

beležimo vrednost prihodkov od izvoza v višini 449 milijona EUR, kar predstavlja 22,3 %, kar je največja izvozna usmerjenost v opazovanem obdobju.

V letu 2012 je, v primerjavi s preteklim letom, opazno znižanje ustvarjene dodane vrednosti za 1,4 %. Posledično živilskopredelovalna panoga beleži v tem letu 28,5 milijonov EUR neto izgube, kar znaša v povprečju 2.200 EUR izgube na zaposlenega. Prihodki od prodaje živilskopredelovalne panoge so bili v letu 2012 realno višji za 2 % kot v predhodnem letu, s čimer se je nadaljeval trend nihanja prihodkov med posameznimi leti. Število registriranih poslovnih subjektov v živilskopredelovalni panogi se stalno povečuje, medtem ko število zaposlenih postopoma pada. Iz navedenega sledi, da gre predvsem za povečanje števila mikro podjetij, ki predstavljajo okoli 80 % vseh živilskopredelovalnih podjetij.

Deleži, ki jih živilskopredelovalna industrija predstavlja v agregatu predelovalne industrije, so se v letu 2012 večinoma povečali, kar lahko kaže na nekoliko ugodnejše razmere v panogi. Za dober odstotek se je sicer povečal delež živilskih podjetij v predelovalnem sektorju, tako da so živilska podjetja v letu 2012 predstavljala 8,6% vseh podjetij v predelovalnih panogah. Še nekoliko bolj se je povečal delež v zaposlenih in dosegel 7,9%.

Prihodki od prodaje živilskopredelovalne dejavnosti predstavljajo 8,9% skupne prodaje predelovalne panoge, kar je dobra 2% več kot v letu 2011. Prispevek živilskih podjetij k dodani vrednosti predelovalne dejavnosti je v letu 2012 narasel na 7,2%, kar je 1,4% več kot v predhodnem letu. Velike spremembe ugotovljamo za deleža v dobičku in izgubi. Živilska podjetja so v letu 2012 prispevala slabe 3% skupnega dobička predelovalnih dejavnosti, kar je slabo tretjino vrednosti iz leta 2011. Ob tem pa se je za slabo petino povečal delež živilskih podjetij v skupni izgubi predelovalnega sektorja, ki je znašal 12,3%.

Prispevek živilske industrije v agregatnih izvoznih prihodkih predelovalne industrije se je v zadnjem letu povečal za dobrih 7%, a je še vedno relativno majhen, saj znaša 3%. Če pa delež v izvozu primerjamo v daljšem časovnem intervalu, pa ugotovimo dvajsetodstotno rast v obdobju med 2007 in 2012. Rast izvozne usmerjenosti v slovenski živilskopredelovalni industriji je bila v tem obdobju nad povprečjem predelovalnega sektorja.

Po produktivnosti živilskopredelovalna industrija v letu 2012 za okoli 12% presega povprečje agregata predelovalne dejavnosti, kar je primerljivo z vrednostjo iz leta 2011 ter pod dolgoletnim povprečjem. Trendi pri razmerju dodane vrednosti na zaposlenega med živilskopredelovalnim sektorjem in povprečjem predelovalne dejavnosti so manj ugodni, saj je po tem kazalniku živilstvo že tretje leto pod povprečjem. Dodana vrednost na zaposlenega v živilskopredelovalni dejavnosti je bila v letu 2012 slabih 10% pod povprečjem predelovalne panoge, kar je primerljivo z letom 2011. Zaostanki, ki jih opažamo, so posledica prenehanja proizvodnje v dejavnostih, ki so bile po teh kazalnikih izrazito nadpovprečne. Gre torej za izredne dogodke, ki jih bo težko nevtralizirati z obstoječo dinamiko krepitve konkurenčnosti.

1.3. Varstvene usmeritve za področje okolja, narave, zdravja ljudi in kulturne dediščine

Temeljna naloga slovenskega kmetijstva je pridelava varne in čim kakovostnejše hrane v količinah, ki bodo zagotavljale primerno raven samooskrbe s hrano v Republiki Sloveniji. V kmetijstvu je zato treba nadgrajevati visoke tehnološke, fitosanitarne in veterinarske standarde ter standarde varstva okolja in dobrobiti živali. Trajnostna in gospodarna raba razpoložljivih proizvodnih virov je temelj za zagotavljanje prehranske varnosti, to je ustrezne stopnje lastnega, dolgoročnega zadovoljevanja potreb po hrani, kar lahko tudi v razmerah vse bolj tvegane globalnega trga pomembno vpliva na stabilnost in kakovost oskrbe s hrano v Sloveniji.

Razvoj kmetijstva bo usmerjen predvsem v prestrukturiranje v smeri povečanja produktivnosti in trajnostne rabe naravnih virov ob hkratnem upoštevanju škodljivih emisij v okolje ter blažitve in prilagoditve na podnebne spremembe. Ta naloga je izjemnega pomena za Slovenijo, zlasti z vidika nizke stopnje samooskrbe pri določenih rastlinskih in živalskih proizvodih, nizke stopnje produktivnosti in dodane vrednosti, nizke stopnje profesionalizacije v kmetijstvu ter naraščajočega vpliva podnebnih sprememb. V tem okviru je ključno spodbujati optimalnejšo rabo proizvodnih dejavnikov, zlasti preko izvedbe zemljiških operacij, naložb v povečanje namakanih površin in gospodarnejšo rabo vode, zaščito pred neugodnimi vremenskimi pojavi, povečanje splošne učinkovitosti kmetijskih gospodarstev s pospešenim zapiranjem tehnološke vrzeli in krepitev razvojne usmerjenosti in profesionalizacije kmetijskih gospodarstev preko spodbujanja generacijske pomladitve.

Bolj kot katerikoli drug sektor je kmetijstvo odvisno od naravnega okolja, zato je potrebno v svojih izhodiščih koncept izravnave okoljskih stroškov in izpada dohodka zaradi omejitev pri kmetovanju oziroma večjo trajnostno naravnost kmetijstva razumeti predvsem kot odgovornost in veliko priložnost, navsezadnje tudi z vidika naraščajočega povpraševanja po proizvodih višje kakovosti, zlasti iz ekološke proizvodnje, in zahtev po dobrobiti domačih živali.

Za Slovenijo, ki po oceni strokovnjakov sodi med območja z nadpovprečno biotsko raznovrstnostjo, je značilna izredno pestra in sorazmerno dobro ohranjena narava ter krajinska pestrost. Razmeroma majhno slovensko ozemlje ima tako veliko biotsko raznovrstnost, ki je predvsem posledica konvergence različnih vrst podnebja, geološke strukture ter velikih višinskih razlik, v veliki meri pa je povezana tudi s tradicionalno kmetijsko rabo. Ocenjuje se, da je okrog 60 % okolja naravnega ali polnaravnega, vključno s krajinami in površinami, s katerimi se je v preteklosti gospodarilo tradicionalno in kjer so bile dejavnosti že dolgo opuščene. Tradicionalno kmetovanje je sicer povzročilo tudi nastanek določenih tipov drugotnih habitatov, ki imajo izreden pomen pri ohranjanju biotske raznovrstnosti. Intenzifikacija kmetijske proizvodnje (ravnine) in opuščanje rabe zemljišč v višinskih in odročnih legah (območja, ki niso primerna za intenzivno obdelovanje, kraške košenice in pašniki, visokogorski pašniki) lahko ogrožajo stopnjo ohranjenosti naravnega okolja (npr. biotska pestrost, krajinska pestrost). S strategijo zato v čim večji meri zasledujemo splošne usmeritve razvoja kmetijstva in živilstva, ki ne bodo bistveno okrnili naravnega okolja (npr. spodbujanje tradicionalnega kmetovanja, usmerjanje kmetijske dejavnosti izven območij pomembnih za varstvo narave). Ker strategija podaja le splošne usmeritve pa je potrebno poudariti, da bo na izvedbeni ravni, ko bodo znani natančnejši podatki, potrebno slediti konkretnejšim izhodiščem, usmeritvam, pogojem ter varstvenim ciljem območij pomembnih za ohranjanje narave (t.j. biotske pestrosti) in krajinske pestrosti.

Kulturna krajina in dediščina na podeželju sta pomembni gospodarski priložnosti. Območja naravnih vrednot in ohranjanje kulturne dediščine podeželja se vrednoti kot del identitete naroda, pa tudi kot priložnost za spodbujanje turizma in z njim povezanih dejavnosti. Bogato kulturno dediščino (nepremična, premična, nesnovna) sestavljajo številne dediščine, npr. dediščina stavbarstva, dediščina kulture bivanja, dediščina kulinarike, dediščina oblačilnega videza, dediščina glasbe, dediščina plesa, dediščina rokodelstva, dediščina šeg in navad, dediščina znanja itn, kar je treba v največji meri izkoristiti za dvig kakovosti življenja in večjo diverzifikacijo dejavnosti na podeželskih območjih, ter kot osnovo za razvoj alternativnih gospodarskih dejavnosti na podeželju (turizem, razvoj obrti,...).

Racionalna raba vode je ena izmed razvojnih prioritet Slovenije, čemur sledi tudi kmetijstvo in tako zasleduje tudi okoljske cilje varstva voda. S strategijo se predvideva uvajanje kmetijskih kultur, ki so odpornejše na sušo, optimizacijo obstoječih namakalnih sistemov ter učinkovito rabo vode, kot tudi ureditev novih namakalnih sistemov. Usmeritev strategije je tudi, da se primarno usposobi obstoječe namakalne sisteme. Novi namakalni sistemi pa se opredelijo, če se v kasnejših fazah izvajanja strategije, izkaže potreba po dodatnih kapacitetah, pri čemer pa je nujno upoštevati izhodišča, usmeritve, pogoje ter varstvene cilje s področja varstva voda, s katerimi se zagotavlja ohranjanje ali izboljšanje kemijskega in količinskega stanja podzemnih voda ter kemijskega in ekološkega stanja površinskih voda.

Za Slovenijo je značilen velik delež območij, ki so deležna posebnega režima upravljanja z vidika varovanja okolja, kar vpliva tudi na kmetovanje. V skladu z določbami Direktive Sveta 91/676/EGS je celotno ozemlje Slovenije določeno kot ranljivo območje za onesnaževanje z nitrati iz kmetijskih virov. Vodovarstvena območja predstavljajo več kot 20 % (442.822 hektarjev) ozemlja Slovenije.

Pri onesnaževanju tal, podzemnih in površinskih vod, in posledično kakovosti virov za pitno vodo, zaradi kmetijske dejavnosti izstopata predvsem uporaba fitofarmaceutskih sredstev (v nadaljevanju: FFS) in gnojil. Onesnaženost tal in ostalih delov okolja je lahko tudi posledica nestrokovne rabe gnojevke, uporabe oporečnih kompostov in drugih dodatkov tlom, namakanja (zalivanje) z oporečno vodo in podobno. Vsako gnojenje in vsaka uporaba FFS ni onesnaževanje tal, lahko pa pomeni vnašanje tudi potencialno nevarnih snovi v tla. S ciljem ohranjanja oziroma izboljševanja kakovosti tal ter voda se s strategijo podaja usmeritev v naravi bolj prijazne načine kmetovanja. Predvsem na območjih posebnega režima (vodovarstvena območja) strategija usmerja s konvencionalnega v razvoj ekološkega kmetovanja, rezultat katerega so proizvodi višje kakovosti. To pa je lahko pomembna konkurenčna prednost z vidika pričakovani javnosti in naraščajočega povpraševanja potrošnikov po proizvodih, ki so pridelani na okolju prijazen način. Strategija tako podaja usmeritev za uvajanje ukrepov in usmerjanje kmetijske dejavnosti v smer, ki bo vodila k zmanjšanju tveganja zaradi rabe FFS in gnojil ob upoštevanju izhodišč, usmeritev, pogojev ter varstvenih ciljev s področja varstva voda, varstva tal in zdravja ljudi.

Pomemben poudarek bo zato dan trajnostnemu varstvu rastlin pred različnimi škodljivimi organizmi, ki povzročajo nesprejemljivo gospodarsko škodo pridelovalcem ali pa celo škodijo biotski pestrosti, povzročajo prisotnost mikotoksinov in drugih škodljivih snovi v pridelkih. Tudi z vidika povečanja samooskrbe s hrano v Sloveniji je nujno potrebna učinkovita in trajnostno naravnana raba FFS. Za namen ukrepov za zmanjšanje tveganja zaradi rabe FFS, ob uporabi novega znanja, tehničnem razvoju, uvajanju novosti, izobraževanju uporabnikov, uvajanju in pospeševanju integriranega varstva rastlin ter s tem povečanju učinkovitosti rabe FFS in zmanjšanju obremenitve

okolja je sprejet Nacionalni akcijski program za doseganje trajnostne rabe fitofarmaceutskih sredstev za obdobje 2012-2022.

Kmetijska dejavnost je tudi vir onesnaževanja zunanega zraka, predvsem z amonijakom (NH_3). Kmetijstvo je daleč največji vir emisij amonijaka (NH_3), saj delež emisij tega sektorja znaša več kot 90 odstotkov skupnih emisij v državi v posameznem letu. Gospodinjski odpadki, industrijska proizvodnja in izgorevanje goriva so le majhni viri emisij amonijaka. Amonijak (NH_3) je tudi predhodnik sekundarnih delcev $\text{PM}_{2,5}$ in PM_{10} , ki sta onesnaževala zunanega zraka s številnimi škodljivimi učinki na zdravje ljudi. Amonijak je posreden vir diduškovega oksida (N_2O), ki je potenten toplogredni plin. Odlaganje amonijaka lahko povzroča zakisljevanje tal in evtrofikacijo naravnih vodnih in kopenskih ekosistemov kar ima lahko za posledico izgubo biotske raznovrstnosti.

V Sloveniji znotraj kmetijstva največ emisij amonijaka nastane v govedoreji, sledi prašičereja, raba mineralnih gnojil, perutninarstvo, reja ovac in konjev. Izpusti amonijaka v letu 2011 so bili 17.207 ton. Prispevek iz kmetijstva je bil 16.034 ton, kar je 93,2 % celotnih izpustov amonijaka (ARSO, marec 2013). Podatki iz leta 2010 kažejo, da se je največ amonijaka sprostil pri gnojenju z živinskimi gnojili (44,8 %), sledijo izpusti iz hlevov in na paši (37 %), izpusti med skladiščenjem živinskih gnojil (10,1 %) in izpusti zaradi gnojenja z mineralnimi gnojili (7,9 %). Veliki izpusti pri gnojenju so med drugim tudi posledica dejstva, da v Sloveniji skorajda ni strojev za pasovno porazdeljevanje ali zadelovanje gnojevke v tla. Pri gnojenju s temi stroji so izpusti precej manjši kot pri splošno razširjenem pršenju gnojevke. Letni izpusti amonijaka so se v kmetijstvu od leta 1990 do leta 2011 zmanjšali z 19.877 na 16.034 ton ali za 19,3 %.

Slovenija je zavezana pripraviti in izvajati ukrepe za zmanjšanje emisij amonijaka (NH_3) s predpisi EU, z Direktivo NEC 2001/81/ES, posredno tudi z Direktivo 2008/50/ES o kakovosti zunanega zraka, ter z mednarodno pogodbo, Protokolom o zmanjševanju zakisljevanja, evtrofikacije in prizemnega ozona (Göteborgski protokol, ratificiran leta 2004) pod Konvencijo o onesnaževanju zraka na velike razdalje preko meja (Konvencija LRTAP). Direktiva NEC 2001/81/ES je prenesena v slovenski pravni red z Uredbo o nacionalnih zgornjih mejah emisij onesnaževal zunanega zraka (Uradni list RS, št. 24/05 in 92/07), ki za amonijak določa nacionalno zgornjo mejo emisij 20 kiloton, ki jo je bilo treba doseči najkasneje do leta 2010 in se je tudi v prihodnjih letih ne sme preseči. V pripravi je revizija Direktive NEC, s katero bodo določene nove nacionalne zgornje meje emisij onesnaževal zunanega zraka. Leta 2012 je bila sprejeta revizija Göteborgskega protokola, ki določa za Slovenijo zmanjšanje emisij amonijaka (NH_3) za en odstotek glede na emisije v letu 2005 najkasneje do leta 2020 ter predpisuje ukrepe v kmetijstvu za zmanjšanje emisij amonijaka (Priloga IX Göteborgskega protokola). Slovenija bo novi Göteborgski protokol ratificirala leta 2014.

Vpliv na podnebne spremembe ima tudi kmetijska dejavnost, t.j. izpusti toplogrednih plinov. Izpusti toplogrednih plinov iz kmetijstva v 2011 so bili 2.108 Gg CO_2 ekv., kar je 10,8 % celotnih izpustov toplogrednih plinov. Primerljiv delež (med 9 in 11 %) je kmetijstvo k celotnim izpustom prispevalo tudi v predhodnih treh letih. K izpustom iz kmetijstva sta v letu 2011 največ prispevala metan (50,2 %) in didušikov oksid (41,1 %), nekaj pa še ogljikov dioksid (8,7 %)⁴. Metan nastaja pri fermentaciji krme v prebavilih domačih živali, predvsem v vampih prežvekovalcev in med skladiščenjem živinskih gnojil. Zaradi relativno velike črede in zaradi posebnosti v prebavi prispeva v Sloveniji približno 80 % izpustov metana govedoreja. Največ N_2O nastane med skladiščenjem živinskih gnojil

⁴ Vir: ARSO, marec 2013

ter zaradi gnojenja z živinskimi in mineralnimi gnojili. Nastaja še pri paši, pri biološki fiksaciji dušika, pri razkrajanju žetvenih ostankov in pri obdelovanju histosolov. Zelo veliko N₂O prispevajo tudi posredni izpusti, ki so posledica izpiranja dušikovih spojin v podtalnico in vodotoke. Letni izpusti metana v kmetijstvu so se od leta 1986 do leta 2011 zmanjšali za 7,2 %, izpusti N₂O za 21,3 % in izpusti CO₂ za 50,3 %.

Strategija usmerja kmetijsko prakso k zmanjševanju izpustov toplogrednih plinov in amonijaka predvsem s spodbujanjem učinkovitega kroženja dušika in učinkovitejše reje živali. S tem je mogoče precej zmanjšati emisije amonijaka, metana in N₂O na enoto pridelanih/prirejenih živil. Gre ustrezne nadstandardne kmetijske prakse v smeri izboljšanja učinkovitosti rabe dušikovih gnojil (gnojenje skladno s potrebami rastlin, ustrezna oprema itn.), zmanjšanja izpustov metana iz prebavil rejnih živali (ustrezni krmni obroki, selekcija itn.), izboljšanja izkoriščanja dušika pri rejnih živalih (optimiranje količine beljakovin v obrokih), zmanjšanja izpustov iz skladišč živinskih gnojil (pašna reja, zajem bioplina) in zmanjšanja porabe energije (izolacija stavb., energijsko učinkovitejši stroji in oprema idr.).

Kmetijstvo lahko prispeva k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov tudi z nadomeščanjem fosilnih goriv z obnovljivimi viri energije (izkoriščanje bioplina iz živinskih gnojil in rastlinskih ostankov za proizvodnjo električne in toplotne energije, izkoriščanje odvečne toplote iz hlevov, izkoriščanje energije sonca za sušenje itn.). Cilj kmetijske politike je spodbujati izkoriščanje kmetijske biomase v energetske namene na način, ki bo ugodno vplival na zaposlenost in na razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, ob tem pa ne bo ogrožal prehranske varnosti v Sloveniji in širše. Možnosti za pridelovanje surovin za biogoriva predstavljajo med drugim degradirana območja, na katerih pridelovanje hrane in krme iz varnostnih razlogov ni mogoče.

Posledice podnebnih sprememb so že vidne in se izkazujejo na različne načine. Med negativnimi vplivi podnebnih sprememb prevladuje večja pogostost in daljše trajanje zlasti spomladanske in poletne suše (manjši pridelek zaradi večje evapotranspiracija in stresa suše), izjemno negativni vplivi na kmetijsko pridelavo pa se pričakujejo tudi zaradi večje pogostosti ekstremnih vremenskih dogodkov (ekstremno visoke ali nizke temperature, pozne ali zgodnje slane, močan veter, žled, neurja s točo, poplave, močan veter). Poleg tega bo toplejše podnebje ugodnejše za razvoj boleznih in škodljivcev.

Potrebe na področju prilagoditve slovenskega kmetijstva na podnebne spremembe so velike, in sicer predvsem z vidika učinkovitejšega gospodarjenja z vodo (postavitve namakalne infrastrukture, učinkovitejši sistemi namakanja, uporaba odpadnih vod, shranjevanje meteorne vode, zmanjšanje izgub vode) ter postavitve sistemov za zaščito pred ekstremnimi vremenskimi pojavi (mreže proti toči, zaščita pred pozebo, protivetrni pasovi, zavetišča za živali na paši ipd.). Kažejo se tudi potrebe po prilagoditvi oziroma uvajanju ustreznih agro-tehniških ukrepov, kamor sodijo na primer izbor ustreznega kolobarja (boljše izkoriščanje razpoložljive vode, manjša nevarnost napada boleznih in škodljivcev), prilagoditev datuma setve temperaturam in padavinam, izbiro primernih vrst in sort rastlin, ki so bolj odporne na ekstremne vremenske razmere, izboljšanje nadzora nad boleznimi in škodljivci (spremljanje stanja, integrirano varstvo), vzdrževanje mejic in drevja za zaščito pred vetrom, prilagoditvijo sistemov prezračevanja in hlajenja hlevov, izbira bolj prilagodljivih pasem domačih živali in prilaganje krmnih obrokov (npr. ob vročinskem stresu).

Strategija na strateškem nivoju usmerja kmetijsko in živilstvo k čim večjemu upoštevanju varstvenih ciljev okolja, narave, zdravja ljudi in kulturne dediščine, pri čemer bodo natančnejši varstveni pogoji,

usmeritve ter izhodišča za posamezne prakse opredeljeni na nižjih ravneh, ko bodo le-te poznane (tip prakse, lokacija,...) in bo mogoče podati natančnejše ocene izbrane prakse na varstvene cilje. Poleg upoštevanja sektorskih usmeritev varstvenih resorjev na nižjih nivojih izvajanja strategije, pa tudi sama kmetijska politika z navzkrižno skladnostjo kot pogojem za polno izplačevanje subvencij, ki je bila uvedena z Uredbo Sveta 1782/2003 pokriva zahteve s področij zdravja ljudi, živali in rastlin ter varovanja okolja. Varovanje okolja obravnavajo predpisane zahteve ravnanja za ohranjanje živalskih in rastlinskih vrst, za podzemne vode, za odpadna blata, za nitrates, za ohranjanje habitatov ter standardi iz sklopa dobrih kmetijskih in okoljskih pogojev pri kmetovanju. Spoštovanju zahtev navzkrižne skladnosti so zavezani vsi prejemniki plačil iz I. stebra SKP in prejemniki plačil 2. osi II. stebra (KOP).

Kmetijstvo predstavlja pomemben sektor tudi v okviru usmeritve EU in Slovenije za prehod v zeleno gospodarstvo. Zato bo nujno v najkrajšem možnem času nadgraditi z vidika okolja in trajnostnega razvoja še vedno pomanjkljive analitične podlage, tako s sistemskim povezovanjem izoliranih podatkov in trendov kot z izračuni dolgoročnih projekcij in scenarijev, z upoštevanjem kompleksnih odnosov med ekonomskimi, družbenimi in okoljskimi parametri ter celovitih analiz stroškov in koristi.

Na področju živilskopredelovalne industrije je tudi potrebno spodbujati uporabo tehnologij in načine predelave, ki poudarjeno uresničujejo načela varstva okolja, da se doseže zmanjševanje onesnaženja. K temu napredku bosta prispevala tudi okrepljen nadzor nad izvajanjem predpisov s področja okolja za sektor kmetijstva/živilstva ter ozaveščanje in izobraževanje z vsebinami s področja varstva okolja.

1.4. Izzivi in cilji

Ukrepi strategije bodo prispevali k uresničevanju ciljev Strategije Evropa 2020 – Strategije za pametno, trajnostno in vključujočo gospodarsko rast na področju kmetijstva, globalni izzivi, kot jih definira Resolucija, pa terjajo odgovoren odgovor za:

- zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo;
- prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog;
- ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč;
- učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov;
- krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine;
- socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja;
- večjo vlogo znanja in njegov učinkovitejši prenos.

Naštete strateške programske usmeritve za oblikovanje ukrepov, se morajo odražati v:

- ✓ *izboljšanje konkurenčnosti in strukturnih spremembah v kmetijstvu;*
- ✓ *trajnostni rabi proizvodnih potencialov, izboljševanju kakovosti tal in voda ter varovanju najboljših kmetijskih zemljišč pred spreminjanjem njihove namembnosti:* Trajnostni razvoj kmetijstva mora pripeljati do ekonomsko učinkovitega, konkurenčnega, socialno in družbeno vzdržnega hkrati pa okolju prijaznega kmetijstva. Primarna naloga je proizvodnja varne in kakovostne hrane, za kar pa je pomembno ohranjati tako kakovost tal in voda kot tudi

kakovost ter predvsem obseg najboljših kmetijskih zemljišč. Brez uporabe sodobnih tehnologij ne moremo pričakovati povečane pridelave hrane. Ob tem je potrebno spodbujati uporabo tehnologij in načine pridelave, ki poudarjeno uresničujejo načela varstva okolja, da se doseže zmanjševanje onesnaženja. K temu napredku bosta prispevala tudi okrepljen nadzor nad izvajanjem predpisov s področja okolja za sektor kmetijstva ter ozaveščanje in izobraževanje z vsebinami s področja varstva okolja. Kmetijska zemljišča so naravna dobrina, pomembna za pridelavo hrane, varovanje okolja, vplivajo pa tudi na podobo kulturne krajine, njene estetske in naravne vrednosti ter ne nazadnje na poseljenost podeželja. Obseg kmetijskih zemljišč se zaradi intenzivne pozidave in zaraščanja kmetijskih zemljišč vztrajno zmanjšuje, zato je z vidika zagotavljanja zadostne preskrbe s hrano, in s tem zadovoljevanje ene od osnovnih potreb človeštva, ključni cilj zagotoviti obdelanost kmetijskih zemljišč ter ustrezno varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem. Zagotovitev gospodarne in okolju prijazne rabe zemljišč je podlaga lastne prehranske varnosti, zagotavljanja varne in kakovostne hrane z lokalno oskrbo in pomemben prispevek h kakovosti življenja slovenskega prebivalstva. Preprečevanje opuščanja kmetovanja je pomembno, ker je izguba proizvodnih virov praviloma nepovraten proces z negativnimi učinki tudi na zagotavljanje javnih dobrin, ki jih zagotavlja kmetijstvo;

- ✓ **povečanju prehranske samooskrbe pri pridelkih, kjer je ta nizka, oziroma ohranjanje kjer je ta ustrezna:** Cilj je povečanje tržnega deleža slovenskih kmetijskih pridelkov in proizvodov. Smiselno je povečati stopnjo samooskrbe pri naslednjih pridelkih, skupinah pridelkov in proizvodov: pšenica, krmna žita, stročnice, oljnice, krompir, vrtnine (sveže in predelane), prašičje meso, sir, skuta ter med. Posebna priložnost je predvsem pri povečanju samooskrbe z vrtninami, s poudarkom na ekološko pridelani zelenjavi.
- ✓ **učinkovitem prilagajanju na podnebne spremembe in s tem povečevanju konkurenčnosti kmetijstva :**

Kmetijstvo je zaradi neposredne odvisnosti od vremena in okoljskih razmer, med najbolj občutljivimi sektorji, saj ga ti vplivi najbolj prizadenejo. Po projekcijah bodo predvidene podnebne spremembe povečale verjetnost pojava naravnih nesreč in neugodnih vremenskih razmer, s čemer vplivajo na pridelek, živinorejo ter lokacijo proizvodnje. Le-te lahko ogrozijo kmetijski prihodek in morda povzročijo celo opustitev obdelave kmetijskih zemljišč v nekaterih predelih. Proizvodnja hrane je lahko ogrožena zaradi vročinskih valov, suše, pozebe in škodljivcev, kakor tudi zaradi sprememb padavinskega režima. Vse to namreč povzroča pogostejše izpade pridelka. V zadnjih letih so največ škode slovenskemu kmetijstvu povzročile suša, obilne padavine, poplave, toča in neurja, v manjšem obsegu pa tudi druge neugodne vremenske razmere kot so močan veter, žled in zmrzal ter vremensko pogojene bolezni in škodljivci. Ukrepi obvladovanj tveganj v kmetijstvu morajo biti usmerjeni k prilagajanju kmetijske proizvodnje predvidenim posledicam podnebnih sprememb, preprečevanju in zmanjšanju posledic naravnih nesreč, ki nastopijo kot posledica neugodnih vremenskih razmer ter zagotavljanju stabilnega dohodkovnega položaja kmetijstva. Posebna pozornost se nameni uvedbi ukrepov, ki posredno vplivajo tudi na preprečevanje plazjenja na plazovitih območjih RS. Uvajanje sodobnih tehnologij zasleduje tudi cilje zmanjševanja vplivov na podnebne spremembe;
- ✓ **oblikovanju koncepta kratkih oskrbnih verig:** Lokalna oskrba s hrano je za slovensko kmetijstvo in živilstvo velik potencial. Vpliva na trajnostni razvoj kmetijstva z večanjem konkurenčnosti kmetijstva, zmanjševanjem sproščanja toplogrednih plinov zaradi transporta, zagotavljanjem trajnostne rabe površin namenjenih pridelavi hrane, ohranjanjem delovnih mest ter dvigom stopnje samooskrbe s kakovostno, lokalno pridelano hrano ter tako izboljšuje

- prehransko varnost prebivalstva. Pomemben vidik za doseganje vsega naštetega predstavlja uveljavitev načela kratkih verig v sistemu javnega naročanja;
- ✓ *vitalnem in poseljenem podeželju:* Vitalno in poseljeno podeželje je tudi cilj trajnostnega koncepta razvoja kmetijstva. Ustvari se lahko samo v razmerah, ko kmetijstvo skupaj z gozdarstvom, lovstvom, ribogojstvom in živilsko industrijo ostane stabilen in pomemben dejavnik gospodarskega razvoja na podeželju. K temu bo prispevala tudi kmetijska politika in krepila trajnostno rabo naravnih virov, učinkovito upravljanje s prostorom, kakovostjo naravnih virov, ohranjanjem okolja in kulturne krajine. Kmetijstvo in povezane dejavnosti lahko pomembno prispevajo k zagotavljanju delovnih mest na podeželju in k ohranitvi poseljenosti podeželja. Za skladen in socialno vzdržan razvoj podeželja pa bo potrebna še bolj povezana in koordinirana vključitev vseh politik, ki vstopajo na podeželje;
 - ✓ *višji kakovosti hrane.*

2. MEHANIZMI IN INSTRUMENTI ZA DOSEGANJE STRATEŠKIH CILJEV V RAZVOJU SLOVENSKEGA KMETIJSTVA IN ŽIVILSTVA

Strateškim ciljem ter programskim usmeritvam, postavljenim v resoluciji, ki jih zasledujemo s to strategijo, bomo sledili na podlagi izvajanja ukrepov:

- iz naslova Programa razvoja podeželja 2014 – 2020,
- uredbe o neposrednih plačilih v kmetijstvu,
- tržno cenovnih ukrepov,
- nacionalnih področnih strategijah ali načrtov (Nacionalni akcijski program za doseganje trajnostne rabe FFS, Resolucija o nacionalnem programu za zaščito kranjske čebele, Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015, Strategija za izvajanje sheme šolskega sadja in zelenjave),
- na podlagi pravil dodelitve državnih pomoči.

2.1. Ukrepi Programa razvoja podeželja 2014 – 2020

Program razvoja podeželja (PRP) je skupni programski dokument posamezne države članice EU in Evropske komisije, ki predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Program odraža nacionalne prednostne naloge, ki jih država članica opredeli na podlagi analize danosti in stanja kmetijstva, živilstva in gozdarstva, pa tudi vpetosti teh gospodarskih panog v dogajanje na podeželju in celotnem prostoru.

Prihodnji PRP 2014–2020 se v pretežni meri financira iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP), preostali del sredstev dodaja Slovenija iz državnega proračuna. EKSRP je skupaj s preostalimi strukturnimi in kohezijskim skladom ter Evropskim skladom za pomorstvo in ribištvo vključen v t.i. »skupni strateški okvir EU skladov« in s tem neposredno vpet v doseganje ciljev Strategije Evropa 2020.

EKSRP in tudi politika razvoja podeželja je s tem prvič v svoji zgodovini tako jasno opredeljena kot razvojna politika, ki prispeva k doseganju ciljev na ravni EU kot celote. Rezultati, ne le učinkovitost porabe razpoložljivih sredstev, bodo merilo uspešnosti te politike. Pogojevanje z uspešnostjo, značilno za strukturne sklade, se s tem prenaša tudi v sistem izvajanja politike razvoja podeželja.

Ključne identificirane potrebe prihodnjega PRP 2014–2020 so:

- Pospesitev procesov strukturnega prilagajanja v kmetijstvu in s tem ustvarjanje pogojev za povečanje produktivnosti slovenskega kmetijstva in dvig stopnje samooskrbe,
- Učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig ter večja prepoznavnost in kakovost lokalno pridelanih proizvodov,
- Trajnostno izkoriščanje gozdov in povečanje dodane vrednosti lesa z boljšim tržnim povezovanjem na področju gozdarstva in vzdolž gozdno-lesne verige ter povečanjem konkurenčnosti na področju gozdarstva in neindustrijske predelave lesa,
- Spodbujanje kmetijskih praks, ki ugodno vplivajo na ohranjanje naravnih virov in prilagajanje na podnebne spremembe

- Zelena delovna mesta in skladen in vzdržen razvoj podeželja, ki temelji na razvoju endogenih potencialov lokalnega okolja.

Omenjena področja ukrepanja PRP 2014–2020 se tesno povezujejo s šestimi prednostnimi nalogami EU na področju politike razvoja podeželja, resolucijo, strategijo ter tudi vsemi ključni strateškimi dokumenti, ki opredeljujejo razvoj Slovenije proti letu 2020.

Ključni konceptualni premiki v vsebini prihodnjega PRP 2014–2020 glede na programsko obdobje 2007–2013 so naslednji:

- Podnebne spremembe, skrb za okolje in inovacije bodo sedaj neločljiv element vseh ukrepov prihodnjega PRP 2014–2020. Delitve ukrepov na posamezne osi ni več, vsi ukrepi morajo prispevati k uveljavljanju večnamenskega modela razvoja kmetijstva, ki bo moralo istočasno zasledovati tako večjo ekonomsko kot tudi okoljsko učinkovitost (torej proizvesti več z manj viri in vplivi na okolje).
- Prenos znanja in inovacij je postavljen v središče prihodnjega PRP 2014–2020, ki podpira vse ostale prednostne usmeritve PRP 2014–2020. V tem okviru bodo ključni ukrepi, povezani z dvigom usposobljenosti, večjo dostopnostjo do specializiranega svetovanja ter tesnejšimi povezavami med raziskavami in kmetijsko prakso. Eden od povsem novih vidikov prenosa znanja in inovacij, ki ga uvaja evropska politika razvoja podeželja, so operativne skupine Evropskega inovacijskega partnerstva. Znotraj teh skupin se bodo lahko povezovali kmetje, raziskovalci, svetovalci in druge organizacije. To naj bi doprineslo zlasti k večji neposredni uporabnosti in hitrejšemu prenosu znanja in inovacij v prakso.
- Večja ciljna usmerjenost investicijskih podpor, namenjenih povečevanju produktivnosti in konkurenčnosti. Z namenom ustrežnejše obravnave kmetijskih gospodarstev z vidika njihovih razvojnih potreb in funkcij, ki jih opravljajo v okviru trajnostnega modela kmetijstva, uvajamo dva pristopa spodbujanja investicij: podpora naložbam v prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev, brez povečevanja njihovih proizvodnih kapacitet ter podpora naložbam, ki povečujejo proizvodne kapacitete na kmetijskih gospodarstvih.
- Nadaljevanje procesov prestrukturiranja bo usmerjeno v kmetijska gospodarstva, ki se spopadajo z nizko produktivnostjo, tržno usmerjenostjo in nimajo možnosti širitve svojih proizvodnih kapacitet. Tudi ta kmetijska gospodarstva lahko postanejo ekonomsko uspešna, če se usmerijo v zmanjševanje stroškov proizvodnje, v povečanje kakovosti in se preko različnih oblik povezovanja vključijo v lokalni trg ter s tem prispevajo k dvigu lokalne samooskrbe. Prednostno bodo podprta tista kmetijska gospodarstva, ki se bodo horizontalno in vertikalno povezovala z drugimi člani agroživilske verige, se vključevala v kratke dobavne verige, tudi preko neposredne prodaje na domu, se bodo odločala za kolektivne (skupne) naložbe v objekte in pripadajočo opremo in kmetijska gospodarstva, ki ležijo na gorskih območjih in se pretežno ukvarjajo z živinorejo. Pri naložbah, ki bodo namenjene povečevanju proizvodnih kapacitet, bodo prednostno podprte naložbe v sektorje, za katere je v Sloveniji značilna nizka samooskrba ter v sektorje, ki so delovno intenzivnejši in zaradi povečanja proizvodnih kapacitet lahko prispevajo tudi k ustvarjenju novih delovnih mest na kmetijskih gospodarstvih, vključno s socialnim podjetništvom.
- Večja ciljna naravnost kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil in možnost individualnega izbora dodatnih zahtev, ki jih bo izvajal upravičenec poleg osnovnih zahtev.
- Bistveno večji poudarek namenjen horizontalnemu in vertikalnemu povezovanju v agroživilske in gozdno-lesne verige. Doseganje večjega povezovanja nameravamo doseči preko spodbujanja ustanavljanja skupin proizvajalcev, ki se v novem programskem obdobju 2014–

2020 širijo še na področje gozdarstva, in ukrepa »Sodelovanje«, ki je povsem nov ukrep v evropski politiki razvoja podeželja in vključuje raznovrstne oblike sodelovanja, s katerimi bo akterjem na podeželskih območjih omogočeno lažje premagovanje ekonomskih in drugih omejitev, s katerimi se ti soočajo zaradi razdrobljenosti.

- Eden od pomembnih ciljev bodoče politike razvoja podeželja je celovitejši pristop k razvojnim izzivom podeželskih območij in v tem okviru še posebej ustvarjanje pogojev za ohranjanje in ustvarjanje delovnih mest.
- Pri izvajanju nekaterih investicijskih ukrepov uvajamo izvajanje finančnih instrumentov Unije, v obliki garancij za bančne kredite v kombinaciji s subvencionirano obrestno mero in kreditov, ki bodo vlagateljem omogočili lažje financiranje njihovih naložb.

V obdobju 2014–2020 se bo izvajalo 15 ukrepov, določeni izmed njih pa so razdeljeni v več podukrepov. Na ravni ukrepov so ključne novosti za obdobje 2014–2020 naslednje:

- določeni investicijski ukrepi iz obdobja 2007–2013 se združujejo;
- ukrep Zgodnje upokojevanje kmetov se v obdobju 2014–2020 na EU ravni ukinja;
- uvajamo nepovratne podpore, namenjene kritju stroškov svetovanja, ki se zagotovijo izvajalcu svetovanja;
- v okviru investicijskih podpor za dvig splošne učinkovitosti kmetijskih gospodarstev uvajamo minimalni standardni prihodek iz naslova izvajanja kmetijske dejavnosti, ki bo kmetijskemu gospodarstvu omogočal dolgoročno spodobnost preživetja;
- zagonska (»start up«) podpora za mlade kmete je še vedno povezana z lastniškim prevzedom, ni pa mlademu kmetu potrebno lastniško prevzeti celotne kmetije. Večji poudarek je namenjen realizaciji poslovnega načrta ter izvedbi investicij. Mladi kmet, ki dobi podporo, si mora na kmetijskem gospodarstvu ustvariti delovno mesto za polni delovni čas;
- diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti – tako zagonska podpora kot naložbe – je vezana na kmeta ali člana kmečkega gospodinjstva;
- pri ukrepu »Ustanovitev skupin proizvajalcev« je ključna novost ta, da se ukrep širi tudi na področje gozdarstva;
- pri kmetijsko-okoljskih plačilih se uvaja »podnebni« vidik. Prav tako so kmetijsko-okoljska in kmetijsko podnebna plačila sedaj zasnovana drugače – paketnega pristopa ni več, namesto tega se kmetu daje možnost, da si sam oblikuje nabor dodatnih zahtev, poleg osnovnih, ki jih je pripravljen izvajati. Uvaja se načrt aktivnosti in usposabljanje kot predhodni pogoj za vstop v ukrep. S tem želimo posameznemu kmetu še pred vstopom v ukrep predstaviti namen tovrstnih plačil ter vseh obveznosti;
- ekološko kmetovanje (29. člen) je postal z obdobjem 2014–2020 samostojen ukrep;
- v Sloveniji se prvič uvaja ukrep »Dobrobit živali« (33. člen). Namen ukrepa je spodbujanje rejcev k prostovoljnemu prevzemanju nadstandardnih zahtev pri zagotavljanju dobrobiti živali (pri reji krav molznic in prašičev);
- uvaja se popolnoma nov ukrep »Sodelovanje« (35. člen). To je tudi povsem nov ukrep na EU ravni. Sodelovanje, ki bo podprto v okviru PRP 2014–2020, zajema: pilotne projekte, razvoj novih proizvodov, praks, postopkov in tehnologij, horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi ter promocijo in skupinske pristope k okoljskim projektom in sedanjim okoljskim praksam. Med podprtimi oblikami sodelovanja bodo tudi že omenjene operativne skupine Evropskega inovacijskega partnerstva;
- pri ukrepih LEADER (ki se po novem imenuje s kratico CLLD) je ključna novost ta, da bomo lokalne akcijske skupine spodbujali k temu, da v svojih lokalnih razvojnih strategijah opredelijo eno ali največ dve ključni tematski področji, ki jih je lokalno prebivalstvo izbralo

kot ključni za razvoj območja. S tem želimo zagotoviti večjo tematsko osredotočenost in učinke projektov.

Preglednica 2: Ukrepi in podukrepi PRP 2014 - 2020

Ukrep	Podukrep
Prenos znanja	Usposabljanje in pridobivanje strokovnih znanj Demonstracijski projekti
Pomoč pri uporabi storitev svetovanja	Pomoč pri uporabi storitev svetovanja
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila	Novo sodelovanje v shemah kakovosti Dejavnost informiranja in promocije za proizvode, ki so zajeti v shemah kakovosti
Naložbe v osnovna sredstva	Naložbe, ki izboljšajo splošno učinkovitost in trajnost kmetijskega gospodarstva Naložbe, ki zadevajo predelavo ali trženje kmetijskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi Naložbe, ki zadevajo infrastrukturo, povezano z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva
Razvoj kmetij in podjetij	Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete Naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti
Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih	Podpora za zagotavljanje dostopa do širokopasovnega interneta
Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje	Podpora za preprečevanje in odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov, naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov Naložbe v nakup nove mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa Naložbe v neindustrijsko predelavo lesa
Skupine in organizacije proizvajalcev	Ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev na področju kmetijstva in gozdarstva
Kmetijsko-okoljski-podnebni ukrepi	Plačila za izvajanje nadstandardnih sonaravnih kmetijskih praks
Ekološko kmetovanje	Izvajanje ekološkega kmetovanja ali preusmeritve v ekološko kmetovanje
Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami	Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami
Dobrobit živali	Plačila za izvajanje ukrepa dobrobit živali
Sodelovanje	Sodelovanje
LEADER	Pripravljalna podpora Izvajanje dejavnosti v okviru lokalne razvojne strategije Dejavnost sodelovanja Tekoči stroški in animacija
Tehnična pomoč	Mreža za podeželje

2.2. Neposredna plačila

Neposredna plačila predstavljajo enega pomembnejših ukrepov za uravnavanje ekonomskega položaja kmetijske dejavnosti ob hkratnem usmerjanju pridelave v smeri trajnostnega razvoja kmetijstva, kar je še zlasti izraženo v zadnji reformi skupne kmetijske politike (SKP) EU do leta 2020.

Reforma skupne kmetijske politike do leta 2020 na področju neposrednih plačil uvaja postopno večje poenotenje plačil (konvergenca) med državami članicami. Razlog za poenotenje so trenutna izrazita nesorazmerja v povprečni višini plačil na površino med državami članicami. Tiste države članice, kjer so plačila manjša od 90 % povprečja EU-27, dobijo dodatna sredstva v višini, ki omogoča pokritje tretjine razlike do 90 % povprečja EU-27. To delno poenotenje plačil gre na račun zmanjšanja plačil v državah, kjer so le-ta sedaj višja od povprečja EU-27. Med slednje sodi tudi Slovenija, ki je na ta račun izgubila cca 4 % sredstev.

Ključna sprememba na področju neposrednih plačil je postopna ukinitvev zgodovinskih dodatkov in do leta 2019 uvedba enake višine osnovnega plačila na ha kmetijskih površin. Sprejeti kompromis omogoča ustrezno prožnost pri implementaciji osnovnega plačila, saj je omogočena uporaba modela delnega poenotenja plačil (t.i. model delne konvergence), kjer vsi kmetje prejmejo minimalno 60 % povprečne vrednosti osnovnega plačila, poleg tega pa se država lahko odloči, da nobeno kmetijsko gospodarstvo ne sme izgubljati več kot 30 % začetne vrednosti osnovnega plačila. Sistem plačilnih pravic se ohranja, pri čemer pa bodo leta 2015 te pravice dodeljene na novo, vključene so lahko tudi površine vinogradov. Podpore bodo lahko prejeli samo aktivni kmetje, pri čemer je definicija izločevalna v smislu, da do neposrednih plačil niso upravičene fizične ali pravne osebe, ki upravljajo letališča, železniške storitve, vodne objekte, nepremičninske storitve ali stalna športna in rekreacijska igrišča.

V okviru obvezne zelene komponente, ki predstavlja 30 % nacionalne ovojnice, se bodo morale izvajati sledeče kmetijske prakse, ki ugodno vplivajo na podnebje in okolje: diverzifikacija kmetijskih rastlin, trajno travinje in površine z ekološkim pomenom. Izvajanje diverzifikacije kmetijskih rastlin je obvezno za kmetije, ki imajo več kot 10 ha ornih zemljišč, in sicer: kmetije z 10 do 30 ha ornih zemljišč morajo imeti v kolobarju vsaj 2 poljščini od katerih glavna ne sme presegati 75 % ornih zemljišč, kmetije nad 30 ha ornih zemljišč pa morajo imeti v kolobarju vsaj tri poljščine, kjer glavna ne sme presegati 75 %, dve glavni skupaj pa ne 95 % ornih površin.

Zagotavljanje površin z ekološkim pomenom morajo izvajati kmetije, ki imajo več kot 15 ha njiv. Zadevne kmetije morajo zagotoviti minimalno 5 % površin z ekološkim pomenom, ki jih na osnovi nabora površin, določenih v sprejetem zakonodajnem kompromisu, lahko določi država članica (praha, terase, krajinski elementi, varovalni pasovi, pogozdene površine, rob gozda, ekvivalentni ukrepi, zeleni pokrov, površine z rastlinami, ki vežejo dušik, beljakovinske rastline).

Ohranjanje trajnega travinja je sicer obvezno za vse kmetije, vendar se spremlja na nivoju države. Znižanje na nivoju države ne sme preseči 5 %. Šele v primeru, če se preseže prag na ravni države, se obveznost ohranjanja trajnega travinja preverja na individualni ravni. Mora pa država določiti posebno občutljiva območja trajnih travnikov, kjer kmetje ne bodo smeli travinja spreminjati ali zorati.

Do 2 % nacionalne ovojnice morajo države članice nameniti mladim kmetom v obliki dodatnega plačila. Za prostovoljno vezane pomoči za določene sektorje, med katerimi ni sektorja prašičev,

konjev, perutnine in jajc ter čebel, se lahko nameni do 13 % ovojnice in dodatno 2 % za beljakovinske rastline, z odobritvijo Komisije pa nad tem odstotkom. Proizvodno vezana plačila se lahko namenijo za specifične oblike kmetovanja ali sektorje v težavah, ki imajo socialni ali ekonomski pomen, vendar le v obsegu in na način, da se ohranja raven proizvodnje zadevnega sektorja. Države gospodarstvom, kjer neposredna plačila presegajo 150.000 EUR letno, le-ta ustrezno zniža. Državam je prepuščena odločitev uvedbe t.i. sheme za male kmete, v katero se lahko kmetijska gospodarstva prostovoljno vključijo. Shema, za katero se nameni do 10 % ovojnice, predvideva enotno plačilo v obliki pavšala ali plačila v enaki višini kot bi jo kmet prejel v okviru t.i. standardne sheme, vendar med 200 in 1.250 EUR. Ta kmetijska gospodarstva pa niso zavezana za izvajanje zelene komponente in niso deležna kontrol v okviru navzkrižne skladnosti.

2.3. Tržno cenovni ukrepi

Tržni mehanizmi so bili za prvih 30 let obstoja skupne kmetijske politike (SKP) EU izključni za doseg njenih ekonomskih ciljev. Kmetijski prihodki so bili podprti z intervencijskimi tržnimi mehanizmi, ki so cene kmetijskih proizvodov in s tem posredno kmetijskih dohodkov uravnavali blizu želene ravni. Klasični elementi tržno cenovne politike so bili: intervencija, uvozne dajatve in izvozna nadomestila. Po reformi leta 1992 (gre za znano "MacSharry-jevo" reformo) je bila SKP vse bolj usmerjena k neposredni dohodkovni podpori v nasprotju s tržno podporo. Reforma je pomenila velik rez v cenovni podpori za vse glavne skupine kmetijskih proizvodov, kmetje pa so kot nadomestilo za znižanja cen prejeli plačila na hektar ali na glavo živine. Prav tako so morali sprejeti kontrolne ukrepe za upravljanje ponudbe v obliki prahe in proizvodnih kvot (mleko, sladkor). MacSharry-jeva reforma je določila tudi predloge za prihodnje reforme, ki so se odrazili približno sedem let kasneje v tako imenovani Agendi 2000. Dogovorjeno je bilo, da se bodo intervencijske cene za žita zmanjšale za 15 % v roku dveh let, za goveje meso za 20 % v obdobju treh let in tržno cenovna podpora v sektorju mleka in mlečnih izdelkov za 15 % v obdobju treh let. Dogovorjeno je tudi bilo opravljanje "vmesnega pregleda" Agende 2000 v obdobju 2002/2003. Januarja 2003 je Komisija presenetila s predložitvijo načrta za korenito reformo SKP. Razlog za ta načrt je temeljil na doseženem dogovoru, ki so ga EU voditelji sprejeli na evropskem vrhu v oktobru 2002, kjer so določili precej omejujočo zgornjo mejo porabe EU sredstev, namenjenih tržno cenovni podpori v razširjeni EU s 25 državami članicami, pa vse do leta 2013. Novembra 2008 je Svet kmetijskih ministrov dogovoril vrsto srednjeročnih prilagoditev svežnju reform iz leta 2003, katerih cilj je bil racionalizacija in poenostavitev delovanja obstoječe SKP. Prilagoditve so bile narejene tako za enotno plačilo na kmetijsko gospodarstvo kot za sheme v okviru enotne skupne ureditve trgov. Predloge za nadaljnje reforme SKP za obdobje 2014 – 2020 je Komisija objavila oktobra 2011. V času od 24. do 25. 6. 2013 je bil v Luksemburgu dosežen politični dogovor o paketu reforme Skupne kmetijske politike za obdobje 2014 – 2020. V ta paket sodi tudi predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov (Uredba o enotni SUT), ki vsebuje določbe za tržne mehanizme za izvajanje v navedem obdobju.

V okviru sprejete reforme enotne skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov je predvidena ohranitev obstoječih instrumentov varnostne mreže (javna intervencija, zasebno skladiščenje, izvozna nadomestila, zunanjetrgovinska zaščita,...), s tem, da se te instrumente prilagodi in poenostavi v smeri povečane učinkovitosti in njihove hitrejši odzivnosti. Prilagoditev vključuje predvsem razširitev uporabe splošnih varnostnih določb, ki se nanašajo na ukrepe za odpravo motenj na trgu, krizne ukrepe v primeru bolezni živali ter izgube zaupanja potrošnikov ter ukrepe za reševanje specifičnih problemov. Poudarek je dan tudi izboljševanju delovanja živilsko predelovalne verige,

predvsem z vidika izboljšanja položaja primarnih pridelovalcev, saj je predvideno, da se pravila za organizacije proizvajalcev in medpanožne organizacije razširijo na vse sektorje (sedaj le sadje in zelenjava in mleko). Predviden je tudi sprejem posebnih pravil konkurence v posameznih sektorjih (mleko, goveje meso, oljčno olje, žita). Organizacije proizvajalcev se bodo lahko v imenu svojih članov pogajale o prodajnih pogodbah in s tem povečale učinkovitost ter krepile vlogo primarnih pridelovalcev. Na področju omejevanja proizvodnje je bila sprejeta odločitev, da se bo sistem kvot za sladkor ukinil leta 2017. Sprejeti so določeni spremljevalni ukrepi za obdobje po ukinitvi kvot in zaveza Komisije, da bo z upravljavskimi ukrepi zagotovila boljšo preskrbo s sladkorjem v prehodnem obdobju. V okviru veljavne skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov je z letom 2015 predvidena tudi ukinitve sistema kvot za mleko. V sektorju proizvodnje vina je predvideno, da bo obstoječi sistem prepovedi nove zasaditve vinogradov v letu 2016 nadomeščen z bolj prožnim mehanizmom upravljanja dovoljenj za zasaditev vinske trte, v katerem bodo imeli večjo vlogo vinogradniki; uporabljal se bo do leta 2030, obseg novih zasaditev pa bo omejen na 1 % obstoječih vinogradniških površin na leto. Shema šolskega sadja in shema šolskega mleka sta se razširili; povečal se je letni proračun za program razdeljevanja sadja v šolah.

2.4. Nacionalne področne strategije ali načrti

Slovenija tudi s področnimi nacionalnimi strategijami in načrti uresničuje zastavljene strateške cilje in usmeritve na področju kmetijstva. Te so:

- Nacionalni akcijski program za doseganje trajnostne rabe FFS,
- Resolucija o nacionalnem programu za zaščito kranjske čebele,
- Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015,
- Strategija za izvajanje sheme šolskega sadja in zelenjave, sheme šolskega mleka,
- Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam.

2.5. Državne pomoči

Državne pomoči so izdatki in zmanjšani prejemki države oziroma občine, ki pomenijo korist za prejemnika pomoči in mu tako zagotavljajo prednost pred konkurenti in so namenjeni za financiranje in sofinanciranje programov v institucionalnih enotah, ki se ukvarjajo s tržno proizvodnjo blaga in storitev z namenom zagotavljanja določene konkurenčne prednosti, kot to opredeljuje 107. člen Pogodbe o delovanju Evropske unije (pred 1. 12. 2009 je bil to 87. člen, pred 1. 5. 1999 pa 92. člen Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti).

Državne pomoči s področja kmetijstva so vse pomoči, ki se dodeljujejo za dejavnosti, povezane s proizvodnjo in trženjem kmetijskih proizvodov, naštetih v prilogi I Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Poleg splošnih določil politike Evropske unije o državnih pomočeh veljajo za državne pomoči v kmetijstvu in ribištvu tudi cilji in določila skupne kmetijske politike (SKP), politike razvoja podeželja (PRP) in skupne ribiške politike (SRP). Poleg tega morajo biti tovrstne državne pomoči združljive z mednarodnimi obveznostmi Evropske unije, zlasti s sporazumom Svetovne trgovinske organizacije o kmetijstvu.

Po vstopu v EU se število ukrepov, ki se v celoti financirajo samo iz nacionalnega proračuna, zmanjšuje. Ukrepi, ki dopolnjujejo ukrepe skupne kmetijske politike, se deloma izvajajo v obliki državnih pomoči, ki jih je potrebno priglasiti Evropski komisiji, deloma pa v obliki pomoči po pravilu *de minimis*, ki je zaradi omejene višine na upravičenca (15.000 EUR v obdobju treh let) dovoljena brez posebnih dodatnih omejitev. Slednje velja tudi za ukrepe, ki zaradi svojega splošnega značaja ne ogrožajo enotnega trga oziroma ne izkrivljajo konkurence.

Nekatere državne pomoči, podeljene v predhodnem obdobju:

- Leta 2013 je vlada sprejela Uredbo o podpori za spodbujanje tržnega združevanja primarnih proizvajalcev kmetijskih proizvodov (Uradni list RS, št. 93/2012), s katero je želela podpreti tržno povezovanje in združevanje primarnih proizvajalcev v naslednjih sektorjih: ekološko kmetovanje, pitani prašiči, sveže sadje, sveža zelenjava in hmelj. Ukrep se izvaja od leta 2013 pa do konca leta 2015. Letno je namenjenih 600.000 EUR.
- Po pravilih državnih pomoči dodeljujejo tudi podpore za sejemske in promocijske dejavnosti na področju vina, ki so podrobneje opisane v poglavju 3.4.1. Promocija kmetijskih in živilskih proizvodov.
- V letu 2008 je bila zaradi kritičnih razmer, ki jih je povzročil izjemen porast cen žit (in krme) na svetovnem trgu uvedena državna pomoč (*de minimis*) za rejo plemenskih prašičev (1 milijon evrov). V septembru 2010 je bil ponovno uveden ukrep *de minimis* za podporo KMG za blažitev poslabšanja ekonomskega položaja pri prireji prašičev (1,2 milijona evrov).
- V okviru »Začasne sheme omejene pomoči ob finančni in gospodarski krizi v kmetijstvu v letu 2009« je bila po Začasnem okviru Skupnosti za ukrepe državnih pomoči v podporo dostopu do financiranja ob trenutni finančni in gospodarski krizi« dodeljena v letu 2010 pomoč tudi 287 KMG, ki se ukvarjajo s prirejo prašičev, in sicer skupaj 674.000 evrov.
- V okviru pomoči *de minimis* je bila zagotovljena finančna pomoč ob nepredvidljivih dogodkih v kmetijstvu in sicer kot podpora kmetijskim gospodarstvom zaradi neugodnih vremenskih razmer - zimske pozebe pri pridelavi vrtnini (25.000 EUR) in podpora čebelarjem zaradi škode, ki je nastala zaradi suše in pozebe v naravnem okolju v letu 2012, zaradi česar je prišlo do zmanjšane medenja (170.000 EUR).
- Med državne pomoči v kmetijskem sektorju spada Pomoč za sofinanciranje zavarovalnih premij. Pomoč se izvaja od leta 2006. Za ta namen je bilo iz proračuna v obdobju 2006-2013 izplačanih več kot 45 mio EUR (45.830.283).
- Škoda zaradi suše je naravna nesreča, pred posledicami katere ni možno skleniti zavarovanja. Zato ob večjih škodah država pomaga oškodovancem z izplačilom državne pomoči. V letu 2012 je bila ocenjena škoda zaradi suše v višini 56.510.351 EUR, država pa je oškodovancem namenila sredstva v višini 5.564.545 EUR. V letu 2013 je bila ocenjena neposredna škode v tekoči kmetijski proizvodnji zaradi suše 106.205.331,06 EUR, država pa je oškodovancem namenila sredstva v višini 5.310.267 EUR.
- Finančna pomoč ob smrti, invalidnosti ali nesposobnosti za delo na kmetijskem gospodarstvu - finančna pomoč je namenjena za blažitev poslabšanja ekonomskega položaja kmetijskih gospodarstev, ki je posledica smrti oziroma invalidnosti, kot jih določa predpis, ki ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ali več kakor šestmesečne osemurne nesposobnosti za delo ali primerljive vsote ur za najmanj štiriurno nesposobnost za delo v desetmesečnem neprekinjenem obdobju. Letno se nameni približno 200.000 EUR.
- Finančna pomoč za nadomestilo škode zaradi požara ali strele na kmetijskem gospodarstvu - finančna pomoč je namenjena za blažitev poslabšanja ekonomskega položaja kmetijskih gospodarstev zaradi nepredvidljivega škodnega dogodka na kmetijskem gospodarstvu, ko gre

za škodo na kmetijskih objektih, nastalo zaradi požara ali strele. Letno se nameni približno 10.000 EUR.

- Finančna pomoč za nadomestilo škode v čebelarstvu – namen je bil dodelitev nepovratnih sredstev čebelarjem zaradi škode, ki je nastala zaradi suše in pozebe v naravnem okolju v letu 2012, zaradi česar je prišlo do zmanjšanega medenja. Za ta ukrep je bilo namenjenih cca. 200.000 EUR.

3. HORIZONTALNI UKREPI ZA DOSEGANJE PREDNOSTNIH PROGRAMSKIH USMERITEV

3.1. ZAGOTAVLJANJE STABILNIH PROIZVODNIH IN EKONOMSKIH RAZMER ZA KMETIJSTVO

Za prednostno programsko usmeritev za zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo so:

- zagotavljanje primerljivih konkurenčnih razmer, kot jih imata kmetijstvo in živilska industrija v drugih članicah EU;
- zagotavljanje čim večje stabilnosti in varnosti dohodkov v kmetijstvu;
- učinkovitejše upravljanje s tveganji na kmetijskih gospodarstvih;
- učinkovitejši davčni sistem v kmetijstvu.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- neposredna plačila,
- tržno cenovni ukrepi,
- ukrepi za obvladovanje tveganj v kmetijstvu,
- davčna politika.

3.1.1. Neposredna plačila

Eden od namenov neposrednih plačil je ustvariti pogoje, v katerih bodo kmetje lahko opravljali svoje funkcije v družbi, med katerimi je najpomembnejša proizvodnja hrane. Neposredna plačila pomenijo v kmetijstvu varnostno mrežo, s katero se stabilizira dohodek iz prodaje kmetijskih pridelkov na trgu, ki je podvržen različnim nihanjem. Večina plačil je proizvodno nevezanih, vrsto in obseg pridelave prepuščajo odločitvi posameznega kmeta. Manjši del neposrednih plačil pa je proizvodno vezan in je namenjen za reševanje težav posameznih sektorjev.

Slovenija je vse od vstopa v EU izvajala standardno shemo neposrednih plačil enako kot EU 15. V letu 2004 so bila neposredna plačila na nivoju 85 % EU plačil (25 % EU plačil in 60 % nacionalnih doplačil), v letu 2005 so bila plačila na nivoju 90 % (30 % EU plačil in 60 % nacionalnih plačil), v letu 2006 95 % (35 % EU plačil in 60 % nacionalnih plačil). V letu 2007 so neposredna plačila dosegla 100 % nivo EU plačil (40 % EU plačil in 60 % nacionalnih plačil). Od leta 2008 dalje se je delež nacionalnih doplačil zniževal za 10 %, tako so od leta 2013 neposredna plačila v celoti plačana s strani EU.

V letu 2007 je Slovenija začela izvajati reformo SKP, ki je bila sprejeta v letu 2003. Bistvo te reforme je bila razvezava proizvodno vezanih plačil (plačil na ha in plačil na glavo živali) in prehod na proizvodno nevezana plačila, t.i. shemo enotnega plačila (SEP). Kmetom so bile dodeljene plačilne

pravice; 1 ha upravičene površine predstavlja 1 plačilno pravico. V letu 2007 je bilo dodeljenih 434.000 plačilnih pravic.

Model neposrednih plačil je od leta 2007 dalje vključeval:

- proizvodno nevezana plačila: shema enotnega plačila, v okviru katere je bila plačila pravica sestavljena iz regionalnega plačila (332 EUR/ha za njive in sadovnjake in 107,8 EUR/ha za trajne travnike) in, za pridelovalce v določenih sektorjih, zgodovinskih dodatkov (za sektor mleka, govejega mesa in sladkorja),
- proizvodno vezana plačila: posebne premije za bike in vole, premije in dodatne premije za ovce in koze, neposredna plačila na površino hmeljišča v obdelavi, pomoč za stročnice ter podpora za pridelavo lupinarjev,
- dodatno plačilo za ekstenzivno rejo ženskih govedi.

V letu 2010 smo na podlagi zdravstvenega pregleda SKP, ki je bil sprejet konec leta 2008, začeli izvajati prenovljeno shemo neposrednih plačil, ki je prinesla še nadaljnjo razvezavo proizvodno vezanih plačil.

Prenovljena shema neposrednih plačil od leta 2010 vključuje:

- nadaljevanje izvajanja regionalnega modela sheme enotnega plačila (SEP), vključno zgodovinskimi dodatki za sektor mleka, govedoreje in sladkorja;
- vključitev oziroma razvezava preostalih proizvodno vezanih plačil v SEP kot dodatek na plačilne pravice pridelovalcem (v letu 2010 so se razvezale in vključile v SEP neposredno plačilo za pridelavo hmelja ter premije in dodatne premije za ovce in koze, z letom 2012 se razvežejo še posebne premije za bike in vole in pomoč za stročnice ter podpora za pridelavo lupinarjev);
- kot posebne podpore v okviru 68. člena uredbe 73/2009 se izvajajo trije ukrepi, za katere se nameni 10 % nacionalne ovojnice (dodatno plačilo za ekstenzivno rejo ženskih govedi, dodatno plačilo za mleko za gorska višinska in strma kmetijska gospodarstva ter podpora za ohranitev oziroma razvoj živinoreje na kmetijskih gospodarstvih s travinjem).

Za obdobje 2007-2013 je bila za neposredna plačila zagotovljena okoli 1 mrd EUR (skupaj EU in slovenska sredstva). Letne stopnje koriščenja sredstev v obdobju 2004-2006 so bile med 76 in 84 %, v obdobju med 2007-2009 od 94-95 %, v letih 2010 in 2011 nekaj več kot 98 % in v letih 2012 in 2013 od 96-97% (manjši odstotek je posledica modulacije nacionalnega dela neposrednih plačil v letu 2012 in finančne discipline v letu 2013).

Slovenija bo za neposredna plačila za finančno obdobje 2014-2020 prejela okoli 815 milijonov EUR oz. letno kot prikazuje spodnja tabela:

Leto	Nacionalna ovojnica
2015	137.987.000,00
2016	136.997.000,00
2017	136.003.000,00
2018	135.141.000,00
2019	134.278.000,00
2020	134.278.000,00
Skupaj	814.684.000,00

V okviru reforme neposrednih plačil SKP, ki se bo uvedla leta 2015 skladno z uredbama Sveta in EP (EU) št. 1307/2013 in 1306/2013, model neposrednih plačil upošteva fleksibilnost in posebnosti RS - shema za male kmete, shema za mlade kmete, vstopni prag (dvig od 0.3 ha na 1 ha) in proizvodno vezana plačila v sektorju govedoreje.

Pri shemi osnovnega plačila bomo v Sloveniji v letu 2015 na novo izračunali in dodelili plačilne pravice kmetijskim gospodarstvom, ki so bila upravičena do neposrednih plačil za leto 2013 in kmetijskim gospodarstvom, ki so ob nakupu kmetije na podlagi zasebne pogodbe kupila tudi pravico do zaprosila za plačilne pravice. Slovenija se je določila, da bo ob prvi dodelitvi plačilnih pravic v letu 2015 kot upravičene smatrala tudi kmetijska gospodarstva, ki so 15.5.2013 obdelovala vinograde, kmetijska gospodarstva, ki so v letu 2014 prejela plačilne pravice iz nacionalne rezerve, in kmetijska gospodarstva, ki nikoli niso posedovala plačilnih pravic, a lahko dokažejo, da so 15.5.2013 imeli (primarno) kmetijsko proizvodnjo. Prav tako bodo plačilne pravice dodeljene mladim kmetom in kmetom, ki začenjajo opravljati kmetijsko dejavnost, in sicer iz nacionalne rezerve.

Dodatno se bo nacionalna rezerva, ki je edini vir pravic po letu 2015, uporabila tudi za dodelitev plačilnih pravic kmetom, ki bi sicer sodili med neupravičene zaradi primera višje sile ali izjemnih okoliščin, kmetom za kompenzacijo specifično slabšega položaja in, v kolikor bo potrebno, za kritje plačila za shemo mladih kmetov in za shemo za male kmete.

Upravičene površine (in s tem število dodeljenih pravic): Vse upravičene kmetijske površine, vključno s površinami vinogradov, in brez uporabe omejitev kot je npr. redukcijski količniki za trajno travinje v na površinah s težkimi podnebnimi pogoji, saj bo primerljiv učinek dosežen z izbranim modelom delne konvergence.

Vrednost dodeljenih plačilnih pravic (in s tem skupni znesek osnovnega plačila na kmetijo): Glede na to, da želimo omejiti negativne učinke zaradi poenotenja višin plačilnih pravic, bo uporabljen model delne konvergence, s čimer se bodo razlike med kmeti, ki izhajajo iz njihovih zgodovinskih dodatkov (opisanih pod točko IV), zmanjšale brez povzročanja izrazitega upada neposrednih podpor in posledično dohodka. Izbrani model predvideva, da bo minimalna višina plačilnih pravic oz. osnovnega plačila na hektar znašala 60 % povprečne vrednosti plačil v Sloveniji ter hkrati nobeno kmetijsko gospodarstvo ne bo izgubljalo več kot 30 % začetne vrednosti osnovnega plačila. Gre za model delne konvergence, pri katerem se osnovno plačilo kmetom približuje povprečnemu plačilu, vendar še vedno ohrani določen delež zgodovinskih plačil in tudi razlikovanja, ki izhajajo iz različnih vrednosti sedanjih plačilnih pravic za travinje in njive, v okviru sedanjega modela.

Za shemo osnovnega plačila, vključno z nacionalno rezervo, bo letno namenjenih 54% nacionalne ovojnice za neposredna plačila, pri čemer bo le-ta vključevala »over-booking« mehanizem v višini določenega odstotka letno, ki pa ne sme preseči 3 % nacionalne ovojnice zmanjšane za zeleno komponento in ki je namenjen preprečevanju neizkoriščenih sredstev (npr. manjša izplačila zaradi neuveljavljanja plačilnih pravic, zaradi sankcij v primerih kršitev ...).

Plačilo za **zeleno komponento** za posameznega kmeta se bo dodelilo v obliki sorazmernega deleža k osnovnemu plačilu, kar pomeni, da bo odvisno od višine njegovega osnovnega plačila. S to obliko plačila bo zagotovljen mehkejši prehod iz obstoječega sistem neposrednih plačil v nov sistem, v katerem bodo vrednosti neposrednih plačil bolj izenačene. V Sloveniji bo izvajanje diverzifikacije kmetijskih rastlin, na podlagi obstoječih podatkov o upravičencih, obvezno za 3.000 kmetijskih

gospodarstev, ki skupaj obdelujejo 81.000 ha oziroma 48 % vseh njivskih površin. Zagotavljanje površin z ekološkim pomenom (PEP) morajo izvajati kmetije, ki imajo več kot 15 ha njiv. Takih je 1.700 kmetijskih gospodarstev. Zadevne kmetije morajo zagotoviti minimalno 5 % površin z PEP. Pri izboru ukrepov za PEP so se upoštevali okoljski izzivi v Sloveniji in predlagana kmetijsko okoljska in podnebna plačila (KOPOP) na II. stebru v okviru Programa razvoja podeželja, saj se v primeru podvajanja zahtev, plačila pri KOPOP ukrepah zmanjšujejo. Tako so izbrani sledeči ukrepi za PEP:

- zemljišče v prahi, kar pomeni da na tej površini ni kmetijske proizvodnje in da je po 5 letih površina še vedno njivska površina.
- pasovi upravičenih hektarjev ob gozdu, ki mejijo na njivsko površino (so del ornega zemljišča) in ima zanje kmet pravico uporabe ter so uporabljeni za pašo ali košnjo. Minimalna širina pasov znaša 1 meter, maksimalna pa ne sme preseči 10 metrov.
- površine s kmetijskim rastlinami, ki vežejo dušik. Te rastline so: bob, soja, grah, grašica, volčji bob, grahor, medena detelja, turška detelja, šmarna detelja, medenica, navadna nokota, vzhodna jastrebina, sabljasti triplat, aleksandrijska detelja, perzijska detelja, fižol, krmni grah, lucerna, lupina, detelja, deteljno travne mešanice. Te kmetijske rastline morajo biti prisotne na kmetijski površini vso rastno sezono.

Ohranjanje trajnega travinja se bo spremljalo na ravni Slovenije in hkrati na ravni kmetijskega gospodarstva, v kolikor se le-ta nahaja na območju »Okoljsko občutljivega trajnega travinja«, ki bo definirano v uredbi o neposrednih plačilih in bo zajemalo cca 14.000 hektarjev površin. Finančna ovojnica predstavlja 30 % nacionalne ovojnice za neposredna plačila.

Plačilo za mlade kmete se bo izračunalo vsako leto in sicer tako, da se bo število plačilnih pravic, ki jih bo mladi kmet aktiviral, pomnožilo z zneskom 25 % povprečnega nacionalnega neposrednega plačila na hektar, ki pa se določi tako, da se nacionalna zgornja meja za leto 2019 deli z vsemi upravičenimi kmetijskimi hektarji iz leta 2015. Obseg sredstev, ki bo predviden za to shemo, je na podlagi števila potencialnih upravičencev (starost, prevzem kmetijskega gospodarstva) in okvirne višine povprečnega nacionalnega neposrednega plačila na hektar predlagan v višini 1 % nacionalne ovojnice za neposredna plačila. S tem se tudi izognemo ustvarjanju neporabljenih sredstev. Če bi se na podlagi prejetih vlog izkazalo, da je v posameznem letu potreben večji obseg sredstev, lahko uporabimo do 2 % nacionalne ovojnice tako da se koristijo razpoložljiva sredstva v nacionalni rezervi osnovnega plačila ali pa da se znižajo izplačila za osnovno plačilo.

V okviru **proizvodno vezanih plačil** se glede na zastavljene cilje v Resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Zagotovimo.si hrano za jutri« in glede na namen proizvodno vezanih plačil po EU zakonodaji, pomoč nameni naslednjim sektorjem: strna žita, biki/voli, [tržna] zelenjava in beljakovinske rastline ter, le v hribovsko gorskih območjih, za mleko. Ukrepi bodo usmerjeni k ohranitvi proizvodnje, ohranitvi poseljenosti podeželja, preprečevanju opuščanja obdelave kmetijskih zemljišč in blažitvi cenovnih nihanj. Za shemo bo namenjenih 15 % nacionalne ovojnice za neposredna plačila, in sicer 5 % za ukrep strna žita, 3,5 % za mleko za hribovsko gorska območja, 3 % za biki/vole, 1,5 % za zelenjavo in 2 % za beljakovinske rastline. Glede na kalkulacije, ki jih je pripravil Kmetijski inštitut Slovenije, bodo vsi omenjeni sektorji deležni negativnih prerazporeditvenih učinkov zaradi reforme, hkrati pa je za te sektorje značilna ali nizka samooskrba, ali pa se bodo spopadli z ukinitvijo mlečnih kvot v primeru sektorja mleka ali pa se zemljišča nahajajo na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo.

Pri **shemi za male kmete**, ki nadomešča druge sheme neposrednih plačil, se bo zanje upoštevalo dejansko plačilo, ki bi ga kmet prejel v okviru t.i. standardne sheme v letu 2015. Dejansko plačilo za

male kmete bo tako sestavljeno iz osnovnega plačila, zelene komponente, dodatka za mlade kmete in proizvodno vezanih plačil. Vrednost pomoči se bo izračunala v letu 2015 in ostala vsa leta enaka, vendar pa se bo prilagajala nacionalni ovojnici (linearno nižanje). Mali kmet bo lahko vsak, ki po novi shemi prejme do 1.250 € neposrednih plačil. V tem primeru bo avtomatsko vključen v shemo za male kmete, imel pa bo možnost izstopa po prejetju obvestila o informativnem izračunu njegovega plačila za leto 2015.

Preglednica 3: Ukrepi neposrednih plačil 2015-2019

Ukrepi neposrednih plačil
Osnovno plačilo
Zelena komponenta
Dodatno plačilo za mlade kmete
Proizvodno vezana plačila (sektor strna žita, mleko, biki in voli, zelenjava in stročnice)
Shema za male kmete

Nosilci ukrepov neposrednih plačil: MKO, NVO, Vlada RS, ARSKTRP, JSKS, KMG

3.1.2. Tržno cenovni ukrepi

Tržno cenovni ukrepi, ki so v izključni pristojnosti Evropske komisije, omogočajo uravnavanje notranjega trga s kmetijskimi in živilskimi proizvodi s ciljem, da se zagotavlja proizvajalcem primeren dohodek oz. razvoj panoge. Glede na to, da so ti ukrepi enotni za celotni notranji trg kmetijskih in živilskih proizvodov in zaradi nizke konkurenčnosti slovenskega kmetijstva in živilstva, se soočamo z resnimi ekonomskimi problemi v nekaterih panogah (prašičereja, mleko, hmelj ipd.). To narekuje, da se tudi v bodoče na ravni EU zavzemamo za konkretne ukrepe tržno cenovne politike, ki bodo omogočali primerljive pogoje kmetovanja tudi v Sloveniji.

V okviru sprejete reforme enotne skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov je Republika Slovenija zagovarjala ohranitev dobro delujoče in odzivne varnostne mreže. Vezano na te ukrepe je bil dosežen dogovor glede določitve cen nekaterih proizvodov na podlagi 43(3). člena Pogodbe o delovanju EU, kar omogoča hitrejši odziv na morebitne krizne razmere, saj o teh spremembah odloča le Svet, prav tako glede možnosti revizije referenčnih cen na način, da se upoštevajo stroškovno-cenovna razmerja.

Ključna ukrepa iz naslova tržnih intervencij sta javna intervencija in pomoč za zasebno skladiščenje. **Javna intervencija** se lahko uporablja za naslednje proizvode: navadno pšenico, trdo pšenico, ječmen in koruzo, neoluščeni riž, sveže ali ohlajeno goveje in telečje meso, maslo in posneto mleko v prahu. Obvezna pa je le za navadno pšenico, maslo in posneto mleko v prahu v okviru maksimalno določenih količinskih omejitev za odkup v javno intervencijo. Nad temi količinami pa se odkup vrši z javnimi razpisi.

Pomoč za zasebno skladiščenje se lahko dodeli za naslednje proizvode: beli sladkor, oljčno olje, lanena vlakna, sveže ali ohlajeno meso goveda, starega osem mesecev ali več, maslo, izdelano iz smetane, pridobljene neposredno in izključno iz kravjega mleka, sir, posneto mleko v prahu, izdelano iz kravjega mleka, prašičje meso ter ovčje in kozje meso.

Pri **trgovinskih mehanizmi**h oziroma ukrepih v povezavi s trgovino agroživilskih proizvodov s tretjimi državami (uvozna in izvozna dovoljenja, uvozne dajatve, upravljanje tarifnih kvot, posebne določbe za uvoz določenih proizvodov, zaščitni ukrepi, postopki aktivnega in pasivnega oplemenitenja, izvozna nadomestila) ni bistvenih vsebinskih novosti glede na uveljavljeno zakonodajo s tega področja. Ključno novost predstavlja nov sistem izvajanja izvoznih nadomestil. Ta sicer omogoča hitrejši odziv na morebitne krizne razmere, saj bo o spremembah ukrepov odločal le Svet brez rednega zakonodajnega postopka. So pa izvozna nadomestila po novem uvrščena med izredne krizne ukrepe, kar pomeni aktiviranje le-teh le v primeru motenj na trgu in z uporabo sredstev iz krizne rezerve. Z uveljavitvijo reformne Uredbe o enotni SUT, to je s 1. 1. 2014, so vsa izvozna nadomestila določena s stopnjo »0« EUR.

Reforma uvaja tudi možnost uveljavitve novih mehanizmov kriznega upravljanja - **izredne tržne ukrepe**, ki se financirajo z uporabo rezerve za krize v kmetijskem sektorju. Gre za možnost uporabe ukrepov proti motnjam na trgih, za podporo trgu v zvezi z boleznimi živali in izgubo zaupanja potrošnikov zaradi tveganja za zdravje ljudi, živali ali rastlin in za ukrepe za reševanje specifičnih problemov.

Preglednica 4: Tržno cenovni ukrepi 2014-2020

Tržno cenovni ukrepi
Javna intervencija
Pomoč za zasebno skladiščenje
Uvozna in izvozna dovoljenja, uvozne dajatve, uvozne tarifne kvote, zaščitni ukrepi, izvozna nadomestila
Izredni tržni ukrepi: ukrepi proti motnjam na trgu, ukrepi za podporo trgu v zvezi z boleznijo živali in izgubo zaupanja potrošnikov zaradi tveganja za zdravje ljudi, živali ali rastlin, ukrepi za reševanje specifičnih problemov

Nosilci tržno-cenovnih ukrepov: EK, MKO, ARSKTRP, KMG

3.1.3. Obvladovanje tveganj v kmetijstou

Kmetijstvo je zaradi neposredne odvisnosti od vremena in okoljskih razmer, med najbolj občutljivimi sektorji, saj jih ti vplivi najbolj prizadenejo. Podnebne spremembe in posledično ekstremne vremenske razmere, še povečujejo verjetnost pojava naravnih nesreč, kar se odraža na količini in kakovosti pridelkov, v živinoreji ter lokaciji proizvodnje. Pridelava kmetijskih pridelkov in proizvodnja hrane je ogrožena zaradi vremenskih pojavov kot so: vročinski valovi, suša, pozeba in škodljivci ter spremembe padavinskega režima. Vse to namreč povzroča vse pogostejše izpade pridelka. V zadnjih letih so največ škode slovenskemu kmetijstvu povzročile suša, obilne padavine, poplave, toča in neurja, v manjšem obsegu pa tudi druge neugodne vremenske razmere kot so močan veter, žled in zmrzal ter vremensko pogojene bolezni in škodljivci.

Ukrepi obvladovanj tveganj v kmetijstvu morajo biti usmerjeni k prilagajanju kmetijske proizvodnje na podnebne spremembe, ter k preprečevanju in blaženju posledic naravnih nesreč. Uvajanje

sodobnih ter posodobitev že obstoječih tehnologij pridelave sledi cilju zmanjševanja vplivov podnebnih sprememb ter posledično k zagotovitvi stabilnega dohodkovnega položaja v kmetijstvu.

MKO izvaja več ukrepov in aktivnosti za blaženje posledic škode, ki v primeru različnih vremenskih pojavov prizadene kmetijska gospodarstva, ter preventivne ukrepe za preprečevanje ali zmanjšanje vplivov neugodnih vremenskih pojavov. Tak ukrep je tudi izdaja tehnoloških priporočil za zmanjšanje občutljivosti kmetijske pridelave na sušo. V letu 2008 je bila izdana publikacija Tehnološka priporočila za zmanjšanje občutljivosti kmetijske pridelave na sušo, ki je objavljena tudi na spletnih straneh MKO.

V 2014 so bila tehnološka priporočila nadgrajena z brošuro Tehnološki ukrepi pri pridelavi koruze za zmanjšanje vpliva suše ter karto ogroženosti kmetijskih zemljišč za sušo. MKO je vsebino tehnoloških ukrepov in pripadajočo karto objavilo na svojih spletnih straneh. Brošura je bila pripravljena v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki iz KGZS in KIS ter objavljena tudi na spletnih strani KGZS. Tehnološka navodila bodo, tako kot prva, uporabnikom na voljo tudi v tiskani obliki.

V brošuri so zlasti poudarjeni agrotehničnimi ukrepi za pridelavo koruze, ki je najpomembnejša poljščina pri pridelavi krme za živali. Poudarjen je pomen kolobarja, izbira primernih sort ter prilagoditev datuma setve. Predlagane so tudi alternativne kulture, ki lahko deloma nadomestijo koruzo v obroku živali, zlasti na območjih, kjer so tla lažja in zato je pridelava koruze veliko bolj izpostavljena tveganju za škodo po suši.

3.1.3.1. Odprava posledic naravnih nesreč v kmetijstvu

Zaradi obsežnosti posameznih naravnih nesreč, kot so npr. suša... le-teh ni mogoče zavarovati pod sprejemljivimi pogoji. Za odpravo posledic tovrstnih naravnih nesreč se namenljajo sredstva iz proračunske rezerve. Ta sredstva se v skladu z Zakonom o odpravi posledic naravnih nesreč dodelijo na podlagi programa odprave posledic škode v kmetijstvu, ki ga sprejme vlada. Dodeljena pomoč je namenjena za nesreče večjih razsežnosti, kadar ocenjena škoda preseže prag 0,3 promila načrtovanih prihodkov državnega proračuna kot pomoč pridelovalcem, da lahko nadaljujejo oz. ohranijo kmetijsko proizvodnjo.

Preglednica 5: Ocenjena škoda v kmetijstvu in izplačana državna pomoč: 2003-2012 za škodo na pridelkih

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ocenjena škoda (000 €)	130.610	34.671	42.028	59.546	16.511	9.340	9.015	5.897	7.067	56.510
Izplačana državna pomoč (000 €)	37.430	8.857	11.652	12.335	4.623	1.168	0,0	0,0	0,0	5.651
Delež pomoči (%)	28,7	25,5	27,7	20,7	28,0	12,5	0,0	0,0	0,0	10

Pred letom 2006 so bila izplačila namenjena škodi nastali zaradi toče, suše in drugih naravnih nesreč. Sredstva izplačana za odpravo posledic naravnih nesreč so se po letu 2006 za škodo na pridelkih znižala, saj se od takrat državna pomoč lahko nameni samo za tiste naravne nesreče, ki jih ni mogoče zavarovati (izplačana je bila le škoda po suši). Znižal se je tudi delež izplačane pomoči.

Tudi v prihodnje ne bo mogoče zavarovati vseh naravnih nesreč, zato je potrebno ohraniti mehanizem pomoči oškodovancem. Poleg delnega povračila škode, kjer je podlaga za izplačilo pomoči individualna ocena škode občinskih komisij, se izvajajo tudi drugi ukrepi, kot so spremljanje stanja glede suše na terenu (preko KGZS in ARSO), odpisi posameznih dajatev, zmanjševanje administrativnih ovir, predčasna izplačila subvencij, zagotovitev sredstev za analize krme oziroma zemlje, ter brezplačno svetovanje, kako ukrepati v primeru naravne nesreče ali neugodnih vremenskih razmer. Vsekakor pa ti ukrepi predstavljajo le majhen delež pomoči v primerjavi s škodo, ki nastane na kmetijskih kulturah zaradi naravne nesreče. Zaradi tega dejstva je potrebno izvajati predvsem preventivne ukrepe, torej ukrepe in tehnologije pridelave, ki bodo naravne nesreče preprečili ali vsaj omilili njihove posledice. V ta namen je MKO v sodelovanju s strokovnjaki pripravilo nadgradnjo obstoječih Tehnoloških priporočil za zmanjšanje občutljivosti kmetijske pridelave na sušo iz leta 2008 s Tehnološkimi ukrepi pri pridelavi koruze za zmanjšanje vpliva suše in pripravilo karto ogroženosti kmetijskih zemljišč za sušo.

Z Ministrstvom za obrambo je bil usklajen postopek po katerem se izvede preliminarna ocena škode na pridelkih na nivoju posamezne občine, ki jo pripravijo regijske komisije, saj Ministrstvo pristojno za kmetijstvo potrebuje oceno škode po naravnih nesrečah tudi za zagotavljanje drugih vrst pomoči preko izvajanja ukrepov kmetijske politike. V tej oceni se določi območje in odstotek poškodovanosti posameznih kmetijskih rastlin. Območje se določi na grafičnih podlagah, ki se jih križa s podatki ARSKTRP in na ta način pridobi podatek o deležu poškodovanosti kmetijskega pridelka na posameznem GERK-u.

3.1.3.2. Zavarovanje kmetijske proizvodnje

V letu 2006 se je pričelo s sofinanciranjem zavarovalnih premij za zavarovanje kmetijske pridelave. S sofinanciranjem se spodbuja kmetijske pridelovalce, da zavarujejo svoje pridelke pred posledicami naravnih nesreč in si s tem zagotavljajo večjo ekonomsko in socialno varnost. Zavarovanje kmetijske pridelave tako predstavlja pomemben element za ublažitev posledic škode, ko neugodne vremenske razmere prizadenejo posamezno kmetijsko gospodarstvo in bi bil zato ogrožen obstoj samega kmetijskega gospodarstva.

Preglednica 6: Proračunska sredstva za sofinanciranje zavarovalnih premij in zavarovanost: 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Izplačana sredstva (000 €)	1.738,3	3.972,0	6.351,2	12.890,5	6.648,3	5.173,5	4.386,6
Zavarovane površine (ha)	44.983	61.243	73.546	55.067	46.751	46.971	44.983
Zavarovane živali (št.)	201.800	336.743	169.549	226.719	204.851	106.104	201.800

Do leta 2009 je obseg zavarovanih površin in živali naraščal. Zaradi zaostrenih zavarovalnih pogojev, in poslabšanja ekonomskega položaja v kmetijstvu je v letu 2011 močno upadel delež zavarovanih kmetijskih površin, najbolj pri hmelju, sadju in v vinogradništvu. Zmanjšal se je tudi delež zavarovanih živali.

Posamezne zavarovalnice so se zaradi visokih izplačil škod odločile za selektivni pristop predvsem pri zavarovanju posevkov in plodov. Začele so odklanjati svoje dolgoletne zavarovance, ki so imeli v zadnjem obdobju več škode na posevkih in plodovih, povečale so se zavarovalne premije, vse to pa se je odrazilo v manjši porabi razpoložljivih sredstev za sofinanciranje kmetijskega zavarovanja. V letu

2011 je izkoriščenost sredstev znašala le 38 %. Skupno število zavarovalnih polic, kakor tudi število zavarovancev, se je v primerjavi z letom 2010 zmanjšalo za okoli 15 %.

S tem, ko država vstopa v sistem zavarovanja, preko sofinanciranja zavarovalnih premij, se tveganja zaradi škode po naravnih nesrečah, porazdelijo med državo, ki zagotovi sredstva za sofinanciranje premij, med zavarovalnice, ki ocenijo in izplačajo odškodnino za škode ter kmetovalca, ki nosi del škode v obliki odbitne franšize in plača del zavarovalne premije. Nadgradnja bi bila potrebna predvsem v smeri, da bi se kmete spodbudilo, da bi zavarovali svojo proizvodnjo, saj bi se s povečanim obsegom sklenjenih zavarovanj razpršilo tveganje in bi bilo možno znižanje premij.

Zavarovanje ostaja tudi v bodoče temeljna oblika varovanja kmetijske proizvodnje pred naravnimi nesrečami, pomembno pa je, da se kmetijski pridelovalci zavedajo pomena preprečevanja škode zaradi posledic naravnih nesreč. Tako je na območjih, kjer je pogostost toče velika, potreba predvsem preventiva, saj samo z zavarovanjem ni mogoče ublažiti posledic škode in dolgoročno imeti ekonomsko vzdržno pridelavo. Tudi v prihodnje se bodo zagotavljala sredstva za sofinanciranje zavarovanje kmetijske proizvodnje.

3.1.3.3. Letalska obramba pred točo

Nevarnost pojava toče je v Sloveniji velika, naša država pa sodi med območja z največjo pogostnostjo neviht v Evropi. Samo v kmetijstvu so neurja s točo od leta 2003 do 2011 povzročila za več kot 100 milijonov evrov škode.

V Sloveniji smo od leta 1999 do 2011 izvajali projekt poskusnega posipanja točonosnih oblakov. Metoda temelji na vnosu srebrovega jodida v nevihtni oblak ter s tem preprečitvi ali zmanjšanju intenzivnosti padanja toče. Ugotovitve strokovnjakov so pokazale, da dotedanja zasnova poskusnega posipanja točonosnih oblakov s srebrom jodidom za obrambo pred točo ne omogoča strokovne presoje o učinkovitosti same obrambe pred točo. Vlada RS je v letu 2012 sprejela sklep o Podaljšanju posipanja točonosnih oblakov s srebrom jodidom z letali v letih 2012 in 2013 na SV delu Slovenije. Pri tem je bilo poleg argumentov o nedokazani učinkovitosti obrambe pred točo in s tem porabe javnih sredstev, upoštevana zainteresiranost lokalnih skupnosti za izvajanje letalske obrambe pred točo, in kmetovalcev na branjenem območju, kot tudi izvajanje obrambe pred točo v čezmejnih sosednjih pokrajinah.

V okviru Ciljnega raziskovalnega programa – Presoja učinkovitosti umetnega vpliva na vreme z letali je bila razvita nova metodologija za zasnovo poskusnega izvajanja obrambe pred točo, ki vključuje tudi elemente naključnosti, ki so nujni za statistično obravnavo rezultatov. Meteorološka stroka namreč navaja, da je potrebno izvesti več raziskav, če bi želeli dokazati učinkovitost obrambe. Finančni okvir takšne zasnove spremljanja in izvajanja obrambe pred točo močno presega do sedaj namenjena sredstva za ta namen, saj je bilo ocenjeno, da bi bilo potrebno od 130-190.000 evrov letno v obdobju vsaj osmih let. V tej oceni stroškov je zajeto vzdrževanje poligona, izvajanje posipanja točonosnih oblakov z letali ter analiza plošč v laboratoriju za preiskavo materiala.

Poleg sredstev, ki jih za ta ukrep namenja država, zagotavljajo del sredstev v okviru svojih proračunov tudi občine iz branjenega območja.

Preglednica 7: Ukrepi za obvladovanje tveganj v kmetijstvu za 2014-2020

Ukrepi za obvladovanje tveganj v kmetijstvu
Sofinanciranje zavarovalnih premij
Izplačilo pomoči ob naravnih nesrečah
Predčasno izplačilo neposrednih plačil v kmetijstvu
Odpisi posameznih dajatev (prispevki, najemnina)
Poenostavitev in skrajšanje postopka ugotavljanja škod in izplačila povračil
Dopolnitev metodologije za ocenjevanje škode v kmetijski proizvodnji
Sprememba zakonodaje s področja odprave posledic naravnih nesreč
Protitočna obramba iz zraka
Priprava pravnih podlag za izvajanje protitočne obrambe iz zraka

Nosilci ukrepov za obvladovanje tveganj: MKO, zavarovalnice, NVO, Vlada RS, DURS, MO, URSZRS, JSKS, javna služba na področju hmeljarstva, srednje šole, izobraževalne in raziskovalne institucije, poskusni centri, poskusni center za oljkarstvo, usposobljeni izvajalci, KMG, občine

3.1.3.4. De minimis pomoči ob izjemnih dogodkih

Ob izjemnih dogodkih, kot so recimo smrt, invalidnost ali nesposobnosti za delo na kmetijskem gospodarstvu oziroma škode zaradi požara ali strele na kmetijskem gospodarstvu ter podobne, se lahko nameni finančna pomoč za blažitev poslabšanja ekonomskega položaja kmetijskih gospodarstev, kot pomoč de minimis.

3.1.4. Davčna in socialna politika

Davčna politika na področju kmetijstva mora zagotavljati temelje za nemoteno pridelavo v kmetijstvu in je lahko podlaga za možni dodatni instrument kmetijske zemljiške in strukturne politike. Pomembno je, da se davčno breme enakomerno in pravično porazdeli med kmetijske pridelovalce, pri tam se mora ohraniti konkurenčnost pridelave.

Davčna zakonodaja je v pristojnosti Ministrstva za finance, Ministrstvo za kmetijstvo pa s predlogi in rešitvami aktivno sodeluje pri oblikovanju davčne politike, ki je usmerjena k zagotavljanju stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer v kmetijstvu.

Dohodnina, kot davek fizičnih oseb, se plačuje od osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti, ki je po davčni zakonodaji definirana kot pridelava, ki je v celoti ali pretežno vezana na uporabo kmetijskih zemljišč, ki so ustrezno evidentirana v zemljiškem katastru. Osnovna kmetijska dejavnost je obdavčena pavšalno na podlagi katastrskega dohodka.

Katastrski dohodek je pavšalna ocena možnega tržnega dohodka od dejavnosti kmetijstva in gozdarstva na kmetijskih in gozdnih zemljiščih, ki bi ga bilo mogoče doseči s povprečno krajevno običajno vrsto in ravnijo pridelave na kmetijskih in gozdnih zemljiščih v Republiki Sloveniji.

Z ustrezno davčno in socialno politiko mora RS prispevati k celoviti skrbi za socialni položaj kmetov.

3.2. PRESTRUKTURIRANJE IN DVIG KONKURENČNOSTI KMETIJSTVA IN POVEZANIH PANOG

Za prednostno programsko usmeritev za prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog:

- krepitev konkurenčne strukture razvojno sposobnih kmetijskih gospodarstev;
- krepitev proizvodnega potenciala slovenskega kmetijstva;
- boljše upravljanje kmetijskih gospodarstev;
- izboljšanje kapitalne opremljenosti slovenskega kmetijstva;
- razvoj konkurenčne živilske industrije, ki bo temeljila na domačih surovinah ter dolgoročnih in enakopravnih povezavah v prehranski verigi;
- povečevanje inovativnosti, razvoj novih proizvodov in proizvodnih tehnologij;
- pospešena generacijska zamenjava na razvojno sposobnih družinskih kmetijah;
- dvig kakovosti proizvodov in zagotavljanje varne hrane.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- prestrukturiranje slovenskega kmetijstva v smeri oblikovanja primerne sloja konkurenčnih kmetijskih gospodarstev;
- kapitalske naložbe in naložbe v človeške vire;
- naložbe v razvoj inovativnih tehnologij in prilagoditev na podnebne spremembe;
- generacijska zamenjava;
- naložbe v perspektivne programe živilskopredelovalne industrije, ki bodo usmerjeni v nove proizvode, nove tehnologije, v inovativne tržne pristope in oblike sodelovanja;
- spodbujanje tesnejšega in dolgoročnega sodelovanja med pridelovalci in živilskopredelovalno industrijo z namenom povečanja deleža predelave domačih deficitarnih surovin.

3.2.1. Prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev

Podatki strukturnih raziskovanj kažejo, da se strukturne spremembe v slovenskem kmetijstvu nadaljujejo, vendar praviloma potekajo počasneje kot v EU kot celoti. Po podatkih popisa kmetijstva 2010 se Slovenija po kazalcih velikostne in posebne strukture, kot tudi po ravni produktivnosti še vedno uvršča v zadnjo petino držav članic EU, za povprečjem EU pa zaostaja za dva do tri krat. V Sloveniji so kmetijska gospodarstva v letu 2010 v povprečju uporabljala 6,5 ha kmetijske zemlje (EU-27 14,6 ha), redila 8,8 glav velike živine (EU-27 20,0 GVŽ), ena polnovredna delovno moč pa je v povprečju obdelovala 6,3 ha kmetijske zemlje (EU-27 17,6 ha). Precej manjši je zaostanek Slovenije za povprečjem EU v deležu specializiranih kmetijskih gospodarstev (71 %; EU-27 75 %) ter v deležu gospodarjev, mlajših od 55 let (43 %, EU-27 47 %). Nad povprečje EU se Slovenija uvršča le po izobrazbeni strukturi gospodarjev. Leta 2010 je imelo popolno kmetijsko izobrazbo 9 % gospodarjev (EU-27 7 %), samo praktične izkušnje v kmetijstvu pa 64% gospodarjev (EU-27 70 %).

Prestrukturiranje slovenskega kmetijstva bo podprto preko PRP 2014-2020 v smeri oblikovanja primerne sloja konkurenčnih kmetijskih gospodarstev z naložbami, ki bodo zagotavljale dolgoročen razvoj. Spodbujanje prestrukturiranja kmetijstva z namenom povečanja produktivnosti in trajnostne rabe virov bo namenjeno naložbam, ki bodo omogočile razvoj inovativnih tehnologij in prilagoditev na podnebne spremembe. Z namenom ustrežnejše obravnave kmetijskih gospodarstev z vidika njihovih razvojnih potreb in funkcij, ki jih opravljajo v okviru trajnostnega modela kmetijstva, bosta uvedena dva pristopa spodbujanja investicij: podpora naložbam v prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev, brez povečevanja njihovih proizvodnih kapacitet ter podpora naložbam, ki povečujejo proizvodne kapacitete na kmetijskih gospodarstvih, ki bodo s tem posledično prispevale tudi k ustvarjanju novih delovnih mest na podeželju.

Nadaljevanje procesov prestrukturiranja bo usmerjeno v kmetijska gospodarstva, ki se spopadajo z nizko produktivnostjo, tržno usmerjenostjo in nimajo možnosti širitve svojih proizvodnih kapacitet. Tudi ta kmetijska gospodarstva lahko postanejo ekonomsko uspešna, če se usmerijo v zmanjševanje stroškov proizvodnje, v povečanje kakovosti in se preko različnih oblik povezovanja vključijo v lokalni trg ter s tem prispevajo k dvigu lokalne samooskrbe. Pri naložbah, ki bodo namenjene povečevanju proizvodnih kapacitet, bodo prednostno podprte naložbe v sektorje, za katere je v Sloveniji značilna nizka samooskrba ter v sektorje, ki so delovno intenzivnejši in zaradi povečanja proizvodnih kapacitet lahko prispevajo tudi k ustvarjanju novih delovnih mest na kmetijskih gospodarstvih, vključno s socialnim podjetništvom.

Preglednica 8: Ukrepi za prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev v 2014 - 2020

Ukrepi za prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev
Podpora naložbam in prestrukturiranju
Ukrepi za povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti
Ukrepi za povečanje okoljske učinkovitosti, blaženje podnebnih sprememb
Ukrepi za povečevanje učinkovite rabe virov in zniževanje stroškov
Ukrepi za prilagajanje na novo uvedeni standardov

3.2.2. Živilskopredelovalna industrija

Živilskopredelovalna industrija ima velik pomen predvsem pri ohranjanju kmetijske pridelave, ki je tesno povezana z razvojnim potencialom živilskopredelovalne industrije. Proizvodnja hrane in pijač spada med strateško pomembne dejavnosti slovenskega gospodarstva ter ima zaradi močne vpetosti v domače nabavne vire enega najvišjih multiplikativnih učinkov na nacionalno gospodarstvo. Čeprav se prispevek živilskopredelovalne industrije k bruto domačemu proizvodu vse od leta 1996 zmanjšuje.

V letih od 2007 do 2012 je število podjetij v živilskopredelovalni industriji postopoma naraščalo, tako da je v letu 2012 v tej panogi v Sloveniji delovalo 617 podjetij (indeks rasti 2007/2012 je 123,6). Na drugi strani pa se je v omenjenem obdobju število zaposlenih zmanjševalo. V letu 2007 je bilo v panogi zaposlenih 15.217 delavcev, v letu 2012 pa samo še 12.886 (indeks 84,7). Iz navedenega sledi, da se v zadnjih letih struktura podjetij spreminja, ustanavljajo se predvsem manjša podjetja z nižjim številom zaposlenih.

Prihodki od prodaje živilskopredelovalnih podjetij so v letu 2012 znašali 2,01 milijarde EUR, kar v primerjavi z letom 2007 kaže na realno znižanje za 9 %. V navedenem obdobju se je izvozno usmerjenost, ki je v letu 2007 znašala 19 %, dvignila na 22,3 % in zabeležila 17,5 % realno rast. Skladno z rastjo izvozne usmerjenosti so se dvignili tudi prihodki od izvoza, ki so v letu 2012 dosegli 499 mio EUR kar je realno 7,3 % rast glede na leto 2007. Razlog za preusmeritev na tuje trge je predvsem v stagnaciji prodaje na domačem trgu ter iskanju novih tržnih poti v tujini.

Pri analizi produktivnosti lahko ugotovimo, da v letu 2012 v povprečju zaposleni v živilskopredelovalni industriji ustvaril za 156.000 EUR prihodkov. V primerjavi z letom 2007 je to ugodna rast, saj je povprečni prihodek na zaposlenega realno zrasel za 7,8 %.

Trend padanja realne dodane vrednosti na zaposlenega se je nadaljeval tudi v letu 2012, ko je le ta znašala 33.392 EUR in se je v primerjavi z letom 2007 realno znižala za 8,2 %. Podoben negativen trend beležimo tudi pri analizi dodane vrednosti brez upoštevanja števila zaposlenih, ki je v letu 2012 znašala 430 mio EUR ter se je v primerjavi z letom 2007 realno znižala za 22,8 %.

V zadnjih letih panoga po najpomembnejših kazalnikih gospodarske učinkovitosti beleži nazadovanje, kar je predvsem rezultat zaostritve konkurence tako na domačem kot tudi na izvoznih trgih. Pomembno pa v negativnem smislu na rezultate vplivajo tudi aktivnosti lastniške konsolidacije v nekaterih največjih živilskih podjetjih.

Slovenska živilskopredelovalna industrija ima premalo močnih blagovnih znamk oziroma tako imenovanih »must have« proizvodov, s katerimi bi lahko uspešno obvladovala pritisk trgovine in konkurenčnih podjetij iz tujine. Uspešna podjetja v tujini večinoma izvajajo intenzivne izvozne aktivnosti ter izkoriščajo pozitivne učinke ekonomije obsega in vertikalne koordinacije z dobavitelji kmetijskih surovin, ki so v Sloveniji šele v začetni fazi in omejena le na nekaj sektorjev.

Eden izmed pomembnih dejavnikov zaostajanja precejšnjega dela slovenske živilskopredelovalne industrije za konkurenčnimi državami je tudi nekonkurenčnost in težave, s katerimi se srečuje slovensko kmetijstvo, ki zagotavlja pomemben del surovin za živilskopredelovalno industrijo.

Kar se tiče nabave surovin, se kot dejavnik zaostajanja pojavlja tudi odvisnost od cen in dostopnosti določenih surovin na svetovnih trgih, kot je na primer sladkor, ki ga v Sloveniji ne proizvajamo več.

Prav tako se pomembni razlogi za zaostajanje slovenske živilskopredelovalne industrije za konkurenčnimi državami nahajajo tudi v njenem položaju v odnosih s trgovsko dejavnostjo. Opazni so naraščajoči pritiski trgovskega sektorja, tudi zaradi cenovnih pritiskov konkurenčnih proizvodov iz tujine. Cenovni pritiski iz tujine imajo večjo težo predvsem zaradi majhnosti slovenskega trga. V zadnjih letih so opazni tudi izrazito dolgi plačilni roki, s katerimi trgovci bremenijo poslovanje dobaviteljev.

Kljub zaostajanju za konkurenčnimi državami ima slovenska živilsko predelovalna industrija dokaj dobre možnosti za razvoj in tudi potencial za spodbujanje gospodarske rasti. Ta model temelji tudi na rezervah pri zagotavljanju ugodnega poslovnega okolja, rezervah v strateškem pristopu na ravni podjetij, na prepoznavnosti in tradicionalni prisotnosti v regiji, možnostih za razvoj slovenskega kmetijstva, kot primarnega vira surovin, razmeroma visoki tehnološki usposobljenosti ter razvoju kadrovskega potenciala. Povečana izvozna naravnost nekaterih podjetij kaže, da so ta podjetja

sposobna konkurirati podjetjem iz tujine in si tudi izboriti svoje tržne niše ter poiskati nova, do sedaj še neznana tržišča. Ravno izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in ureditev odnosov v verigi preskrbe s hrano je izjemnega pomena za razvoj živilskopredelovalne industrije.

Izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in ureditev odnosov v verigi preskrbe s hrano je izjemnega pomena za razvoj živilskopredelovalne industrije. Ureditev odnosov v verigi preskrbe s hrano po novem ureja Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kmetijstvu. Zakon uvaja določene novosti, kot so vzpostavitev inštituta varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano, določitev nedovoljenih ravnanj deležnikov v verigi preskrbe s hrano in nadzor Javne agencije RS za varstvo konkurence, ki ima možnost predpisovanja glob.

Poleg tega novela zakona določa drugačen plačilni rok za hitro pokvarljiva živila in druga živila, kar je izjema od zakona, ki ureja preprečevanje zamud pri plačilih. Za hitro pokvarljiva živila predvideva najdaljši 45-dnevni plačilni rok, brez možnosti drugačnega dogovora med strankami. Za druga živila pa dogovor o dolžini plačilnega roka ne sme biti daljši od 90 dni od prejema blaga, drugačen dogovor pa je prav tako ničn. V obeh primerih je predvideno 2-letno prehodno obdobje.

Precejšnje rezerve za razvoj slovenske živilskopredelovalne industrije obstajajo v možnostih za boljše horizontalno in vertikalno povezovanje, koncentracijo, ustvarjanje proizvodov visoke dodane vrednosti, krepitvi trženja in promocije, krepitvi raziskovalnega in razvojnega dela, uveljavitvi blagovnih znamk, povečanju izvozne usmerjenosti, produktivnosti in stroškovne učinkovitosti, strateškemu pristopu pri namenjanju javnih sredstev in odpravljanju administrativnih ovir.

Na področju predelave mesa predstavljajo visoki stroški predelave klavničnih odpadkov enega od pomembnih dejavnikov za nekonkurenčnost v tem sektorju.

Posebno pozornost bo potrebno nameniti spodbujanju aktivnosti, ki so usmerjene v izboljšanje konkurenčnosti in razvoj novih proizvodov. Prav tako naj bi dobro izhodišče za razvoj predstavljala tudi vzpostavljen dialog med predstavniki agroživilske verige in podpis Kodeksa dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi, kot tudi posamezni dogovori v posameznih panogah, kot je že bilo doseženo v okviru žitne verige. Po vzoru žitne verige pa bi kazalo vertikalno organizirati tudi ostale sektorje, kot npr »platformo za rdeče meso«, ki bi temeljila na ekonomskih temeljih. K tesnejšemu vertikalnemu sodelovanju ostalih sektorjev pa bi lahko veliko prispevali z ustreznim izobraževanjem bodočih partnerjev in pripravo tipskih pogodb, ki bi omogočale lažje medsebojno sodelovanje. Vprašanje, s katerim se bo živilska panoga intenzivno ukvarjala tudi v prihodnje, je vzpostavitev ustreznih odnosov med deležniki v verigi preskrbe s hrano od pridelovalcev do potrošnikov.

Preglednica 9: Ukrepi za prestrukturiranje ŽPI v 2014-2020

Ukrepi za prestrukturiranje v živilstvu
Podpora naložbam in prestrukturiranju
Ukrepi za povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti
Ukrepi za zmanjševanja vplivov na okolje
Podpora razvoju novih proizvodov, razvoju izdelkov za posebne prehranske namene in inovativnih izdelkov v skladu s sodobnimi prehranskimi trendi (manj sladkorja, manj maščob, manj soli, naravno podaljševanje obstojnosti)
Vzpostavitev agroživilskih verig (oblikovanje in podpis dogovorov)
Vzpostavitev spremljanja cen v vseh fazah in vseh ključnih sektorjih
Znižanje stroškov predelave klavničnih odpadkov

Nosilci ukrepov: GZS, MKO, ŽPI, zadruga in zveze zadrug, OZS, KGZS, TZS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, ŽPI, JSKS, OP/SP

3.2.3. Mladi kmetje

V Sloveniji je starostna struktura na kmetijskih gospodarstvih zelo slaba. Trenutno je le 4 % mladih, ki gospodarijo na kmetijah in so mlajši od 35 let, kar 35 % pa jih je starejših od 65 let.

Kmetijstvo je panoga mnogoterih priložnosti, ki pridejo na plano ravno s pomočjo idej in perspektive, ki jo v sektor prinašajo mladi. Je bazen priložnosti, ki predstavlja edini vir hrane, obenem pa je okolje za široko paleto perspektivnih delovnih mest za mlade. Slaba izobrazbena struktura se preko vstopa mladega kadra v kmetijski sektor izrazito spreminja na bolje, kar je dober pokazatelj vnosa in prenosa znanja v kmetijstvo ravno preko mladih.

Kljub finančnim podporam, ki so bile namenjene mladim prevzemnikom kmetij in tudi prenosnikom za zgodnje upokojevanje, dinamika demografskih sprememb v kmetijstvu ni zadovoljiva. Dohodek v kmetijstvu in narava dela, ki jo določa panoga, sta poleg naravnih danosti in posestne strukture, faktorja, ki najznačilneje vplivata na odločitev mladih o vzpostavitvi kmetije in opravljanju kmetijske dejavnosti.

Cilj je usmerjati mlade k boljšemu in trdnjšemu povezovanju in krepitvi znanja, kar posledično doprinose tudi k pozitivnim ekonomskim učinkom na kmetiji. Velik del kmetij, ki jim kmetijstvo ne predstavlja pomembnega vira dohodka, še vedno zaostaja v tehnologiji pridelave, ravno obratno pa velja za kmetije, kjer kmetuje mlad kmet. Problem predstavljajo tudi majhna posestna struktura in razdrobljenost kmetijskih površin, ki onemogočata intenzivnost proizvodnje, povečujeta stroške pridelave in zmanjšujeta konkurenčnost kmetijstva v primerjavi s pridelavo v drugih državah članicah EU.

V okviru PRP 2007-2013 sta bila za mlade kmete aktualna dva ukrepa – Pomoč mladim prevzemnikom kmetij in Posodabljanje kmetijskih gospodarstev za naložbe mladih prevzemnikov kmetij. Podpore pri ukrepu 112 Pomoč mladim prevzemnikom kmetij, katerega cilji so bili spodbuditi prenos kmetije na mlajšo generacijo in izboljšati starostni strukturo nosilcev kmetijskih gospodarstev, povečati razvojno in proizvodno sposobnost prevzetih kmetij ter prispevati k povečanju

produktivnosti dela v kmetijstvu je bilo za celotno obdobje izvajanja namenjenih 51.613.200,00 EUR. Do konca prve polovice leta 2013 je bilo prenesenih je bilo 51.138,85 ha kmetijskih površin. Prevladujoči sektorji so bili: pašna živina vključno z gojeno divjadjo (brez mleka), sledi mleko in mešana proizvodnja (rastlinsko živalska).

Pri ukrepu 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev, za naložbe mladih prevzemnikov kmetij, katerega cilj je spodbuditi prestrukturiranje in povečati učinkovitost gospodarjenja preko posebnih ciljev ukrepa ter s tem prispevati k večji naložbeni aktivnosti ali povečanju produktivnosti v kmetijstvu, je bilo odobrenih 739 vlog mladih kmetov (27 % vseh odobrenih vlog na ukrepu 121). V povprečju so naložbe mladih kmetov za cca. 5 % višje od povprečne višine naložb na kmetijah v okviru ukrepa 121. Prevladujoči sektorji so bili: govedoreja-mleko (39 % odobrenih vlog oz. 45 % odobrenih sredstev), govedoreja –meso (30 % odobrenih vlog oz. 21 % odobrenih sredstev) in prašičereja (9,7 % odobrenih vlog oz. 15 % odobrenih sredstev).

Mladi kmetje bodo lahko v okviru Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014 - 2020 kandidirali za podporo za zagon dejavnosti preko ukrepa "Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete". Podpora se bo dodelila v dveh obrokih v obdobju največ pet let, v obliki nepovratne finančne pomoči za zagotavljanje lažjega začetka opravljanja kmetijske dejavnosti. Upravičenec do podpore je mladi kmet, ki je ob predložitvi vloge na javni razpis star od 18 in do vključno 40 let, ima ustrezno poklicno znanje in usposobljenost ter prvič vzpostavlja kmetijo kot nosilec kmetije, kar pomeni, da se je največ 18 mesecev pred oddajo vloge na javni razpis prvič vpisal v RKG kot nosilec kmetije. Mladi kmet mora najkasneje ob vložitvi zahtevka za izplačilo drugega obroka zagotoviti delovno mesto za polni delovni čas za nosilca kmetije v skladu s predpisi, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje ter varnost in zdravje pri delu.

Preglednica 10: Ukrepi namenjenim mladim kmetom 2014-2020

Ukrepi za mlade kmete

Dodatna plačila mladim kmetom iz 1. stebra*

Razvoj kmetij in podjetij - Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete

*več v poglavju 3.1.1. Neposredna plačila

Nosilci ukrepov: KMG, MKO, JSKS, NVO, ŽPI, zadruga in zveze zadrug, OP/SP, izobraževalne in raziskovalne inštitucije

3.2.4. Prilagajanje kmetijske proizvodnje na podnebne spremembe

EU je sprejela usmeritve o vključevanju prilagajanja na podnebne spremembe v razvojne programe razvojnih politik EU, vključno s kmetijstvom (Strategija EU za prilagajanje podnebnim spremembam). Znotraj Skupne kmetijske politike je državam članicam prepuščena izbira aktivnosti znotraj ukrepov za doseganje splošnih ciljev prilagajanja kmetijstva podnebnim spremembam preko Programa razvoja podeželja 2014-2020. Slovenija bo zato v skladu s priporočili dokumentov EU v Program razvoja podeželja vključila rezultate spremljanja in dosedanjih analiz, ki na področju kmetijstva in gozdarstva lahko prispevajo k obvladovanju tveganj na področju podnebnih sprememb in/ali ukrepov, ki prispevajo k blaženju podnebnih sprememb.

Slovenija je leta 2008 sprejela Strategijo prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, v kateri je opredelila pet strateških stebrov prilagajanja:

- I. Krepitev zmogljivosti za obvladovanje prilagajanja kmetijstva in gozdarstva
- II. Izobraževanje, ozaveščanje in svetovanje
- III. Vzdrževanje in pridobivanje novega znanja glede podnebnih sprememb in prilagajanja nanje
- IV. Ukrepi kmetijske in gozdarske politike ter spremembe obstoječih predpisov
- V. Krepitev mednarodnega sodelovanja in partnerstva pri prilagajanju kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, zlasti v okviru EU

Izvedbeni dokument te Strategije predstavlja *Akcijski načrt strategije prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam*. Akcijski načrt vključuje ukrepe za prilagajanje podnebnim spremembam, ki so se izvajali v okviru sredstev akcijskega načrta ali v okviru drugih programov, projektov ali rednih nalog. Ukrepi so se izvajali preko PRP 2007-2013 pa tudi v okviru rednih del in nalog, ki jih izvajajo službe na področju kmetijstva. Izvajali so se CRP-i ter druge vsebine skladno s postavljenimi petimi strateškimi stebri prilagajanja.

V okviru sredstev Akcijskega načrta so bile financirane posebne naloge, potrebne za prilagajanje kmetijstva podnebnim spremembam. V letih 2010 in 2011 je bilo izvedenih 15 ukrepov. V letu 2012 v okviru Akcijskega načrta ni bilo zagotovljenih sredstev. Izvajali pa so se ukrepi financirani iz drugih virov.

Preko PRP 2007-2013 so bili izvedeni številni ukrepi, ki vključujejo vsebine prilagajanja kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, kot so na primer sofinanciranje nakupa mrež proti toči ter namakalne opreme na kmetijskih gospodarstvih.

V obdobju 2006-2010 je bilo izvedenih 27 CRP-ov s področja kmetijstva na temo prilagajanja podnebnim spremembam. Med drugim je bila izdelana tudi raziskovalna naloga Vzpostavitev sistema multidisciplinarnih informacij prostora za potrebe napovedovanja in ocenjevanja škode po naravnih nesrečah v kmetijstvu. V sklopu ozaveščanja in izobraževanja so bila leta 2008 izdana tehnološka priporočila za zmanjšanje občutljivosti kmetijske pridelave na sušo, ki se ves čas posodablajo in sledijo novitetam. Podprte so bile strokovne naloge preizkušanja sort v ekstremnejših pogojih in preizkušanje novih tehnologij, ki bi omilile vpliv podnebnih sprememb v proizvodnji kmetijskih rastlin v sadjarstvu, vinogradništvu in oljkarstvu. Ministrstvo se za iskanje rešitev v prilagajanju na podnebne spremembe, povezuje z različnimi domačimi in tujimi institucijami, tako na nivoju državne uprave, kot na nivoju nevladnih organizacij in raziskovalnih ustanov.

Na podlagi strateških usmeritev bomo tudi v bodoče izvajali ukrepe v okviru razpoložljivih sredstev iz različnih virov.

Nosilci ukrepov: MKO, NVO, Vlada RS, MO, URSZRS, JSKS, javna služba na področju hmeljarstva, srednje šole, izobraževalne in raziskovalne inštitucije, poskusni centri, poskusni center za oljkarstvo, usposobljeni izvajalci, KMG, ARSO

Preglednica 11: Ukrepi s področja obvladovanja podnebnih sprememb

Ukrepi za prilagajanje in blaženje podnebnih sprememb
Naložbe v prilagoditev na podnebne spremembe (mreže proti toči, rastlinjaki in notranja oprema, namakalni sistemi in oprema, specialna kmetijska mehanizacija.)
Izobraževanje, usposabljanje svetovanje in primeri dobrih praks (prenos znanja)
Informiranje in svetovanje za učinkovito zmanjševanje škode ob naravnih nesrečah
Poligoni za prenos znanja (mojstrske kmetije, demonstracijski projekti ...)
Vzpostavitev učinkovitega sistema svetovanja s področja obvladovanj tveganj in prilagajanja podnebnim spremembam (priprava strokovnih podlag, priporočil, izvedba)

3.3. OHRANJANJE RODNOSTI TAL IN PROIZVODNEGA POTENCIALA KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ

Ukrepi kmetijske zemljiške politike so usmerjeni k ohranjanju in izboljševanju pridelovalnega potenciala ter povečevanju obsega kmetijskih zemljišč za pridelavo hrane. Za uresničevanje zastavljenih ciljev so predvideni ukrepi za odpravljanje zaraščanja in izvajanje agrarnih operacij ter varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namenske rabe.

Usmeritve ukrepov kmetijske zemljiške politike:

- vzpostavitev učinkovite zaščite kmetijskih zemljišč pred trajno spremembo namenske rabe (sprememba zakonodaje, vzpostavitev evidenc in služb za učinkovito prostorsko načrtovanje);
- ohranjanje in izboljšanje pridelovalnega potenciala kmetijskih zemljišč za zagotavljanje prehranske varnosti (agromelioracije, ukrepi za preprečevanje zaraščanja);
- izvajanje ukrepov za izboljševanje posestne in parcelne strukture (komasacije, medsebojna menjava kmetijskih zemljišč, promet s kmetijskimi zemljišči) in ukrepov za boljše gospodarjenje s kmetijskimi zemljišči;
- prilagajanje podnebnim spremembam – spodbujanje namakanja kmetijskih zemljišč.

Za prednostno programsko usmeritev za ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč:

- varstvo najboljših kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namenske rabe in izboljšanje proizvodnega potenciala zemljišč;
- izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetij;
- usmerjanje kmetijskih zemljišč prednostno tistim, ki jih bodo sami obdelovali;
- varovanje kmetijskih zemljišč pred degradacijo, onesnaženjem in nesmotrno rabo;
- preprečevanje zaraščanja kmetijskih zemljišč;
- izgradnja novih in tehnološke posodobitve obstoječih namakalnih sistemov.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- določitev trajno varovanih kmetijskih zemljišč;
- agromelioracije in odpravljanje zaraščenosti kmetijskih zemljišč;
- komasacije, arondacije, medsebojna menjava kmetijskih zemljišč in razdružitev solastnine;
- namakanje.

3.3.1. Varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namembnosti

Pritisk urbanizacije, in s tem pozidava kmetijskih zemljišč z visokim pridelovalnim potencialom, je z nastankom številnih novih občin v Sloveniji močno narasel, saj so interesi in težnje po spremembi

namenske rabe kmetijskih zemljišč v urbane namene najbolj izrazite na ravninskih predelih ob naseljih, kjer so kvalitetna kmetijska zemljišča. Velik problem predstavlja tudi razmeroma ekstenzivna in razpršena gradnja stanovanjskih objektov ter načrtovanje novih trgovskih centrov in obrtnih oziroma industrijskih con v odprtem kmetijskem prostoru.

Stanje v prostoru kaže, da je bilo v zadnjem desetletju varstvo kmetijskih zemljišč neučinkovito, kar je predvsem posledica nezmožnosti ustreznega uveljavljanja obstoječe zakonodaje zaradi močnih lokalnih parcialnih interesov, deloma pa tudi zaradi pomanjkljive zakonodaje, ki ne omogoča učinkovitega varstva kmetijskih zemljišč pred pozidavo. Prav tako omejitve prometa s kmetijskimi zemljišč, ki so določene zaradi posebnega varstva kmetijskih zemljišč, ne dosegajo svojega namena, to je, da kmetijska zemljišča ostanejo v obdelovalni funkciji. V praksi se pogosto pojavljajo primeri nakupov kmetijskih zemljišč z namenom spreminjanja njihove namenske rabe oziroma prodaje kot stavbnih zemljišč po bistveno višjih cenah.

Statistični podatki kažejo, da so se od leta 1991 do leta 2011 kmetijska zemljišča v uporabi zmanjšala za 103.080 ha, površina njiv in vrtov za 26.373 ha, površina trajnih nasadov pa za 4.981 ha⁵. Ključen je tudi podatek, da imamo v Sloveniji le še 2.447 m² kmetijskih zemljišč v uporabi na prebivalca, njiv in vrtov pa samo 866 m² na prebivalca⁶. Slovenija je po deležu njiv in vrtov na repu držav članic Evropske unije, saj se uvršča šele na 24. mesto. Slovenija ima namreč samo še 8,6 % njiv in vrtov oziroma 24,3 % kmetijskih površin v uporabi glede na vse ozemlje. V Evropski uniji je teh površin 24,2 oziroma 40,1 %⁷.

Varstvo kmetijskih zemljišč pred njihovim trajnim spreminjanjem je vse prej kot zadovoljivo.

Z uveljavitvijo 21 občinskih prostorskih načrtov v letih 2010 in 2011 se je spremenila namenska raba 2.970,9 ha kmetijskih zemljišč, od tega 1.222,3 ha najboljših kmetijskih zemljišč, in sicer v stavbno ali drugo zemljišče.

Kot glavne ovire pri varstvu kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namembnosti se pojavljajo:

- pogosto spreminjanje zakonodaje s področja prostorskega načrtovanja in varstva kmetijskih zemljišč,
- neusklajenost postopka celovite presoje vplivov plana na okolje v povezavi s postopkom sprejemanja prostorskega akta,
- ni meril za ocenjevanje sprejemljivosti vplivov posegov na kmetijska zemljišča,
- ni merljivih kazalcev za ugotavljanje prostih stavbnih zemljišč,
- neracionalno načrtovanje prostorskega razvoja občin,
- usmerjanje pozidave na kmetijska zemljišča namesto na obstoječa nezazidana stavbna zemljišča ali degradirane površine,
- neizvajanje nadzora zakonitosti nad prostorskimi akti občin,
- pomanjkanje primerov dobrih praks pri prostorskem načrtovanju.

Ukrepi, ki bodo v naslednjem obdobju pripomogli k varovanju zemljišč pred spreminjanjem namenske rabe, bodo sprememba zakonodaje s področja varstva kmetijskih zemljišč, s ciljem

⁵ Statistični letopis 2012, Statistični letopis 2005; Statistični urad Republike Slovenije

⁶ Eurostat yearbook 2010

⁷ Eurostat yearbook 2010

čimprejšnje določitev trajno varovanih kmetijskih zemljišč (v nadaljevanju: TVKZ) in določitev kvote oziroma površine TVKZ za posamezno občino, določitev meril za ocenjevanje sprejemljivosti vplivov posegov na kmetijska zemljišča, določitev merljivih kazalcev za ugotavljanje prostih oziroma nezadostno izkoriščenih stavbnih zemljišč, prenova zakonodaje s področja prostorskega načrtovanja ter sprejem ukrepov za aktivno zemljiško politiko, podprto z ustrežno davčno politiko, ter izvajanje nadzora nad zakonitostjo občinskih prostorskih načrtov.

Preglednica 12: Ukrepi za varstvo kmetijskih zemljišč pred trajnim spreminjanjem namembnosti 2014-2020

Ukrepi za varstvo kmetijskih zemljišč	
Določitev kvote TVKZ po posameznih občinah	(skupna površina TVKZ v Sloveniji)
Določitev območij TVKZ po posameznih občinah	(211)
Merila za ocenjevanje sprejemljivosti vplivov posegov na kmetijska zemljišča	
Kazalci za ugotavljanje prostih oziroma nezadostno izkoriščenih stavbnih zemljišč	
Sprememba zakonodaje s področja varstva kmetijskih zemljišč	
Sprememba zakonodaje s področja prostorskega načrtovanja	
Izvedba nadzora nad zakonitostjo OPN	(211)

Nosilci izvedbe: MKO, občine, MzIP

3.3.2. Agromelioracije in odpravljanje zaraščenosti kmetijskih zemljišč

Agromelioracije so ukrepi, ki izboljšujejo fizikalne, kemijske in biološke lastnosti tal. Obseg agromelioracij je bil največji v obdobju od 1981 do 1989, pri čemer velja izpostaviti, da so se izvajale predvsem planske agromelioracije, ki so izboljševale lastnosti tal na širših geografsko zaokroženih enotah. V tem obdobju je bilo tako agromelioriranih okoli 69.000 ha kmetijskih zemljišč. Po letu 1989 se je obseg agromelioracij občutno zmanjšal, leta 1991 je bilo agromelioriranih okoli 6.200 ha kmetijskih zemljišč.

Analiza izvajanja agromelioracij od leta 2010 dalje kaže na postopno povečevanje izvajanja agromelioracij. Ministrstvo je v letu 2010 prejelo 34 vlog za uvedbo agromelioracij v skupni površini 11,5 ha kmetijskih zemljišč, v letu 2011 76 vlog v skupni površini 30,1 ha kmetijskih zemljišč. Bistven porast števila vlog smo zaznali v letu 2012, ko smo prejeli 80 vlog na skupni površini 116,8 ha kmetijskih zemljišč. V letu 2013 je na ministrstvo prispelo 62 vlog na skupni površini 66,6 ha kmetijskih zemljišč.

Program razvoja podeželja 2007 – 2013 je omogočal sofinanciranje agromelioracij preko različnih ukrepov, višina sofinanciranja je bila do 50 % upravičenih stroškov. Edina izjema je bil ukrep 125, predmet podpore številka 3: agromelioracije na komasacijskih območjih, kjer je bil delež podpore do 100 % upravičenih stroškov. Na pet javnih razpisov je prispelo 20 vlog za uvedbo agromelioracij na komasacijskih območjih, s čimer je bilo urejenih okoli 5.000 ha komasiranih kmetijskih zemljišč. S

povečanjem deleža višine sofinanciranja in širitvijo območij izvajanja agromelioracij (ne samo na komasacijskih območjih) bi se povečal interes po izvedbi agromelioracij.

Agromelioracije kot nujen sočasni ukrep komasacije omogočajo vzpostavitev komasiranih zemljišč v funkcijo, saj se z agromelioracijo vzpostavi potna mreža, odstrani omejitvene dejavnike na komasacijskem območju in pripravi zemljišča za kmetijsko rabo. Vsa agromelioracijska dela morajo biti usklajena s pristojnimi institucijami, ki so pristojna za dajanje soglasij, kadar je območje agromelioracije varovano ali zavarovano po posebnih predpisih (Zavod RS za varstvo narave, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, občine ...).

Pomanjkanje strokovnega kadra na lokalni ravni onemogoča strokovno izvedbo agromelioracij. Javna služba kmetijskega svetovanja in predstavniki lokalnih skupnosti nimajo dovolj znanja o postopkih in izvedbi agromelioracij.

Po opustitvi založnega gnojenja in apnenja so se razmere na bazičnih ali kislih tleh ponovno močno poslabšale, s čimer so se spremenile tudi razmere za kmetovanje. Ponovno uvajanje založnega gnojenja in apnenja kmetijskih zemljišč bo izboljšalo lastnosti tal in povečevalo hektarski donos.

Zaraščanje kmetijskih zemljišč je proces, ki je v Sloveniji prisoten že daljše časovno obdobje. Po evidenci dejanske rabe kmetijskih zemljišč je bilo leta 2006 v Sloveniji okoli 21.500 ha kmetijskih zemljišč v zaraščanju, leta 2012 pa je teh zemljišč že okolji 27.500 ha, kar predstavlja 1,36 % celotne površine Republike Slovenije oziroma 4,1 % vseh kmetijskih zemljišč. Pojav je najbolj razširjen v Obalno Kraški ter Pomurski regiji.

Zakon o kmetijskih zemljiščih med ukrepi kmetijske zemljiške politike določa tudi odpravljanje zaraščanja. S sistematičnim odpravljanjem zaraščenosti kmetijskih površin bomo vzpostavili kmetijsko rabo na območjih, ki imajo pomemben strateški in pridelovalni potencial. Aktivna politika na tem področju se do sedaj ni izvajala, zato je potrebno prilagoditi zakonske in podzakonske akte, ki bodo podlaga za izvajanje programa odpravljanja zaraščenosti kmetijskih zemljišč.

Kot glavne ovire pri izvajanju agromelioracij in odpravljanja zaraščenosti kmetijskih zemljišč se pojavljajo:

- problematika financiranja investicij,
- slab pregled nad izvajanjem agromelioracij kmetijskih zemljišč in lokalna neorganiziranost,
- dolgotrajni postopki in administrativne ovire,
- pomanjkanje izkušenj in primerov dobrih praks.

V naslednjem obdobju bodo preko PRP 2014 - 2020 in nacionalnega proračuna dane podpore za povečanje obsega z agromelioracijskimi ukrepi izboljšanih kmetijskih zemljišč, garancijska shema za investitorje (olajšano financiranje investicije za manjša podjetja in zadruge), odprava administrativnih ovir (s spremembo občinskih prostorskih načrtov (OPN-ov) se dopušča izvajanje agromelioracij na vseh kmetijskih zemljiščih, specializacija svetovalcev za pripravo vlog za agromelioracije (izobraževalni tečaji, delavnice), izobraževanje, svetovanje in primeri dobrih praks in ozaveščanje (povečanje interesa za uvedbo in izvedbo agromelioracij na strani kmetov in občin).

Preglednica 13: Ukrepi agromelioracije in odpravljanje zaraščenosti 2014-2020

Ukrepi agromelioracije in odpravljanja zaraščenosti	
Izvedba agromelioracij	(do leta 2020 uvedenih 4.300 ha)
Garancijska shema za investitorje	
Odprava administrativnih ovir	(212 sprejetih OPN) (sprememba področne zakonodaje)
Specializacija svetovalcev	
Usposabljanje, svetovanje in primeri dobrih praks in ozaveščanje	

Nosilci izvedbe: KMG in njihova združenja, JSKS, MKO, občine, zadruga in zveze zadrug, SKZG, MF, UE, SKZG

3.3.3. Izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev

Po podatkih Geodetske uprave RS je v Sloveniji okoli 3 milijona kmetijskih in gozdnih parcel, kar pomeni, da ima povprečno kmetijsko gospodarstvo okoli 30 parcel kmetijskih in gozdnih zemljišč, oziroma preko 20 parcel kmetijskih obdelovalni površin.

Do leta 1973 so agrarne operacije izvajale kmetijske organizacije s svojim denarjem in posojili, v tem času so bile opravljene komasacije na skupno 1.333 ha kmetijskih površin.

S spremembo Zakona o kmetijskih zemljiščih leta 1973, se je uredilo financiranje agrarnih operacij, saj je zakon predvideval prispevek za spremembo namembnosti kmetijskih zemljišč, ki je pomenil namenski vir za sofinanciranje komasacij kmetijskih zemljišč. Posledično je sledilo obdobje najbolj intenzivnih komasacij v obdobju med letoma 1981 in 1990, ko je bilo skupno uvedeno skoraj 200 komasacijskih postopkov na skupno prek 45.000 ha kmetijskih zemljišč.

Z letom 1990 se je intenzivnost komasacij zmanjšala predvsem zaradi priprav in spreminjanja zakonodaje s področja vračanja odvzetih kmetijskih zemljišč in gozdov, pomembno pa je na izvajanje komasacij vplival moratorij na melioracije

Zakon iz leta 1979 je predpisal, da se lahko uvede komasacija, če se strinjajo lastniki, ki imajo v lasti več kot 50 % površin vseh kmetijskih zemljišč na komasacijskem območju. S spremembo zakona, iz leta 1986, pa soglasje lastnikov zemljišč ni bilo več potrebno za uvedbo komasacijskega postopka. Z osamosvojitvijo Slovenije je bila prekinjena kontinuiteta komasacij, dodatno težavo pa predstavljajo nedokončani komasacijski postopki, ki so bili uvedeni v 80. letih. V Program sanacije nedokončanih komasacijskih postopkov je bilo vključenih preko 120 komasacijskih območjih, nekateri niso rešeni do danes.

Sprememba Zakona o kmetijskih zemljiščih v letu 1996, je kot pogoj za uvedbo komasacije uvedla soglasje lastnikov kmetijskih zemljišč, ki imajo v lasti vsaj 80 % kmetijskih zemljišč na komasacijskem območju. Po letu 1997 zaznamo porasti aktivnosti na področju komasacij, saj je ministrstvo začelo z izvajanjem shem za sofinanciranje komasacijskih postopkov.

V tem obdobju je bilo uvedenih okoli 60 novih komasacij na okoli 10.000 ha kmetijskih zemljišč.

S Programom razvoja podeželja 2007-2013 je bil uveden ukrep 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva, v okviru katerega so predmet podpore tudi komasacije. V tem referenčnem obdobju je za komasacije in agromelioracije na komasacijskih območjih namenjenih 13 milijonov EUR. Objavljenih je bilo pet javnih razpisov, na katerih je bilo odobrenih 51 vlog za komasacije na skupno 10.370 ha kmetijskih zemljišč.

Prednost ukrepa 125 je v višini sofinanciranja, saj ta znaša do 100 % upravičenih stroškov, kar v praksi pomeni, da je investitor dolžan zagotoviti le višino stroška DDV. Kljub vsemu pa se pri investitorjih pojavlja težave pri zagotavljanju teh sredstev.

S spremembo zakona o kmetijskih zemljiščih v letu 2014 se je spemila višina soglasij, ki so potrebna za uvedbo komasacije z dotedanjih 80 % na 67 %. Ob enem pa ista sprememba uvaja tudi možnost izvedbe pogodbene komasacije.

Kot ena največjih težav pri razvoju kmetijstva v Sloveniji se pojavlja zemljiška razdrobljenost, katero lahko najlažje in najbolj celovito uredimo s postopkom komasacije. Komasaacije je tako možno (zaželeno) izvajati na območju celotne Slovenije, izvzeta so le večja urbana središča.

Komasacija je lahko tudi podlaga drugim zemljiškim operacijam, predvsem namakanju, saj se na podlagi komasacijskega postopka združijo parcele posameznih pridelovalcev, poleg tega pa se iz zaključenega potencialnega namakalnega območja lahko umaknejo lastniki zemljišč, ki nimajo interesa po namakanju. Zemljiška struktura novega parcelnega stanja, vključno s potrebnimi dostopnimi potmi in drugimi površinami posebnega namena (vode, ekološko pomembna območja, kulturne posebnosti krajine ipd.) se tako pri komasaciji prilagodijo načrtovani prihodnji kmetijski rabi in namakalnim sistemom.

S komasacijo lahko aktivno ščitimo ekološko pomembna območja, saj s teh območij umaknemo kmete, ki želijo intenzivno kmetijsko pridelavo, v varovana območja pa premaknemo kmete, ki se zavežejo kmetovanju po omejitvah, ki jih določajo varstveni režimi. Komasaacijski postopek od planiranja do izvedbe lahko učinkoviteje povežemo z drugimi ukrepi in varovanji v kmetijskem prostoru.

S komasacijo lahko prispevamo k aktivni zemljiški politiki lokalne skupnosti in države v smislu urejanja lastniškega stanja obstoječega, rekonstruiranega ali načrtovanega infrastrukturnega objekta.

Z novo razdelitvijo zemljišč iz komasacijskega sklada se povečujejo povprečna velikost zemljišča na komasacijskem območju, poleg tega pa se izboljšajo tudi katastrski podatki, saj večina obstoječih podatkov temelji še na stari grafični katastrski izmeri. Rešijo se zapletena lastniška razmerja in prispeva se h kakovosti ter usklajenosti podatkov sistema zemljiške administracije (kakovostni in pravilni katastrski podatki in podatki zemljiške knjige).

Z izvedbo komasacij se rešujejo tudi dostopi na kmetijska zemljišča, saj se na novo predvidijo poljske poti, s tem pa se vsem lastnikom kmetijskih zemljišč omogoči dostop do parcel, ki jih imajo v lasti.

Kot glavne ovire pri izvajanju komasacij se pojavljajo:

- problematika financiranja investicije,
- slab pregled nad postopkom komasacije, lokalna neorganiziranost in slaba informiranost komasacijskih udeležencev,
- dolgotrajni postopki, administrativne ovire in pomanjkanje znanja.

V nadaljnjem obdobju bodo podpore preko PRP 2014 – 2020 in nacionalnega proračuna dane v povečanje deleža zemljišč, ki so urejana s komasacijami (povečevanje velikosti kmetijskih zemljišč,

zaokroževanje kmetijskih gospodarstev, zmanjšanje pridelovalnih in transportnih stroškov, ohranjanje varovanih območij, priprava podlage za izvedbo agromelioracije in namakanje kmetijskih zemljišč), vzpostavitev delovne skupine za planiranje, načrtovanje in spremljanje komasacij (strokovno in postopkovno koordiniranje dela celovitega urejanja agrarnih operacij, povprečna doba priprave zemljiške operacije od pridobitve soglasij do pričetka investicije), garancijska shema za investitorje (olajšano financiranje investicije za manjša podjetja ali zadruga), komasacije kot celovito urejanje podeželskega prostora (sočasno izvajanje komasacij in drugih zemljiških operacij ter sprememb OPN (vključevanje komasacij v spremembe OPN) ter ureditev lokalne infrastrukture), odprava administrativnih ovir (s spremembo OPN se dopušča izvajanje komasacij na vseh kmetijskih zemljiščih, s spremembo pravilnika se poenostavi postopke za izvajanje komasacij, hitrejša in bolj pregledna vpisovanje novega stanja v zemljiško knjigo, pospešitev izvajanja komasacij, krajši rok izvedbe komasacije), izobraževanje, svetovanje in primeri dobrih praks in ozaveščanje (povečanje interesa za uvedbo in izvedbo komasacij na strani kmetov in občin) in vzpostavitev spletne aplikacije Kataster komasacij (celovit pregled nad izvajanjem komasacij in zbirka podatkov o posamezni komasaciji).

Poleg komasacij so za izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev pomembne tudi arondacije, medsebojna menjava kmetijskih zemljišč in razdružitve solastnine kmetijskih zemljišč. Medsebojna menjava kmetijskih zemljišč je v praksi zelo uporabljena zemljiška operacija, vendar se mnogokrat postopki v praksi ne izpeljejo do konca (vpis v zemljiško knjigo). To prakso je potrebno v prihodnje prekiniti, saj medsebojna menjava kmetijskih zemljišč povečuje obdelovalne kose posameznih kmetov, s tem pa tudi lažje obdelovanje kmetijskih zemljišč.

Podobno kot medsebojna menjava kmetijskih zemljišč imajo tudi arondacije že zelo dolgo zgodovino. Z zaokroževanjem kmetijskih zemljišč se pridobi večje obdelovalne kose, s tem pa lažjo in bolj ekonomično obdelavo.

Razdružitve solastnine kmetijskih zemljišč je osnova investicijam in posegom na kmetijska zemljišč. Večje število solastnikov, ki so marsikje lahko neznani ali pokojni, otežuje obdelavo kmetijskih zemljišč, še posebej pri tistih ukrepih in investicijah, kjer je potrebno soglasje vseh solastnikov kmetijskih zemljišč. To je marsikje nemogoče pridobiti, zato se take parcele zaraščajo ali ne obdelujejo. Z razdružitvijo solastnine se bo sicer povečalo število obdelovalnih kosov (parcel), vendar se bodo ti kosi uporabljali v kmetijske namene.

K izboljšanju gospodarjenja s kmetijskimi zemljišči pripomore tudi kontinuirano upravljanje in vzdrževanje hidromelioracijskih sistemov. Javna služba upravljanja in vzdrževanja teh sistemov skrbi za nemoteno delovanje objektov in naprav hidromelioracijskih sistemov v skladu z njihovo namembnostjo. Za izboljšanje gospodarjenja s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči MKO predvideva tudi sprejem Zakona o agrarnih skupnostih, katerega namen je poleg trajnega zagotavljanja boljšega gospodarjenja s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči v lasti članov agrarnih skupnosti tudi skupno uresničevanje interesov prebivalcev na podeželju ter ohranjanje poseljenosti podeželja in običajev na podeželju.

Preglednica 14: Izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev 2014-2020

Ukrepi izboljšanje posestne in velikostne strukture kmetijskih gospodarstev	
Izvedba komasacij	(v obdobju 2014-2020 izvedba 15.000 ha)
Vzpostavitev delovne skupine za planiranje, načrtovanje in spremljanje komasacij	
Garancijska shema za investitorje	
Komasacije kot celovito urejanje podeželskega prostora	(3 operacije)
Odprava administrativnih ovir	(212 sprejetih OPN, čas do vpisa v ZK se skrajša iz dveh let na 6 mesecev, čas reševanja pritožb se skrajša iz enega leta na 3 mesece), sprejetje sprememb področne zakonodaje
Usposabljanje, svetovanje in primeri dobrih praks in ozaveščanje	
Vzpostavitev spletne aplikacije komasacij	Kataster

Nosilci izvedbe: KMG in njihova združenja, SKZG, JSKS, MKO, občine, zadruga in zveze zadrug, UE, MF, delovna skupina za uvedbo in izvedbo komasacij, MzIP, MPJU

3.3.4. Namakanje

Namakanje ima v Sloveniji le 50 letno zgodovino razvoja, kar se odraža tudi na površini kmetijskih zemljišč, ki so opremljena z namakalnimi sistemi. Po podatkih MKO je takih 7.511 ha kmetijskih površin (6.448 ha se namaka na območju velikih namakalnih sistemov, 1.063 ha pa na malih namakalnih sistemih), kar predstavlja le 1,62 % kmetijskih zemljišč v uporabi oziroma 4,45 % njiv (po podatkih SURS za leto 2011). V primerjavi z ravni v EU je ta delež majhen (po podatkih EUROSTAT za leto 2012 je delež okoli 9 %, največji v mediteranskih državah – Grčija 38 %, Ciper 34 %, Italija 29 %). Od skupnih površin se namaka 1.380 ha površin trajnih nasadov (v glavnem se namakajo hmeljišča na 794 ha, intenzivni sadovnjaki na 573 ha in oljke na 13 ha); vrtnine se namakajo na 322 ha. Na preostalih površinah se namakajo poljščine in travinje. Po nekaterih ocenah pa je nizka dejanska uporaba namakalnih sistemov, ki marsikje ne preseže 50 % zemljišč na območju namakalnega sistema (na ravni EU znaša delež 68 %). Povečini so bili veliki namakalni sistemi zgrajeni pred letom 1990, po tem je njihov razvoj zastal, ponoven zagon je dobil s Programom razvoja podeželja Republike Slovenije v obdobju 2007-2013. Povečuje se delež površin, opremljenih s kapljičnim sistemom namakanja, ki znaša 29,7 % (oljke 83 %, intenzivni sadovnjaki 53 %, hmelj 37 %).

Razvoj namakanja je za Slovenijo strateško pomemben, saj se srečuje z nizko stopnjo oskrbe z doma pridelano hrano rastlinskega izvora. Če želimo stopnjo lokalne oskrbe povečati, moramo v tehnologijo pridelave, poleg novih, na sušo bolj odpornih sortimentov, vključevati tudi namakanje. S tem lahko povečamo pridelek na enoto površine in njegovo kakovost, učinkovitost pridelave, dobiček

in konkurenčnost. Namakanje je tako dopolnilna (pri npr. oljnih bučah) kot temeljna (pri npr. solatnicah, jagodičevju) tehnologija pridelave rastlinskih vrst.

Zadrževalniki se po primernosti rabe za namakanje umeščajo pred vodna telesa podzemnih voda in prečiščene odpadne vode. Skupni ocenjeni potencial 24 zadrževalnikov, ki znaša 16,9 mio m³, zadostuje za 6.770 ha kmetijskih zemljišč.

Izkoriščenost razpoložljive vode iz 21 vodnih teles podzemnih voda izkazuje, da imamo vode dovolj za pokritje potreb 117.950 ha potencialno primernih kmetijskih zemljišč za namakanje.

Na območjih, kjer ni možna raba nobenega od naštetih vodnih virov, se priporoča nabira površinskega odtoka v manjših akumulacijah.

Možnosti tehnološkega napredka v smislu razvoja namakanja so, glede na oceno naravnega potenciala, velike. Enako velja za tehnološki napredek v pridelavi po posameznih sektorjih pridelave. Za vse sektorje v splošnem velja, da so vse pogostejši pojavi suše oziroma preobilnih padavin, kar ob nizkem deležu namakanih površin ogroža konkurenčnost domače pridelave. Namakalni sistemi lahko omogočijo učinkovito reševanje problemov suše, vendar je pri tem potrebno nameniti posebno pozornost racionalni uporabi vode.

Kot glavne ovire pri razvoju namakanja se pojavljajo:

- problematika financiranja investicije in likvidnost investitorja,
- slab pregled nad investicijo in neorganiziranost,
- dolgotrajni postopki in administrativne ovire,
- tehnološko zastareli obstoječi namakalni sistemi,
- slab prenos znanja, pomanjkanje centrov za namakanje.

V naslednjem obdobju bodo preko PRP 2014 – 2020 in nacionalnega proračuna dane podpore v izgradnjo namakalnih sistemov (površina novih in prenovljenih sistemov), vzpostavitev centralne delovne skupine za razvoj namakanja v Sloveniji, ki bi strokovno in postopkovno koordinirale delo celovitega urejanja agrarnih operacij, vzpostavitev regionalnih projektnih skupin za razvoj namakanja v Sloveniji, ki bi strokovno in postopkovno koordinirale delo celovitega urejanja agrarnih operacij in ozaveščanje uporabnikov, specializacija svetovalcev za vodenje regionalnih delovnih skupin (izobraževalni tečaji, delavnice), odprava administrativnih ovir (sprememba zakonodaje s področja zemljiških operacij, gradnje objektov, ohranjanja narave in varstva okolja), garancijska shema za investitorje (olajšano financiranje investicije za manjša podjetja ali zadruge), urejanje lastnine obstoječih VNS v lasti RS (urejena lastnina in odgovornost lastnikov zemljišč do uporabe), demonstracijski centri, ki so del sektorskih kompetenčnih centrov (mojstrske kmetije, inštituti, poskusni centri, raziskovalne organizacije) za namakanje (prenos znanja s področja namakanja v prakso, prikaz različnih tehnologij namakanja), vzpostavitev centralnega centra za namakanje (sofinanciranje opreme (tudi programske) za vzpostavitev centra in sofinanciranje strokovnih sodelavcev za redno delovanje centra), vzpostavitev povezljivosti med bazami podatkov o rabi vode za namakanje (Celovit pregled nad rabo vode za namakanje, vzpostavitev uporabne vrednosti pri ukrepih za spodbujanje učinkovite rabe vode za namakanje) in tehnologija izvedbe (tehnološke smernice, določitev meril, minimalnega obsega tehnično tehnološke dokumentacije za načrtovanje namakalnih sistemov).

Preglednica 15: Ukrepi namakanje 2014-2020

Ukrepi za namakanje	
Izgradnja namakalnih sistemov	(do leta 2020 površina novih in prenovljenih namakalnih sistemov 5.000 ha (oziroma v 2020 skupno 7.170 ha))
Vzpostavitev centralne delovne skupine za razvoj namakanja v Sloveniji	
Specializacija svetovalcev za vodenje regionalnih del. skupin	
Odprava administrativnih ovir (sprememba zakonodaje s področja gradnje objektov, ohranjanja narave in varstva okolja)	(povprečna doba priprave zemljiške operacije se skrajša iz 4 na 2 leti)
Garancijska shema za investitorje	
Urejanje lastnine obstoječih VNS v lasti RS	(46 namakalnih sistemov)
Demonstracijski centri, ki so del sektorskih kompetenčnih centrov (mojstrske kmetije, inštituti, poskusni centri, raziskovalne organizacije) za namakanje	(5 demonstracijskih centrov)
Vzpostavitev centralnega centra za namakanje	
Vzpostavitev povezljivosti med bazami podatkov o rabi vode za namakanje	
Tehnologija izvedbe (tehnološke smernice)	

Nosilci izvedbe: KMG in njihova združenja, MKO, občine, JSKS, zadruga in zveze zadrug, SKZG, UE, javna služba na področju hmeljarstva, UP ZRS, ARSO, ZRSVN, ZVKD, MF, SRRPSP, SP / OP, kompetenčni centri, izobraževalne in raziskovalne organizacije, UVHVVR, Sušni center za JV Evropo

3.4. UČINKOVITEJŠE TRŽNO ORGANIZIRANJE KMETIJSTVA, KREPITEV AGROŽIVILSKIH VERIG IN VEČJA PREPOZNAVANOST DOMAČIH PROIZVODOV

Za prednostno programsko usmeritev za učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večjo prepoznavnost domačih proizvodov so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večjo prepoznavnost domačih proizvodov so:

- razvoj funkcionalne in učinkovite proizvodne in tržne infrastrukture v kmetijstvu;
- krepitev združništva in razvoj drugih oblik povezovanja proizvajalcev za učinkovito proizvodno in tržno delovanje;
- krepitev agroživilskih verig in vzpostavljanje pravičnih odnosov med partnerji znotraj verig;
- krepitev večje prepoznavnosti domačih izdelkov pri domačem potrošniku in tujih trgih (promocija kmetijskih proizvodov in živil);
- uveljavitev nacionalnih shem kakovosti;
- krepitev lokalnih oskrbnih verig;
- krepitev neposredne prodaje na kmetijskih gospodarstvih.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- promocija kmetijskih in živilskih proizvodov;
- povezovanje kmetijskih gospodarstev v specializirane oblike proizvodnega in tržnega organiziranja;
- delovanje zadrug;
- uveljavitev načela kratkih oskrbnih verig.

3.4.1. Promocija kmetijskih in živilskih proizvodov

Za Slovenijo je proizvodnja hrane strateškega pomena. Proizvodnja hrane in pijač spada med naše pomembne gospodarske dejavnosti tako po številu zaposlenih, kot po ustvarjanju prihodka iz prodaje. Poleg tega je obstoj agroživilske panoge strateškega pomena za zagotavljanje prehranske varnosti Slovenije. Vendar pa je v zadnjih letih zaznati nazadovanje panoge, kar je predvsem posledica vse večjega zaostrovanja konkurence, tako doma kot v tujini. Slovenska agroživilska panoga je slabo organizirana in vse šibkejša. Slaba je koncentracija ponudbe in vertikalna povezanost z dobavitelji kmetijskih surovin, tudi v inovativnosti proizvodov zaostajamo. Premalo imamo močnih blagovnih znamk, katerim bi bil potrošnik zvest. Vendar pa je to lahko za nas tudi priložnost. Imamo enkratno možnost za povečanje samooskrbe, saj raziskave kažejo, da je potrošnik še vedno zelo navezan na slovensko surovino, tradicijo in okolje. Vse več prehranskih afer v svetu je lahko za Slovenijo spodbuda za ustvarjanje proizvodov z visoko dodano vrednostjo, za kar imamo odlične pogoje. Prav z intenzivnim promoviranjem lokalnih proizvodov, s poudarjanjem lastnosti proizvodov, ki jih potrošnik ceni, z uveljavitvijo označb, ki bodo potrošniku zagotavljale proizvode iz lokalne surovine, ki so kakovostni in varni, lahko obrnemo povpraševanje v prid domačim

proizvodom. S povečanim povpraševanjem po proizvodih, označenih z zaupanja vredno označbo, se bo hkrati okrepilo povezovanje po verigi in hkrati koncentracija ponudbe.

➤ **Implementacija Zakona o promociji kmetijskih in živilskih proizvodov**

V letu 2011 je Državni zbor RS sprejel Zakon o promociji kmetijskih in živilskih proizvodov, ki omogoča sistemsko promocijo kmetijskih in živilskih proizvodov (v nadaljevanju: ZPKŽP)

Sistemska promocija, ki se bo izvajala v skladu z določili ZPKŽP, bo financirana deloma s sredstvi, namenjenimi za promocijo v državnem proračunu, deloma pa s sredstvi, zbranimi v posameznem sektorju kot obvezni prispevek. V izvajanje promocije lahko vstopijo naslednji sektorji, ki so vključeni v ZPKŽP: mleko, meso, sadje, zelenjava, žita, oljke, med in vino. ZPKŽP predvideva sofinanciranje promocije s strani pridelovalcev in odkupovalcev. Poleg generične promocije se predvideva promocija shem kakovosti. Za namen izvajanja promocije po ZPKŽP se v zakonu o kmetijstvu vzpostavlja nova shema kakovosti, imenovana »izbrana kakovost«, ki bo opredeljevala kmetijske pridelke in živila s posebnimi lastnostmi, ki se nanašajo predvsem na pridelavo, predelavo in kakovost osnovnih surovin ter glede na poreklo osnovne surovine. Merila za doseganje teh posebnih lastnosti bodo manj zahtevna kot v shemi višje kakovosti, zato bo velik delež pridelovalcev zlahka dosegel te standarde in s tem pridobil ustrezen certifikat ter pravico do uporabe označbe. Kljub temu pa je možno, da višje kriterije, ki bodo zahtevani za priznanje sheme »izbrana kakovost«, vsi zavezanci za plačilo prispevka ne bodo zmožni v celoti izpolnjevati brez ustreznih tehnoloških prilagoditev in s tem povezanih stroškov.

Ker pa je certificiranje in kontrola sheme »izbrana kakovost« povezano s stroški, se v okviru PRP 2014 - 2020 predvideva možnost povračila stroškov certificiranja in izvedbe kontrol za prvo petletno obdobje. MKO bo proučila vse zakonske možnosti za čim večjo prilagoditev in poenostavitev sedanjih pravil prijave, certificiranja in kontrole shem kakovosti za namen izvajanja ZPKŽP.

Ciljne skupine za informiranje o pridelavi in predelavi ter o kakovosti, varnosti, posebnih lastnostih in prehranjevalnih koristih slovenskih kmetijskih in živilskih proizvodov so splošna potrošniška javnost, predvsem nakupni odločevalci, pa tudi mnenjski voditelji, mladi ter proizvajalci - tako kmetje kot živilsko predelovalna industrija. Predvsem med kmeti in manjšimi živilsko predelovalnimi obrati je zaznati pomanjkanje znanja o tem, kako organizirati svojo proizvodnjo ter kako uspešno promovirati svojo proizvodnjo na trgu ter se povezovati glede ponudbe in trženja.

V letu 2013 se je začelo izvajanje skupne splošne promocije ali generične promocije, po vzpostavitvi nacionalnih shem kakovosti pa se bo izvajala tudi promocija tovrstnih označb, ki bodo potrošniku zagotavljale prav to, kar v raznoliki ponudbi prehrambnih proizvodov današnji potrošnik išče: slovenski izvor surovine, sledljivost in neodvisni nadzor. Promocija je zasnovana na metaforični ideji »zelena miza regionalnih okusov«. Ta gradi zeleno podobo pridelkov in proizvodov ter sheme kakovosti in predstavlja kreativno izhodišče za skupno splošno promocijo in promocijo shem kakovosti po ZPKŽP. Ideja »zelene mize regionalnih okusov« je zajeta v prispodobi, da so proizvodi servirani na skupni zeleni mizi in na ta način povezani v celoto (v katero jih povezuje čisto okolje ter ohranjena naravna in biotska pestrost), posamezni okusi pa dajejo mizi vsebino, pestrost in raznolikost.

Skupna splošna promocija poteka v obliki informiranja in izobraževanja javnosti o sistemih varnosti, sledljivosti, kakovosti in ustreznega nadzora pri proizvodnji hrane, sistemih označevanja živil, pomenu lokalne kmetijske pridelave in predelave, načinih pridelave in predelave, kmetijskih in živilskih proizvodih in njihovih lastnostih, regionalnih posebnostih in dobrotah, pomenu kratkih verig, vsebini in navedbah na deklaracijah ter oznakah, priporočeni uporabi kmetijskih in živilskih proizvodov, koristih hrane, pripravljene iz lokalnih sestavin, prednostih, ki jih dajejo lokalne geografske in klimatske značilnosti, tradicionalne recepture in neokrnjena narava pri pridelavi in predelavi hrane, čistem okolju, vodi, kratkih transportnih poteh, zagotavljanju dobrobiti živali, ohranjanju obdelanega podeželja in delovnih mest.

Promocija shem kakovosti ter kmetijskih in živilskih proizvodov, označenih z njimi, bo potekala s pomočjo informiranja, izobraževanja in prepričevanja o kontrolirani kakovosti in sledljivem poreklu, verodostojnosti sistema kakovosti in stalnem nadzoru, pomenu sistema varnosti in sledljivosti pri proizvodnji hrane, lastnosti pridelave in predelave proizvodov iz sistemov shem kakovosti, lastnosti kmetijskih in živilskih proizvodov iz shem kakovosti, koristih hrane, sestavljene iz kmetijskih in živilskih proizvodov shem kakovosti, dodatnih značilnosti shem kakovosti (poleg izbrane kakovosti) po posameznih sektorjih.

Komuniciranje z različnimi javnostmi temelji na konceptu »delajmo skupaj«. To je povabilo vsem deležnikom, še posebej potrošnikom, da aktivno (so)delujejo v celotnem procesu od razvijanja izdelka, komuniciranja (splošnega in vezanega na sheme kakovosti) do uporabe kmetijskih pridelkov in živil pri pripravi kakovostnega obroka hrane.

Promocija bo izvedena z naslednjimi orodji promocije kmetijskih in živilskih proizvodov: intranet resornega ministrstva in združenj, spletna pošta, spletno mesto, osebno komuniciranje, interna glasila, informacijska telefonska številka, akcije za vključevanje interne javnosti, embalaža, dogodki, izobraževanja, oglaševanje, tiskani materiali, odnosi z javnostmi, družbena omrežja, orodja medorganizacijskega komuniciranja in orodja digitalnega komuniciranja.

Promocije po sektorjih se med seboj razlikujejo po razmerju in količini internega in eksternega komuniciranja, temah ter vrstnem redu vključevanja sektorjev v eksterne komuniciranje.

➤ **Analiza povpraševanja**

Meta analiza povpraševanja zajema štiri področja:

- dejavnike nakupa prehranskih izdelkov v Sloveniji,
- etnocentrizem slovenskih potrošnikov,
- odnos do označb prehranskih izdelkov (označb kakovosti) in
- odnos do ekoloških živil.

Slovenski potrošniki na področju prehranskih izdelkov izkazujejo nekoliko nadpovprečno stopnjo etnocentrizma, kar pomeni, da med dvema enako kakovostnima proizvodoma raje kupijo domačega. Domače izdelke vrednotijo kot kakovostne, boljše kot tuje in so za njih do določene mere tudi pripravljeni plačati več. Poznavanje oznak kakovosti je med slovenskimi potrošniki razmeroma nizko. Posledično so tudi slabo razumljene in šibek dejavnik pri nakupu prehranskih izdelkov. Najbolj poznani oznaki sta "Varuje zdravje" in oznaka EU za ekološke izdelke. Na področju ekoloških

prehranskih izdelkov meta analiza kaže, da so ti med slovenskimi potrošniki zaželeni. Ekološko je največkrat precizirano kot "naravno", največ pa je nakupov ekološkega sadja, zelenjave, mesa in mesnih izdelkov ter mleka in mlečnih izdelkov.

➤ **Analiza ponudbe in pripravljenosti sektorjev na izvajanje promocije ter predvidene strategije promocije**

Za uspešno izvajanje promocije po ZPKŽP je pomembna pripravljenost vsakega od sektorjev na sodelovanje in skupen nastop na trgu. Nujna je vertikalna povezanost vseh akterjev v verigi preskrbe s hrano od primarnega pridelovalca/rejca do odkupovalca, živilskopredelovalne industrije in vse do trgovskih polic. Analiza pripravljenosti celotne verige posameznih sektorjev na učinkovito izvajanje promocije po ZPKŽP je različna glede na sektor.

- Na podlagi pregleda izhodiščnih parametrov ponudbe in trga ocenjujemo pripravljenost posameznega sektorja za promocijo, in sicer: sektorji, ki bi se lahko vključili v promocijo v prvi fazi, so sektorji s povezano prehransko verigo, razvito ponudbo, ki sledi povpraševanju, raznolikimi izdelki, urejenimi distribucijskimi potmi in razvitimi blagovnimi znamkami ter primernim vlaganjem v inovacije in promocijo. To so sektorji pridelave in predelave mleka, žit, mesa, grozdja za vino ter sadja.
- sektorji, ki bi se lahko vključili v promocijo v drugi fazi, so sektorji, v katerih je treba najprej razviti ponudbo (pridelavo, predelavo), da bo zadostila povpraševanju, ter povezati člene v prehranski verigi, urediti distribucijske poti, uveljaviti blagovne znamke ipd. To so sektorji pridelave in predelave medu, oljk in vrtnin.

➤ **Ukrep promocije proizvodov iz shem kakovosti**

Sheme kakovosti za kmetijske pridelke in živila je ministrstvo uvedlo predvsem z namenom zadovoljiti želje kupcev po proizvodih, ki so avtentični in kakovostnejši ter hkrati dati pridelovalcem in predelovalcem možnost večje konkurenčnosti iz naslova kakovosti, ki jim omogoča ekonomsko prisotnost na trgu.

Proizvodi iz shem kakovosti se od sorodnih razlikujejo po posameznih značilnostih glede proizvodnje ali sestave, pri proizvodnji teh proizvodov se morajo upoštevati predpisana pravila, hkrati pa so ti proizvodi podvrženi dodatnemu strogemu nadzoru neodvisne kontrolne organizacije (certifikacijskega organa).

Sheme kakovosti so lahko evropske, ki so predpisane z evropskimi uredbami (zaščitena označba porekla, zaščitena geografska označba, zajamčena tradicionalna posebnost, ekološka proizvodnja) ali nacionalne, ki so predpisane z Zakonom o kmetijstvu (označba višje kakovosti, dobrote z naših kmetij, integrirana pridelava).

V okviru PRP 2007-2013 se je izvajal ukrep 133 Promocija proizvodov iz shem kakovosti, s katerim smo podprli projekte skupin proizvajalcev, vključenih v sheme kakovosti. Izvajale so se promocijske aktivnosti z namenom informiranja o pomenu in obstoju proizvodov iz shem kakovosti. Cilj ukrepa je bil doseči boljšo osveščenost potrošnikov in boljšo prepoznavnost proizvodov iz shem kakovosti.

Tudi v PRP 2014-2020 se bo v okviru ukrepa Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila izvajal podukrep Dejavnost informiranja in promocije za proizvode, ki so zajeti v shemah kakovosti. Upravičenci do podpor v okviru tega podukrepa bodo skupine proizvajalcev, ki so pravne osebe in združujejo proizvajalce, ki sodelujejo v eni od upravičenih shem kakovosti za kmetijske proizvode ali živila ter uporabljajo pripadajoče simbole kakovosti oziroma zaščitne znake.

➤ Programi informiranja in promocije kmetijskih proizvodov

Namen ukrepa kmetijske politike glede promocije kmetijskih proizvodov je finančno podpreti upravičence pri akcijah informiranja in promocije kmetijskih proizvodov na notranjem trgu in trgih tretjih držav s ciljem povečanja ugleda kmetijskih proizvodov porekla Evropske unije.

Programi informiranja in promocije zajemajo aktivnosti kot so obveščanje javnosti zlasti s poudarkom na posebnih lastnostih in prednostih EU proizvodov, predvsem glede kakovosti, varnosti hrane, posebnih metod proizvodnje, hranilne vrednosti, zdravstvenega vidika, označevanja, dobrobiti živali ali varovanja okolja. Politika promocije kmetijskih proizvodov EU dopolnjuje in krepi ukrepe držav članic, predvsem s promocijo podobe proizvodov pri potrošnikih v EU in tretjih državah, zlasti glede kakovosti, hranilnih vidikov in varnosti živil ter metod proizvodnje. Aktivnosti, s katerimi se pomagajo odpirati novi trgi v tretjih državah, imajo multiplikativni učinek na državne in zasebne promocijske programe. Slovenija trenutno izvaja tri promocijske programe, in sicer na notranjem trgu nadaljevanje programa BIOUŽITEK - program promocije ekološkega kmetijstva in program SVEŽE IN NARAVNO – program uživanja sveže zelenjave. Na tretjih trgih, BIH in Makedonija, se izvaja program promocije mleka in mlečnih izdelkov MLEČNO JE SUPER!. Zaključeni so pa že štirje programi, ki so se izvajali prav tako na tretjem trgu za kakovostno perutninsko meso in na notranjem trgu dva programa za mleko - MLEKO KREPI in program BIOUŽITEK.

Na podlagi Uredbe o ureditvi trga z vinom (UL RS 6/12, 38/12, 24/13) lahko vinarji uveljavljajo naslednja sredstva za promocijo:

a) Podpora za promocijo vina na trgih tretjih držav (v celoti iz EU sredstev):

Ukrep je namenjen izključno sofinanciranju promocije vina na tretjih trgih in sicer za: objavo oglasov v medijih, izdelavo reklamnega gradiva, udeležbo na mednarodnih sejnih in drugih dogodkih, izdelavo raziskav trga tretjih držav in organizacijo seminarjev za novinarje, uvoznike, strokovno javnost in potrošnike tretjih držav.

Promocija na tretjih trgih je bila od leta 2009 do 2012 sofinancirana s povprečno 767.000 EUR/leto;

b) Podpora vinarskemu sektorju za sejemske in promocijske dejavnosti na ciljnih trgih (iz nacionalnih sredstev po pravilih državnih pomoči, *de minimis*):

- sodelovanje na specializiranih sejmih Prowein (Nemčija), LIWF (Velika Britanija) in Vinitaly (Italija), s sofinanciranjem do 80 % upravičenih stroškov,
- promocijske dejavnosti na trgih Velike Britanije, Nemčije, Italije, Belgije, Nizozemske in Hrvaške (Hrvaška je vključena v ukrep od 1.7.2013, doslej so se sredstva za promocijske dejavnosti na Hrvaškem uveljavljala v okviru promocije na trgih tretjih držav), kot so objave v medijih, predstavitve za trgovce, novinarje, gostince ali strokovno javnost in tržne raziskave, s sofinanciranjem do 80% oziroma za tržne raziskave do 50 % upravičenih stroškov,
- svetovanje zaradi uvajanja vina na novem trgu oz. svetovanje iz enologije, s sofinanciranjem do 50 % upravičenih stroškov, in izobraževanje s sofinanciranjem do 80 % upravičenih stroškov.

Za promocijo na ciljnih trgih je bilo od leta 2009 do 2012 izplačanih povprečno 918.000 EUR/leto.

V okviru PRP 2014-2020 nadaljujemo z izvajanjem ukrepa, namenjenega spodbujanju kmetov oz. skupin kmetov, da vstopijo v sheme kakovosti. Ukrep bo spodbujal novo sodelovanje v shemah kakovosti z dodelitvijo nepovratne pomoči v obliki letnega spodbujevalnega plačila, ki se bo določil na podlagi stopnje stalnih stroškov, nastalih zaradi sodelovanja v shemah kakovosti, in sicer za obdobje največ petih let. Do podpore so upravičene naslednje sheme:

- sheme kakovosti in neobvezne navedbe kakovosti, vzpostavljene na podlagi evropske zakonodaje;
- sheme kakovosti, vzpostavljene na podlagi nacionalne zakonodaje;
- prostovoljne sheme certificiranja za kmetijske proizvode, za katere države članice priznavajo, da so v skladu s smernicami Unije.

Preglednica 16: Ukrepi za promocijo kmetijskih in živilskih proizvodov 2014-2020

Ukrepi za promocijo kmetijskih in živilskih proizvodov
Izvajanje ZPKŽP -generalno
Izvajanje generične (skupne splošne) promocije
Vzpostavitev in izvajanje sheme kakovosti kmetijskih in živilskih proizvodov
Izvajanje promocije izbrane kakovosti
Izdelava programov promocije kmetijskih proizvodov
Promocija posameznega sektorja

Nosilci izvedbe ukrepov promocije: ŽPI, zadruga in zveze zadrug, sektorji, MKO, OP/SP, sektorji

3.4.2. Vloga združništva

V Sloveniji smo imeli konec leta 2011 na področju kmetijstva 91 zadrug, od tega se jih 74 združuje v Zadružno zvezo Slovenije. V celotnem Zadružnem sistemu je bilo konec leta 2011 zaposlenih 2.900 delavcev. Zadružna zveza je pri tem povezovala 15.500 članov posameznih zadrug. Letni promet vseh zadrug, združenih v Zadružno zvezo, je v preteklem letu znašal 700 milijonov EUR. Kapital v lasti zadrug, združenih v Zadružno zvezo, je konec leta 2011 znašal 199 milijonov EUR. Zadruga, ki so članice Zadružne zveze, upravljajo tudi s 350 trgovinami, ki so večinoma na podeželju. Zadruga v Sloveniji so po svoji dejavnosti splošne, večnamenske nabavne in prodajne kmetijske zadruga ter specializirane (gozdarske, sadjarske, mlekarske in druge zadruga).

Temeljne dejavnosti kmetijskih zadrug v Sloveniji so:

- trženje (odkup in prodaja) kmetijskih in gozdarskih proizvodov,
- predelava kmetijskih proizvodov (zlasti vino, pa tudi mleko in meso)
- oskrba kmetov z reprodukcijskim materialom za kmetijstvo (gnojila, krmila, semenski material, sredstva za varstvo rastlin) in nudenje podpornih storitev,
- omejevanje in zmanjševanje poslovnih tveganj,
- izboljševanje pogajalskega in dohodkovnega položaja primarnih proizvajalcev v verigi oskrbe s hrano,

- razvijanje kratkih oskrbnih verig,
- prenos znanja, izkušenj, tehnologij in načinov pridelave,
- razvijanje različnih nekmetijskih dejavnosti na podeželju in s tem diverzifikacije zaposlitev in dohodkovnih virov.

V bodoče bo potrebno nameniti več pozornosti podjetniškemu organiziranju zadrug, ki bi se osredotočile na razvojno naprednejše in projektno povezovalno usmerjene zadruge, z dovolj velikim proizvodnim potencialom v posameznem sektorju. Obenem pa je potrebno zagotoviti enakovredno obravnavo zadrug, kot gospodarskih subjektov v ukrepih ekonomske politike. Za potrebe zbiranja in distribucije kmetijskih in živilskih proizvodov bi veljalo podpreti racionalizacijo in povezovanje blagovnih tokov zadrug na nabavni in prodajni ravni. Pri tem pa bi uveljavili načelo kratkih verig. Distribucijo lastnih kmetijskih in živilskih proizvodov bi nadgradili z organiziranjem enotne mreže združnih trgovin v večjih urbanih središčih po Sloveniji. Tako bi z večjo povezanostjo zadrug dosegli enotnejši nastop na trgu. Posebno skrb bo potrebno nameniti ustanovitvi specializiranih zadrug tako imenovanih zadrug drugega reda, ki bodo omogočale zagotavljanje večjih količin kmetijskih pridelkov in živil. S ponudbo večjih količin bodo lahko zadruge zagotavljale konkurenčne cene ter tako postale močnejši partner v verigi preskrbe s hrano.

V členu Uredbe ES o razvoju podeželja, ki je osnova za ukrep Naložbe v osnovna sredstva, je predvideno tudi sofinanciranje investicij, ki bi lahko pospešile razvoj zadrug na področju predelave kmetijskih pridelkov in živali ter trženja kmetijskih in živilskih proizvodov. Za razvoj združništva bodo iz tega vidika pomembni naslednji ukrepi: naložbe v razvoj novih izdelkov ali izdelkov višje kakovosti, vstopanje na nove trge, vzpostavitev kratkih dobavnih verig ter nakup opreme za skladiščne oziroma manipulacijske prostore.

Preglednica 17: Ukrepi zadrug 2014-2020

Ukrepi za zadruge
Enotna mreža združnih trgovin
Naložbe v razvoj novih izdelkov ali izdelkov višje kakovosti
Nakup opreme za skladiščne oziroma manipulacijske prostore

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, javni zavodi, JSKS, OZS, GZS, občine, zadruge in zveze zadrug, vrtci, šole

3.4.3. Povezovanje kmetijskih gospodarstev v oblike proizvodnega in tržnega organiziranja

Pridelovalci ustanavljajo organizacije proizvajalcev in njihova združenja z namenom koncentracije ponudbe, izboljšanja trženja, načrtovanja in prilagajanja proizvodnje povpraševanju, optimizacije proizvodnih stroškov in stabilizacije cen proizvajalcev, izvajanja raziskav, spodbujanja najboljših praks in zagotavljanja tehnične pomoči, ravnanja s stranskimi proizvodi in instrumenti za obvladovanje tveganja, ki so na voljo njihovim članom, s čimer prispevajo h krepitvi položaja proizvajalcev v prehranski verigi.

Pravila o opredelitvi in priznavanju organizacij proizvajalcev, njihovih združenj in medpanožnih organizacij omogočajo priznavanje na zahtevo pridelovalcev na podlagi statotov. Pogoji za priznanje in statuti organizacij proizvajalcev morajo zagotoviti, da so takšni organi ustanovljeni na pobudo proizvajalcev in da nadzor nad njimi poteka v skladu s pravili, na podlagi katerih lahko člani organizacije proizvajalcev demokratično preverjajo svojo organizacijo in njene odločitve.

Da bi organizacije proizvajalcev in njihova združenja v sektorju sadja in zelenjave dobili večjo odgovornost za svoje finančne odločitve, so z EU zakonodajo določena pravila financiranja operativnih skladov, ki jih ustanovijo organizacije proizvajalcev in njihova združenja. Te operativne sklade se uporablja samo za financiranje operativnih programov v sektorju sadja in zelenjave.

Pravila o operativnih skladih, operativnih programih in finančni pomoči Unije se uporabljajo samo za sadje in zelenjavo, ki se tržita sveža ter za sadje in zelenjavo, ki sta izključno namenjena predelavi in ne za predelano sadje in zelenjavo.

Za zagotovitev uspešnega razvoja proizvodnje proizvajalcev mleka in za okrepitev njihove pogajalske moči v odnosu do pridelovalcev se organizacijam proizvajalcev, ki jih sestavljajo proizvajalci mleka ali njihova združenja, omogoči, da se z mlekarno skupaj pogajajo o pogodbenih pogojih, vključno s cenami, za vso proizvodnjo surovega mleka svojih članov ali del te proizvodnje.

Povezovanje kmetov, ki se financira iz prvega stebra SKP, bo tudi v obdobju 2014 – 2020 dopolnjeno s podporo na drugem stebru prek ukrepa Ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev. Podpora je namenjena lažjemu ustanavljanju in začetnemu delovanju skupin oziroma organizacij proizvajalcev na področjih kmetijstva in gozdarstva. Sredstva se dodelijo za prvih pet let od priznanja skupine oziroma organizacije proizvajalcev v obliki pavšalnega zneska izračunanega na podlagi letne tržne proizvodnje skupine oziroma organizacije proizvajalcev. Podpora bo namenjena prilagajanju proizvodnje in obsega proizvodnje proizvajalcev zahtevam trga; skupnemu trženju blaga, vključno s pripravo za prodajo, centralizacijo prodaje in dobavo kupcem na debelo; oblikovanju skupnih pravil o informacijah o proizvodnji, predvsem glede spravila in razpoložljivosti, in drugih dejavnosti, ki jih lahko izvajajo skupine proizvajalcev (pridobivanje poslovnega znanja in izkušenj ter znanja in izkušenj na področju trženja, organizacije in olajšanja inovacijskih postopkov).

Povezovanje proizvajalcev v skupine in organizacije proizvajalcev in delovanje v skladu z njihovi poslovnimi načrti pomeni zanje številne prednosti, med drugim boljše preglednost poslovanja, boljše vodenje dokumentacije, priznanje predstavlja pomembno referenco pri prodoru na trg, boljše načrtovanje proizvodnje in razvoja, zlasti preko načrtovanja in uresničevanja ciljev v okviru poslovnega načrta (vključno z načrtovanjem posameznih ukrepov/aktivnosti za doseganje posameznih ciljev), večjo demokratičnost pri odločanju ter možnosti za boljše sodelovanje proizvajalcev pri sprejemanju odločitev, večjo koncentracijo ponudbe, zniževanje proizvodnih stroškov ter prilagajanje razmeram na trgu.

3.4.4. Uveljavitev načela kratkih verig

3.4.4.1. Kratke verige v sistemu javnega naročanja hrane in živil v javnih zavodih

Javni zavodi letno porabijo za oskrbo s hrano 120 milijonov EUR, za pripravo in izvedbo javnih naročil za nakup hrane pa 0,5 milijonov EUR.

S čim večjim usmerjanjem javnih naročil javnih zavodov na naročanje lokalno pridelane hrane, se dolgoročno povečujeta tudi število delovnih mest in samooskrba s hrano na celotni državni ravni.

Na podlagi doseženih pozitivnih rezultatov regijskih konferenc, kjer so veliko naklonjenost in pripravljenost za uveljavljanje načela kratkih verig pri naročanju hrane in živil izkazovale osnovne šole in vrtci, se aktivnosti pri čim večjem uveljavljanju teh načel usmerijo še na domove za starejše občane in bolnišnice.

Regijske konference, kjer so sodelovali pridelovalci in predelovalci hrane ter javni zavodi kot njihovi naročniki, so se izkazale kot stičišča, kjer sta se v posameznih lokalnih okoljih soočila ponudba na eni in povpraševanje, potrebe in zahteve na drugi strani. Ob takih soočenjih je bilo večkrat izpostavljeno, da ponudniki ne morejo zagotoviti ustrezne količine hrane in živil, ki jih posamezni javni zavodi želijo naročiti.

Zgoraj navedene ugotovitve so utemeljitev in podlaga za spodbujanje in ustvarjanje okolja, ki bo pri pridelovalcih spodbujalo partnerstvo, to je sodelovanje in povezovanje že na najnižjih ravneh.

Za povečevanje deleža lokalno pridelane hrane in živil pri javnem naročanju v javnih zavodih so temeljnega pomena tudi enostavni postopki samega naročanja. Nadaljuje se z njihovim poenostavljanjem in uveljavljanjem modela, ki je sedaj v zaključni fazi. Pomembno orodje javnih zavodov pri naročanju so tudi enotna in pregledna priporočila za javno naročanja. V smislu zagotavljanja uporabnosti in preglednosti, se nadaljuje z njihovim stalnim urejanjem in posodabljanjem.

3.4.4.2. Zeleno javno naročanje

V letu 2008 je bil spremenjen Zakon o javnem naročanju, ki omogoča, da naročniki pri naročanju hrane v javnih ustanovah (šole, vrtci, bolnice), lahko dajo prednost ekološko pridelani hrani. Poleg tega je bila v letu 2011 sprejeta Uredba o zelenem javnem naročanju, ki predpisuje obvezno naročanje vsaj 5 % ekoživil (vključno z živili iz preusmerjanja v ekološko kmetijstvo) oziroma 10 % od leta 2014 naprej. Vključevanje ekoživil v organizirano prehrano v javnih ustanovah je možno tudi prek sheme šolskega sadja in mleka.

3.4.4.3. Tradicionalni slovenski zajtrk in dan slovenske hrane

Vseslovenski projekt Tradicionalni slovenski zajtrk izvajamo z namenom, da bi izboljšali zavedanje o namenu in razlogih za lokalno samooskrbo, domačo pridelavo in predelavo ter v okviru sistema javnega naročanja spodbudili aktivnosti zagotavljanja hrane, pridelane v lokalnem okolju. Javnosti predstavljamo pomen kmetijstva in čebelarstva ter spodbujamo k pravilni in zdravi prehrani. Ozaveščamo o pomenu živilsko-predelovalne industrije. Posebno pozornost namenjamo pomenu gibanja in ohranjanja čistega okolja.

Vlada Republike Slovenije je na 33. redni seji, 11. 10. 2012, sprejela sklep o razglasitvi dneva slovenske hrane, ki je objavljen v Uradnem listu RS, št. 77/12. Dan slovenske hrane je vsak tretji petek v mesecu novembru.

Glavni cilj oziroma namen razglasitve takšnega dne je podpora slovenskim pridelovalcem in predelovalcem hrane ter spodbujanje zavedanja in pomena domače samooskrbe (dolgoročno osveščanje potrošnikov), ohranjanje čistega, zdravega okolja in zdravja ljudi (s povečanjem uživanja lokalnih živil ustvarjati dolgoročno javno zdravje), ohranjanje podeželja, seznanjanje mladih s postopki pridelave in predelave hrane in spodbujanje zanimanja za dejavnosti na kmetijskem področju.

3.4.4.4. Shema šolskega sadja in zelenjave ter Shema šolskega mleka

Pri shemi šolskega sadja šole prejmejo finančno pomoč EU (83 %) in RS (17 %) za nakup sadja in zelenjave. Vsak učenec brezplačno prejme sadje oz. zelenjavo v skupni vrednosti 6 EUR/šolsko leto. Šola sama nabavlja sadje in zelenjavo. V strategiji za izvajanje Sheme šolskega sadja je poudarjeno, naj dajo šole prednost sezonskemu in lokalnemu sadju in zelenjavi višje kakovosti, glede na razpoložljivost. Ker sadje in zelenjava za šole ne predstavljata velikih količin, imajo šole možnost poiskati dobavitelja v lokalnem okolju. Uporabijo sistem enostavnega naročanja, kjer nabavo sadja in zelenjave od kmeta izvršijo z naročilnico, kmet pa ob dobavi šoli priloži dobavnico in račun. KGZS ima na svoji spletni strani odprt spisek potencialnih dobaviteljev sadja in zelenjave za šole v okviru Sheme, ki ga šole bolj ali manj uspešno uporabljajo. V šolskem letu 2010/11 sta lokalno sadje in zelenjava predstavljala 41 %, v 2011/12 pa 38 %⁸. Delež lokalnega sadja in zelenjave bi lahko povečali z boljšo organiziranostjo pridelovalcev, da bi en dobavitelj z združeno ponudbo več pridelovalcev zmogel oskrbeti več šol (naenkrat). Od šolskega leta 2014/15 so upravičeni tudi stroški za spremljevalne ukrepe, preko katerih se bodo financirali šolski vrtovi, programi izobraževanja otrok v šoli v naravi v okviru Centra šolskih in obšolskih dejavnosti (obiski kmetij in različne delavnice).

Shema šolskega mleka je ukrep Skupne kmetijske politike EU, s katerim se sofinancira mleko ali ustrezen mlečni proizvod v okviru obrokov v šolski prehrani. Shema se lahko izvaja v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. Poleg zmanjšanja cene šolske malice s pomočjo evropskih sredstev, je namen te sheme tudi približati učencem uživanje mleka in kakovostnih mlečnih izdelkov ter sočasno preko vzgojno izobraževalnih dejavnosti približati otrokom pomen mleka in mlečnih proizvodov za zdravje. EU sofinancira mleko in mlečne izdelke v višini cca. štirih centov za največ 0,25 l mleka na dan. Upravičenci do teh sredstev so otroci oziroma starši, ki se jim podpora upošteva pri plačilu šolske prehrane za otroka (cca. 1 EUR mesečno, v primeru vsakodnevnega mlečnega obroka).

Od leta 2014 je na nivoju Evropske komisije v razpravi nov predlog uredbe Evropskega Parlamenta in Sveta, ki uvaja novo šolsko shemo. Ta bo združila obstoječi shemi šolskega sadja in zelenjave ter shemo šolskega mleka. V vzgojno izobraževalnih ustanovah se bodo otrokom brezplačno razdeljevali sveže sadje in zelenjava ter mleko. Velik poudarek bo na podpornih izobraževalnih ukrepih, v okviru katerih se bodo lahko občasno razdeljevali tudi ostali kmetijski proizvodi.

3.4.4.6. Alternativne tržne poti

Projekti vzpostavitve kratkih dobavnih verig in spodbujanja lokalnih trgov lahko predstavljajo enega ključnih elementov trajnostnega razvoja podeželskega gospodarstva. Subjekti, ki sodelujejo v tovrstnih projektih, lahko najdejo nove načine za povečanje prodaje svojih proizvodov in pritegnejo nove vrste kupcev. Vzpostavijo se lahko tudi močnejše povezave med lokalnim kmetijskim sektorjem,

⁸ vir: ARSKTRP – podatki iz računov

proizvajalci hrane in ponudniki storitev (turizem, izobraževanje, varstvo, ipd). Pomembno je, da izvajanje ukrepa spodbuja lokalno prebivalstvo in obiskovalce, da kupujejo in jedo lokalne proizvode. Kratke dobavne verige so še posebej primerne za razdrobljeno kmetijsko proizvodnjo, ki je značilna za slovenski prostor in za promocijo številnih lokalnih specialitet hrane, ki so tesno povezane z raznolikostjo slovenskega podeželja.

V okviru PRP 2014-2020 se bo začel izvajati nov ukrep Sodelovanje. Ukrep podpira raznovrstne oblike sodelovanja, s katerimi bo akterjem na podeželskih območjih omogočeno lažje premagovanje ekonomskih, okoljskih in drugih omejitev, s katerimi se ti soočajo zaradi razdrobljenosti in nepovezanosti. Med drugim bodo podprti tudi projekti, ki bodo zajemali horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov. Upravičenci do podpore iz naslova tega ukrepa so člani partnerstev, ki izvajajo projekte sodelovanja. Partnerstvo je skupina najmanj dveh članov. Člani pa so lahko različni akterji s področja kmetijstva, živilske verige ter drugi akterji, ki lahko prispevajo k doseganju ciljev in prednostnih nalog politike razvoja podeželja.

Obstajajo različni načini za skrajševanje distribucijske verige:

- o direktna prodaja (najenostavnejša oblika kratke dobavne verige, kjer pridelovalec prodaja svoje proizvode direktno na kmetiji ali na določenem kraju izven kmetije – lokalne tržnice);
- o kolektivna prodaja (več kmetij skupaj organizira prodajo svojih proizvodov);
- o nakupovalne skupine (potrošniki, ki se združujejo z namenom skupnega nakupovanja izdelkov neposredno od kmetij),
- o dostava na dom (proizvajalec dostavi potrošniku vnaprej določene količine proizvodov),
- o lokalne prireditve (javne prireditve, kjer lahko proizvajalci iz območja prodajajo svoje izdelke),
- o prodajni avtomati (skupina kmetov zagotavlja nemoteno preskrbo);
- o naberi sam (potrošnik kupi neposredno na kmetiji na način, da tudi sam obere/pobere proizvod),
- o on-line prodaja (potrebna organizacija distribucijskih kanalov za naročene izdelke).

Preglednica 18: Ukrepi za uveljavitev načela kratkih verig 2014-2020

Ukrepi za uveljavljanje načela kratkih verig
Uveljavitev načela kratkih verig v sistemu javnega naročanja hrane in živil v javnih zavodih
Ukrep Sodelovanje: Vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig
Slovenski zajtrk in dan slovenske hrane
Shema šolskega sadja in zelenjave
Shema šolskega mleka

3.5. KREPITEV ZAGOTAVLJANJA JAVNIH DOBRIN KMETIJSTVA NA PODROČJU VARSTVA OKOLJA IN OHRANJANJA KULTURNE KRAJINE

Za prednostno programsko usmeritev za krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine so:

- ohranjanje kmetijske proizvodnje na območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje;
- razvoj živinoreje z upoštevanjem standardov dobrobiti živali;
- razvoj novih tehnologij in uporaba tehnologij, ki bodo omogočale učinkovito prilaganje na podnebne spremembe; spodbujanje kmetijskih praks, ki znižujejo sproščanje toplogrednih plinov;
- povečanje tržne ekološke pridelave in predelave;
- nadaljnje uveljavljanje nadstandardnih okoljskih tehnologij pridelave in predelave hrane;
- izvajanje kmetijskih praks, ki bodo ohranjale biotsko raznovrstnost, kakovost tal in voda;
- ohranitev pridelave avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin ter reje avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali ter krepitev trženja izdelkov, ki izvirajo iz njih;
- ohranjanje območij s tipičnimi kulturnimi krajinskimi elementi.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- ekološko kmetovanje;
- plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami;
- kmetijsko okoljska in kmetijsko podnebna plačila;
- nadstandardne tehnologije.

3.5.1. Ekološko kmetovanje

V Sloveniji se ekološko kmetovanje izvaja že od poznih 80. let, pridelovalci pa so finančno podporo prvič prejeli v letu 1999 v obliki neposrednih plačil na hektar za pridelavo različnih kultur.

V okvir ekološkega kmetovanja sodi tudi biodinamično kmetovanje, ki se je pričelo uveljavljati pred več kot osemdesetimi leti in se nato naglo razširilo po vsem svetu. Biodinamično kmetovanje je najstarejša in najbolj zahtevna metoda ekološke pridelave, ki poleg ekoloških načel kmetovanja upošteva tudi zakonitosti naravnega gibanja Zemlje in letnih časov, s tem pa prispeva k ohranjanju trajne rodovitnosti tal, ekološkemu ravnotežju in zdravju ter reprodukcijski sposobnosti rastlin, ki predstavljajo vir zdravja v prehranski verigi živalim in človeku.

Število pridelovalcev se vsako leto povečuje. V letu 1999 je bilo v RS v ekološko kontrolo vključenih 300 kmetijskih gospodarstev, v letu 2012 pa že 2.682 kmetijskih gospodarstev (kar predstavlja 3,6 % vseh kmetij v Sloveniji) s 35.100 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (7,6% od vseh kmetijskih zemljišč v

uporabi v letu 2012). Od teh je bilo v letu 2012 v biodinamično kontrolo vključenih 28 kmetijskih gospodarstev, s 154 ha skupnih površin. 2.104 kmetij je že zaključilo preusmeritveno obdobje, ki traja najmanj 24 mesecev od prve prijave v kontrolo, in pridobilo eko certifikat. Povprečna velikost ekološke kmetije je bila v letu 2012 13,08 ha.

Delež ekološko pridelanih živil v prodaji je bil leta 2010 komaj enoodstoten. Od tega je 20 % ekoživil slovenskega porekla⁹.

Vendar pa dinamika rasti ekološke pridelave ni zadovoljiva, kljub finančnim podporam ustanavljanju skupin proizvajalcev ter sami promociji in trženju, kot tudi podporam v obliki neposrednih plačil na ha za različno pridelavo kultur. Dosedanji porast ekološke pridelave, zlasti tržno usmerjene, ne omogoča doseganja ciljev Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva do leta 2015 (v nadaljevanju: ANEK) in močno zaostaja za dinamiko rasti povpraševanja po ekoživilih. Tudi struktura ekološke pridelave ne ustreza povpraševanju, saj je to največje pri svežih vrtninah, sadju in nemesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki), medtem ko v pridelavi prevladuje živinoreja oziroma travinje. Zato se še vedno kaže nujna potreba po ukrepih za povečanje količin ekoloških pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču, potrebni pa so tudi drugi ukrepi za celovit razvoj sektorja ekokmetijstva in ekoživil.

Pri rastlinski pridelavi med kulturami, vključenimi v nadzor ekološkega kmetovanja daleč pred vsemi zavzema prvo mesto delež travinja (87,36%). Razmeroma dober obseg povečevanja površin zavzemajo tudi njive-poljščine medtem, ko zaskrbnjuječe majhen obseg in zelo počasno povečevanje površin beležimo pri trajnih nasadih in vrtninah. Na trgu je največje povpraševanje prav po sadju in vrtninah. Velike potrebe se kažejo tudi po kvalitetnem semenskem materialu.

Med poljščinami prevladuje pšenica, sledijo ječmen, pira, lucerna, itd. Doseženi ekološki pridelki žit so pogosto nekoliko nižji (do 35 %), še posebej pri pšenici, ječmenu in tritikali, manj pri rži, ovsu in ajdi. Cene ekoloških žit so višje tudi do 200 %, a trg za ekološka žita je dokaj nerazvit. Večina ekoloških žit pri nas prodajo direktno na kmetijah. Prodaja se kot zrnje ali predelano v moko, zdrob ali kosmiče. Zahtevnejši kupci posebno cenijo sveže mleto moko, ki je iskana za pripravo zdrave hrane in dosega ceno od 2-3 EUR/kg. V primeru predelave morajo pridelovalci poskrbeti tudi za primerno skladiščenje in zaščito pred boleznimi in škodljivci v silosu, v skladu s pravili ekološkega kmetovanja. Tako z direktno prodajo še povečajo dodano vrednost pridelka¹⁰.

Tudi stalež živali se iz leta v leto povečuje. Po obsegu prireje je na prvem mestu reja drobnice, sledi govedo ter perutnina. Obseg ekološkega čebelarstva je zanemarljiv. Povprečni stalež živali na kmetijskem gospodarstvu je 10,55 GVŽ.

Navkljub prevladujoči ekološki živinoreji pa na trgu ni možno dobiti ekološkega mleka in mesa v večjih količinah.

Predelava je med najšibkejšimi člani v ekološkem kmetijskem sektorju. Število predelovalnih obratov se sicer iz leta v leto povečuje vendar pa še ne zadostujejo potrebam po ekoloških proizvodih na trgu.

⁹ Vir: ITR

¹⁰ Vir: KGZS

Pri predelavi prevladujejo izdelki kot so testenine, kosmiči, olje (bučno), kis, mlečni izdelki, sadni sokovi in zelišča v lončkih.

Akutni problem pri mleku je zbiranje mleka in odločitev posameznih mlekarn za takšno linijo.

Pridelovalci ekoživil so tržno zelo slabo povezani, predelava ekoživil je nerazvita, pridelovalci pa so večinoma majhni in razpršeni.

Velik del kmetij, ki jim kmetijstvo ne predstavlja pomembnega vira dohodka, še vedno zaostaja v sami tehnologiji ekološke pridelave. Problem predstavljajo tudi majhna posestna struktura in razdrobljenost površin, ki onemogočajo intenzivnost proizvodnje, povečujejo stroške pridelave in zmanjšujejo konkurenčnost ekološkega kmetijstva v primerjavi z ekološko pridelavo v drugih državah članicah EU.

Pri ekološki pridelavi predstavlja problem pri pečkarjih nepopolna in zastarela tehnologija, pri koščičarjih izbira ustrezni sadnih vrst in sort ter ustrezno varstvo pred boleznimi in škodljivci, pri lupinarjih pa zagotovitev potrebnih količin dušika (oreh) ali ustreznega varstva rastlin (leska)¹¹.

Za doseganje kakovostnih pridelkov je tudi pri ekološki pridelavi ključnega pomena obvladovanje bolezni in škodljivcev. Za to so potrebne aplikativne raziskave s področja varstva rastlin, potrebno je tudi spodbujati registracijo sredstev za varstvo rastlin, ki so dovoljena v ekološki pridelavi in izboljšati znanje o boleznih in škodljivcih pri pridelovalcih ter prilagoditi opazovalno napovedovalno dejavnost službe za varstvo rastlin tudi za potrebe ekološke pridelave.

Pri prireji mesa in mleka se kmetijska gospodarstva srečujejo s težavo nižjega prirasta pri mesu in nizke mlečnosti. Posledično rejci ne dosežajo konkurenčnih cen zato se v veliki meri mleko in meso prodaja kot neekološki proizvod.

Naložb v razvoj tehnologij reje je premalo. Potrebno je nadaljnje razvijanje novih tehnologij, kajti le ob višji produktivnosti bosta prireja mesa in mleka konkurenčna na skupnem trgu EU.

Glede na razdrobljeno strukturo ekoloških površin in pridelovalcev je tehnološki napredek možen s povečanjem posestne strukture, zaokroževanjem zemljišč ter z učinkovitejšim uveljavljanjem sodobnih tehnologij. V tehnologiji ekološke pridelave in predelave obstajajo še velike rezerve. Za potrebe tehnološkega napredka bi bilo potrebno izvajati več raziskav z namenom prilagoditve podnebnim spremembam ter razvoja tehnologij, ki bodo omogočale povečanje konkurenčnosti in upoštevale ekološke standarde. Razviti je potrebno sistem, kjer se bodo znanja prenašala v prakso in iz prakse nazaj v okvir raziskovalnih institucij, katere bodo na osnovi praktičnih rezultatov lahko razvijale tehnološke postopke in jih zopet preko aplikativnih metod in svetovalcev prenesle v prakso.

Možnosti za nadaljnji razvoj so še precejšnje. Rezerve so na področju trženja, še posebej kar se tiče sadja in zelenjave. Povpraševanje po slovenskih ekoloških proizvodih narašča tudi v vzgojno izobraževalnih zavodih, saj se vedno več vrtcev odloča, da bo otrokom ponudilo ekološki zajtrk, malico ali kosilo. Ekološko kmetovanje je idealna priložnost za lokalno samooskrbo. Z dajanjem

¹¹ Vir: KGZS

prednosti lokalni oskrbi lahko povečamo proizvodnjo ekološkega sadja in zelenjave, saj ravno v tem segmentu povpraševanje presega ponudbo.

V okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020 se bodo plačila namenila tudi ekološkemu kmetovanju. Glede na PRP 2007-2013, ko so se podpore za ekološko kmetovanje dodeljevale v okviru ukrepa Kmetijsko okoljskih plačil, se bo ukrep Ekološko kmetovanje v okviru PRP 2014-2020 izvajal kot samostojen ukrep, kateremu je namenjeno 55,2 mio EUR. V okviru ukrepa se podpira izvajanje ekološkega kmetovanja kakor tudi preusmerjanje v ekološko kmetovanje, saj te naravi prijazne kmetijske prakse pomembno prispevajo k zagotavljanju javnih dobrin, predvsem k ohranjanju oziroma izboljševanju biotske raznovrstnosti, ohranjanju virov pitne vode, rodovitnosti tal, kulturne kmetijske krajine in k varovanju okolja nasploh. Upravičenci do plačil za ukrep ekološko kmetovanje so kmetijska gospodarstva, ki se v izvajanje tega ukrepa vključijo prostovoljno in izpolnjujejo predpisane pogoje in zahteve. Podpora v okviru tega ukrepa se dodeli na ha kmetijskih zemljišč v uporabi oziroma na panj v primeru čebelarjenja.

Preglednica 19: Ekološko kmetovanje in ciljne vrednosti v 2014-2020

Ukrepi za ekološko kmetovanje	
Podpora ekološki pridelavi (ločeno za ekološka KMG in za KMG, ki so v obdobju preusmerjanja)	(povečanje obsega ekoloških površin na 55.000 ha in števila KMG na 5.000 KMG)
Podpora ekološki pridelavi vrtnin	(povečanje obsega ekoloških površin vrtnin na 500 ha)
Podpora ekološki pridelavi sadja	(povečanje obsega ekoloških površin sadja na 2.100 ha)
Podpora ekološki pridelavi na njivskih površinah	(povečanje obsega ekoloških njivskih površin na 5.900 ha)
Podpora pridelavi ekološkega semenskega materiala	(povečanje obsega ekološke pridelave semenskega materiala na 59 ha oz. 1 % od njivskih površin)
Spodbujanje oziroma poenostavitev registracije sredstev za varstvo rastlin	
Spodbujanje biotičnega varstva rastlin	
Krepitev službe za varstvo rastlin za ekološko kmetovanje	
Podpora ekološki predelavi	
Naložbe v posodobitev KMG in ŽPI (prednostne panoge: vrtnarstvo, sadjarstvo, njive-poljščine) - razvojno sposobne kmetije - samooskrbne kmetije	(povečanje števila predelovalnih obratov na 280)
Vzpostavitev logističnih centrov	(vzpostavitev treh logističnih centrov)
Vzpostavitev eko klavnic	(povečano število eko klavnic v kontroli - 8 eko klavnic)
Izdelava priporočenih tehnologij ekološke pridelave	

Izdelava priporočenih tehnologij ekološke reje za posamezno živalsko vrsto	
Vzpostavitev učinkovitega sistema svetovanja in prenosa znanja s področja ekološkega in biodinamičnega kmetovanja (podpora oblikovanju skupne institucije s koncesijo za svetovanje in prenos znanja na področju ekološkega in biodinamičnega kmetovanja)	(90 % KMG vključenih v osnovno svetovanje in 50% KMG vključenih v specializirano svetovanje na področju ekološkega in biodinamičnega kmetovanja)
Vzpostavitev učinkovitega sistema usposabljanja svetovalcev za ekološko kmetovanje	(10 specialistov za ekološko svetovanje)
Vzpostavitev operativnih skupin - razvojnih omrežij - izobraževanje in usposabljanje s področja ekološkega kmetovanja vključno z varstvom pred boleznimi in škodljivci	
Povezovanje ekoloških pridelovalcev za skupen nastop na trgu	(5 % (tržni delež) ekoživil slovenskega porekla od skupne prodaje ekoživil in 10% vseh ekoživil)
Spodbujanje ekoloških mrež oz. partnerstev (partnersko kmetovanje, lokalni eko zaboječki)	(15-20 lokalnih verig namenjenih trženju)
Spodbujanje tržnih proizvajalcev ekološkega govejega mesa in ekoloških mlečnih proizvodov	(vzpostavitev 5 SP za trženje ekološkega govejega mesa in mlečnih proizvodov)
Spodbujanje vključevanja ekoloških živil v javne ustanove	(10 % delež ekoživil v javnih ustanovah)
Promocija ekoloških proizvodov, ekoloških blagovnih znamk	
Spodbujanje ekološke pridelave na vodovarstvenih območjih	(10 % KMG (z več kot 0,1 ha) in 20 % ekoloških površin na najožjih VVO)
Spodbujanje ekološke pridelave na - zavarovanih in - Natura 2000 območjih	
Naložbe v razvoj novih proizvodov	(50 projektov za razvoj novih proizvodov)
Naložbe v prilagoditev na podnebne spremembe	
Spodbujanje turističnih ekoloških kmetij	(10 % ekoloških turističnih kmetij od vseh turističnih kmetij v RS)
Podpore oblikam socialnega podjetništva in kmetijam s socialnim programom	(50 oblik socialnega podjetništva)
Podpore vsem oblika povezovanja, ki delujejo na področju ekološkega kmetijstva	
Spodbujanje šolskih in skupnostnih ekovrtov	(200 šolskih ekovrtov in 50 skupnostnih ekovrtov)
Demonstracijski centri za ekološke oziroma biodinamične kmetije	(100 demonstracijskih ekoloških oziroma biodinamičnih kmetij)
Ekološka prireja govejega mleka in mesa	(povečanje ekološke reje govedi - 34.000 živali)

Ekološka reja prašičev	(povečanje ekološke reje prašičev - 3.500 živali)
Ekološka reja perutnine	(povečanje ekološke reje perutnine - 60.000 živali in 1000 t jajc)
Ekološka prireja mleka in mesa drobnice (koze +ovce) in ostalih živalskih in stranskih proizvodov	(povečanje ekološke reje drobnice - 69.000 živali)
Podpora ekološkemu čebelarstvu	(4 % čebeljih družin od vseh čebeljih družin v RS)
Ekološka reja kopitarjev	(povečanje ekološke reje kopitarjev - 4.200 živali)
Naložbe v kompostarne, briketarne	

Nosilci izvedbe: KMG, ŽPI, zadruga in zveze zadrug, OP/SP, JSKS, UVHVVR, javni zavod na področju hmeljarstva, vse oblike NVO, izobraževalne in raziskovalne organizacije, javni zavodi, razvojni centri, semenarske hiše, MKO, UVHVVR

3.5.2. Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami

V Sloveniji se podpore kmetijski pridelavi na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD) namenjajo že od sredine 80-tih let prejšnjega stoletja, pozitivni učinki pa se kažejo v prenehanju opuščanja kmetijske proizvodnje na teh območjih. Ukrep, ki zagotavlja KMG v OMD izravnalno plačilo, krije stroške, ki nastajajo v teh območjih zaradi naravnih danosti, ki neugodno vplivajo na kmetovanje. Ukrep se je že v preteklosti izkazal za učinkovitega v preprečevanju opuščanja kmetijske rabe in s tem povezanih negativnih posledic, zato je smotno s tem ukrepom nadaljevati tudi v programskem obdobju 2014-2020.

V okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020 se bodo plačila namenjala gorskim območjem, drugim območjem z omejitvami in območjem s specifičnimi omejitvami. Druga OMD območja se ohranjajo iz opredelitve le-teh v PRP 2007-2013, vendar najdlje do 1. 1. 2018 oziroma do nove določitve območij z naravnimi omejitvami na podlagi 8 biofizikalnih kriterijev iz priloge II in določil 33. člena Uredbe 1305/2013.

Diferenciacija plačil OMD, ki je v preteklosti temeljila na težavnostnih razredih, že od leta 2010 upošteva tudi sistem točkovanja KMG v OMD. S tem se na vsako KMG natančno določi višina OMD plačila. Višina plačila je odvisna od števila točk KMG v OMD, ki so pokazatelj omejitvenih dejavnikov na kmetijskih zemljiščih v uporabi na KMG.

V okviru PRP 2014-2020 se predvideva zmanjšanje sredstev za OMD plačila, zato bo potrebno uvesti neke vrste diferenciacije plačil (na primer, zniževanje plačil kmetijam, ki presežejo določeno velikost, merjeno v ha).

Za razvoj kmetij znotraj OMD se bodo izvedli tudi ciljno naravnani investicijski razpisi. Ti bodo upoštevali specifično posameznega območja (npr: KMG na HGO). Pri razpisih se upošteva specifičnost investicijskega potenciala kmetij ter vrste potrebnih naložb za ta območja ob upoštevanju dohodkovnih omejitev, ki naložbe ločujejo od ostalih območij v Sloveniji.

Preglednica 20: Ukrep OMD

Ukrepi za OMD
Plačila za gorska območja
Plačila za druga območja
Plačila za območja s specifičnimi omejitvami

3.5.3. Kmetijsko okoljska in kmetijsko podnebna plačila

Kmetijsko okoljska plačila so ključni element integracije okoljskih vidikov v SKP in so namenjena spodbujanju kmetov, da zagotavljajo okoljske storitve s tem, da na svojih zemljiščih varujejo in ohranjajo okolje z izvajanjem nadstandardnih (okolju prijaznih) kmetijskih praks.

V okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020 se bo z ukrepom kmetijsko okoljskih in podnebnih plačil še naprej podpiralo nadstandardne tehnologije pridelave/reje, omejevanje uporabe gnojil, fitofarmaceutskih sredstev ali drugih vnosov, vzrejo lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje, ali ohranjanje rastlinskih genskih virov ipd. Vse te aktivnosti prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in krajine, boljšemu gospodarjenju z vodami in upravljanju tal, blaženju in prilagajanju kmetovanja podnebnim spremembam ter zmanjševanju emisij toplogrednih plinov, kar so tudi prioritete razvoja podeželja na ravni EU.

Kmetijsko okoljska in kmetijsko podnebna plačila so prostovoljen ukrep, katerega obveznost lahko traja od pet do sedem let. Plačila so namenjena izpolnjevanju nadstandardnih zahtev pridelave/reje, krila pa bodo izpad dohodka in dodatne stroške, ki nastanejo kot posledica izvajanja ukrepa.

Plačila po pravilih iz PRP 2007-2013 se bodo izplačala še za subvencijsko kampanjo v letu 2014. V letu 2015 pa se dejansko začne izvajanje ukrepa kmetijsko okoljskih in kmetijsko-podnebnih plačil (KOPOP) po novem konceptu.

Kmetijska gospodarstva, ki bodo želela vstopiti v ukrep KOPOP bodo morala najprej izpolniti vstopne pogoje oziroma pogoje upravičenosti, med katerimi so tudi predhodno usposabljanje v obsegu 6 ur in izdelan program aktivnosti. Program aktivnosti bo izdelan za vsako kmetijsko gospodarstvo, ki se bo želelo vključiti v ukrep KOPOP. Program bo vključeval opis kmetijskega gospodarstva (usmeritev, način proizvodnje, podatki o zemljiščih in živalih, načrt kolobarja, načrt ureditve pašnika in paše, če so živali na paši ipd.) in določal katere dodatne zahteve se bodo izvajale na kmetijskem gospodarstvu, katere so posebnosti na kmetijskem gospodarstvu ipd. Ta program bo moral biti izdelan pred oddajo zbirne vloge in bo predstavljal osnovo za vlaganje zahtevka za ukrep KOPOP.

Vključitev v KOPOP bo zahtevala izvajanje zahtev, ki jih delimo na osnovne in izbirne zahteve. Osnovne zahteve se nanašajo na usposabljanje, uporabo storitev individualnega svetovanja, vodenje evidenc o delovnih opravilih, prepoved uporabe blata iz komunalnih čistilnih naprav in prepoved setve/saditve gensko spremenjenih organizmov.

Vsako kmetijsko gospodarstvo si bo moralo poleg izpolnjevanja osnovnih zahtev izbrati vsaj tri izbirne zahteve iz nabora zahtev, ki so razdeljene v devet shem/paketov, ki se nanašajo na nadstandardne kmetijske prakse za:

- okolju prijazno poljedelstvo/zelenjadarstvo;

- okolju prijazno hmeljarstvo;
- okolju prijazno sadjarstvo;
- okolju prijazno vinogradništvo;
- okolju prijazno gospodarjenje s travinjem z živalmi;
- gospodarjenje z naravovarstveno pomembnimi travišči;
- varovanje vodnih virov;
- ohranjanje krajine;
- ohranjanje genskih virov.

Zahteve se razlikujejo tudi glede na to, na katerih območjih se lahko izvajajo. Nekatere se tako izvajajo na območju celotne Slovenije in prispevajo k varovanju okolja nasploh, nekatere pa se izvajajo le na specifičnih območjih, ki so problematična z vidika varovanja vodnih virov (prispevna območja, ki jih opredeljuje NUV ter prispevna območja zadrževalnikov Šmartinsko, Perniško, Gajševsko in Ledavsko jezero) ali ohranjanja biotske raznovrstnosti (ekološko pomembna območja posebnih traviščnih habitatov, traviščnih habitatov metuljev in stelnikov, osrednja območja pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, najbolj ranljiva območja znotraj Nature 2000 ter osrednje območje pojavljanja medveda in volka).

V kolikor bo kmetijsko gospodarstvo želelo vstopiti v ukrep KOPOP in bo imelo zemljišča tudi na zgoraj opredeljenih specifičnih območjih, bo moralo na deležu teh zemljišč, izvajati tudi izbirne zahteve iz paketov gospodarjenje z naravovarstveno pomembnimi travišči in varovanje vodnih virov. Gre za mehanizem »mehkega pogojevanja«, da bomo lahko tudi s pomočjo izvajanja ukrepa KOPOP dosegli boljše rezultate spremljanja stanja na teh območjih.

Nosilci izvedbe: MKO, NVO, Vlada RS, ARSKTRP, JSKS, KMG, EU

3.6. SOCIALNO VZDRŽEN IN SKLADEN RAZVOJ PODEŽELJA

Za prednostno programsko usmeritev za socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja so:

- blažitev socialnih pritiskov, povezanih z razvojem kmetijstva;
- uravnotežen proces prenehanja kmetovanja s procesom večanja in krepitev perspektivnih kmetij;
- reševanje socialnih problemov ostarelih gospodarjev kmetij, tudi s prenosom kmetij na mlajšo generacijo;
- posebna skrb za manjše kmetije;
- diverzifikacija ekonomskih aktivnosti na kmetijah in v lokalnih skupnostih na podeželju;
- krepitev skrbi za kolektivne javne dobrine (naravna in kulturna dediščina), povezane s kmetijstvom in pripadajočimi dejavnostmi na podeželju;
- krepitev teritorialnega pristopa k razvoju podeželja s spodbujanjem iniciativnosti lokalnega prebivalstva;
- krepitev socialnih mrež na podeželju.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- podpora razvoju dopolnilnih dejavnosti na kmetijah;
- podpora mladim prevzemnikom kmetij;
- socialno podjetništvo na podeželju;
- podpora lokalnim pobudam na podeželju.

3.6.1. Dopolnilna dejavnost na kmetiji

Ena izmed pojavnih oblik diverzifikacije dohodka na kmetiji so dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Večina slovenskih kmetij zaradi specifične agrarne strukture ne more preživeti le z dohodki iz osnovne kmetijske dejavnosti, kar potrjuje dejstvo, da jih le slaba petina pridobiva dohodek izključno iz kmetijstva, preostale pa iz drugih virov na ali izven kmetije.¹² Razvoj dopolnilnih dejavnosti je vitalnega pomena za razvoj kmetij, lokalne skupnosti in podeželja nasploh.

Dopolnilna dejavnost na kmetiji je dejavnost kmetije, ki omogoča boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti in delovnih moči članov kmetije z namenom pridobivanja dodatnega dohodka na kmetiji.

Dopolnilne dejavnosti so za kmetije izrednega pomena, saj jim omogočajo predelavo lastnih pridelkov, opravljanje storitev ter uvajanje nekaterih dejavnosti, ki so specifične za kmetije in jim s tem omogočajo izboljšanje lastnega ekonomskega položaja in ohranitev osnovne kmetijske dejavnosti.

¹² Cunder, T., 2006. Slovensko podeželje in nova strategija razvoja. Dela, 25, str. 147-158

Na podlagi podatkov iz registra dopolnilnih dejavnosti na kmetijah za leto 2013 prevladujejo storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, opremo, orodji in živalmi ter oddaja le-teh v najem, za kar je registriranih ena tretjina dejavnosti. Poleg teh pa izstopajo predvsem tri dejavnosti: različne oblike predelave kmetijskih pridelkov, medu in čebeljih izdelkov, zelišč, gozdnih sadežev, gob in gozdnih sortimentov, turizem na kmetiji in dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji. V primerjavi z letom 2000 se je močno povečalo število kmetij, ki imajo registrirano dopolnilno dejavnost na kmetiji, zlasti pa na področju predelave kmetijskih pridelkov, medu in čebeljih izdelkov, zelišč, gozdnih sadežev, gob in gozdnih sortimentov, prodaja na kmetiji ter pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov energije.

Preglednica 21: Dopolnilne dejavnosti na kmetijah leta 2013

	Število
Kmetije z vsaj eno dopolnilno dejavnostjo	12.103
Aranžiranje in izdelava vencev in šopkov ipd. iz lastnega cvetja in drugih okrasnih	48
Dejavnosti povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji	921
Izobraževanje na kmetijah, povezano s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo	514
Predelava mesa	202
Predelava mleka	254
Predelava sadja	538
Predelava vrtnin	356
Druge dejavnosti, povezane s predelavo hrane	1.772
Predelava lesa	627
Prodaja na kmetiji	445
Storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo opremo, orodji in živalmi ter oddaja le-	3911
Turizem na kmetiji	1786
Ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib	21
Pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov	576
Drugo	132

Vir: MKO, 2013

Kot izhaja iz Zaključnega poročila o rezultatih ciljnega raziskovalnega projekta »Potenciali dopolnilnih dejavnosti in podjetništva na podeželju«¹³ predstavljajo dopolnilne dejavnosti predvsem eksistenčno funkcijo kmetijam, saj zaradi prepočasnih in skromnih izboljšav agrarne strukture ter zmanjševanja števila družinskih kmetij le-te težko izpolnjujejo strateške funkcije, predvidene v okviru eko-socialnega modela kmetijstva. Pri večini kmetij se za registracijo dopolnilne dejavnosti odločajo na podlagi kombinacije več razlogov, kot so dodatni vir dohodka na kmetiji, delovna sila, ki jo nudijo člani kmetije ali večja podjetniška iniciativnost. Velikokrat pa je odločujoč dejavnik tudi bližina trga oziroma turistična privlačnost okolice.

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji imajo tudi v okviru PRP 2014–2020 pomembno vlogo, saj so podprte iz naslova treh podukrepov. Vzpostavljeni bodo ustrezni mehanizmi, ki spodbujajo nadaljnji razvoj dopolnilnih dejavnosti na podeželju. Dejavnosti vezane na predelavo in trženje kmetijskih proizvodov bodo podprte v okviru podukrepa Naložbe, ki zadevajo predelavo ali trženje kmetijskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi, ki je namenjen spodbujanju naložb v osnovna sredstva. Nekmetijske dejavnosti,

¹³ Potočnik Slavič, I., 2012: Potenciali dopolnilnih dejavnosti in podjetništva na podeželju . Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-PJWQW4FR/d16200d2-77a1-45eb-8324-c37163f81489/PDF>, citirano: 14. .3 2013)

(gostinska dejavnost v okviru turističnih kmetij, druga stopnja predelave lesa, socialno-varstvene storitve ipd.), ki so izrednega pomena za obstoj in razvoj zlasti manjših kmetij, pa bodo podprte v okviru podukrepa Naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti. Prva stopnja predelave lesa pa bo predmet podpore v okviru podukrepa Naložbe v neindustrijsko predelavo lesa, ki je namenjen razvoju kmetij in mikro in malim podjetjem na podeželju.

Preglednica 22: Ukrepi za socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja 2014-2020

Ukrepi za socialno vzdržen razvoj podeželja
Sprememba zakonodaje (Zkme-1, uredba, druga zakonodaja)
Ureditev evidence dopolnilnih dejavnosti na kmetij
Naložbe, ki zadevajo predelavo ali trženje kmetijskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi
Naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti
Naložbe v neindustrijsko predelavo lesa
VEM točke

Nosilci izvedbe: MKO, Vlada RS, UE, KMG, JSKS, JSSČ

3.6.2. Socialno podjetništvo na podeželju

Vzpostavljajo se pogoji za razvoj socialnega podjetništva na podeželju na vseh relevantnih področjih, zlasti pa na področju ekološke pridelave in predelave, vzdrževanja kulturne krajine in varovanja okolja ter izboljševanja ponudbe socialnega varstva na podeželju. V zadnjem obdobju se je izboljšala prepoznavnost socialnega podjetništva, na račun javnih predstavitev dobrih praks in poudarjanja širšega pomena socialnega podjetništva. Preko izvajanja pilotnih projektov, v katere se bodo vključevali mladi, invalidi, starejši, dolgotrajno brezposelni, osebe z motnjami v duševnem razvoju ter zdravju in neaktivni, bi lahko dosegli napredek v prepoznavnosti tovrstnih projektov in spodbudili akterje na podeželju pri izpeljavi tovrstnih projektov. Prizadevanja na ravni države gredo tudi v smeri zagotavljanja izobraževanj in usposabljanj za socialne podjetnike. V okviru socialnega podjetništva je smiselno spodbujati tudi ohranjanje tradicionalnih obrti in znanj, saj je to v funkciji zaposlovanja ranljivih skupin, poleg tega pa se bodo v povezavi s kmetijskimi dejavnostmi razvijale tudi storitve za podeželje (medgeneracijski centri, razvoj socialnega turizma ter ustvarjanje zelenih delovnih mest v okviru varovanja naravnih virov). Področje okolja vključuje vzdrževanje kulturne krajine (odpravljanje zaraščanja), javnih površin in zavetišč za živali, ohranjanje naravne in kulturne dediščine, ter področja ravnanja z odpadki, spreminjanja potrošniških vzorcev in proizvodnih procesov v bolj trajnostne (centri ponovne uporabe, predelava organskih odpadkov, zelena pisarna, zelena oskrba, energetska učinkovitost, biološke čistilne naprave, eko-gozdarstvo, idr.), zdravstveno-varstvene storitve, zdravstveno-izobraževalne storitve in storitve socialnega vključevanja ter spodbujanje razvoja trajnostnih skupnosti kot so eko-vasi in eko-komune.

3.6.3. Krepitev socialnega kapitala preko lokalnih razvojnih partnerstev

Izvajanje pristopa LEADER, s svojimi sedmimi osnovnimi značilnostmi, je ključnega pomena za razvoj socialnega kapitala podeželja, lokalnih razvojnih partnerstev, povezovanja in krepitev razvojnega upravljanja na lokalnem nivoju. Ukrepi niso direktno vezani na primarno področje, ki ga

ureja resolucija (kmetijstvo, živilstvo, preskrba s hrano,...), njihov namen je prvenstveno spodbujanje razvoja podeželskih območij na lokalnem nivoju, s pomočjo lokalnih razvojnih partnerstev. Gre za umik države iz odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij (t.i. pristop »od spodaj navzgor«) in prenos odgovornosti in odločitev za razvoj lokalnim akterjem. Slednje je razlog, zakaj država v svojih programih ne more predvideti konkretnih vsebin, ki se bodo v okviru tega pristopa izvajale, te odločitve so namreč odločitve izključno lokalnega partnerstva. Kljub temu pa morajo biti te odločitve usmerjene v doseganje prednostnih nalog politike razvoja podeželja.

Dosedanje izkušnje izvajanja tega pristopa v okviru 4. osi PRP 2007-2013 kažejo na to, da je pristop kljub temu, da se je kot del skupne politike razvoja podeželja izvajal prvič, uspešen pri doseganju svojega poslanstva. Lokalna razvojna partnerstva so se oblikovala na območju skoraj cele države (več kot 97 % podeželja). Podprtih je bilo preko 1.400 projektov, pretežno s področja izboljšanja kvalitete življenja na podeželju (preko 80 % projektov). Njihovi nosilci so lokalni akterji, tako posamezni, kot povezani v projektna partnerstva, iz vseh segmentov (javni sektor, gospodarstvo, zasebniki, nevladne organizacije, ...).

V okviru PRP 2014-2020 se bo nadaljevalo z izvajanjem ukrepov LEADER, ki jim bo namenjenih dobrih 52 mio sredstev PRP 2014-2020.

Preglednica 23: Ukrepi LEADER v PRP 2014 - 2020

Ukrepi LEADER
Pripravljalna podpora za krepitev zmogljivosti, usposabljanje in mrežno povezovanje
Izvajanje dejavnosti (projektov) v okviru lokalne razvojne strategije
Dejavnost sodelovanja v obliki podpore projektom medregijskega in nadnacionalnega sodelovanja ter podpore za pripravljalsko tehnično podporo za te projekte
Podpora tekočim stroškom in animaciji, povezani z upravljanjem, izvajanjem in obveščanjem o lokalni razvojni strategiji in projektih

3.6.4. Širokopasovna infrastruktura

Slovenija po razvitosti informacijske družbe glede na ostale članice EU že več kot desetletje vztrajno nazaduje. Predvsem je ta trend opazen na podeželskih območjih, kar se negativno odraža tudi na drugih razvojnih področjih. Slovenija se je v preteklosti premalo zavedala pomena informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) in je zato bistveno premalo vlagala v razvoj informacijske družbe, medtem ko so ostale evropske države vanj vlagale več in bolj sistematično.

Evropska digitalna agenda, ki je ena izmed sedmih vodilnih pobud strategije Evropa 2020, namenja IKT eno ključnih vlog v prizadevanjih za doseganje strateških ciljev. Dostop do širokopasovnega omrežja je pomemben za vse generacije, tako za šoloobvezno mladino, kot tudi za starejšo generacijo nad 65 let. Kljub zelo razpršenim naseljem je potrebno zagotoviti dostop do širokopasovnega omrežja vsem gospodarstvom in prebivalcem podeželja v čim krajšem možnem času in s tem omogočiti ustrezne bivalne pogoje kot tudi pogoje za razvoj gospodarskih in kmetijskih dejavnosti.

Namen dodeljevanja podpor naložbam v širokopasovno omrežje elektronskih komunikacij je omogočiti enake možnosti dostopa do informacij in storitev, ki jih ponuja to omrežje, podeželskim

prebivalcem in gospodarstvom. To je zlasti pomembno na območjih, kjer so t.i. bele lise. Bele lise predstavljajo območja, kjer širokopasovno omrežje ni omogočeno, oziroma območja, kjer novi interesenti nimajo možnosti pridobitve dostopa do širokopasovnega omrežja, saj s strani operaterjev ni izkazan obstoj komercialnega interesa. Poseljenost slovenskega podeželja je izrazito razpršena, to predstavlja ključno oviro potencialnim zasebnim investitorjem – operaterjem elektronskih komunikacij pri oblikovanju vzdržnih poslovnih modelov na teh področjih.

V okviru PRP 2007-2013 so bili z dodatno pridobljenimi sredstvi iz naslova Evropskega načrta za oživitvev gospodarstva podprti trije projekti v gradnjo širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij v vrednosti 3,7 mio EUR. Vsi trije projekti so bili izvedeni na območju Pomurja, kateremu je bila ta pomoč tudi izključno namenjena.

Tudi v okviru PRP 2014-2020 bodo za ta namen zagotovljena sredstva v višini 10 mio EUR. Predvideva se izvedba 10 projektov. Tovrstne podpore pa se bodo dodeljevale tudi v okviru Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014 – 2020.

3.6.5. Nacionalna mreža za podeželje

Nacionalna Mreža za podeželje skrbi za informiranje in obveščanje članov Mreže za podeželje ter širše javnosti o možnostih in rezultatih Programa razvoja podeželja ter o aktualnem dogajanju na področju razvoja podeželja. Spodbuja sodelovanje med posamezniki in organizacijami, ki sodelujejo pri razvoju podeželja, ter na ta način zagotavlja ustrezno zastopanje interesov podeželja in pretok informacij na vseh ravneh. Poslanstvo Mreže je povezovati in združevati vse, ki si na različnih ravneh prizadevajo za razvoj slovenskega podeželja.

Cilji Mreže za podeželje bodo v programskem obdobju 2014–2020 zlasti:

- obveščanje širše javnosti in upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja,
- kakovostnejše izvajanje Programa razvoja podeželja,
- večja vključenost deležnikov v izvajanje razvoja podeželja ter
- spodbujanje inovacij in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu ter na podeželskih območjih.

3.7. VEČJA VLOGA ZNANJA IN NJEGOV UČINKOVITEJŠI PRENOS

Za prednostno programsko usmeritev za večjo vlogo znanja in njegov učinkovitejši prenos so bili na podlagi analize stanja in SWOT analize določeni naslednji strateški in razvojni cilji ter ukrepi za doseganje le-teh:

Operativni cilji za večjo vlogo znanja in njegov učinkovitejši prenos so:

- dvig inovacijske in prilagoditvene sposobnosti slovenskega kmetijstva ter večja vloga znanja pri odločanju;
- izboljšanje izobrazbene strukture na kmetijah;
- krepitev izobraževalnega, raziskovalnega in svetovalnega dela za razvojne potrebe kmetijstva in izvajanje resolucije;
- krepitev raziskovalne in svetovalne infrastrukture ter izboljšanje strokovno-raziskovalnega sodelovanja med institucijami v verigi prenosa znanja;
- učinkovitejši prenos znanja z globalne in nacionalne ravni v kmetijstvo.

Ti cilji bodo doseženi z naslednjimi ukrepi:

- ukrepi za prenos znanja;
- javne službe;
- raziskovalna dejavnost.

3.7.1. Prenos znanja

Kmetijstvo se danes sooča s številnimi pomembnimi družbeno-ekonomskimi in okoljskimi izzivi. V tem kontekstu je potrebno poiskati odgovor na vprašanje, kako v pogojih zaostrene konkurence, nestabilnih kmetijskih trgov, zaostrenih okoljskih zahtev (in odziva oz. pričakovanj potrošnikov), omejenosti naravnih virov in naraščajočega vpliva podnebnih sprememb zagotoviti dvig produktivnosti ter hkrati prispevati k ohranjenosti naravnih virov.

Tovrstni izzivi se odražajo tudi v konceptualnih spremembah SKP 2014-2020ki se kaže predvsem v bistveno večjem poudarku na »zeleni« rasti, t.j. spodbujanju dviga produktivnosti, vendar ob hkratnem upoštevanju načel ohranjanja in trajnostne rabe naravnih virov, ter podpiranju kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu v nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe.

Predpostavka »zelene« rasti je krepitev prenosa znanja in inovacij ter spodbujanje sodelovanja, med drugim preko posebnih omrežij oz. oblik sodelovanja, kot so evropska inovacijska partnerstva (EIP) kot doslej manjkajočega stičišča med evropsko raziskovalno politiko in SKP. S tem je dana usmeritev nadaljnjemu razvoju evropskega kmetijstva, ki bo v svoji osnovi trajnostno naravnano (torej bo proizvedlo več z manj in bo prispevalo k blažitvi podnebnih sprememb) ter temelječe na znanju.

Povezovanje, tesnejše sodelovanje med vsemi akterji v sistemu prenosa znanja in inovacij, bo ključnega pomena, saj so ti sistemi v EU v določeni meri povsod razdrobljeni, nepovezani. Prenos znanja v prakso je šibek, prav tako pa tudi povratni tok o zaznanih potrebah. V sistem prenosa znanja

in inovacij vstopajo novi akterji, zaradi česar se ob tradicionalnem, linearnem (vertikalnem) pretoku znanja od raziskovalne sfere preko svetovalcev do končnega uporabnika poraja še sistemski, horizontalni pretok ali izmenjava znanja. Sistemski prenos znanja na nek način dopolnjuje linearni prenos znanja. V svojem izhodišču izhaja iz predpostavke, da znanje nastaja na več ravneh, ne le pri tradicionalnih »producentih« znanja. Prepoznava vlogo končnih uporabnikov pri določanju tem za raziskave v celotnem raziskovalnem procesu (ne le v demonstracijski fazi), iz česar izhaja velik pomen, ki ga sistemski pristop pripisuje neposredni uporabnosti (aplikativnosti) raziskav. Difuzija spoznanj je sistemska, komunikacija večsmerna. Takšen pretok znanja je še posebej značilen za omrežja, grozde in druge podobne oblike tesnejšega sodelovanja, ki povezujejo najrazličnejše akterje in tudi končne uporabnike znanja (podjetja, primarne proizvajalce, industrijo...). Tovrstna povezovanja postajajo vedno bolj priljubljena v številnih evropskih državah. Dogajajo se lahko povsem neodvisno od javnih politik, še pogosteje pa ob podpori le-teh. Nezanemarljiv je tudi pomen prenosa znanja kmet-kmetu.

Tudi za Slovenijo veljajo podobne anomalije, kot jih zaznavajo druge evropske države, še zlasti pa so razvidne naslednje pomanjkljivosti: podvajanje nalog med različnimi institucijami, ki ustvarjajo znanje, sporadične, naključne oblike sodelovanja, ki so pretežno rezultat neformalnih vezi med posameznimi strokovnjaki različnih institucij, šibek prenos znanja do končnih uporabnikov in s tem prenos znanja v prakso, predvsem pa praktično neobstoječ povratni tok informacij o potrebah iz prakse do raziskovalne sfere. Prav tako je potrebno izpostaviti tudi, da kmetje v Sloveniji na področju prenosa znanj v kmetijstvu doslej sploh niso bili zaznani kot možni posredovalci znanj.

V Sloveniji je v kmetijstvu prenos znanja do končnega uporabnika organiziran predvsem v sklopu kmetijske svetovalne službe, službe zdravstvenega varstva rastlin, strokovnih nalogah v rastlinski proizvodnji, svetovalne službe v čebelarstvu ter strokovnih nalog v živinoreji. Večji del stroškov za izvajanje teh storitev nosi država, v zadnjih letih pa se (predvsem zaradi zmanjševanja možnosti proračunskega financiranja) povečuje delež, s katerim uporabniki plačajo posamezne storitve teh služb.

V vseh proizvodnih usmeritvah znotraj slovenskega kmetijstva (enako pa velja tudi za živilsko-predelovalno industrijo in gozdarstvo) se kažejo izrazite potrebe po prenosu tehnologij in tehnološkega znanja v prakso, aplikativnih raziskavah, razvoju in nadgradnji raziskovalne infrastrukture, močnejši povezanosti med strokovnimi službami, raziskovalci in akademsko sfero ter dvigu specializiranosti in usposobljenosti svetovalcev in primarnih proizvajalcev.

Kar zadeva usposobljenost v slovenskem kmetijstvu sicer lahko zaznamo določene pozitivne strukturne premike, kljub vsemu pa na slovenskih kmetijah še vedno prevladujejo gospodarji z osnovno (leta 2010: 37,2 %) oziroma nižjo ali srednjo izobrazbo (leta 2010: 50,6 %), malo pa je tistih z višjo ali visoko izobrazbo (6,2%). Primerjava med letoma 2000 in 2010 dokazuje, da se delež gospodarjev, ki imajo srednješolsko ali višjo oziroma visoko izobrazbo sicer postopoma povečuje. Pozitivni strukturni premiki se kažejo tudi na področju kmetijske izobrazbe gospodarjev, saj se je delež tistih, ki imajo zgolj praktične izkušnje v kmetijstvu zmanjšal z 83,9 % na 64,5 %. Znatno pa se je povečal delež tistih, ki imajo opravljene tečaje oziroma nacionalno poklicno kvalifikacijo (NPK) iz kmetijstva, in sicer za 18,5 odstotnih točk na 26,7 %, kar kaže na povečanje usposobljenosti gospodarjev za opravljanje kmetijske in s kmetijstvom povezane dejavnosti.

Pri tem je potrebno poudariti, da zahtevnost opravljanja kmetijske, živilsko-predelovalne ali gozdarske dejavnosti danes zahteva stalno pridobivanje novih znanj in kompetenc. Med ključnimi področji, kjer se danes kažejo izrazite potrebe po poglobljanju usposobljenosti, so: varnost in zdravje pri delu v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu, uvajanje sodobnih tehnologij, trajnostno kmetovanje, ekonomika, horizontalno in vertikalno povezovanje, sodobni trženjski pristopi, promocija, podjetništvo, varstvo okolja, diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti in podobno. Kmetje z vidika prenosa znanj niso homogena skupina. Razpon potreb po dodatnih znanjih je izjemno velik, od visoko-specializiranega znanja, do povsem elementarnih znanj.

V Sloveniji imamo 11 srednjih šol s področja kmetijstva, vrtnarstva, gozdarstva, veterine in živilstva, ki poleg srednješolskih programov ponujajo tudi nekatere višješolske programe in 5 visokošolskih ustanov oziroma fakultet, ki izvajajo programe iz omenjenih področij.

Ministrstvo si že vrsto let prizadeva za ohranjanje in razvijanje pogojev, ki šolnikom in študentom nudijo kvalitetno izvedbo praktičnega dela izobraževanja in usposabljanja za poklice povezane s kmetijstvom. Posebna skrb za izobraževanje in usposabljanje za potrebe kmetijstva, gozdarstva, živilstva in veterine je potrebna še posebno v tem času, ko si kot ministrstvo prizadevamo za povečanje deleža samooskrbe, večjo zaposljivost na podeželju z možnostjo odpiranja novih delovnih mest in razvoj poklicev, ki bodo pripomogli k inovativnemu oziroma domiselnemu razvoju v kmetijski pridelavi.

Praktična usposobljenost udeležencev izobraževanja na ustanovah je za dosego zastavljenih ciljev nujno potrebna, zato mora ministrstvo ohranяти ukrepe, s katerimi trenutno vsaj nekoliko pripomore h kakovostnejšemu izvajanju izobraževanja.

V letih do vključno leta 2011 je ministrstvo izvajanje praktičnega pouka izobraževalnim ustanovam v povprečju sofinanciralo od 22 do 25 % izvedenih programov na podlagi upravičeno zaprosenih sredstev. Enak delež sofinanciranja je bil tudi pri izvajanju ukrepa za usposobitev z namenom investiranja v opremo učilnic praktičnega pouka oziroma delavnic in posestev. V letu 2012 je prišlo do prekinitve izvajanja ukrepa za opremljanje prostorov, v katerih poteka praksa, prav tako pa se je na račun krčenja sredstev zmanjšal odstotek sofinanciranja za izvajanje praktičnega pouka, ki se giblje med 16 in 18 %.

Izobraževalne ustanove si kljub trenutnim okoliščinam še naprej prizadevajo za kvalitetno izvajanje praktičnega pouka. Cilj je ponovno zagotoviti pogoje, ki so bili že zagotovljeni. V procesu izobraževanja je namreč nujno potrebna dobra opremljenost, saj se lahko le z njo udeležencem v izobraževanju ponudi največ kar je mogoče.

Spodbujanje združevanja in povezovanja zainteresiranih ljudi na podeželju prispeva k boljši organiziranosti civilne iniciative in nepridobitnih organizacij na podeželju. Pospeševanje prenosa informacij in znanja o pogojih kmetovanja pri izvajanju SKP, ohranja reprezentativno stanovsko zastopanost kmečkega in podeželskega prebivalstva, spodbuja samopomoč in solidarnost med člani takih organizacij, preko aktivnega delovanja organizacij pa se ključno spodbuja tudi promocijo kmetijstva in podeželja. Spodbujanje organizacij k medsebojnemu povezovanju in sodelovanju pri izvajanju informiranja in usposabljanja, je glede na že dosežene učinke nujno potrebno razvijati še naprej, saj se v takih organizacijah še posebno vztrajno razvija čut prostovoljstva in dela za dosego zastavljenih ciljev. Na tem mestu je potrebno izpostaviti še število takih organizacij, saj le-to niha tudi glede na razpoložljiva sredstva in razpisane vsebine. Pred letom 2009 se je tako število sodelujočih

organizacij gibalo nad 100, po letu 2009 pa je njihovo število padlo občutno pod 100, tudi zaradi vsebinskih pogojev, ki so bili postavljeni. Zaradi pomembnosti in potenciala, ki jih imajo tovrstne organizacije, je potrebno zagotoviti okoliščine, ki bodo omogočale sodelovanje z njimi v čim večjem številu.

Preglednica 24: Ukrepi za prenos znanja 2014-2020

Ukrepi prenosa znanja
Ukrep Usposabljanje in pridobivanje strokovnih znanj
Ukrep Podpora za uporabo svetovalnih
Ukrep Sodelovanje
Poligoni za prenos znanja (mojstrske kmetije, demonstracijski projekti...)
Kmetijsko izobraževanje – praktični pouk (opremljenost v skladu z razvojem tehnike)
Podpora stanovskemu povezovanju

Nosilci izvedbe prenosa znanja: MKO, Vlada RS, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, UP ZRS, javni zavod na področju hmeljarstva, UVHVVR, PRO, DPO, zavodi, ki izvajajo javno veljavne izobraževalne programe rednega izobraževanja s praktičnim poukom za področja kmetijstva, vrtnarstva, gozdarstva, veterine in živilstva, nepridobitne organizacije, ki delujejo po predpisih, ki urejajo društva ali organizacije, ki združujejo kmete, ki opravljajo kmetijsko dejavnost in javni zavodi

3.7.1.1. Ukrepi za prenos znanja PRP 2014 – 2020

Prenos znanja in inovacij je postavljen v središče prihodnjega PRP 2014–2020, ki podpira vse ostale prednostne usmeritve PRP 2014–2020. V tem okviru bodo ključni ukrepi, povezani z dvigom usposobljenosti, večjo dostopnostjo do specializiranega svetovanja ter tesnejšimi povezavami med raziskavami in kmetijsko prakso. Za izvedbo ukrepov prenosa znanja in svetovanja se bodo dodeljevale nepovratne podpore, ki bodo namenjene kritju stroškov usposabljanja in svetovanja ter se bodo izplačale izvajalcu svetovanja in ne posameznem udeležencu.

Eden od povsem novih vidikov prenosa znanja in inovacij, ki ga uvaja evropska politika razvoja podeželja, so operativne skupine Evropskega inovacijskega partnerstva. Znotraj teh skupin se bodo lahko povezovali kmetje, raziskovalci, svetovalci in druge organizacije. To naj bi doprineslo zlasti k večji neposredni uporabnosti in hitrejšemu prenosu znanja in inovacij v prakso.

Ukrep Sodelovanje podpira raznovrstne oblike sodelovanja, s katerimi bo akterjem na podeželskih območjih omogočeno lažje premagovanje ekonomskih, okoljskih in drugih omejitev, s katerimi se ti soočajo zaradi razdrobljenosti in nepovezanosti.

Predmet podpore v okviru ukrepa Sodelovanje so različni pristopi sodelovanja na področjih:

- pilotnih projektov,
- razvoja novih proizvodov, praks, postopkov in tehnologij na področju kmetijstva, prehrane in gozdarstva,

- horizontalnega in vertikalnega sodelovanja med udeleženci v dobavni verigi za razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov,
- promocijskih dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov,
- skupnega ukrepanja za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje,
- skupinskih pristopov k okoljskim projektom in sedanjim okoljskim praksam (zlasti v povezavi z naravovarstvenimi vsebinami na območjih Natura 2000), vključno z učinkovitim upravljanjem voda, rabo obnovljive energije in ohranjanjem kmetijske krajine,
- diverzifikacije kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani.

Sodelovanje na omenjenih področjih se lahko zagotovi v različnih oblikah, ki vključujejo vsaj dva subjekta, in zlasti:

- (a) pristope sodelovanja med različnimi akterji v kmetijskem sektorju, živilski verigi in gozdarskem sektorju v Uniji ter drugimi akterji, ki prispevajo k doseganju ciljev in prednostnih nalog politike razvoja podeželja, vključno s skupinami proizvajalcev, zadrugami in medpanožnimi organizacijami;
- (b) vzpostavljanje grozdov in mrež, ki so posebno pomembni za izmenjavo strokovnega znanja in izkušenj ter razvoj novega in specializiranega strokovnega znanja in izkušenj, storitev in proizvodov;
- (c) ustanovitev in delovanje operativnih skupin EIP na področju kmetijske produktivnosti in trajnosti.

Operativne skupine EIP ustanovijo zainteresirani subjekti, kot so kmetje, raziskovalci, svetovalci, podjetja, nevladne organizacije in drugi akterji, ki delujejo v kmetijskem in živilskem sektorju, z namenom zapolnjevanja vrzeli med raziskavami in kmetijsko prakso preko spodbujanja hitrejše in širše uporabe inovativnih rešitev – inovacij – v praksi. Inovacija je opredeljena kot nova ideja, ki se izkaže kot uspešna v praksi. Pri tem gre lahko za nov proizvod, prakso, storitev, proizvodni proces ali nov način organiziranja zadev, prilagoditev obstoječih tehnik, praks novim geografskim, okoljskim kontekstom ipd. V takšnem interaktivnem inovacijskem modelu se pričakuje tesno sodelovanje med vsemi akterji, ki jih inovacije zadevajo.

3.7.1.2. Javne službe

3.7.1.2.1. Javna služba kmetijskega svetovanja

Javna kmetijska svetovalna služba (v nadaljevanju: JSKS) svetuje zainteresiranim, ki se ukvarjajo s kmetovanjem in drugimi aktivnostmi v podeželskem prostoru na področjih, ki so neposredno ali posredno povezana s kmetijstvom in podeželjem, učinki delovanja pa se odražajo v napredku posameznih kmetij in na razvoju podeželja. Služba deluje v različnih organizacijskih oblikah že več desetletij, od ustanovitve Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije (v nadaljevanju: KGZS) pa v skladu z zakonom deluje pod okriljem KGZS, izvajajo pa jo v oddelkih za kmetijsko svetovanje na osmih kmetijsko gozdarskih zavodih po celotnem območju Slovenije. 78 kmetijskih svetovalcev specialistov strokovno deluje po panogah ali strokovnih področjih na celotnem območju oddelka (v regiji), izjemoma pa tudi na večjih območjih. Na izpostavah za kmetijsko svetovanje deluje 180 terenskih svetovalcev in 44 svetovalcev za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti na kmetijah.

Temeljne naloge JSKS so opredeljene v Zakonu o kmetijstvu in Zakonu o KGZS, podrobneje pa so naloge določene s programom dela, ki ga vsako leto potrdi Vlada RS.

Naloge so predvsem svetovanje v zvezi s tehnološkim, ekonomskim in okoljevarstvenim področjem opravljanja kmetijske dejavnosti, usposabljanje kmetov, svetovanje in pomoč pri izdelavi razvojnih načrtov za kmetijska gospodarstva, pomoč pri črpanju sredstev ukrepov kmetijske politike, organizacija strokovnih prireditev ter spodbujanje in pomoč pri povezovanju in združevanju kmetov, svetovanje na področju kmetijskih in s kmetijstvom povezanih predpisov, usmerjanje razvoja gospodarjenja na kmetijah in drugo.

Za uspešno izvajanje teh nalog je potrebno okrepiti usposobljenost službe za vse vsebine, posebej pa za vsebine s področja varstva okolja.

3.7.1.2.2. Javna služba v hmeljarstvu

Javno službo v hmeljarstvu izvaja Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije (v nadaljevanju: IHPS) na podlagi zakonodaje, ki ureja delo javnih služb ter ureditve trga s hmeljem. Uredba o ureditvi trga s hmeljem določa, da se v okviru javne službe izvajajo strokovne naloge za področje hmeljarstva, določa način financiranja, program in nadzor nad delovanjem javne službe. Strokovne naloge s področja hmeljarstva so: žlahtnjenja hmelja, tehnologije pridelave in predelave hmelja ter ocenjevanje letnika hmelja. Osnovni namen *žlahtnjenja hmelja* je vzgoja novih sort hmelja, ki ustrezajo spreminjajočim se zahtevam trga in pogojem pridelovanja v Sloveniji, s poudarkom na izboljšani kakovosti ter odpornosti proti pomembnejšim boleznim in škodljivcem. Zaradi vedno večjih zahtev po izboljšani kakovosti in pridelku že uveljavljenih sort hmelja in s tem posledično večji konkurenčnosti slovenskih hmeljarjev na globalnem trgu, IHPS vzgaja sorte z višjo kakovostjo, a s karakteristikami obstoječih sort, kar zmanjšuje stroške na kg pridelanega hmelja. Zaradi vedno pogostejših sušnih obdobj bo potrebno nadaljevati z raziskavami na področju izboljšane tolerantnosti na sušo in jih v prihodnosti ponuditi hmeljarjem. Strokovna naloga *Tehnologija pridelave in predelave hmelja* je namenjena optimizaciji tehnologije pridelave in predelave hmelja, z nujnostjo zniževanja stroškov ter za ohranitev in povečevanja konkurenčnosti na trgu s hmeljem. V ta namen se izvajajo tehnološki poskusi, ki so v večini poljski in jih je potrebno izvajati na istih lokacijah več let kontinuirano. Gre za ohranjanje in varovanje okolja z učinkovitim izvajanjem prognoze namakanja, gnojenja in varstva hmelja. Naloge so neposredno vezane na posamezno sezono in nujno potrebne za ustrezno izvajanje agrotehnike pridelave hmelja. Strokovna naloga je namenjena izobraževanju in informiranju pridelovalcev hmelja. Strokovna naloga *Ocena letnika* je namenjena določitvi letne kakovosti pridelka hmelja po posameznih sortah, z namenom pravočasne, kakovostne in objektivne osnove za namene predelave hmelja in trženja posameznega letnika hmelja v različnih oblikah. Ocena letnika hmelja je dostopna javnosti tudi v najširšem smislu – preko objave na spletni strani IHPS in v strokovni literaturi.

3.7.1.2.3. Javna svetovalna služba v čebelarstvu

Javna svetovalna služba v čebelarstvu (v nadaljevanju: JSSČ), ki jo skladno z Uredbo o koncesiji za opravljanje JSSČ, Uredbo o določitvi programa JSSČ, Pravilnikom o podrobnejših pogojih za izvajanje JSSČ, letnim programom JSSČ ter koncesijsko pogodbo (do 31.12.2014) opravlja Čebelarska zveza Slovenije, obsega različne naloge, vezane na javno službo svetovanja v čebelarstvu. Med njimi je najpomembnejše delovanje svetovalcev specialistov na področju specialističnega dela, ki vsebuje

pripravo in objavo člankov, prispevkov in navodil na področju čebelarstva, usposabljanje čebelarjev, pripravo programov in prenos znanstvenih izsledkov v prakso, izobraževanje mladih, sodelovanje na seminarjih, posvetih, sejnih in razstavah, specialistično svetovanje s področja čebelarstva, svetovanje za potrebe promocije in osveščanja širše javnosti o pomenu čebelarstva, sodelovanje s strokovnimi komisijami in institucijami v čebelarstvu, svetovanje pri vodenju pašnih redov, raziskovalno delo za potrebe svetovanja ter lastno izobraževanje.

Pomembni nalogi prenosa znanja sta tudi usposabljanje učencev v okviru 115 čebelarških krožkov v osnovnih šolah ter specifično usposabljanje, ki ga opravljajo predavatelji s področja različnih tem v čebelarstvu. Del svetovalne službe je tudi osnovno terensko svetovanje s terenskimi svetovalci, ki predstavljajo svetovalno mrežo in so prvi stik s čebelarji. Poleg svetovalnih nalog pa delo JSSČ zajema tudi pripravo promocijskih projektov ter pripravo in izdajo promocijskih gradiv ter gradiv za usposabljanje, kamor spadajo različni projekti in akcije osveščanja in promocije čebelarstva, izdaja strokovno informativnega glasila Slovenski čebelar ter izdaja ostalih publikacij, ki pripomorejo k širitvi znanja čebelarških praks do zainteresirane javnosti.

S koncem leta 2014 poteče trenutna koncesija za opravljanje javne svetovalne službe v čebelarstvu. Načrtovana je podelitev nove koncesije za obdobje 7 let. Vsebinsko obseg in naloge nove koncesije za opravljanje JSSČ še niso določene, vendar bo javna služba v prihodnje zasledovala podobne cilje, kot do sedaj. Poudarek nalog bo na specialističnem svetovanju, strokovni in organizacijski okrepitvi terenskega svetovanja (boljša regijska pokritost, bolj specializirani terenski svetovalci) ter prenašanju znanja najmlajšim (čebelarški krožki).

3.7.1.2.4. Javna služba strokovnih nalog v živinoreji

Javna služba strokovnih nalog v živinoreji se izvaja na podlagi Zakona o živinoreji in Uredbe o načinu in pogojih izvajanja javnih služb v živinoreji (Uradni list RS, št. 99/08). Ta uredba kot strokovne naloge določa reprodukcijo (spremljanje reprodukcijskih lastnosti, pregled oploditvene sposobnosti in zdravstvenega stanja plemenjakov, vodenje registra o semenitev, kontrola reprodukcije, preprečevanje parjenja v sorodstvu, izvajanje zahtevnejših metod razmnoževanja, nove tehnologije v razmnoževanju živali), selekcijo (odbira živali za pleme, ocenjevanje lastnosti zunanosti, ocena in odbira plemenjakov, ocena in odbira plemenic, program rabe plemenskih živali, biološki test, genski testi, preizkušnja potomcev, preizkus sorodnikov v pogojih reje, lastna preizkušnja v pogojih reje, lastna preizkušnja na testni postaji, testiranje na klavne lastnosti), ocenjevanje plemenskih vrednosti, ugotavljanje proizvodnih oziroma delovnih lastnosti (kontrola mlečnosti, kontrola prireje mesa, rastnost, spremljanje molznosti, meritve klavnih lastnosti, lastnosti kakovosti mesa), rodovništvo (vodenje rodovniških knjig za čistopasemske plemenske živali in vodenje registrov za hibridne plemenske živali, odbira in sprejem plemenskih živali v rodovniško knjigo oziroma register, preverjanje porekla, izdajanje zootehniških dokumentov), širjenje genetskega napredka (ohranjanje genetske variabilnosti, načrtna parjenja), razvojno raziskovalne naloge s področja izvajanja rejskih programov za potrebe skupnega temeljnega rejskega programa (izvajajo se različne razvojno raziskovalne naloge, ki bodo v strokovne naloge na področju živinoreje vnesle najnovejša znanstvena dognanja in povečale učinkovitost izvajanja rejskih programov), ugotavljanje delovnih sposobnosti kopitarjev na tekmovanjih (zbiranje podatkov na tekmovanjih s kopitarji), izvajanje skupnega temeljnega rejskega programa (strokovno vodenje, mednarodno sodelovanje, objava podatkov, strokovno izpopolnjevanje izvajalcev javne službe strokovnih nalog v živinoreji,

vodenje informacijskega sistema), spremljanje in napovedi medenja v čebelarstvu in vodenje katastra čebelje paše.

Navedene naloge se izvajajo v okviru potrjenih rejskih programov za posamezne vrste in pasme domačih živali. Rejski programi morajo izpolnjevati pogoje, določene v Zakonu o živinoreji, z odločbo pa jih potrdi minister, pristojen za kmetijstvo, za obdobje petih let. V skladu z Zakonom o živinoreji ima Republika Slovenija skupni temeljni rejski program, s katerim se določi potrjene rejske programe, ki se izvajajo kot javna služba strokovnih nalog v živinoreji ter sredstva za izvedbo teh programov. Minister, pristojen za kmetijstvo, na podlagi strokovnega mnenja Sveta za živinorejo z odločbo določi potrjene rejske programe, ki se vključijo v STRP.

Strokovne naloge v živinoreji izvajajo priznane rejske organizacije (PRO), odobrene organizacije (OO) in druge priznane organizacije (DPO), ki jih z odločbo odobri minister, pristojen za kmetijstvo.

V predlogu uredbe evropskega parlamenta in sveta o zootehniških in genealoških pogojih za trgovino s plemenskimi živalmi in njihovim zarodnim materialom v Uniji ter za njihov uvoz v Unijo, ki je trenutno v postopku usklajevanja na delovnih skupinah Sveta, je vsa obstoječa zootehniška zakonodaja EU združena v enem dokumentu, enake določbe med vrstami so poenostavljene, natančneje in dosledneje zapisane, da bi se odpravile ovire pri trgovanju, ki so posledica prenosa EU zakonodaje v nacionalno zakonodajo. Sprejem EU uredbe bo vplival na Zakon o živinoreji.

Preglednica 25: Število priznanih oziroma odobrenih organizacij v živinoreji po vrstah domačih živali v 2011

Vrsta domačih živali	Št. potrjenih rejskih programov	PRO	DPO	OO	Organizacije v živinoreji skupaj
govedo	6	5	13	8	26
drobnica	9	1	10	1	12
prašiči	10	1	11	2	14
kunci	2	1			1
perutnina	2	1			1
konji	12	9	4	3	16
čebele	1	1	1	28	30
skupaj	42	19	39	42	100

3.7.1.2.5. Služba zdravstvenega varstva rastlin

Služba zdravstvenega varstva rastlin ima zelo pomembno vlogo pri zagotavljanju trajnostnega varstva rastlin pred različnimi škodljivimi organizmi, ki povzročajo nesprejemljivo gospodarsko škodo pridelovalcem ali pa celo škodijo biotski pestrosti ter povzročajo prisotnost mikotoksinov in drugih škodljivih snovi v kmetijskih pridelkih. Strokovnjaki službe zdravstvenega varstva rastlin razpolagajo s specifičnimi znanji in izkušnjami o boleznih in škodljivcih rastlin. Njihovo delo zajema širok nabor aktivnosti, od svetovanja pridelovalcem glede zdravstvenega varstva rastlin, nudenja strokovne podpore državnim organom, do raziskovalnega dela in iskanja novih rešitev v zvezi z ukrepi za zatiranje in preprečevanje širjenja rastlinskih škodljivih organizmov.

Naloge zdravstvenega varstva rastlin se izvajajo v okviru javnih pooblastil in javne službe zdravstvenega varstva rastlin na podlagi Zakona o zdravstvenem varstvu rastlin. V okviru javne službe deluje tudi opazovalno napovedovalna služba za varstvo rastlin. Ena ključnih nalog je, da za

bolj ciljno in s tem zmanjšano uporabo FFS kot enega od varstvenih ukrepov za zatiranje rastlinskih boleznih in škodljivcev, zagotavlja ustrezno obveščanje pridelovalcev kmetijskih rastlin, vrtničarjev in ljubiteljskih pridelovalcev glede varstva rastlin. V ta namen služba za varstvo rastlin sistematično in trajno zagotavlja meteorološke, biotične in druge podatke za napovedovanje pojavnosti škodljivih organizmov v kmetijstvu, spremlja razvoj škodljivih organizmov, ki so običajno navzoči na rastlinah in rastlinskih proizvodih, določa optimalne roke za njihovo zatiranje, evidentira izbruhe in povečanje populacije škodljivih organizmov. Izvajanje te dejavnosti je ključno za učinkovito izvajanje integrirane pridelave v kmetijstvu.

Dejavnost opazovalno napovedovalne službe izvaja pet centrov službe, ki vzdržujejo agrometeorološko mrežo MKO-UVHVVR in pripravljajo napovedi za varstvo rastlin pred glavnimi gospodarsko škodljivimi organizmi v vinogradništvu, sadjarstvu, hmeljarstvu, oljkarstvu, poljedelstvu, vrtnarstvu. Od leta 2002 deluje tudi elektronski portal FITO-INFO (www.fito-info.si) za objavo prognostičnih informacij in elektronsko obveščanje uporabnikov sistema po elektronski pošti in s pomočjo SMS-sporočil o pojavu nevarnih rastlinskih boleznih in škodljivcev ter o potrebnih ukrepih varstva rastlin, vključno z opozorili ob morebitnih ujmah. Agrometeorološko mrežo sestavljajo postaje Adcon, ki zagotavljajo dostopnost podatkov prek portala, kjer se stekajo tudi podatki referenčnih postaj ARSO za uporabo v kmetijstvu (<http://agromet.mko.gov.si>). Prognostični centri morajo biti tesno povezani z raziskovalno-demonstracijsko-poskusnimi centri za proučevanje načinov obvladovanja boleznih, škodljivcev in plevela na trajnostni in biotski način ter morajo skupaj skrbeti za prenos znanja s pomočjo kmetijske svetovalne službe, kmetijskih tehnologov in drugih strokovnjakov v prakso.

Služba zdravstvenega varstva rastlin opravlja tudi druge strokovne naloge zdravstvenega varstva rastlin, ki vključujejo diagnostiko škodljivih organizmov, raziskave in razvoj novih metod varstva rastlin, vključno z biotičnim varstvom.

3.7.1.2.6. Javna služba nalog genske banke v živinoreji

V Sloveniji vodi delo na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti v živinoreji raziskovalna skupina na Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, ki je bila na javnem razpisu v letu 2010 izbrana za vodenje Javne službe nalog genske banke v živinoreji (v nadaljevanju: Javna služba). Skrb za ohranjanje slovenskih kmetijskih živalskih genskih virov in še posebej slovenskih avtohtonih pasem je glavna naloga Javne službe, ki se izvaja na podlagi Zakona o živinoreji, Uredbe o načinu in pogojih izvajanja javnih služb v živinoreji in Pravilnika o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji. Istočasno z izborom izvajalca Javne službe je bil sprejet tudi sedemletni [Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji 2010-2016](#) (v nadaljevanju: BRŽ), ki predstavlja dolgoročni program ukrepov za zagotavljanje varstva in ohranjanja posameznih vrst, pasem in linij domačih živali v Republiki Sloveniji. Program varstva BRŽ je pripravljen v skladu z določili Interlakenske deklaracije in obsega vse potrebne neposredne in posredne ukrepe za zavarovanje avtohtonih in tradicionalnih pasem kot so: popis živali, strokovno spremljanje stanja in ogroženosti, možne načine samega ohranjanja in proučevanja bioloških, zootehniških in molekularno genetskih značilnosti kmetijskih živalskih genskih virov. Cilj programa varstva BRŽ in dela Javne službe je ohranjanje slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v obliki živih živali in genetskih rezerv. Avtohtone pasme je potrebno ohranjati zlasti v avtohtonem okolju, izenačiti fenotip celotne populacije posamezne pasme ob istočasnem ohranjanju primerne genetske variabilnosti znotraj te pasme. Avtohtone pasme imajo poglobljeno vlogo pri ohranjanju biotske raznovrstnosti in

zagotavljanju prehranske varnosti sedanjim in bodočim generacijam. Pri avtohtonih pasmah domačih živali je opaziti velike razlike med posameznimi živalmi kot posledico vnosa tujih genov. Avtohtone pasme je treba ohraniti v avtohtoni obliki z vsemi za njih značilnimi lastnostmi. V letih 2010 - 2016 je potrebno spremljati in po potrebi skupaj s priznanimi rejskimi organizacijami dopolniti pasemske standarde za avtohtone pasme. Javna služba sistematično spremlja in analizira stanje biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji. Sem spada osnovni monitoring s podatki o staležu, prostorski razširjenosti, načinih in namenih reje ter prireji in stanju ogroženosti ter možnih načinov ohranjanja genskih virov. Register pasem z zootehniško oceno se vodi po posameznih vrstah in pasmah domačih živali. Register se dopolnjuje s podatki o novih pasmah in vrstah domačih živali v Republiki Sloveniji. V letu 2012 je bilo v register vključeno 11 pasem govedi, 11 pasem konj, 6 pasem prašičev, 6 pasem ovc, 4 pasme koz, 7 pasem kokoši, 1 pasma psov in 1 pasma čebel, skupaj torej 47 pasem (13 avtohtonih, 15 tradicionalnih in 19 tujerodnih pasem).

V Republiki Sloveniji prihaja v zadnjih letih do intenzivnih strukturnih sprememb v reji posameznih vrst domačih živali, ki imajo za posledico opuščanje oziroma koncentracijo prireje na posameznih območjih. Javna služba spremlja prostorsko razširjenost reje posameznih vrst in pasem v povezavi z opuščanjem reje in spreminjanjem strukture pasem ter ugotavlja posledice povezane z zaraščanjem kmetijskih zemljišč.

Za vse slovenske avtohtone in tradicionalne pasme domačih živali Javna služba išče in sistematično ureja zgodovinske vire o njihovem nastanku in njihovi reji v Republiki Sloveniji. Za vse pasme bo pripravljena skupna in za nekatera pasme še dodatna posebna bibliografija zgodovinskih virov, ki bo objavljena na digitalni knjižnici Slovenije.

Za ohranitev kranjske čebele bo Javna služba v letih 2010 in 2015 opravila molekularno genetske analize za ugotavljanje genetske čistosti kranjske čebele. Javna služba se financira iz proračuna Republike Slovenije.

3.7.1.2.7. Javne službe na področju strokovnih nalog v proizvodnji kmetijskih rastlin

Zakon o kmetijstvu opredeljuje naslednje strokovne naloge v proizvodnji kmetijskih rastlin: selekcija, žlahtnjenje, introdukcija, ekološka rajonizacija sort kmetijskih rastlin in ugotavljanje vrednosti kmetijskih rastlin za predelavo.

Programi obstoječih javnih služb na področju strokovnih nalog v proizvodnji kmetijskih rastlin obsegajo: naloge posebnega preskušanja sort kmetijskih rastlin, naloge selekcije in vzgoje novih sort sadnih rastlin in vinske trte ter selekcijo in ekološko rajonizacijo zdravilnih zelišč ter naloge poskusnih centrov za sadjarstvo. Izvajalci javne službe so: Kmetijski inštitut Slovenije, Biotehniška fakulteta, KGZS s poskusnimi centri za sadjarstvo, vinogradništvo in oljkarstvo ter Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije.

Glede na to, da je oljkarstvo dokaj specifična in geografsko zaokrožena panoga, pa se predvideva vzpostavitev javne službe za izvajanje strokovnih nalog v proizvodnji kmetijskih rastlin za področje oljkarstva, po vzoru sistemske ureditve na področju hmeljarstva in čebelarstva.

V bodoče je potrebno večjo pozornost posvetiti žlahtnjenju, saj Slovenija z domačo pridelavo ne pokriva svojih potreb po krmi in hrani, delež samooskrbe je majhen, podobno stanje pa je tudi na

področju sort kmetijskih rastlin in semenarstva. V Sloveniji ni obsežnejših javnih programov žlahtnjenja, semenarska podjetja pa pretežno tržijo tuje sorte. V javnih ustanovah (inštituti, fakulteti v LJ in MB) poteka nekaj manjših programov žlahtnjenja ter dva večja (hmelj-IHPS Žalec in krompir-KIS), ki pa z izjemo hmelja niso zadostno podprti, da bi lahko bili konkurenčni. Zato je Slovenija pri vseh najpomembnejših vrstah kmetijskih rastlin skoraj v celoti odvisna od tujih sort in od semenskega materiala pridelanega v drugih državah članicah EU oziroma uvoženega iz tretjih držav (ZDA, Hrvaška, Srbija).

Več mednarodnih organizacij poziva k okrepitvi javnih programov žlahtnjenja. Mednarodne ustanove, kot je FAO, spodbujajo k nacionalni finančni podpori javnim programom žlahtnjenja rastlin, k preskrbi s semenom za lastno proizvodnjo hrane rastlinskega izvora in k biotski raznovrstnosti pri kmetijski pridelavi. V ta okvir sodi tudi uporaba avtohtonih rastlinskih genskih virov pri žlahtnjenju sort rastlin. V Sloveniji imamo v ta namen na voljo obsežno zbirko rastlinskih genskih virov z največjo variabilnostjo pri zelenjadnicah (stročnice, križnice, solata) in krmnih rastlinah (drobno in debelozrnate metuljnice, trave).

3.7.1.2.8. Javna služba za ohranjanje in trajnostno rabo rastlinskih genskih virov za prehrano in kmetijstvo

Rastlinski genski viri (v nadaljevanju RGV) so pomembni z okoljskega in ekonomskega stališča, predstavljajo dragoceno naravno in kulturno dediščino in imajo pglavitno vlogo pri zagotavljanju prehranske varnosti sedanjim in prihodnjim rodovom. RGV za prehrano in kmetijstvo imajo posebne lastnosti in značilnosti in jim v zadnjem obdobju zaradi sprememb tradicionalnega načina kmetovanja grozi, da se bo njihovo število zmanjšalo ali lahko celo izumrejo (genska erozija). RGV so osnovni vir raznolikosti in raznovrstnosti za izboljševanje gojenih rastlin s pomočjo selekcije, klasičnega žlahtnjenja rastlin ali s pomočjo sodobne biotehnologije in so bistvenega pomena za prilagajanje nepredvidljivim spremembam v okolju ter za prihodnje potrebe človeštva.

Mednarodni okvir za ohranjanje biotske raznovrstnosti predstavlja Konvencija o biološki raznovrstnosti (CBD), podrobno za ohranjanje in trajnostno rabo RGV pa Mednarodna pogodba o rastlinskih genskih virih za prehrano in kmetijstvo (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture – ITPGRFA). Države pogodbenice morajo vzpostaviti in voditi ustrezno politiko in sprejeti pravne podlage za spodbujanje trajnostne rabe RGV. Cilji mednarodne pogodbe so ohranjanje in trajnostna uporaba RGV za prehrano in kmetijstvo in pravična ter enakopravna delitev koristi, ki izvira iz njihove uporabe v skladu s CBD. Vse to je namenjeno za trajnostno kmetijstvo in zagotovitev prehranske varnosti. Vsaka pogodbenica v skladu z notranjo zakonodajo ter v sodelovanju z drugimi pogodbenicami spodbuja raziskovanje, ohranjanje in trajnostno uporabo RGV za prehrano in kmetijstvo. To vključuje ugotovitev stanja in raziskovanje RGV, njihovo zbiranje in spodbujanje ohranja RGV *in situ* in *ex situ*.

V Sloveniji ohranjanje RGV trenutno poteka v okviru strokovne naloge Slovenska rastlinska genska banka (v nadaljnjem besedilu: SRGB), ki se kot strokovna naloga izvaja od leta 1996. V zbirkah SRGB je shranjenih več kot 6.000 akcesij RGV. Dejavnosti so precej razdrobljene, zaradi omejenih sredstev se delo SRGB ne odvija v zadostnem obsegu, poleg tega pa se v zelo majhnem obsegu ali pa sploh ne izvajajo dejavnosti za ohranjanje RGV *in situ* in aktivnosti povezane z uporabo RGV ter ozaveščanjem javnosti.

Pravna podlaga za ureditev področja javne službe za ohranjanje in trajnostno rabo rastlinskih genskih virov za prehrano in kmetijstvo v prihodnje je v Zakonu o kmetijstvu.

Preglednica 26: Ukrepi za javne službe v kmetijstvu

Ukrepi za javne službe
Priprava pravnih podlag za podelitev koncesije za naloge kmet. svetovanja
Podelitev koncesije za naloge kmetijskega svetovanja
Priprava programa kmetijskega svetovanja za celotno obdobje
Prilagoditev števila svetovalcev – specialistov potrebam
Priprava programa permanentnega izobraževanja svetovalcev

3.7.1.3. Raziskovalna dejavnost v kmetijstvu

Slovenija ima razvito raziskovalno sfero na področju biotehnike, ki vključuje tudi raziskovalce na področju kmetijskih ved. Raziskovalci delujejo v okviru visokošolskih javnih zavodov na vseh štirih univerzah in v okviru javnih raziskovalnih zavodov (raziskovalni inštituti). Podpore raziskovalni dejavnosti v kmetijstvu imamo opredeljene z Zakonom o kmetijstvu. Ministrstvo v sodelovanju z ministrstvom pristojnim za znanost sofinancira aplikativne, razvojne in ciljne raziskovalne programe, katerih predlog in izvedba izkazujeta strateško pomembnost in uporabnost projekta za razvoj resornih področij ministrstva.

Aplikativni raziskovalni projekti, ki predstavljajo izvirno raziskovanje, s katerim naj bi pridobili nova znanja ter so usmerjeni v določene praktične cilje ali namene, pomembne za področje kmetijstva, resorno ministrstvo podpira v višini do 25 % skupne vrednosti projekta. V okviru raziskovalne dejavnosti ima ministrstvo najpomembnejšo vlogo pri projektih ciljnega raziskovalnega programa (CRP), kjer nastopa kot naročnik vnaprej opredeljenih tem raziskav in sofinancira projekte med 50 % in 60 %. Ciljni raziskovalni programi so bili oblikovani kot posebna programska struktura Nacionalnega raziskovalnega programa kot podpora sektorskemu razvojnemu načrtovanju.

V letu 2011 je bil oblikovan nov sektorski Ciljni raziskovalni program (CRP) »Zagotovimo.si hrano za jutri 2011-2020«, ki temelji na strateških ciljih, opredeljenih v sektorskih dokumentih (Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Zagotovimo.si hrano za jutri«, Resolucija o nacionalnem gozdnem programu, Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam), ki so skladni s strateškimi usmeritvami Raziskovalne in inovacijske strategije Slovenije in odgovarjajo tudi dvema razvojnima prioritetama Strategije razvoja Slovenije in sicer: (i) Konkurenčno gospodarstvo in hitrejša rast ter (ii) Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja.

Usmeritve za pripravo javnega razpisa CRP »Zagotovimo.si hrano za jutri« so določene s prioritarnimi vsebinami v okviru štirih težišč Resolucije »Zagotovimo.si hrano za jutri« in sicer:

- I. Prehranska varnost Slovenije, s ciljem zagotavljanja prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane;
- II. Konkurenčnost proizvodnje hrane in obnovljivih naravnih virov s ciljem povečevanja konkurenčne sposobnosti kmetijstva, gozdarstva, ribištva in živilstva;

- III. Trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri s ciljem trajnostne rabe proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom, gozdarstvom in ribištvom povezanih javnih dobrin;
- IV. Razvoj podeželja s ciljem zagotavljanja skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja.

Na podlagi sprejete Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva smo v letu 2011 pristopili k pripravi in izvedbi prvega javnega razpisa za izbiro raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa »Zagotovimo.si hrano za jutri«, v okviru katerega se je izvajalo 36 projektov. Izbrani projekti so pokrivali vsa 4 razpisana težišča.

V letu 2014 je bil že objavljen drugi javni razpis za izbiro raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa »Zagotovimo.si hrano za jutri« z naslednjimi težišči:

Težišče 1: Prehranska varnost Slovenije

Težišče 2: Konkurenčnost proizvodnje hrane in obnovljivih naravnih virov

Težišče 3: Trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri

Prispeli projektni predlogi so v postopku ocenjevanja. Začetek financiranja izbranih projektov je načrtovan v drugi polovici leta 2014.

Na področju evropskega znanstvenega sodelovanja pa je potrebno izpostaviti tudi sodelovanje Slovenije in vključevanje nacionalnih raziskovalnih skupin s področja biotehnike v evropske raziskovalne projekte v okviru iniciative ERA-NET, katerih cilj je predvsem izboljšati sodelovanje med nacionalnimi raziskovalnimi dejavnostmi in omogočiti večjo dostopnost do rezultatov raziskovanja na evropskem nivoju. Slovenija se aktivno vključuje na vsebinska področja, ki lahko pomembno prispevajo k novim spoznanjem pri reševanju problemov v praksi in s tem povečanju učinkovitosti posameznih sektorjev.

Rezultati raziskovalnih projektov pomembno pripomorejo k prilagajanju kmetijske politike, oblikovanju strategij, razvoju novih tehnologij v kmetijstvu v povezavi z varstvom okolja in ohranjanjem kulturne krajine, prilagajanju in razvoju na področju živilsko predelovalne industrije, pridelavi zdrave hrane in varovanju in zaščiti potrošnika, razvoju podeželja in večnamenskosti kmetijstva, vzpostavitvam monitoringov v kmetijstvu in informacijskih sistemov. Dosedanje izkušnje kažejo, da je ob pomoči ciljnega raziskovalnega programa mogoče v veliko večjem obsegu podpreti izvajanje nacionalnih strategij po posameznih področjih dela ministrstva. Sami rezultati raziskav se v določenih primerih tudi uspešno prenašajo v kmetijsko prakso in prispevajo k tehnološkemu razvoju in povečevanju inovacij v praksi, kar pa je predvsem zasluga raziskovalne skupine, ki si je ustvarila dobro sodelovanje z drugimi akterji (svetovalno službo, posameznimi podjetji...). Za prenos rezultatov v kmetijsko prakso raziskovalne skupine organizirajo javne predstavitve, tako za svetovalce, kot za kmete in dosežke raziskav tudi uspešno publicirajo. Kljub temu pa s kreiranjem in prenosom znanja v kmetijstvu ne moremo biti zadovoljni. Podobno kot v večinskem delu Evropske unije, sistemske težave pri financiranju in organiziranju raziskovanja in prenosa znanja, ne dovolj ciljne prioritete in šibko povezovanje med akterji oblikovanja in prenosa znanja, vodijo do manj izrazitega razvoja kot bi bil če bi te institucije in njihovo delovanje bilo učinkovitejše, bolje organizirano in tudi financirano. Prenos rezultatov raziskav v prakso ni sistemsko vzpostavljen, zato bo v tem programskem obdobju potrebno izkoristiti vse možnosti, ki jih nudi okvir politike razvoja

podeželja za krepitev raziskovalne in svetovalne infrastrukture ter izboljšanje strokovno-raziskovalnega sodelovanja med institucijami v verigi prenosa znanja.

Preglednica 27: Ukrepi na področju raziskovalne dejavnosti v kmetijstvu 2014-2020

Ukrepi raziskovalne dejavnosti
Priprava in izvedba treh javnih razpisov za izvajanje večletnih razvojno raziskovalnih projektov v okviru CRP »Zagotovimo.si hrano za jutri«
Sofinanciranje aplikativnih raziskovalnih projektov in nadnacionalnih raziskovalnih projektov v okviru iniciativ ERA-NET

4. SEKTORSKE USMERITVE ZA DOSEGANJE PREDNOSTNIH PROGRAMSKIH USMERITEV

4.1. Poljedelstvo

Pridelava poljščin in krme

Njivske površine v Sloveniji so omejene in predstavljajo cca. 36 % v skupnem obsegu kmetijskih zemljišč v uporabi. V zadnjih letih se opaža trend upadanja njivskih površin v rabi. V letu 2007 je bilo v rabi 175.035 ha njiv, v letu 2012 pa 171.668 ha.

Žita predstavljajo najpomembnejši del poljedelske pridelave v Sloveniji. Zavzemajo več kot polovico vseh njiv v rabi in so k vrednosti kmetijske proizvodnje v letu 2012 prispevala 9,7 %. Skupna povprečna pospravljena površina v zadnjih desetih letih obsega okoli 100 tisoč hektarov. Skupen pridelek žita je v letu 2000 znašal 493.795 t, v letu 2012 pa 576.407 t. Slovenija je neto uvoznik žita. Z domačo pridelavo pokrijemo dobro polovico potreb po žitu (stopnja samooskrbe v letu 2000 je bila 47,7 %, v letu 2012 pa 71,2 %).

Slovenija je v zadnjih letih v obliki zrnja, moke in predelanih proizvodov letno uvozila okoli 500 tisoč ton žita, od tega okoli 80 % v obliki zrnja. V letu 2012 je bilo uvoženo skupaj 414.000 t žita, izvoz žita v 2012 pa je znašal 200.000 t.

Pridelava oljnic se je v zadnjih letih povečala. Delež oljnic je v letu 2011 znašal 6,5 % v setveni strukturi njiv. Med oljnicami prevladuje oljna ogrščica, ki se je leta 2000 pridelovala na 122 ha, v letu 2012 pa že na več kot 5.141 ha. Pridelava oljne ogrščice se je povečala zaradi uporabe za energetske namene, vendar pa v Sloveniji ni predelave in se celoten pridelek ogrščice izvozi. Velik porast je tudi pri oljnih bučah, ki so se v letu 2000 pridelovale na 2.147 ha, v 2012 pa na 4.512 ha. Oljnice k skupni vrednosti kmetijske proizvodnje prispevajo dober odstotek.

V prihodnosti bo glede na to, da je stopnja samooskrbe z belimi jedilnimi olji enaka nič, potrebno zagotoviti ustrezne pogoje, ki bodo omogočali vzpostavitev predelave oljne ogrščice v Sloveniji. Pridelava bi v Sloveniji povečala stopnjo samooskrbe s hrano, obenem pa bi se občutno povečala samooskrba z beljakovinsko krmo v obliki oljnih pogač.

Slovenija je tudi podpisnica »Danube soya declaration« v okviru katere so se države podpisnice zavezale, da si bodo prizadevale za povečanje samooskrbe z beljakovinsko hrano in krmo brez gensko spremenjene soje. V ta namen bo potrebno učinkoviteje izrabiti lokalne naravne danosti s pridelavo oljne ogrščice, čim večjim izkoristkom travnikov in pašnikov, predvsem pa povečati pridelavo debelo zrnatih stročnic in genetsko nespremenjene soje v podonavskem bazenu in s tem v največji mogoči meri zmanjšati uvoz soje iz prekomorskih držav.

Površine namenjene pridelavi krompirja se zmanjšujejo (v letu 2000 8.952 ha, v letu 2012 3.386 ha), hektarski pridelki krompirja pa se povečujejo (20,8 t/ha v letu 2000, 23,4 t/ha v letu 2012). Samooskrba med leti sicer precej niha, vendar je v zadnjem obdobju tudi precej padla, v letu 2000 je bila 83,3 %, v letu 2012 pa je znašala še 55 %. Krompir prispeva k skupni vrednosti kmetijske pridelave okoli 2%.

Pridelava poljščin je v veliki meri podrejena potrebam pridelave krme za lastne potrebe živinorejskih kmetij.

V preteklosti je bila v Sloveniji pomembna tudi pridelava sladkorne pese, ki se je pridelovala vse do leta 2006. V letu 2007 se je edina slovenska tovarna za proizvodnjo sladkorja, v skladu z reformo sprejeto 2006, odpovedala kvoti za sladkor, posledično je prenehala tudi pridelava sladkorne pese. Ponovna vzpostavitev proizvodnje sladkorja bo mogoča po letu 2017 po prenehanju veljavnosti Skupne tržne ureditve za sladkor, v okviru katere je posameznim državam članicam določena kvota za proizvodnjo sladkorja.

V kolikor se bodo po odpravi kvot na trgu sladkorja vzpostavile ugodne razmere glede donosnosti proizvodnje sladkorja in pridelave sladkorne pese, se bo eventualno lahko pojavil investitor, ki bo zainteresiran za izgradnjo tovarne sladkorja.

V Sloveniji prevladuje konvencionalna pridelava poljščin, v integrirano pridelavo poljščin je bilo v letu 2011 vključenih cca. 26,3 % njivskih površin (46.298 ha). Pri integrirani pridelavi poljščin je opazen trend rasti, saj je bilo v letu 2004 v integrirano pridelavo poljščin vključenih 920 pridelovalcev s skupno površino 28.487 ha, v letu 2012 pa 1.674 pridelovalcev s skupno površino 45.965 ha. Tehnološka raven pridelave poljščin, vključno z vse manjšo uporabo kvalitetnih semen in nezadostnega ohranjanja in izboljšanja rodovitnosti tal (nizek pH, premalo humusa, neurejen vodno zračni režim tal, zbitost tal, preozek kolobar) pomembno zaostaja za ravni tehnologije v razvitih državah. Veliko oviro v razvoju predstavljata tudi majhna posestna struktura in razdrobljenost njivskih površin. Vse to zmanjšuje konkurenčnost slovenskega poljedelstva v primerjavi s poljedelso pridelavo v drugih državah članicah EU.

V večjem delu Slovenije so naravne danosti za razvoj poljedelstva neugodne. Poljedelska pridelava bo še naprej namenjena za pridelavo krušnih žit in krme za prehrano živali. Večji poudarek naj bi bil na vključevanju delovno in kapitalsko intenzivnih kultur v kolobar (krompir, vrtnine, stročnice, semenarstvo in sladkorna pesa) in tudi na ekološki pridelavi. Zaradi majhnega deleža njiv, pridelava poljščin za energetske namene v Sloveniji ni primerna.

Zaradi podnebnih sprememb se pojavlja vedno večja potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave novim razmeram, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj. Potrebno je izboljševati vodno zračni režim tal in fizikalne, kemične in biološke lastnosti tal, preprečevati erozijo in uničevanje strukture, prilagoditi agrotehniko, uvajati konzervacijsko obdelavo, načrtno gnojenje, prilagoditi pridelavo poljščin rastišču in pedoklimatskim danostim in iskati alternativne poljščine, ki bodo nadomestile krmno energetsko vrednost koruze, in druge alternativne poljščine z večjo dodano vrednostjo.

Potrebno bi bilo posvetiti več pozornosti izgradnji namakalnih sistemov na območjih in primerih poljščin, kjer bo strošek namakanja upravičen.

Za dvig tehnološke ravni poljedelske pridelave je ključnega pomena tudi obvladovanje bolezni in škodljivcev, zato je potrebno vzpostaviti opazovalno napovedovalno dejavnost službe za varstvo rastlin tudi za potrebe poljedelstva.

Izraba kmetijskih surovin za energetske namene

Temelji naj predvsem na stranskih proizvodih kmetijske proizvodnje in kmetijski biomasi, ki ni neposredno primerna za hrano ali krmo. Slovenija sicer ima tovarno za proizvodnjo biodizla, kapacitete 50.000 t, ki pa nima lastne stiskalnice in je odvisna od uvoza surovega olja. Proizvodnja biodizla ni nikoli v celoti zaživela, v letu 2012 pa tovarna sploh ni obratovala, saj so bile borzne cene surovega olja previsoke in proizvodnja ne bi bila rentabilna.

Pridelavo oljne ogrščice bi bilo sicer, glede na razpoložljive njivske površine, mogoče povečati za dodatnih 6.000 ha, kar lahko pomembno izboljša kolobar. S tega vidika bi bilo mogoče v Sloveniji z ogrščico posejati 10.500 ha njiv. V tem primeru bi bilo potrebno zgraditi tudi kapacitete za stiskanje olja. Povečanje posejanih zemljišč z ogrščico bi ugodno vplivalo na setveno strukturo, predelava/stiskanje v Sloveniji pa na samooskrbo z oljnimi pogačami in tropinami in na oskrbo z jedilnim oljem v primeru motenj na svetovnem trgu. S temi zemljišči bi lahko letno pridelali 10.000 t biodizla za uporabo v prometu, poleg tega pa še 24.500 ton oljnih pogač oz. tropin. Oljne pogače in tropine so pomemben vir beljakovin za domače živali. Slovenija in tudi Evropska unija je na tem področju izrazito deficitarna, saj kar približno 70 % beljakovinskih virov uvozimo.

Po letu 2009 z uvedbo sheme podpor za proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov se je izrazito povečal trend izgradnje bioplinskih naprav za proizvodnjo elektrike, ki kot substrat v pretežni meri uporabljajo silažno koruzo.

Nastala situacija je bila v nasprotju s primarno vlogo kmetijstva glede zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane.

Na pobudo MKO je Vlada v juniju 2011 sprejela ukrep s katerim proizvodne naprave na bioplin, ki so priključene na omrežje po 1. 7. 2012, in ki za proizvodnjo bioplina uporabljajo substrat, ki vsebuje 40 ali več prostorninskih odstotkov glavnega pridelka njiv, niso več upravičene do podpore oziroma zjamčene cene odkupa električne energije.

V Sloveniji je v letu 2012 obratovalo 23 bioplinskih naprav s skupno nazivno močjo 26,6 MW. Povprečna velikost naprav je 1 MW, le štiri naprave so manjše. Zaradi velikosti naprav in v nekaterih primerih tudi neustrezne umestitve v prostor občasno prihaja do težav pri razvozu substrata in povzročanjem prekomernega smradu.

V prihodnosti bo za nove bioplinarne potrebno poskrbeti za smotrnejšo umestitev v prostor, predvsem v smislu zagotavljanja zadostnih količin gnoja in gnojevke in zagotavljanje ustreznega zaledja kmetijskih površin za razvoz izkoriščenega substrata. Potrebam po rastlinski biomasi bi bilo potrebno zadostiti s strniščnimi dosevkami in travinjem, vključevanje glavnih posevkov pa mora biti nadzorovano.

Shema podpor za proizvodnjo električne energije bo potrebno prilagoditi, tako da bo izgradnja manjših bioplinskih naprav v okviru posameznih kmetijskih gospodarstev postala ekonomsko zanimiva.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none">- Slovenija ima tradicijo v pridelavi poljščin,- možnost za pridelavo praktično vseh vrst poljščin,- možnosti povečanja hektarskih pridelkov,- rast cen hrane na svetovnih trgih in večanje interesa po pridelavi slovenske hrane,	<ul style="list-style-type: none">- slaba agrarna struktura,- neučinkovit sistem melioracij in komasacij,- prevelika odvisnost od tujega semenskega materiala,- preozek kolobar,- zaostanek v tehnološkem razvoju in premalo učinkovit prenos znanja v proizvodnjo,- pomanjkljiva prognoza za vse gospodarsko pomembne bolezni in škodljivce.
Priložnosti <ul style="list-style-type: none">- povečati pridelke in kakovost pridelkov,- razvoj dopolnilnih dejavnosti,- možnosti v višji dodani vrednosti kmetijskih proizvodov,- povečanje konkurenčnosti z uvajanjem novih poljščin in vrtnin v poljedelski kolobar,- zaradi ukinitve kvot sladkorja v letu 2017 možnost ponovne pridelave sladkorne pese,- večja tržna usmerjenost in povezanost poljedelske pridelave,- nizka stopnja samooskrbe z žiti v Sloveniji,- nizka stopnja samooskrbe z belimi rastlinskimi olji,- nična stopnja samooskrbe s sladkorjem	Nevarnosti: <ul style="list-style-type: none">- nadaljevanje zaostajanja v razvoju in implementaciji tehnološkega razvoja,- neorganizirani kmetje in majhne tržne možnosti,- opuščanje in zaraščanje poljedelskih površin,- podnebne spremembe in izjemni vremenski pojavi,- po ukinitvi kvot je pričakovati padec cen sladkorja, odpravljena pa bo tudi zagotovljena cena za sladkorno peso

Strateški in razvojni cilji :

- povečanje pridelave poljščin;
- povečanje konkurenčnosti pridelave poljščin s poudarkom na povečanju produktivnosti ter učinkoviti in trajnostni rabi virov;
- vzpostavitev poštenih odnosov med deležniki v verigi od pridelovalca do prodajalca;
- izboljšanje dohodkovnega položaja poljedelcev.

Preglednica 28: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju poljedelstva

Usmeritev
Naložbe v fizična sredstva: Podpora naložbam v posodabljanje proizvodnih tehnologij (objekti – silosi, oprema, ipd) → Povečevanje konkurenčnosti poljedelske proizvodnje (175.000 ha njivskih površin)
Prenos znanja, Sodelovanje: Izboljšanje kolobarja → Povečanje pridelave zrnatih stročnic, oljnic, sladkorne pese in alternativnih poljščin
Prenos znanja, Sodelovanje:: Izdelava priporočenih tehnologij in krepitev službe za varstvo rastlin → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov, prilagajanje podnebnim spremembam
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Pridelava poljščin iz shem kakovosti → Okolju prijazna pridelava, povečanje uporabe certificiranega semena
Prenos znanja: Vzpostavitev primerne rabe tal na vodovarstvenih območjih, priobalnih, naravovarstvenih in drugih zavarovanih območjih zagotovitev ustreznih tehnoloških postopkov → Ohranjanje naravnih virov ob primerni obdelavi kmetijskih zemljišč
Sodelovanje: Pospesevanje skupne uporabe mehanizacije → Povečanje števila strojnih krožkov in % izkoristka strojev
Izenačitev pogojev pridelave z državami pridelovalkami EU na področju varstva rastlin → Registracija FFS, ki so v uporabi tudi v drugih DČ
Prenos znanja, Sodelovanje, Naložbe v osnovna sredstva: Vzpostavitev kompetenčnih centrov → Učinkovit prenos novih tehnologij v prakso, učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev (2 tehnološka centra odličnosti)
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje (po zgledu tržne verige za pšenico v smeri zmanjšanja tveganja cenovnih nihanj za vse deležnike) → Krepitev tržnega položaja pridelovalcev
Sofinanciranje zavarovanja v poljedelski in semenarski proizvodnji → Zagotavljanje stabilnosti dohodkov (zavarovanje 70.000 ha)

Nosilci izvedbe: KMG, ŽPI, MKO, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, UVHVVR, javni zavod na področju hmeljarstva, občine, zadruga in zveze zadrug, GZS, zavarovalnice

4.2. Vrtnarstvo

Vrtnarstvo je kmetijska panoga, ki se ukvarja s pridelavo zelenjave, okrasnih rastlin, zelišč in gob.

Za pridelavo v vrtnarstvu so značilne relativno majhne obdelovalne površine, ki pa so intenzivno obdelane. Zadostna lokalna (slovenska) pridelava, predelava in poraba pridelkov je ob majhni stopnji samooskrbe v Sloveniji pomembna predvsem zaradi: zagotavljanja prehranske varnosti; zmanjšanja

odvisnosti od zunanje trgovine, kar je pomembno predvsem v času motene oskrbe; urejenosti in obdelanosti podeželja; ohranjanja in ustvarjanja novih delovnih mest na podeželju; zmanjševanja revščine in družbene neenakosti; varovanja okolja (zmanjšanje emisij in odpadkov, predvsem zaradi krajših poti transporta in manjše potrebe po uporabi embalaže, zmanjšanje vnosa škodljivih organizmov); izboljšanja zdravja prebivalstva kot posledica uživanja s stališča prehranske vrednosti kakovostnejše hrane, trajnejšega zagotavljanja virov živil ter posledično manjše možnosti deficita določenih mikrohranil v prehrani. Pri lokalno pridelani zelenjavi zaradi krajše poti tudi ni potrebe po kasnejši obdelavi pri skladiščenju in transportu.

Zaradi naravnih danosti je možnost povečanja pridelovalnih površin v vrtnarstvu na vseh območjih Slovenije. Vodnatost, dolžina sončnega obsevanja, geotermalni viri energije in drugi obnovljivi viri energije so naravni potenciali, ki lahko v povezavi z ustreznimi naložbami prispevajo k boljši ekonomičnosti pridelave, podaljšanju sezone pridelave oziroma omogočajo tudi celoletno pridelavo posameznih vrst, hkrati pa predstavljajo ekološko nesporen vir energije.

Zaradi podnebnih sprememb in koncentracije trgovinskih sistemov se pojavlja vedno večja potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave novim razmeram, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj.

Vrtnarstvo je ena redkih panog v Sloveniji, ki ji razdrobljena in majhna posestna struktura ni temeljna ovira razvoja, seveda ob predpostavki povezovanja pridelovalcev za organizirano pridelavo in trženje.

4.2.1. Zelenjava

K skupni vrednosti kmetijske proizvodnje je pridelava zelenjave po letu 2000 prispevala med 2,9 in 4,9%. V letu 2012 so zelenjadnice k skupni vrednosti kmetijske proizvodnje prispevala 3,6 %, k vrednosti rastlinske pridelave pa 6,9%.

V strukturi rabe njiv in vrtov osnovne površine zelenjave zavzemajo okoli 2%. S pridelavo zelenjave se v Sloveniji ukvarja veliko število kmetijskih gospodarstev, ki jo pridelujejo tako za lastno porabo (netržna pridelava zelenjave) kot za prodajo (tržna pridelava zelenjave). Po podatkih SURS je v obdobju od 2000 do 2012 trend osnovne površine zelenjave naraščajoč. Leta 2000 je znašala osnovna površina 2.507 ha, leta 2012 3.843 ha ali 53% več kot leta 2000. V obdobju od leta 2000 do 2010 se je po podatkih popisa kmetijskih gospodarstev število gospodarstev s pridelavo zelenjave zmanjšalo na 42.123 oziroma za skoraj tretjino. Hkrati pa se je povprečna površina v obdelavi posameznega kmetijskega gospodarstva povečala za dobro četrtno. Povprečno kmetijsko gospodarstvo je v letu 2000 zelenjavo pridelovalo v povprečju na 424 m², v letu 2010 pa v povprečju na 540 m² njiv.

Trend pridelovalne površine zelenjave (večkratna raba površine za pridelovanje zelenjave v posameznem letu) je med letoma 2000 in 2011 naraščajoč in se giblje med 3.242 ha v letu 2000 in 4.048 ha v letu 2011. V letu 2012 je bila po ocenah statistike zelenjava pospravljena s 4.371 ha (+8% glede na predhodno leto). Naraščajoči trend pridelovalne površine zelenjave v tem obdobju je predvsem posledica naraščajočega trenda površin za netržno pridelavo zelenjave. Leta 2000 so znašale 1.460 ha, leta 2012 že 2.346 ha ali 61% več kot leta 2000.

Trend pridelovalne površine zelenjave za prodajo je v obdobju od 2000 do 2010 padajoč. Leta 2000 so tržno pridelovali zelenjavo na 1.782 ha, leta 2010 na 1.498 ha ali 19% manj kot leta 2000. Po oceni SURS je ostala površina za tržno pridelavo zelenjave v letih 2011 in 2012 stabilna glede na leto 2010 in je znašala 1.497 ha.

Iz popisa tržnega vrtnarstva je razvidno, da so v letu 2010 zelenjavo za prodajo pridelovali na 1.192 kmetijskih gospodarstvih na 1.216 ha osnovnih površin. Kmetijska gospodarstva, ki so pridelovala zelenjavo za prodajo so predstavljala le 3% gospodarstev, ki so se po podatkih popisa kmetijskih gospodarstev v letu 2010 ukvarjala s pridelavo zelenjave (42.123).

Iz popisa tržnega vrtnarstva je razvidno, da se je leta 2010 tržna pridelava zelenjave v zaščitenem prostoru (rastlinjaki s trdo kritino, plastenjaki z mehko kritino, visoki tuneli, prekriti s folijo in zaprte grede) izvajala na 85 ha ali 5,7 % vseh pridelovalnih površin zelenjave za prodajo oziroma, da je zelenjavo v zaščitenem prostoru pridelovalo 343 kmetijskih gospodarstev ali 29% vseh kmetijskih gospodarstev, ki so se ukvarjala s tržno pridelavo zelenjave. Povprečna pridelovalna površina v zaščitenih prostorih na kmetijsko gospodarstvo je v letu 2010 znašala 0,25 ha (osnovna površina zaščitenih prostorov 67 ha, osnovna površina zaščitenih prostorov na kmetijsko gospodarstvo 0,20 ha). Po podatkih iz zbirnih vlog MKO za leto 2013 je 387 kmetijskih gospodarstev zelenjavo pridelovalo v 74 ha zaščitenih prostorov ali povprečno v 0,19 ha zaščitenih prostorov na kmetijsko gospodarstvo. To predstavlja 2% vseh kmetijskih gospodarstev, ki so v tem letu prijavila pridelavo zelenjave in 3% vseh prijavljenih površin na katerih se je pridelovala zelenjava.

Iz popisa tržnega vrtnarstva je razvidno, da je leta 2010 tržno zelenjavo na prostem pridelovalo 1.111 kmetijskih gospodarstev na 1.413 ha ali povprečno na 1,27 ha na kmetijsko gospodarstvo. Po podatkih iz zbirnih vlog MKO za leto 2013 je 19.461 kmetijskih gospodarstev zelenjavo pridelovalo na prostem na 2.405 ha ali povprečno na 0,12 ha na kmetijsko gospodarstvo.

Po podatkih SURS se je leta 2009 namakalo 399 hektarov vrtnarskih površin (zelenjadnice, melone, lubenice in jagode).

Več kot tri četrtine pridelovalnih površin na katerih se prideluje slovenska zelenjava namenjena prodaji je vključenih v sheme kakovosti.

Za ekološko pridelavo zelenjave je v obdobju od 2006 do 2013 značilno povečevanje površin (od 96 ha ali 6% vseh pridelovalnih površin z zelenjavo namenjeno prodaji leta 2006 na 122 ha ali 8% leta 2010, 181 ha leta 2012 in 228 ha leta 2013, kar predstavlja 12% pridelovalnih površin z zelenjavo namenjeno prodaji za vsako posamezno leto).

Za integrirano pridelavo zelenjave, ki je v celoti tudi tržna, je za obdobje od 2004 do 2010 značilna stabilna raven števila vključenih kmetij in obsega proizvodnje (največ 439 pridelovalcev leta 2006, najmanj 331 pridelovalcev leta 2009, okoli 1.000 ha). Leta 2010 je bilo v integrirano pridelavo vključenih 343 ali 29% tržnih pridelovalcev in 1.069 ha ali 71% pridelovalnih površin z zelenjavo za prodajo. Leta 2012 je bilo v integrirano pridelavo vključenih 336 pridelovalcev, ki so obdelovali 66% ali 994 ha pridelovalnih površin z zelenjavo za prodajo na povprečno 2,96 ha/kmetijsko gospodarstvo (leta 2006 2,50 ha/ kmetijsko gospodarstvo).

Skupno smo v Sloveniji v letu 2012 pridelali 70.759 ton zelenjave, kar je 8% manj kot leta 2011. V obdobju od 2000 do 2012 je trend pridelka tržne zelenjave padajoč. Leta 2012 smo v Sloveniji pridelali

37.590 ton zelenjave za prodajo, kar je 33% manj kot leta 2000. Trend pridelka netržne zelenjave je v istem obdobju naraščajoč. Padajoč trend pridelka tržne zelenjave je posledica predvsem velike odvisnosti od vremenskih vplivov (večina pridelave poteka na prostem, majhen delež namakanih površin z zelenjavo), neučinkovite tržne organiziranosti in posledično slabšega pogajalskega položaja pridelovalcev v verigi oskrbe z zelenjavo, kjer se na drugi strani trgovina združuje.

V letu 2013 se je trend tržne pridelave zelenjave obrnil izrazito navzgor. Leta 2013 je znašala osnovna površina tržne pridelave zelenjave 1.587 ha ali 31% več kot leta 2010. Pridelovalna površina zelenjave za prodajo je znašala 1.981 ha ali 32% več kot vsa tri posamezna predhodna leta oz. 11% več kot leta 2000. Leta 2013 je zelenjavo za prodajo pridelovalo 1.169 kmetijskih gospodarstev, kar je 2% manj kot leta 2010. Vsako kmetijsko gospodarstvo je leta 2013 zelenjavo za prodajo pridelovalo na površini, veliki povprečno 1,36 ha, ali na kar 33% večji površini kot v letu 2010 (1,02 ha).

Porast tržne pridelave zelenjave v letu 2013 sovпада s povečanim izvajanjem promocije lokalne hrane in shem kakovosti ter z vzpostavitvijo sodelovanja in krepitev partnerstva v zelenjavni verigi (Dogovor o sodelovanju in krepitev partnerstva je bil po letu in pol delovanja zelenjavne verige podpisan 27.8.2013).

Slovenija je neto uvoznik zelenjave, tako sveže kot predelane. Domača pridelava že dalj časa ne sledi hitro rastočemu povpraševanju, zato se dolgoročno hitro zvišuje uvoz zelenjave. Leta 2012 je bilo uvoženo 95.069 ton sveže zelenjave, kar je kar 62% večji uvoz v primerjavi z letom 2000, ko je bilo uvoženih 58.712 ton.

Stopnja samooskrbe z zelenjavo je majhna, ima trend zmanjševanja ter med leti niha (predvsem zaradi sprememb v obsegu pridelave, ki je močno odvisen od vremenskih vplivov). V letu 2012 je bila stopnja samooskrbe nekoliko pod povprečjem zadnjih petih let in je bila ocenjena na 34 % (v povprečju zadnjih petih let 35%), ter pri sveži zelenjavi 45%.

Po priporočilih Svetovne zdravstvene organizacije naj bi človek povprečno pojedel na dan 250 g sveže zelenjave, kar je 91 kg letno. V letu 2012 je prebivalec Slovenije porabil 95 kg zelenjave, od tega 70 kg sveže zelenjave ali 23% pod priporočili Svetovne zdravstvene organizacije.

Podatki iz leta 2012 kažejo, da se prodaja zelenjave po evidentiranih tržnih poteh zmanjšuje iz leta v leto, kar kaže na velike težave, ki jih imajo pridelovalci in zadruga s prodajo zelenjave v večje trgovinske sisteme. Slovenski pridelovalci zelenjave tudi niso organizirani v skupine proizvajalcev in organizacije proizvajalcev kot jih predvideva zakonodaja Evropske unije in zato ne morejo uveljavljati ukrepov Evropske unije, ki se izvajajo preko skupin in organizacij proizvajalcev, vključno z ukrepi za preprečevanje in obvladovanje kriz.

Za tržno pridelavo zelenjave v Sloveniji je značilna majhna in razdrobljena struktura, slaba tržna organiziranost pridelovalcev, velika odvisnost pridelave od vremenskih pogojev, majhen delež namakanih površin, zaostajanje tehnološke ravni pridelave za najrazvitejšimi državami kot tudi za povprečno razvitimi evropskimi državami, pomanjkanje dodelovalnih in skladiščnih kapacitet za pripravo blaga za trg ter nezadostna prepoznavnost slovenske zelenjave.

Za pridelavo kakovostne zelenjave, vključno z ekološko, je pomembno obvladovanje gospodarsko pomembnih bolezni in škodljivcev, zato je potrebno okrepiti opazovalno napovedovalno dejavnost

službe za varstvo rastlin in omogočiti poenostavitev registracije fitofarmaceutskih in drugih, v EU že registriranih sredstev (vključno s sredstvi za biotično varstvo rastlin), kar omogoča konkurenčnost slovenskih pridelovalcev zelenjave s pridelovalci v drugih državah EU.

4.2.2. Okrasne rastline

Področje okrasnih rastlin je v okviru vrtnarstva po številu rastlinskih vrst ter sortne pestrosti najbogatejše področje. V okviru okrasnih rastlin se pridelujejo zelo različne zelne vrste, enoletnice, dvoletnice in trajnice, kakor tudi različne lesnate vrste. Prav zaradi te izrazite pestrosti, pa tudi zaradi zelo različnih vrst proizvodov, je trg z okrasnimi rastlinami v svetu in tudi v EU, če ga primerjamo z ostalimi panogami vrtnarstva, med največjimi, v mnogih državah tudi daleč največji.

Pridelava okrasnih rastlin predstavlja diverzifikacijo slovenske kmetijske pridelave, omogoča ohranjanje manjših in srednje velikih kmetij in veliko število delovnih mest. Zahteva visoko izobražene vodstvene delavce.

V letu 2010 se je pridelovalo okrasne rastline na 228,68 ha osnovnih površin, od tega na prostem na 184,69 ha pri 114 kmetijskih gospodarstvih ter v zaščitenih prostorih na 43,99 ha pri 225 kmetijskih gospodarstvih (66% pridelovalcev, 19% osnovnih površin). Rastline za rezano cvetje so se pridelovale na 6,37 ha. Leta 2013 se je okrasne rastline in cvetje pridelovalo na 206,6 ha osnovnih površin, kar je za okoli 10% manj kot leta 2010. Večino teh rastlin se je še zmeraj pridelovalo na prostem; le 17% osnovne površine, namenjene pridelavi teh rastlin, je bilo zaščitene. Struktura pridelovalne površine s posameznimi kategorijami se ni bistveno spreminjala. V letih od 2000 do 2006 smo v Sloveniji pridelali največ enoletnic, med 9,1 in 9,6 milijonov kosov. Med enoletnicami smo pridelali od 5,8 do 6,7 milijonov balkonskih rastlin ter med 2,8 in 3,7 milijoni grednih rastlin. V istem časovnem obdobju smo pridelali med 3,8 in 5,1 milijoni dvoletnic ter od 0,9 do 2 milijona sobnih rastlin. Pridelava trajnic je bila precej manjša, od 300.000 do 500.000 kosov. Lesnatih rastlin smo pridelali od 1,6 do 3,3 milijonov kosov.

Na slovenski trg okrasnih rastlin in cvetja prihaja veliko rastlin iz uvoza. Vrednost uvoza se je močno povečala po letu 2008 in znaša od 40 do 45 milijonov evrov letno. Zaradi velikega deleža uvoženih okrasnih rastlin je upočasnen tudi tehnološki napredek. Zaznati je preveliko odvisnost slovenskih pridelovalcev okrasnih rastlin od tujega razmnoževalnega materiala. Na tehničnem nivoju je delež mehaniziranosti opraviel nizek, tudi zaradi slabe organizacije, ki je posledica pomanjkanja povezav med okrasnimi vrtnarji. V pridelavi okrasnih rastlin zaradi nepovezanosti izostaja tudi prenos znanja med raziskovalnimi institucijami in prakso, posledica česar je pridelava zaostaja v tehnološkem napredku.

Na področju gojenja sezonskih rastlin je med pridelovalci okrasnih rastlin in cvetja premalo sodelovanja pri pridelavi in premalo dopolnjevanja na področju trženja. Večina pridelovalcev goji veliko število rastlinskih vrst, zato so količine rastlin, ki jih pridelajo majhne in je z njimi težko prodreti na trgu. Velik problem pri sezonskih rastlinah predstavljajo zaščitene sorte. Ta sistem onemogoča slovenskim vrtnarjem gojenje rastlin (od matičnih rastlin naprej). Gojenje sezonskih rastlin je omejeno na gojenje v pokritih prostorih, kjer je urejeno tudi namakanje. Pri gojenju sezonskih rastlin je tehnološki napredek v smislu mehaniziranosti opraviel vedno večji.

V Sloveniji je zelo malo specializiranih vrtnarjev za gojenje trajnic, večino vrst trajnic se uvozi. Pri trajnicah se v takih primerih pogosto že pojavlja problem z uspešno prezimitvijo prve zime, saj uvožene rastline niso prilagojene našim razmeram.

Drevesničarstvo je v Sloveniji bolj razvito, problem je predvsem velika razpršenost. Drevesnice so majhne in nekonkurenčne. Drevesnice večino procesa gojenja rastlin opravijo na prostem, kjer večinoma ni urejenih namakalnih sistemov, v tehnološkem procesu je še vedno velik vložek ročnega dela. V drevesničarskem sortimentu je premajhen delež avtohtonih rastlin glede na pestrost naravnih danosti.

Namakanje pridelovalnih površin okrasnih rastlin je na zelo nizkem nivoju. V večini se namakajo površine v zaščitenih prostorih, nasprotno pa so pridelovalne površine na prostem skoraj brez izgrajenih namakalnih sistemov.

4.2.3. Zelišča

V Sloveniji je bilo v preteklosti tradicionalno nabiranje zdravilnih in aromatičnih rastlin v naravi, sušenje le-teh in zbiranje posušenih zelišč (znotraj odkupnih zbirališč/centrov) za potrebe prehranske (dišavnice) in farmacevtske industrije (zdravilna zelišča). Zelišča, ki so pridelana v nasadih in izvirajo iz poznanega genetskega materiala s stalno in načrtovano kakovostjo, lahko zagotavljajo kakovostne proizvode na domačem trgu, saj v Sloveniji obstaja izredno velik potencial za porabo bodisi zelišč ali zeliščnih polproizvodov (rastlinskih izvlečkov).

Pridelava zdravilnih zelišč se na kmetijskih gospodarstvih lahko opravlja kot osnovna dejavnost ali dopolnilna dejavnost (predelava zelišč, dišav in začimb in dejavnosti povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, t.j. tradicionalni izdelki iz zelišč in dišavnic).

V 80-tih letih prejšnjega stoletja je bilo v Sloveniji okrog 50 ha površin z zelišči, saj sta takratni slovenski farmacevtski družbi uvajali pridelovanje zelišč za lastne potrebe po vsej takratni Jugoslaviji in tudi Sloveniji (ameriški slamnik, baldrijan, žametnica in nekatera druga zelišča). Po letu 1991 se je pridelava zelišč zaradi spremenjenih ekonomskih pogojev in sprememb v strukturi proizvodnje zeliščnih pripravkov, zmanjšala. V manjšem obsegu se je za slovenski farmacevtski družbi ohranila pridelava ameriškega slamnika, trpotca in peteršilja. Trenutno se za potrebe farmacevtske družbe prideluje več kot 13 ha ameriškega slamnika. Ostala zelišča se pridelujejo na manjših površinah in se tržijo individualno na tržnicah in v sklopu turističnih kmetij.

Trend pridelave njivskih zelišč je v obdobju 2011 – 2013 izrazito pozitiven. Po podatkih iz zbirnih vlog MKO je razvidno, da je zelišča leta 2011 pridelovalo 73 kmetijskih gospodarstev na 24,79 ha. Leta 2013 je zelišča pridelovalo 94 kmetijskih gospodarstev na 40,99 ha. Skupne površine so sicer še zmeraj izredno nizke. Površina se je povečala za 70%, medtem, ko se je število kmetijskih gospodarstev povečalo (le) za 30%. Povprečna površina, ki jo je obdelovalo kmetijsko gospodarstvo v letu 2011 je bila 0,34 ha, v letu 2013 pa že 0,44 ha. Iz tega izhaja, da dejavnost doživlja pozitivne strukturne spremembe, ki izhajajo iz priložnosti, ki jih za pridelavo zelišč nudi povpraševanje po le-teh.

Velik delež pridelave zelišč je vključen v shemo ekološke pridelave, v letu 2013 je opazen padec glede na leto 2012 (iz 73% na 60%).

Po podatkih KGZS imajo trenutno v Sloveniji samo štiri kmetijska gospodarstva zelišča na površinah, ki so večje od 1 ha, samo eno pa se preživlja izključno s pridelavo, predelavo in prodajo zelišč, ki jih samo pridelava.

Pomembnejši vzroki, ki zavirajo razvoj panoge so: manjkajoča oz. razpršena in neurejena zakonodajna ureditev, ki jo ureja več vladnih resorjev; nepovezanost pridelovalcev zdravilnih zelišč; neurejenost odkupa, skladiščenja, sušenja, priprave in predelave ter kontrole zdravilnih zelišč.

V Sloveniji je pred leti v okviru Inštituta za hmeljarstvo in pivovarstvo že delovala specialistična svetovalna služba za področje pridelave zelišč. Po ukinitvi te službe pridelovalci nimajo več svetovalca specialista za to področje, kar pomembno zavira razvoj panoge.

4.2.4. Gojene gobe

V Sloveniji je proizvodna tehnologija zastarela, tržni delež gojenih gob je majhen. V glavnem gojimo kukmake (šampinjone), v zadnjih letih tudi ostrigarje in šitake. Premalo je strokovne podpore preko izobraževalnih in raziskovalnih ter svetovalnih organizacij. Prehranska industrija, ki predeluje gobe, gojene gobe večinoma uvaža.

Gojitelji gob so nepovezani in neorganizirani. Potrošniku bi s povezovanjem v sistem od pridelave do trga lahko zagotavljali raznovrstno ponudbo gob, ki so v svetu že uveljavljene in bi tako popestrili ponudbo na tržišču.

Po razpoložljivih podatkih SURS se je pridelava pri tržnih pridelovalcih gojenih gob v celoti izvajala v zaščitenem prostoru. V letu 2000 na 1,7 ha, do leta 2006 se je znižala na 0,6 ha.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none">- naravne danosti (vodnatost, dolžina sončnega obsevanja, raznolikost klimatskih con...), ki omogočajo pridelavo na vseh območjih Slovenije- kratke tržne poti v Sloveniji in s tem nizki stroški transporta, posledično tudi višja hranilna vrednost in svežost pridelkov na trgu- obnovljivi viri energije kot ekološko nesporen in poceni vir energije(možnosti uporabe geotermalne energije, lesne biomase in sončne energije), ki omogoča podaljšanje sezone pridelave- že razvita visokotehnološka pridelava zelenjave in možnost prenosa znanja- razmeroma dobro ohranjeno okolje in	<ul style="list-style-type: none">- slabša povezanost stroke in pridelave ter tehnološka zastarelost- trg v vrtnarstvu v smislu povezovanja pridelovalcev za skupno načrtovanje pridelave in skupno trženje je neurejen- pomanjkanje finančnih sredstev za razvoj novejših tehnologij, aplikativnih poskusov in v praksi neposredno uporabnih raziskav- velika začetna vlaganja v panogo in pomanjkanje vlaganj v posodabljanje in širitev proizvodnje- administrativne ovire in dolgotrajni postopki pri pridobivanju dovoljenj (gradbeno dovoljenje, vodno dovoljenje, izkoriščanje geotermalnega vira zakonodajno ni enotno urejeno)slaba usposobljenost in izobrazba v vrtnarstvu ter

vodni viri

- zaupanje potrošnikov v domačo pridelavo
- zvestoba slovenskih potrošnikov slovenskim blagovnim znamkam in slovenskim proizvodom
- med mladimi veliko zanimanja za vrtnarstvo
- ugoden geografski položaj Slovenije, bližina velikih trgov
- velika rastlinska biotska raznovrstnost, ki je pomembna za pridobivanje novih sort
- visoka dohodkovnost na enoto površine
- visoka stopnja zaposlovanja na enoto površine

pomanjkanje specializiranega strokovnega kadra, razdrobljenost šolskega sistema (preveč vrtnarskih šol)

- neprepoznavnost oznak iz shem kakovosti (integrirana pridelava, ekološka pridelava, druge sheme kakovosti)
- pomanjkanje zaščitenih prostorov in posledično velika odvisnost od vremenskih pogojev in velika tveganja v pridelavi (suša, visoke temperature,...)
- težave pri razvoju in vpeljavi prognostičnih modelov, prilagojenih za slovenske klimatske razmere, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev,
- pomanjkanje ustreznih fitofarmaceutskih in drugih sredstev, kar bi omogočilo konkurenčno pridelavo,
- neurejena lastniška struktura kmetijskih zemljišč med državo in občinami,
- neusklajena in motena komunikacija med pridelovalci in trgovci ,
- nedorečenost razpisov za javna naročila in slab nadzor izvedbe razpisa ,
- pomanjkanje obratov za pripravo blaga za trg, skladiščenje in predelavo
- zakonodaja s področja sezonskega značaja proizvodnje v vrtnarstvu – sezonska delovna sila
- majhen delež namakanih površin
- prevelika odvisnost od iz tujine uvoženih okrasnih rastlin
- neustrezna davčna zakonodaja v pridelovalni verigi okrasnih rastlin (omogočiti možnost izmenjave rastlin med pridelovalci)
- sposobnost prilagajanja spremembam je v okrasnem vrtnarstvu počasna predvsem pri pridelavi drevnine (daljši proizvodni cikel)
- neozaveščenost o stroki okrasnega vrtnarstva
- kadrovska podhranjenost svetovalnih služb s področja okrasnega vrtnarstva in zeliščarstva
- pomanjkljiva sledljivosti okrasnih rastlin

Priložnosti:

- povečevanje ekološke pridelave in razvoj alternativnih oblik prodaje
- povečanje porabe doma pridelane zelenjave na prebivalca
- povečanje stopnje samooskrbe v vrtnarstvu
- povečanje tržne pridelave pridelkov in proizvodov višje dodane vrednosti
- možnost trženja vrtnin in zelišč na lokalnem trgu (kratke poti dobave)
- možnost izkoriščanja geotermalne vode in drugih obnovljivih virov energije
- možnosti podaljšanja sezone pridelave in razvoja visokotehnološke pridelave
- povezovanje proizvajalcev zaskupen nastop na trgu
- izgradnja centrov za skladiščenje ter pripravo pridelkov za trg, predelavo
- izgradnja manjših namakalnih sistemov
- centri odličnosti v vrtnarstvu in s tem dvig usposobljenosti proizvajalcev
- promocija domače proizvodnje
- boljše sodelovanja med ministrstvi in proizvajalci (razni razpisi, priprava zakonodaje in odločanja v procesih sprejemanja) – okrasne rastline, zelišča
- povezovanje s turističnimi organizacijami in razvoj hortikulturenega turizma.
- neizkoriščen potencial zelišč

Nevarnosti:

- krepitev konkurence na slovenskem trgu zaradi slabe organiziranosti pridelovalcev za skupen nastop na trgu
- zaradi spremenjene Evropske zakonodaje bo v EU dovoljenih aktivnih snovi FFS vedno manj
- ekonomska kriza in padanje kupne moči prebivalstva
- vnos boleznih in škodljivcev zaradi slabo nadzorovanega uvoza
- krepitev konkurenčnosti na slovenskem trgu zaradi trenutne organiziranosti trgovcev, ki je prednostno usmerjena k liberizaciji trgov
- neprimerna obdavčitev
- tehnološka zaostalost panoge
- nelojalna konkurenca pri okrasnih rastlinah (sivi in črni trg ter trgovski centri)

Strateški in razvojni cilji :

- povečanje obsega pridelave v vrtnarstvu;
- povečanje konkurenčnosti pridelave v vrtnarstvu s poudarkom na povečanju produktivnosti ter učinkoviti in trajnostni rabi virov;
- povečanje tržnega deleža slovenskih vrtnarskih proizvodov.

Preglednica 29: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju vrtnarstva

Usmeritev
Proučitev, uskladitev in priprava zakonodaje na področju zeliščarstva, ki trenutno ni urejena ali jo ureja več vladnih resorjev → Pravno sistemska ureditev področja zeliščarstva
Nacionalna zakonodaja za skupine proizvajalcev / organizacije proizvajalcev / medpanožne organizacije → Pravno sistemske podlage za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev / organizacij proizvajalcev / medpanožnih organizacij
Sprejem »Nacionalnega okvira okoljskih ukrepov« in »Nacionalne strategije za operative programe« → Izpolnitev obveznosti iz predpisov EU kot pogoja za izvajanje ukrepov
S proizvodnjo povezana infrastruktura, kmetijsko obrtne cone (javna infrastruktura) → Povečanje konkurenčnosti in učinkovita raba virov
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v postavitve zaščitene prostora ter pripadajoče notranje opreme / Naložbe v ureditev nasadov trajnih rastlin na njivskih površinah / Naložbe v izgradnjo namakalnih sistemov → Povečanje konkurenčnosti in učinkovita raba virov, prilagajanje podnebnim spremembam, povečanje obsega in podaljšanje sezone pridelave (z investicijskimi podporami postaviti dodatnih 85 ha zaščitene prostora)
Naložbe v osnovna sredstva: Specialna kmetijska mehanizacija in strojna oprema → Povečanje konkurenčnosti in učinkovita raba virov prilagajanje podnebnim spremembam
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe za izboljšanje učinkovite rabe energije in večjo uporabo obnovljivih virov energije → Povečanje konkurenčnosti in učinkovita raba virov prilagajanje podnebnim spremembam
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v skladiščne / hladilne kapacitete / dodelavo, predelavo in pripravo vrtnarskih proizvodov za trg (prednost skupnim naložbam) → Povečanje konkurenčnosti
Izenačitev pogojev pridelave z državami pridelovalkami EU na področju varstva rastlin → Izenačitev pogojev pridelave v EU - registracija FFS, ki so v uporabi tudi v drugih državah članicah; razširitev seznama koristnih organizmov za biotično varstvo rastlin
Spodbujanje ponovne uporabe stranskih proizvodov za namene bio gospodarstva → Povečanje konkurenčnosti in učinkovita raba virov
Skupine in organizacije proizvajalcev: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev → Izboljšanje konkurenčnosti in krepitev tržnega položaja proizvajalcev (ustanoviti 10 skupin proizvajalcev, 3 organizacije proizvajalcev)
Operativni programi organizacij proizvajalcev → Izboljšanje konkurenčnosti in krepitev tržnega položaja proizvajalcev (potrditi 3 operative programe organizacij proizvajalcev)
Spodbude delovanju medpanožnih organizacij → Izjeme pri pravilih konkurence in učinkovito

delovanje vertikalne verige (potrditi 1-2 medpanožni organizaciji)
Podpora vzpostavitvi in delovanju kratkih tržnih verig iz lastne primarne pridelave → Vzpostavljene tržne verige
1. steber: Shema šolskega sadja in zelenjave → Povečanje porabe zelenjave, osveščanje in izobraževanje otrok (delež zelenjave v shemi vsaj 10%)
1. steber: Šolski vrtovi v okviru spremljajočih izobraževalnih dejavnosti sheme šolskega sadja in zelenjave → Povezovanje otrok s kmetijstvom (v shemo šolskih vrtov vključenih 150 osnovnih šol)
Pridelava vrtnarskih proizvodov v shemah kakovosti → Okolju in potrošniku prijazna pridelava (pridelava vrtnarskih proizvodov v shemah kakovosti v deležu 90 %)
Izdelava priporočenih tehnologij pridelave vključno z varstvom pred boleznimi in škodljivci → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov, prilagajanje podnebnim spremembam
Vzpostavitev kompetenčnega centra → Zagotavljanje učinkovitega prenosa tehnologij v proizvodnjo, prilagajanje podnebnim spremembam, učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev (vzpostavitev 3 kompetenčnih centrov)
Krepitev službe za varstvo rastlin → Vzpostavitev prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce
Identifikacija potencialnih površin za visoko tehnološko pridelavo v vrtnarstvu v povezavi z naravnimi potenciali → Blaženje podnebnih sprememb, prilagajanje podnebnim spremembam
Sofinanciranje zavarovanja v vrtnarstvu → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega rizika (zagotovitev zavarovanja v vrtnarstvu za 1000 ha površin)

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, SP/OP, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, MGRT, UVHVVR, javni zavod na področju hmeljarstva, občine, zadruga in zveze zadrug, zavarovalnice, SKZGRS, MO, ŽPI, trgovine, semenarji, srednje šole, MIZŠ

4.3. Pridelava in zagotavljanje semena v poljedelstvu in vrtnarstvu

Semenarstvo v Sloveniji stagnira že nekaj desetletij. Vzrokov za tako stanje je več, med katerimi sta najpomembnejša ta, da ima Slovenija zelo omejene programe žlahtnjenja, zato imamo malo novih domačih sort, katerih seme bi lahko pridelovali, obseg pridelave semena tujih sort pa je omejen in je odvisen od dostopnosti najvišjih kategorij, ki se lahko naprej razmnožujejo. Dodaten omejujoč dejavnik je velikostna struktura kmetijskih gospodarstev in razdrobljenost parcel.

Od leta 2004 je slovensko semenarstvo v razmerah prostega trga tudi vse manj konkurenčno, kar se odraža v občutnem zmanjševanju površin, namenjenih semenski pridelavi. Tako je bilo v obdobju pred vstopom Slovenije v EU (v letih 2001-2004) semenarstvu namenjenih še okoli 2.500 ha njivskih površin, od vstopa v EU pa se obseg semenske pridelave zmanjšuje. Občuten padec je bil zabeležen v letu 2006 (na okoli 2.000 ha) in ponovno leta 2010, ko se je semenska pridelava ustalila na okoli 1.500 ha na leto.

Vse manjša konkurenčnost domače semenske pridelave se odraža tudi v strukturi semenskih posevkov. V zadnjih letih se pridelujejo v glavnem semena strnih žit (na okoli 85 % oziroma 1.300 ha njivskih površin namenjenih pridelavi semena; pred desetimi leti je bil ta delež okoli 80 %). Z domačim semenom pokrivamo tudi večino potreb po semenu ajde in prosa. Pri drugih žitih je delež doma pridelanega semena majhen (samooskrba med 15 in 30 %). Pri koruzi kot najbolj razširjeni poljščini se je obseg semenske pridelave zmanjšal za več kot 80 % in zadnja leta domača pridelava semena ne pokriva niti 1 % potreb. Z doma pridelanim semenskim krompirjem pokrijemo okoli 15 % potreb. Pri krmni ogrščici ter pri travah in deteljah delež doma pridelanega semena ni večji od 10 %. Pri drugih poljščinah in pri zelenjadnicah domače pridelave semena praktično ni. Delež vrst, pri katerih je pridelava semena delovno intenzivna in tehnološko zahtevna (npr. pri določenih zelenjadnicah in koruzi), je v tej strukturi zanemarljiv (okoli 2 %; pred desetletjem je bil ta delež med 7 in 10 %).

Ob tem je treba izpostaviti, da se razen pri strnih žitih v Sloveniji pridelujejo izključno slovenske sorte, ki so večinoma predmet podpore v okviru kmetijsko okoljskih ukrepov. Semena teh sort se kljub temu pridelata manj kot so potrebe, saj semenarji do podpor niso upravičeni.

Imamo tri večje in sodobno opremljene dodelovalne centre, ki so namenjeni predvsem dodelavi žit, čeprav njihova opremljenost dopušča dodelavo tudi drugih vrst semena kmetijskih rastlin.

Slovenija ima dovolj ugodne talne in podnebne razmere za pridelovanje semena skoraj vseh vrst poljščin in zelenjadnic, ki jih pridelujemo tudi za hrano in krmo. Posestna struktura in razdrobljenost njiv je lahko ovira za pridelavo semena nekaterih poljščin in zelenjadnic (izolacijske razdalje), lahko pa tudi prednost pri vrstah, kjer je pridelava delovno intenzivna in tehnološko zahtevna. Vsekakor imajo najboljše pogoje za pridelavo semena večja kmetijska podjetja.

Tehnologija pridelave semena je v Sloveniji precej nazadovala, z izjemo vrst, pri katerih se tehnologija semenarjenja bistveno ne razlikuje od tehnologije pridelave poljščin (strna žita). Uspešno semenarjenje zahteva več strokovnega znanja.

Za prilagajanje spremenjenim dejavnikom okolja je bistvenega pomena uporaba semena manj občutljivih sort tako poljščin kot zelenjadnic, kot tudi upravljanje in obvladovanje tveganj. Take so v prvi vrsti domače sorte in nove sorte, vzgojene v spremenjenih rastiščnih razmerah. V Sloveniji imamo dovolj znanja in izhodiščnega materiala za vzgojo novih domačih sort, vendar je treba pospešiti uporabo sodobnih žlahtniteljskih metod in izvajanje programov žlahtnjenja, ki se trenutno izvajajo v omejenem obsegu (osnutek projekta žlahtnjenja novih sort rastlin je pripravljen). Za hitrejšo introdukcijo najustreznejših tujih sort je bistvenega pomena posebno preizkušanje sort v slovenskih agroekoloških pogojih. Zato je potrebno nadgraditi sedanji program preizkušanja sort s poudarkom na odbiri sort, ki bodo ustrezale novim podnebnim razmeram in ki bodo omogočale konkurenčno pridelavo.

Tržne možnosti doma pridelanega semena so potencialno velike, saj razen pri strnih žitih pretežno uporabljamo v tujini kupljeno seme. Potrebno bi bilo odpraviti razloge, ki zmanjšujejo konkurenčnost domačega semenarstva in uvesti ukrepe, ki bodo pomagali domačim semenarskim hišam te sorte vzdrževati in pridelovati kakovostni semenski material ter tako spodbuditi semenarske hiše, da bi ob tujem semenu uporabnikom zagotavljale doma pridelano seme po

konkurenčnih pogojev (cena, kakovost). To velja tako za konvencionalno kot ekološko pridelavo semena.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none">- ugodne podnebne razmere za pridelavo semena večine vrst poljščin in zelenjadnic- tradicija v pridelavi semena poljščin in zelenjadnic- obstoj ustreznih dodelovalnih kapacitet- tradicija in znanje na področju žlahtnjenja rastlin- številni avtohtoni genski viri shranjeni v genskih bankah	<ul style="list-style-type: none">- premajhna posestna struktura in velika razdrobljenost njiv (stroški pridelave in izolacija)- slabo poznavanje pomena uporabe uradno potrjenega semena- žlahtnjenje sort je bolj ali manj ljubiteljsko
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none">- uporaba avtohtonih genskih virov za vzgojo novih sort kmetijskih rastlin, prilagojenih na slovenske pridelovalne razmere- povečanje uporabe uradno potrjenega semena, s tem pa večje količine in kakovosti pridelkov poljščin in zelenjadnic ter zmanjšanje tveganja v pridelavi- možnost pridelave semena z veliko dodano vrednostjo tudi na srednje velikih in manjših kmetijskih gospodarstvih pri vrstah, kjer je pridelava delovno intenzivna, izolacijske razdalje pa relativno majhne- večje izkoriščanje zmogljivosti dodelovalnih centrov	<ul style="list-style-type: none">- v primeru poslabšanja ekonomičnosti pridelave v poljedelstvu in zelenjadarstvu prihaja do dodatnega zmanjšanja porabe uradno potrjenega semena

Strateški in razvojni cilji:

- ohranjanje rastlinskih genskih virov;
- povečanje obsega pridelave semena;
- povečanje uporabe v Sloveniji pridelanega potrjenega semena za setev (tudi avtohtonih in tradicionalnih sort);
- povečanje uporabe sort, ki ustrezajo slovenskim pridelovalnim razmeram;
- razvoj lastnih sort izbranih vrst kmetijskih rastlin.

Preglednica 30: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev področju pridelave in zagotavljanja semena v poljedelstvu in vrtnarstvu

Usmeritev
Izdelava programa in izvajanje nalog javne službe rastlinske genske banke → Ohranjanje genskih virov oziroma biodiverzitete v kmetijstvu, kot narodovo bogastvo in možen vir za žlahtnjenje novih sort, raziskave in razmnoževanje za neposredno uporabo v poljedelstvu in zelenjadarstvu
Izdelava programa in izvajanje nalog javne službe žlahtnjenja novih sort za najpomembnejše vrste poljščin in zelenjadnic → Nove lastne sorte s spodbujanjem uporabe sodobnih žlahtniteljskih metod in žlahtnjenja nekaterih vrst poljščin in zelenjadnic, pri katerih taki programi že potekajo in kreiranje novih programov žlahtnjenja, v kolikor bi se za to pokazal interes in bi bilo ocenjeno, da so možnosti za uspeh realne
Izdelava programa in izvajanje nalog javne službe posebnega preizkušanja sort za najpomembnejše vrste poljščin in zelenjadnic → Učinkovito prilaganje podnebnim in tržnim spremembam z zagotavljanjem semena poljščin in zelenjadnic, ki je preizkušeno in primerno za slovenske pridelovalne razmere
KOPOP, Sodelovanje: Vzdrževanje in pridelava semena ter setev avtohtonih in tradicionalnih sort → Zagotoviti potrebne količine semena avtohtonih in tradicionalnih sort, ki so vključene v Program razvoja podeželja 2014-2020 in spodbujati povečanje deleža uporabe uradno potrjenega semena avtohtonih in tradicionalnih sort
Prenos znanja, Sodelovanje: Prenos znanja v prakso, sodelovanje in spodbujanje pridelave semena pri vrstah, pri katerih je pridelava semena delovno intenzivna in tehnološko zahtevna → Zagotavljanje prehranske varnosti in zmanjšanje tveganj v pridelavi s povečanjem stopnje samooskrbe s semenom poljščin in zelenjadnic in oživitve dejavnosti semenarjenja, razvoja, pridelavi in vzdrževanja kakovostnega semena ter možnost pridelave semena z veliko dodano vrednostjo tudi na srednje velikih in manjših kmetijskih gospodarstvih
Sodelovanje: Sodelovanje in krepitev povezovanja žlahtniteljev, semenarskih hiš, pridelovalcev in uporabnikov semena v 'pravične' verige → Zagotavljanje sort, količin in konkurenčnih cen doma pridelanega semena, ki bo bolj prilagojen potrebam uporabnikov
Sofinanciranje zavarovanja v pridelavi semena → Zagotavljanje stabilnosti dohodkov

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, UVHVVR, javni zavod na področju hmeljarstva, semenarske hiše, semenarji, zadruga in zveze zadrug

4.4. Sadjarstvo

Sadjarstvo ima na območju Slovenije razmeroma dolgo tradicijo. Po podatkih je bilo v zadnjih letih pridelavi sadja v povprečju namenjeno okoli 9.000 hektarov oziroma dobra 2 % kmetijske zemlje v rabi, k skupni vrednosti kmetijske proizvodnje pa je sadje prispevalo med 4,5 % in 7,5 % vrednosti. Medtem ko so se površine ekstenzivnih nasadov vztrajno zmanjševale do leta 2007 in potem stabilizirale pri 4.900 ha, je bil obseg površin intenzivnih sadovnjakov razmeroma stabilen v zadnjih

petih letih pri 4.100 ha. V letu 2012 je bilo 9.303 ha sadovnjakov, od tega 4.013 ha intenzivnih nasadov ter 5.290 ha ekstenzivnih nasadov. Intenzivni nasadi jablan predstavljajo okrog 70 % vseh intenzivnih nasadov. Zaradi odvisnosti od vremenskih razmer in drugih vplivov pridelki sadja med leti precej nihajo, s tem pa tudi ekonomski položaj pridelovalcev.

Prodaja po evidentiranih tržnih poteh (odkup, dovoz na tržnice) zajema v povprečju zadnjih pet let 40.000 ton oziroma tretjino sadja pridelanega v intenzivnih nasadih in dobro petino skupne pridelave sadja. Prodaja preko odkupa precej niha, od 60.000 ton v letu 2000 do 40.000 ton v letu 2006 ter 26.000 ton v letu 2012. Obseg prodaje na tržnicah je precej manjši in je v zadnjih letih znašal med 1.200 in 1.500 t, v letu 2012 le 834 ton.

Trend povečevanja uvoza se je končal z letom 2009, potem se je uvoz letno zniževal za 10 %, kar znaša 174.100 ton v letu 2012. Pri uvozu izstopajo banane in drugo južno sadje, opazen pa je tudi rahel trend naraščanja uvoza hrušk, breskev, ter tudi jabolk.

V okviru skupne tržne ureditve je sektor sadja nekoliko drugače obravnavan v primerjavi z večino drugih sektorjev. Z vstopom v EU imajo sadjarji možnost organiziranja v organizacije proizvajalcev, vendar ta model organiziranja v Sloveniji do sedaj še ni zaživel. Je pa ta sektor uspešno uveljavljal podpore v okviru kmetijske strukturne politike, kjer so prevladovale naložbe v ureditve intenzivnih nasadov sadovnjakov.

V Sloveniji je prevladujoča sadna vrsta jablana. V slovenskem sadjarstvu v tehnologiji prevladuje integrirana pridelava na eni strani ter ekstenzivni nasadi na drugi strani. V kontrolo ekološke pridelave je vključeno precej manj površin, tako da ima ta način pridelave manjši pomen.

Glede tehnološke ravni, pri integrirani pridelavi jablan v Sloveniji ugotavljamo, da je :

- 30 % starostno zastarelih nasadov, v katerih se dosega pridelek 50 % evropskega povprečja
- 30 % tehnološko neustreznih nasadov, v katerih se dosega pridelek 75 % evropskega povprečja
- 30 % tehnološko ustreznih nasadov, v katerih se dosega evropsko povprečje
- 10 % tehnološko dovršenih nasadov, v katerih se dosega evropsko elito.

Pridelava breskev je na razmeroma ustrezni tehnološki ravni, pri nekaterih drugih koščičarjih, kot so češnje, marelice in slive, pa je tehnološka raven tudi ustrezna, a je potrebna še tehnološka izpopolnitev na določenih področjih. Pri kakiju in aktinidijah je tehnološka raven ustrezna, a je potrebna večja tehnološka disciplina. V nasadih oreha in leske trenutno predstavlja tehnološki problem pomanjkanje ustreznih FFS ter mehanizacije za spravilo pridelka, pri orehu pa tudi ustrezne opreme za nanašanje FFS.

Pri ekološki pridelavi predstavlja problem pri pečkarjih nepopolna in zastarela tehnologija, pri koščičarjih izbira ustreznih sadnih vrst in sort ter ustrezno varstvo pred boleznimi in škodljivci, pri lupinarjih pa zagotovitev potrebnih količin dušika (oreh) ali ustreznega varstva rastlin (leska). V Sloveniji je tudi problem zadostnih količin kakovostnih sadik, še zlasti, če bi dosegali potrebni obseg obnov.

Povečanje hektarskega pridelka se tesno prepleta z izboljšanjem konkurenčnosti in kakovosti. Konkurenčno sadjarstvo bi moralo omogočiti doseganje stabilnih povprečnih pridelkov, ki so primerljivi s pridelki v konkurenčnih državah (pri jabolkih cca. 40-50 ton/ha). Izboljšanje konkurenčnosti v veliki meri temelji na povečanju deleža obnovljenih nasadov s sodobnim

sortimentom, ki je prilagojen zahtevam trga. Večja konkurenčnost se bo kazala tudi v tehnološki posodobitvi, na primer v smislu povečanja površin, ki se namakajo oziroma, ki so zaščitene s protitočnimi mrežami.

Delež nasadov s protitočnimi mrežami in namakalnimi sistemi je še vedno premajhen. V Sloveniji se skupaj namaka 690 ha oziroma 17,1 % vseh intenzivnih sadovnjakov, pokritih pa je 23,23 % nasadov oziroma 932 ha intenzivnih sadovnjakov.

Zaradi podnebnih sprememb so vse pogostejši pojavi suše oziroma preobilnih padavin, kar ob nizkem deležu namakanih površin ogroža konkurenčnost domače pridelave. Namakalni sistemi lahko omogočijo učinkovito reševanje problemov suše, vendar je pri tem potrebno nameniti posebno pozornost racionalni uporabi vode.

Ponekod se tehnološki zaostanek kaže tudi na drugih segmentih, npr. zaostajanje pri tehnologiji za sortiranje in pakiranje, tehnologiji varstva rastlin oz. pri drugi mehanizaciji in opremi.

Tehnološki napredek upočasnjujejo tudi težave pri prenosu znanja in povezanosti strokovnih institucij med seboj in s pridelavo.

Proces prenosa znanja omejuje tudi vsebina raziskovalnih projektov in poskusov, saj je premalo preprostejših, vendar nujno potrebnih raziskav, ki bi bile enostavno uporabne v praksi, problem pa predstavlja tudi dostopnost rezultatov za pridelovalce. Proces prenosa znanja omejuje tudi nejasna razdelitev strokovnih nalog med institucijami in sicer glede izobraževanja, svetovanja, znanstvenega raziskovanja in aplikativnih poskusov.

Pri pridelavi sadja so številni pozitivni vplivi (biotska pestrost, zdravje, kakovost življenja...), tako kot v drugih sektorjih, tudi nekateri negativni vplivi (emisije, uporaba škodljivih snovi, odpadki...), ki se zmanjšujejo zlasti z velikim deležem integrirane oz. ekološke pridelave in uporabo primernih tehnologij in ukrepov.

Eden izmed temeljnih ciljev razvoja slovenskega sadjarstva je povečanje obsega pridelanega sadja. To omogočajo naravne danosti in razvojne možnosti, predvsem z vidika povečanja obsega površin nasadov ter povečanja hektarskega pridelka. Z ustrezno tehnološko usposobitvijo, kot je prestrukturiranje nasadov, posodobitev opreme (protitočne mreže, oprema za senčenje, namakanje) in izgradnja namakalne infrastrukture ter z ustreznim povezovanjem vseh členov v verigi prenosa znanja, je možno realizirati velik naravni in tehnološki potencial slovenskega sadjarstva. Povečanje števila projektov, izsledkov raziskav in drugih znanj, ki se dejansko uporabljajo v praksi, je nujen pogoj razvoja panoge.

Ključni elementi integrirane pridelave bodo postali standard, usmeritve v prihodnje pa so tudi v iskanju alternativnih rešitev v obliki pridelave višje kakovosti.

Zaradi podnebnih sprememb se pojavlja vedno večja potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave novim razmeram, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj.

Za pridelavo kakovostnega sadja je potrebno učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev, pri čemer je ključnega pomena prognoza za nekatere bolezni in škodljivce, zato je potrebno nadgraditi

opazovalno napovedovalno dejavnost službe za varstvo rastlin z razširitvijo spektra boleznin in škodljivcev in prilagoditev za ekološko pridelavo.

Slovensko sadjarstvo ima razmeroma velik tržni potencial (izvozni in na domačem trgu), ki ga je možno realizirati s tehnološkimi spremembami ter s povezovanjem in organiziranjem sodelujočih v verigi.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - tradicija - naravne danosti - uveljavljenost okolju prijaznih načinov pridelave - naraščanje površin z ekološko pridelavo - kakovostni generatorji znanja - ugoden geografski položaj države – na križišču transportnih poti, bližina velikih trgov - visoka dohodkovnost na enoto površine - vzpostavljen sistem napovedovanja boleznin in škodljivcev 	<ul style="list-style-type: none"> - visok delež nasadov, ki tehnološko zaostajajo - majhen obseg namakanih sadovnjakov - slaba organiziranost sadjarjev za proizvodnjo in trženje - slaba usposobljenost za trženje in promocijo - slab prenos znanja in dostop do znanja pri nekaterih sadnih vrstah - nepovezanost strokovnih institucij in neuskklajenost strokovnih znanj ter slaba opredelitev nalog v procesu prenosa znanja - razdrobljena posestna struktura - premalo uporabnih raziskav - nezadostna pokritost nasadov z mrežami proti toči in folijami proti pokanju in gnitju plodov - nezadostna pokritost sadjarskih lokacij s postajami za napovedi za varstvo rastlin (jablanov škr lup) - težave pri vzdrževanju in posodobitvah naprav za napovedi varstva rastlin zaradi pomanjkanja finančnih virov
<p>Priložnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - velik tehnološki potencial (povečanje pridelkov, kakovosti, izboljšanje sortimenta, povečevanje pestrosti ponudbe različnih sadnih vrst) - povečanje povpraševanja po ekoloških pridelkih - naraščanje odkupnih cen - tehnološka posodobitev in uvajanje okolju prijaznih načinov pridelave s pomočjo javnih sredstev - iskanje alternativ za pridelavo višje kakovosti - uvedba sheme šolskega sadja 	<p>Nevarnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koncentracija trgovine in razvoj velikih distributerjev - konkurenčni pritiski dobro organiziranih pridelovalcev iz drugih članic EU - premalo ustreznih FFS za manj razširjene sadne vrste in za ekološko pridelavo

Strateški in razvojni cilji:

- povečanje obsega proizvodnje sadja in pridelave različnih sadnih vrst;
- izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti;
- povečanje porabe sadja.

Preglednica 31: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju sadjarstva

Usmeritev
Nacionalna zakonodaja za skupine proizvajalcev, organizacije proizvajalcev, medpanožne organizacije → Pravno sistemske podlage za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev, organizacij proizvajalcev (v sredstva za naložbe v nove nasade in obnove obstoječih nasadov z namenom skupnega trženja in ciljem vključitve do 20 % površin intenzivnih sadovnjakov)
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v prvo postavitvev oz. prestrukturiranje intenzivnih sadovnjakov nad 1 ha (nasad + mreža) → Povečanje konkurenčnosti (2450 ha)
Naložbe v osnovna sredstva: Nakup in postavitvev mrež proti toči, mrež proti pticam, zaščitne folije pred padavinami → tehnološka posodobitev sadovnjakov, prilagajanje podnebnim spremembam (1.500 ha pod mrežami, nakup in postavitvev mrež proti toči, mrež proti pticam in zaščitne folije pred padavinami povečati iz obstoječih 932 ha na 1500 ha do leta 2020)
Naložbe v osnovna sredstva: Nakup specializirane kmetijske mehanizacije in strojne in transportne opreme, namenjene za primarno kmetijsko pridelavo oziroma storitve s kmetijsko mehanizacijo → tehnološka posodobitev sadovnjakov
Naložbe v osnovna sredstva: Skupne naložbe skupin proizvajalcev, zadrug in drugih oblik povezovanja (naložbe v predelavo in trženje sadja ter pripravo sadja za trg) → Povečanje konkurenčnosti
Naložbe v osnovna sredstva: Nakup kmetijskih zemljišč za zaokroževanje trajnih nasadov → Povečanje sadjarskih površin na kmetijo (nakup kmetijskih zemljišč za namen zaokroževanja trajnih nasadov v obsegu 300 ha)
Naložbe v osnovna sredstva: Povečanje površin matičnih nasadov in posodobitev → Zagotavljanje tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti (povečanje površin matičnih nasadov in posodobitev le-teh iz 3 ha na 6 ha)
Vzpostavitev matičnega nasada za domače (avtohtone) in udomačene (tradicionalne) sorte sadnih rastlin → Zagotavljanje tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti, prilagajanje podnebnim spremembam (vzpostavitev matičnega nasada za domače (avtohtone) in udomačene (tradicionalne) sorte sadnih rastlin iz 30 sort na 50 sort)
Pridelava sadilnega materiala domačih (avtohtonih) in udomačenih (tradicionalnih) sort sadnega drevja → Povečanje deleža uporabe doma pridelanega sadilnega materiala in zagotavljanje potrebnih količin tega materiala
Introdukcija – preskušanje sort, podlag, preskušanje tehnologij → Uvajanje novih sort, ki so v introdukciji, zagotavljanje tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti, prilagajanje podnebnim spremembam
KOPOP: Postavitvev travniških sadovnjakov → Pozitiven vpliv na okolje (zmanjševanje erozije, biodiverziteta..) (povečati površine travniških sadovnjakov iz 190 ha na 540 ha)

Organizacije proizvajalcev 1. steber: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje → Skupen nastop na trgu, znižanje stroškov, krepitev tržnega položaja
Shema šolskega sadja → Povečanje porabe sadja, osveščanje potrošnikov (v shemi šolskega sadja povečati število šol iz 376 na 400)
Sheme kakovosti: Pridelava iz shem kakovosti v povezavi z vsemi znanimi standardi → Okolju prijazna pridelava, višja dodana vrednost (pridelava sadja v shemah kakovosti na 4.000 ha do leta 2020)
Prenos znanja, Sodelovanje: Vzpostavitev (preoblikovanje) kompetenčnega centra za sadjarstvo → Večji prenos znanja neposredno v prakso-pridelavo, zagotavljanje tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti, prilagajanje podnebnim spremembam, učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev (vzpostavitev oz. preoblikovanje 2 kompetenčnih centrov za sadjarstvo)
Izdelava priporočenih tehnologij pridelave sadja vključno z varstvom pred boleznimi in škodljivci → Zagotavljanje tehnoloških novosti in optimiziranja stroškov pridelave sadja, prilagajanje podnebnim spremembam
Krepitev službe za varstvo rastlin → Nadgradnja prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce
Naložbe v osnovna sredstva: Zaščita pred divjadjo → Podpora naložbam (zaščita sadovnjakov pred divjadjo za 20 ha)
Sofinanciranje zavarovanja → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega rizika (sistem zavarovanja za 2.200 ha sadovnjakov)

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, poskusni center, drevesnice, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, UVHVVR, zadruga in zveze zadrug, zavarovalnice

4.5. Vinogradništvo in vinarstvo

K skupni vrednosti kmetijske proizvodnje v zadnjih letih grozdje in vino skupaj prispevata med 8 in 12 %. Vinogradom je v Sloveniji namenjeno nekaj več kot 3 % kmetijske zemlje v rabi na kmetijskih gospodarstvih; ocenjuje se, da je v Sloveniji skupaj med 17 in 18.000 hektarov vinogradov.

Glede na podatke v registru pridelovalcev grozdja in vina kar 82 % pridelovalcev obdeluje do 0,5 ha vinogradov, le 4 % je takih, ki obdelujejo več kot 2 ha vinogradov (oziroma skupaj dobrih 8.500 ha).

Pridelki grozdja so zaradi razmeroma majhnih sprememb v površini odvisni predvsem od letine – v povprečju se pridelava letno 100 tisoč ton grozdja oziroma 75 mio litrov vina.

7.600 ha vinogradov je vključenih v integrirano pridelavo, nekaj manj kot 300 ha je vključenih v ekološko pridelavo. Ekološka pridelava je bila do leta 2012 omejena le na pridelavo grozdja, od 1. avgusta 2012 pa je v skladu z novo EU zakonodajo možna tudi pridelava ekološkega vina.

Slovenski vinogradi predstavljajo 0,5 % površine v EU registriranih vinogradov. Po porabi vina smo s 36 litri na prebivalca na petem mestu v EU in precej nad EU povprečjem (26 litrov/prebivalca).

Uvoz vina se je v obdobju 2002-2012 gibal od 3,4 mio litrov (v 2002) pa do 9,9 mio litrov (v letu 2011) – v povprečju znaša okrog 6,3 mio litrov in je v porastu. V enakem obdobju se je izvoz gibal med 4,3 mio litri (v 2005) in 11,2 mio litri (v 2002) – v povprečju znaša 5,7 mio litrov in je v upadu (2011: 5,6 mio litrov, kar je 7 % več kot povprečje zadnjih petih let, vendar je v 2012 spet padel na 4,7 mio litrov). V strukturi uvoza vina še vedno prevladuje vino brez geografskega porekla (80-90 %), v izvozu pa kakovostno vino z geografskim poreklom (preko 90 %, vendar delež počasi pada).

Po podatkih SURS so se odkupne cene grozdja prvokrat po letu 1997 občutno povečale v letu 2006 (povprečje 0,49 €/kg), vendar so nato spet nekoliko padle (povprečna odkupna cena grozdja v 2012: 0,47 €/kg). Po podatkih Tržno-informacijskega sistema ARSKTRP (TIS, 2012) so cene vina nekoliko v porastu in znašajo za vino brez geografskega porekla 67 €/hl (indeks 2012/11 = 103), deželno vino PGO 122 €/hl (indeks 2012/11 = 104), kakovostno vino ZGP 209 €/hl (indeks 2012/11 = 104) in vrhunsko vino ZGP 551 €/hl (indeks 2012/11 = 99).

V Sloveniji se še vedno večina grozdja pridelava na kmetijah (okoli 80 %), vendar večje kleti - podjetja odkupijo znaten delež tako pridelanega grozdja in v povprečju pridelajo od tretjine do skoraj polovice slovenske pridelave vina. Iz raziskave tehnološko tehnične opremljenosti tržnih pridelovalcev v Sloveniji, izvedene v 2008, izhaja:

- grozdje se skoraj v celoti obira ročno, pri čemer se pojavljajo težave pri najemu delovne sile,
- sprejem grozdja v kletih, stiskanje in filtriranje so dobro urejeni, medtem ko primanjkuje sodobna oprema za pecljanje/drozganje in črpanje,
- pri uporabi hladilnih/ogrevalnih in čistilnih tehnik obstajajo med pridelovalci zelo velike razlike,
- relativno slaba opremljenost kleti z lastnimi laboratoriji za hitre analize,
- dobra oprema za stekleničenje (rezultat precejšnjih naložb v to opremo v preteklih letih),
- večina nima urejenih poti za turistične ogleda (te se križajo s tehnološkimi potmi,...).

Slovenijo bi lahko uvrstili med tipične vinorodne dežele – vinorodna območja se razprostirajo po tretjini Slovenije, vinogradi so tradicionalni sestavni del kulturne krajine, visok odstotek pridelave in porabe vina predstavlja kakovostno vino ZGP. Večina območij, na katerih ležijo vinogradi, je takih, ki so po talnih, reliefnih in podnebnih razmerah primerne predvsem za vinogradništvo, zato bi opustitev vinogradov na teh območjih potencialno pripeljala do zaraščanja.

Glede na razdrobljeno strukturo vinogradov in pridelovalcev, bi bilo nujno povečati velikostno strukturo pridelovalcev in ločiti med tržnimi pridelovalci in tistimi, ki pridelujejo vino le za lastno porabo. Ključno za tehnološki napredek bi bilo lahko pospešeno zaokroževanje zemljišč in diferenciacija ukrepov glede na pomembnost skupine pridelovalcev (okoljski vidik – tržni vidik).

Glede na tradicijo in naravne danosti se v Sloveniji prideluje le grozdje za pridelavo vina; zaradi prilagajanja podnebnim spremembam bi bilo potrebno prilagoditi sortiment podlag (prilagoditev na bolj sušne razmere), uvesti namakanje v vinogradih z naravnimi viri (kjer je to potrebno in možno) in podpirati postavitev protitočnih mrež in protitočno zaščito iz zraka. Potreben bi bil tudi večji poudarek in spodbude pridelavi namiznega grozdja, kjer samooskrbe praktično ni.

Situacija na trgu z vinom v EU kaže na neravnovesje med ponudbo in povpraševanjem. Poraba vina se zmanjšuje (predvsem na račun vina brez geografskega porekla), naglo raste uvoz vina (predvsem

iz prekomorskih dežel), zaloge so že višje od proizvodnje, cene vina brez porekla padajo. Zaradi teh razlogov se v sklopu reforme trga z vinom EU politika osredotoča predvsem na zaščito porekla, višjo kakovost vin in želi omejiti masovno pridelavo nizkocenovnih vin brez geografskega porekla. Glede na to, da se v Sloveniji pridelujejo v glavnem le kakovostna vina, bi bilo treba ta EU trend izkoristiti.

Velik pomen pri razvoju vinogradništva in vinarstva v Sloveniji ima stroka, vendar manjka ustrezna povezava med njo in pridelovalci. Za pridelavo kakovostnega grozdja, vključno z ekološko pridelavo, je pomembno učinkovito varstvo pred boleznimi in škodljivci, za kar je potrebna dobro razvita opazovalno napovedovalna služba. Zaradi podnebnih sprememb se pojavlja vedno večja potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave novim razmeram, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj. Za nastop na trgu in povečanje prepoznavnosti je nujno povezovanje pridelovalcev, ki pa se v Sloveniji pojavlja v zelo omejenih oblikah:

- 17 večjih kleti (zadruga in pravne osebe) je združenih v Vinski družbi Slovenije d.o.o.,
- 78 družinskih vinogradniških kmetij je združenih v Združenje družinskih vinogradnikov - vinarjev Slovenije,
- Zveza društev vinogradnikov in vinarjev Slovenije združuje 32 društev vinogradnikov, s skupno več kot 5.000 člani.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - dokaj velik delež pridelanega vina višje kakovosti - dokaj visoka zvestoba potrošnika na domačem trgu - tesna povezava z okoljskim vidikom (ohranjanje obdelanosti zemljišč) - velik delež vinogradov s pridelavo grozdja višje kakovosti - vzpostavljen sistem napovedovanja bolezni in škodljivcev 	<ul style="list-style-type: none"> - majhnost kmetijskih gospodarstev, nerešena zemljiška vprašanja (razdrobljenost, zapuščena zemljišča, lastništvo) - neekonomične tehnologije pridelave grozdja - slabo poznavanje vina in vinske kulture - premalo marketinškega znanja za prodajo na mednarodnem in domačem trgu - neprilagojenost vina mednarodnemu okusu
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none"> - več izobraževanja in osveščanja potrošnikov o kulturi pitja vina in kakovosti - več raziskovalnih in razvojnih nalog za doseganje višje kakovosti (izboljšanje tehnologije) - več sredstev za panogo po reformi trga z vinom - povečanje dohodka preko diverzifikacije in neposredne prodaje 	<ul style="list-style-type: none"> - preveliki stereotipi o visoki kakovosti domačih vin - počasno prilagajanje novim trendom - močna antialkoholna politika - visoki stroški pridelave

Strateški in razvojni cilji:

- ohranitev obsega vinogradniških površin;
- ohranitev tržnega deleža na domačem trgu;
- povečanje prodaje vina na trgih izven RS na 20 % pridelave.

Preglednica 32: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev v vinogradništvu in vinarstvu

Usmeritev
Ukrep I. stebra: Prestrukturiranje vinogradov → Znižanje stroškov pridelave, prilagajanje sortimenta trgu, podnebnim spremembam in legi, ohranitev obsega vinogradov (prestrukturiranje vinogradov v obsegu 500 ha letno)
KOPOP: Preprečevanje erozije, ohranjanje vinogradov na strmih legah → Zmanjšanje posledic naravnih nesreč, ohranjanje obdelanih kmetijskih površin (ohranitev obdelanih površin v obsegu 5.570 ha terasiranih in 13.600 ha zatravljenih površinah), ohranjanje tipične kulturne krajine in biotske raznovrstnosti (ohranitev vinogradov na strmih površinah v obsegu 3.500 ha)
Naložbe v osnovna sredstva: Zaokroževanje zemljišč → Ohranjanje obsega vinogradniških površin, povečanje ekonomičnosti vinogradov
Pridelava sadilnega materiala avtohtonih in tradicionalnih sort in klonov vinske trte → Povečanje deleža uporabe doma pridelanega sadilnega materiala in zagotavljanje potrebnih količin tega materiala
Naložbe v osnovna sredstva: Obnova matičnjakov in matičnih vinogradov → Zagotavljanje kakovostnega sadilnega materiala, prilagajanje podnebnim spremembam (2-3 ha letno obnovljene površine matičnjakov)
Ekološko kmetovanje, KOPOP: Pridelava grozdja višje kakovosti → Trajnostna raba naravnih virov, okolju prijazna pridelava (pridelava grozdja višje kakovosti na površini v obsegu 7.600 ha)
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v namakanje vinogradov → Prilagajanje podnebnim spremembam (50 ha vinogradov z urejenim namakalnim sistemom)
Naložbe v osnovna sredstva: Pridelava namiznega grozdja → Prispevek k samooskrbi (25 ha površin zasajenih z namiznimi sortami grozdja)
Razvoj kmetij in podjetij: Izboljšanje starostne strukture gospodarjev → Izboljšanje konkurenčnosti pridelave (starostna struktura - delež KMG z gospodarjem, ki je mlajši od 40 let, je 10 %)
Naložbe v osnovna sredstva: Modernizacija kmetijskih gospodarstev in kleti → Izboljšanje tehnološke opremljenosti kleti, povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti
Skupine in organizacije proizvajalcev, Sodelovanje, Naložbe v osnovna sredstva: Skupne naložbe raznih oblik povezovanja, podpore povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje → Krepitev konkurenčnosti, uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja (25 skupnih naložb za skupno pridelavo in/ali trženje)
Sodelovanje: Naložbe v prilagajanje okoljskim standardom in gospodarna raba virov in razvoj novih

proizvodov → Varovanje okolja, izkoriščanje virov, uporaba stranskih in odpadnih proizvodov (4 naložbeni projekti za prilagoditev okoljskim standardom in gospodarni rabi virov in razvoj novih proizvodov)
Sodelovanje, Prenos znanja: Povečanje kakovosti in izoblikovanje ustreznega stila vina → Ohranitev tržnega deleža doma in povečanje prodaje izven RS (10 projektov za povečanje kakovosti in izoblikovanje ustreznega stila vina)
Okrepitev kadrovske strukture, ki pozna prodajo izven RS → Povečanje prodaje izven RS (10 mio l vina na leto prodanega izven RS)
Sodelovanje, Ukrep I.stebra: Izobraževanje potrošnikov (ukrep sodelovanja in 'wine in moderation') → Ohranitev tržnega deleža doma (3 projekti za izobraževanje domačega potrošnika)
Razvoj kmetij in podjetij: Diverzifikacija kmetijskih gospodarstev v nekmetijske dejavnosti (vinogradniški turizem) → Izboljšanje konkurenčnosti
Ustanovitev krovne vinogradniško-vinarske organizacije → Skrb za strokovne naloge, povezanost pridelovalcev, generično promocijo, sodelovanje z državnimi institucijami (ustanovitev krovne vinogradniško-vinarske organizacije)
Izdelava tehnoloških smernic za napravo ekonomičnega nasada v različnih pogojih pridelave → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranja stroškov
Izdelava tehnologij pridelave grozdja → Prilagajanje podnebnim spremembam
Podpore strokovnim inštitucijam → Zagotavljanje prenosa znanja in svetovanja na področju novih tehnologij in novih svetovnih trendov
Spremljanje dozorevanja grozdja → Zagotavljanje analitičnih podlag za uporabnike in nadzorne organe, razvoj sadilnega materiala in ustreznega sortimenta
Izobraževanje tehnologov (izobraževanje v tujini, letечи enologi) → Zagotavljanje tehnologije na ravni konkurence izven RS (5 izvedenih specializiranih enoloških izobraževanj tehnologov)
Vzpostavitev demonstracijskih / kompetenčnih centrov v vinogradništvu (razširitev STS v demonstracijski center) → Učinkovit prenos novih tehnologij in inovacij, skrb za strokovne naloge, zagotavljanje selekcije in introdukcije vinske trte, izhodiščnega materiala, učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev
Krepitev službe za varstvo rastlin → Nadgradnja prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce
Program obvladovanja trsnih rumenic → Zmanjšanje gospodarske škode v vinogradništvu
Okrepitev inšpekcijskega nadzora → Povečanje deleža registrirane pridelave, povečanje nadzora pri prometu z vinom (11.000 inšpekcijskih pregledov letno)
Sofinanciranje zavarovanja → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega rizika (3.000 ha vinogradov na leto v sistemu zavarovanja)
Naložbe v osnovna sredstva: Postavitev mrež proti toči (vključno z bočnimi) → Prilagajanje podnebnim spremembam, zagotavljanje rednih pridelkov (100 ha vinogradov pod mrežami proti toči)

Nosilci izvedbe: vinogradniki, trsničarji, vinarji, pooblašene organizacije, STS, MKO, JSKS, izobraževalne in raziskovalne organizacije, zadruga in zveze zadrug, zavarovalnice

4.6. Oljkarstvo

Oljkarstvo v Sloveniji je omejeno na Slovensko Istro in na del Goriških Brd ter Goriškega, kjer je to tradicionalna kmetijska panoga (začetki segajo v obdobje 600 let p.n.š.), pomen ima tako pri ohranjanju značilne mediteranske krajine in kulturne dediščine kot tudi za trajnostni razvoj tega območja, kar lahko pomembno vpliva na razvoj turizma (tipična sredozemska krajina in hrana).

Skupna površina oljčnikov v Sloveniji znaša 1.967 ha (večinoma v Slovenski Istri, 96 %). Obstajajo možnosti za širitev nasadov oljk: potencialno za 1.400 ha, realno pa za 600 do 1.000 ha, kar bi z redno obnovo oljčnikov pomenilo povečanje na 2.600 ha. Trend naraščanja števila oljčnih dreves je prisoten od leta 1989, ko se je do leta 1996 povprečno zasadilo po 18 ha oljčnikov na leto, hkrati je prisoten trend prehoda iz ekstenzivne v intenzivno gojenje oljk. V obdobju od leta 1996 do 2005 se je zasadilo največ oljčnikov (podpora za postavitev oljčnikov), 37 ha/leto, po letu 2005 pa se je zasajena površina zmanjšala na 18 ha/leto (vzrok za to je lahko tudi priključitvi Slovenije v EU, ko se je ukinila nacionalna podpora za postavitev oljčnikov).

Slovenija letno pridelava od 4.000 do 6.000 ton oljk, iz katerih proizvede od 500 do 650 ton oljčnega olja. Izvoz slovenskega oljčnega olja je zanemarljiv, uvoz pa dosega 1.500 ton, 95 % iz držav EU.

Slovensko oljčno olje dosega visoke cene, do 12-14 EUR/l (olje vrhunske kakovosti = ZOP). Do sedaj so se vse količine slovenskega oljčnega olja lahko prodale po dovolj visoki ceni, ki še pokrije visoke proizvodne stroške. Vendar na trg prihaja vse več kakovostnega, a cenejšega oljčnega olja iz tujine. Zato obstaja nevarnost nekonkurenčnosti cene.

Samooskrba z oljčnim oljem je deficitarna in dosega le 25 %. Poraba oljčnega olja v Sloveniji se povečuje, vendar na prebivalca znaša le 1 kg ter je v primerjavi z drugimi proizvajalkami oljčnega olja majhna. Potrošnja oljčnega olja v Sloveniji znaša 4,5 % potrošnje rastlinskega olja (svetovna potrošnja je med 3 % in 4 %).

Za slovensko oljkarstvo so značilna majhna kmetijska gospodarstva (85 % KMG ima od 0,1 do 1 ha oljčnikov) in razdrobljenost oljčnikov: v povprečju so oljčniki majhni (0,3 ha) in razdrobljeni (več kot polovica jih je pod 0,5 ha), le 4 % (88) oljčnikov je velikih nad 1 ha. Ta majhnost kmetijskih gospodarstev in razdrobljenost ter nerešena lastništva zemljišč predstavljajo omejujoče faktorje za razvoj oljkarstva. Zaradi teh neugodnih zemljiških razmer in zaradi prilagajanja posebnim podnebnim razmeram (pridelava oljk v Sloveniji je na najbolj severnih pridelovalnih območjih za oljko, zaradi česar so pozebe pogostejše) je tehnologija pridelave oljk v Sloveniji zahtevna. Stroški naložb so na takšni zemljiški strukturi višji (terase), vendar se površina oljčnikov kljub temu stalno povečuje.

Del konvencionalne pridelave se je z uvedbo podpor za sonaravno kmetijstvo preusmeril v okolju prijaznejši način pridelave. Integrirana pridelava je na 191 ha, ekološka na 208 ha oljčnikov in se povečuje.

Medtem ko je slovenska pridelava oljčnega olja po količini zanemarljiva, pa posebno geografsko območje gojenja oljk omogoča pridelavo oljčnega olja z zaščiteno označbo porekla (ZOP), ki velja za visoko kakovostnega. Več slovenskih pridelovalcev oljčnega olja je že dobilo najvišja mednarodna

priznanja za kakovost svojih oljčnih olj. Pri tem je potrebno poudariti prizadevnost slovenskih oljkarjev, ki se dokazuje z dejstvom, da jim je prvim (v letu 2007) v Sloveniji uspelo od Evropske komisije pridobiti zaščiteno označbo porekla za Ekstra deviško oljčno olje Slovenske Istre (EDOOSI ZOP). Proizvodnja EDOOSI ZOP predstavlja 10% celotne proizvodnje slovenskega oljčnega olja (66 oljkarjev v letu 2012 in cca. 50 ton oljčnega olja).

Ob splošnem pojavu spreminjanja podnebnih razmer (višje temperature, več sušnih obdobj, razporeditev padavin neugodna za rast in rodnost oljk...) se je tudi v oljkarstvu že pojavila potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave oljk tem spremembam, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj. Ena od možnosti prilagoditve tehnologije temu pojavu je namakanje. Namakalni sistemi so postavljeni le na 15 ha oljčnikov na 37 kmetijskih gospodarstvih. Naslednja možnost je uvajanje ustreznih novih ali prilagojenih starih tradicionalnih sort (preizkušanje sort in primernih podlag, zagotovitev sadilnega materiala). Prav tako je koristna uvedba sistema spremljanja varstva pred tistimi škodljivci, kjer so napadi zaradi podnebnih sprememb močnejši in pogostnejši (olja muha). Znotraj raziskovalnih institucij je potrebno spremljati mednarodni razvoj na tem področju ter sodobne tehnologije prilagoditi in učinkovitejše uvajati v prakso. Za učinkovito obvladovanje bolezni in škodljivcev je potrebno okrepiti opazovalno napovedovalno dejavnost službe za varstvo rastlin tudi za potrebe oljkarstva.

Uporaba sadilnega materiala iz slovenske proizvodnje je zadnjih nekaj let praktično zamrla. Zlasti pri prevladujoči sorti Istrski Belici oljkarji ne uporabljajo več slovenskih potaknjencev, temveč sadijo cepljenke iz Italije, katerih podlaga je vprašljiva.

V Sloveniji je v register živilskih obratov vpisanih le 27 oljarn za oljčno olje, neregistriranih je še približno 30. Z uvajanjem izboljšav pri predelavi (novejša, dopolnjena oprema, filtriranje olja,...) in postavitvijo polnilnih linij za oljčno olje bi lažje dosegali višjo kakovost olja in omogočili primerno ponudbo olja za trg.

Oljkarstvo ima dober kadrovski potencial na področju raziskovalnih dejavnosti in vrhunsko ter specializirano opremo, vendar je ta kader slabše izkoriščen zaradi institucionalne razdrobljenosti. Razvojno-raziskovalne institucije na področju oljkarstva so: Poskusni center za oljkarstvo pri KGZS Zavod GO in Inštitut za oljkarstvo pri Znanstveno-raziskovanem središču Univerze na Primorskem z mednarodno pooblaščenim in akreditiranim laboratorijem za preskušanje oljčnega olja in z mednarodno pooblaščenim in akreditiranim panelom za senzorično ocenjevanje oljčnega olja. Obstajajo večletna prizadevanja po združitvi strokovnih in raziskovalnih nalog na področju oljkarstva v enotno inštitucijo. Svetovanje na področju oljkarstva nudi KSS Koper pri KGZS Zavod GO, vendar je le-ta za oljkarstvo kadrovsko precej omejena (ne dosega niti 1 PDM).

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - oljčno olje visoke kakovosti (ekstra deviško oljčno olje Slovenske Istre je v EU zaščiteno z označbo porekla) - povpraševanje po oljčnem olju slovenskega porekla se povečuje - proizvodnja narašča - akreditiran in mednarodno priznan laboratorij za preskušanje oljčnega olja in panel za senzorično ocenjevanje oljčnega olja - panožna organiziranost - neposredna prodaja potrošnikom pri pridelovalcih - vzpostavljen sistem prognoze boleznih in škodljivcev 	<ul style="list-style-type: none"> - majhnost in razdrobljenost zemljiške strukture - neorganizirano trženje - izredno slab vpis oljkarjev in oljarjev v registre ter prijavljanje pridelka: problem uporabnosti podatkov iz registrov nelojalna konkurenčnost neevidentirane prodaje olja na domu, kjer se ne upošteva tržnih standardov
<p>Priložnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povečevanje deleža pridelave višje kakovosti in ekološke pridelave ter olja z zaščiteno označbo porekla - razvoj tehnologije pridelave in trženja - možnost naprave manjših namakalnih sistemov - dovolj velik pridelovalni potencial za povečanje deleža samooskrbe - možnost doseganja vrhunske kakovosti oljčnega olja - urejena sredozemska kulturna krajina in povezava s turizmom - odpravljane zaraščenih območij z oljčniki na terasah - uvajanje novih produktov oljk (namizne oljke) - povečevanje porabe oljčnega olja 	<p>Nevarnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - konkurenca na trgu oljčnega olja je vedno večja - padanje tržne cene oljčnega olja na svetovnem trgu pod proizvodno ceno - podnebne spremembe - opuščanje oljkarstva pri malih oljkarjih - posledično negativni vpliv na sredozemsko kulturno krajino in na trajnostni razvoj ter na socialno-ekonomski položaj v regiji - nesorazmerna davčna politika nestimulativno vpliva na oljkarstvo in lahko privede do opuščanja oljkarstva - neregistrirane oljarne predstavljajo nelojalno konkurenco registriranim

Strateški in razvojni cilji:

- izboljšanje konkurenčnosti s povečevanjem obsega proizvodnje in kakovosti oljčnega olja s poudarkom na okolju prijazni pridelavi;
- povečanje porabe visoko kakovostnega oljčnega olja (promocija in izobraževanje);
- ohranitev tržnega deleža slovenskega oljčnega olja na domačem trgu;
- ohranjanje identitete kulturne krajine in povezovanje oljke in oljčnega olja s turizmom;
- zagotovitev stabilne infrastrukture za potrebe razvoja panoge.

Preglednica 33: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju oljkarstva

Usmeritev
Naložbe v osnovna sredstva: Posodabljanje kmetijskih gospodarstev oljkarjev (stroji, oprema) → Povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti, izboljšanje velikostne strukture kmetijskih gospodarstev
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v predelavo (oljarne), vključno s pripravo za trg (polnilnice) → Vzpostaviti ustrezno kapaciteto in tehnološki nivo oljarn za konkurenčno pridobivanje kakovostnega oljčnega olja, namizne oljke
Vzpostavitev proizvodnje sadilnega materiala → Oskrba s kakovostnim sadilnim materialom za slovenske razmere, prilagajanje podnebnim spremembam (vzpostavitev proizvodnje sadilnega materiala do 6.000 sadik/leto)
Vzpostavitev matičnega nasada za domače (avtohtone) in udomačene (tradicionalne) sorte oljk → Zagotavljanje tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti, prilagajanje podnebnim spremembam (vzpostavitev matičnega nasada za 5 domačih (avtohtone) in udomačenih (tradicionalne) sort oljk)
Razvoj kmetij in podjetij: Izboljšanje starostne strukture gospodarjev → Izboljšanje konkurenčnosti pridelave (izboljšanje starostne strukture gospodarjev na 10 % KMG pod 40 let)
Sheme kakovosti: Povečati obseg pridelave, vključene v sheme kakovosti (ZOP za oljčno olje) → Doseganje višje dodane vrednosti (povečati obseg pridelave, vključene v sheme kakovosti (ZOP za oljčno olje) na 150 ton (oz. na 30 % celotne proizvodnje)
Sheme kakovosti: Vzpostaviti ZOP za namizne oljke → Doseganje višje dodane vrednosti (vzpostaviti ZOP za namizne oljke z letno proizvodnjo 20 ton)
Izdelava tehnologij pridelave in predelave oljk vključno z varstvom pred boleznimi in škodljivci → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiranja stroškov
Zagotavljanje strokovno - analitičnih podlag za razvoj oljkarstva → Zagotavljanje strokovnih podlag za uporabnike in nadzorne organe
Prenos znanja, Sodelovanje: združitev izvajalcev strokovnih in raziskovalnih nalog na področju oljkarstva v enotno inštitucijo → Večji prenos znanja neposredno v prakso-pridelavo, zagotavljanje

tehnološkega razvoja, izboljšanje konkurenčnosti in kakovosti, prilagajanje podnebnim spremembam, učinkovito obvladovanje boleznih in škodljivcev
Naložbe v osnovna sredstva: Naložbe v prilagajanje okoljskim standardom in gospodarna raba virov in razvoj novih proizvodov → Varovanje okolja, izkoriščanje virov, uporaba stranskih in odpadnih proizvodov, prilagajanje podnebnim spremembam (izdelava 4 projektov z namenom prilagajanja okoljskim standardom, gospodarne rabe virov ter razvoja novih proizvodov)
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora za skupno pridelavo, predelavo in/ali trženje → Združevanje zaradi racionalizacije trženja, krepitev verig (ustanovitev 1-2 skupin proizvajalcev za oljčno olje oz. namizne oljke)
Sheme kakovosti: Pridelava iz shem kakovosti → Trajnostna raba naravnih virov, prilagajanje podnebnim spremembam
Ohranjanje oljčnikov kot identitete kulturne krajine → Ohranjanje tipične kulturne krajine in biotske raznovrstnosti
Okrepitev inšpekcijskega nadzora nad vpisom v evidence (RKG, register obratov) → Zagotavljanje sledljivosti porekla oljk in oljčnega olja, zagotavljanje varne hrane (povečanje deleža KMG, vpisanih v RKG, na več kot 90 %, in deleža oljarn v Register živilskih obratov na 100 %)
Krepitev službe za varstvo rastlin → Nadgradnja prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce z namenom zagotavljanja zdravja oljk in zmanjševanja tveganj in vplivov uporabe FFS na okolje (nadgradnja prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce na 2.000 uporabnikov)
Šolska shema, 1.steber: Shema mediteranske prehrane v šoli (oljčno olje kot dodatni proizvod) → Povečanje porabe oljčnega olja, osveščanje potrošnikov

Nosilci izvedbe: MKO, KMG, oljarne, JSKS, drevesnice, Poskusni center za oljkarstvo v okviru KGZ Nova gorica, Inštitut za oljkarstvo pri Znanstveno raziskovalnem središču Koper Univerze na Primorskem, oljkarji, SP, raziskovalne institucije, UVHVVR, izobraževalne institucije, zadruga in zveze zadrug, Zveza društev oljkarjev Slovenije

4.7. Hmeljarstvo

Pridelava hmelja v Sloveniji je omejena na območje Savinjske doline, na Ptujsko polje ter na Koroško in Dravsko dolino. Slovenija je v letu 1997 imela 2.504 ha hmeljnih površin, kar je največ do sedaj. V letu 2011 je bilo s hmeljem posajenih 1.375 ha, kar skupaj s premeno predstavlja 1.828 ha hmeljišč, v letu 2012 pa je bilo s hmeljem posajenih le še 1.159 ha, 638 ha hmeljišč pa je bilo v premeni. Hmelj v Sloveniji zaseda okoli 1 % njivskih površin in predstavlja blizu 1 % vrednosti kmetijske proizvodnje. V Sloveniji se prideluje več kot 17 različnih sort hmelja. Specifična kombinacija predalpske klime in tal omogoča proizvodnjo fino aromatskih sort s svetovnim slovesom. Prevladujejo sorte Aurora, Savinski golding, Celeia, Bobek. Hektarski pridelek hmelja se giblje od 1 t/ha do 2,5 t/ha hmelja, skupna proizvodnja hmelja pa znaša okoli 2.500 ton. Pridelava hmelja v Sloveniji obsega približno 3 % svetovne pridelave hmelja. Slovenija največ hmelja izvozi v Nemčijo, sledijo Belgija, Kitajska, Bosna in Hercegovina, Kosovo, Ukrajina, Poljska, Združeno kraljestvo, Združene države Amerike, Japonska, Makedonija in Indija.

Na globalnem nivoju se hmeljarstvo že štiri leta nahaja v obdobju presežkov pridelave hmelja. Nadaljuje se tudi koncentracija kapitalskih povezav v sektorju pridelave in prodaje hmelja.

Odkupne cene hmelja v Sloveniji so praktično v celoti odvisne od razmer na svetovnem trgu. Trend padanja odkupnih cen hmelja, opazen od sredine leta 2008, se je nadaljeval vse do leta 2012. Povprečna letna odkupna cena hmelja se je v zadnjih petih letih gibala med 2,5 in 5,3 EUR/kg.

Od leta 2001 do leta 2011 je opazen vsakoleten trend zmanjševanja površin hmeljišč, v desetih letih se je površina zmanjšala za 431 ha (24 %). Število hmeljarjev v RS se je v 5 letnem obdobju 2007 – 2011 zmanjšalo za 18% - od 157 na 129. V RS je sorazmerno majhno število čistih hmeljarskih posestev. Največ kmetijskih gospodarstev ima v strukturi pridelave 50 do 60 % hmeljišč. Preostala kmetijska zemljišča predstavljajo 40 - 50 % površin. Od tega je 61 % njiv, 37 % travnikov ter 2 % sadovnjakov in vinogradov. Ob hmeljarstvu se pridelovalci hmelja ukvarjajo predvsem z živinorejo, največ z govedorejo – v povprečju 24 GVŽ goveda na posestvo.

S spremembami v lastniški strukturi slovenskega hmeljarstva po letu 2000 hmeljarska kmetijska gospodarstva v povprečju obdelujejo več kot 10 ha hmeljišč, so bolj opremljena in s tem vse bolj panožno specializirana.

Dohodkovni položaj hmeljarjev tako v svetu, kot tudi v Sloveniji je v obdobju 2008-2012 izrazito pogojen z deležem pogodbeno prodanega hmelja. Pivovarne večinoma kupujejo hmelj pri maloštevilnih mednarodno organiziranih trgovcih s hmeljem. Skladno s potrebami in povpraševanjem pivovarn pa trgovci iščejo pridelek pri hmeljarjih oz. njihovih lokalnih dobaviteljih.

Večina hmeljišč je vključena v integrirano pridelavo. V letu 2012 je bilo z IP certifikatom 61 KMG-jev na 1.226,2 ha hmeljišč, skupaj s premeno. Ker je hmelj v več kot 95 % izvozno blago, zanj veljajo vse okoljske omejitve, tako znotraj EU kot tudi izven njenih meja. Aktualne potrebe trga po ekološki pridelavi hmelja je že mogoče zaznati.

Starostna struktura hmeljišč v Sloveniji ni ugodna. Zaradi slabšega ekonomskega položaja v hmeljarstvu in prestrukturiranja hmeljarskih kmetijskih gospodarstev na evropsko primerljivo velikost, je obnova žičnic potekala prepočasi. Večina betonskih žičnic je bila zgrajenih v obdobju od leta 1963 do leta 1978, lesenih žičnic pa je bilo postavljenih največ v osemdesetih letih. Približno 60 % žičnic je lesenih. Z namakalnim sistemom je opremljeno 794 ha hmeljišč.

Del hmeljarjev je zadnjih 5 let združenih v OPH Hmeljarsko zadrugo. Pridelujejo hmelj na skupni površini do 428 ha, pridelek tudi skupno tržijo. Nekateri hmeljarji so združeni tudi v ostale kmetijske zadruge, ki jih krovno povezuje ZZS. Dve tretjini slovenskih hmeljarskih kmetijskih gospodarstev je vključenih v Društvo hmeljarjev, hmeljarskih starešin in princes Slovenije, ki je bilo ustanovljeno leta 2004. Veliko pozornost je še vedno potrebno nameniti nadaljnjemu povezovanju hmeljarjev.

Na resni preizkušnji je večji del hmeljarskega sektorja Vzhodne in Srednje Evrope, saj ni zaznati sprememb v povpraševanju po hmelju. V takšnih razmerah je še toliko nujnejši razmislek o prvotnih načelih združništva in trdni nacionalni sektorski navezi *pridelava – prodaja – razvoj*. Mednarodna gospodarska konkurenčnost hmeljarstva namreč temelji na poslovnem povezovanju pridelovalcev, njihovi koncentraciji ponudbe, poslovnem spoštovanju načel pogodbene pridelave, sodelovanju pri raziskavah in razvoju ter skupnih promocijskih aktivnostih.

Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije (IHPS) je nosilec znanstvenega in tehnološkega razvoja slovenskega hmeljarstva. Je edina ustanova, kjer je skoncentrirano dolgoletno znanje na področju hmeljarstva, tako na znanstvenem, kakor tudi na strokovnem in praktičnem nivoju. Zaradi podnebnih sprememb se pojavlja vedno večja potreba po prilagoditvi tehnologije pridelave novim razmeram, kot tudi po upravljanju in obvladovanju tveganj. Za pridelavo kakovostnega hmelja je pomembno učinkovito obvladovanje boleznih in škodljivcev, pri čemer je ključnega pomena prognoza za nekatere bolezni in škodljivce.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - dobra strokovna podpora panoge, saj ima hmeljarstvo, kot edina kmetijska panoga v Sloveniji svojo institucijo (IHPS) z bogatim znanjem in izkušnjami - ugodna starostna in izobrazbena struktura hmeljarjev - NPK - hmeljar - nabor sort za različne namene pridelave (edinstvena aromatska sorta, Savinjski golding, Styrian Gold) - dolgoletna tradicija pridelovanja hmelja; - specifični okoljski pogoji, ki dajejo dobre osnove za gojenje hmelja - vzpostavljeno napovedovanje boleznih in škodljivcev - ugodna velikostna struktura 	<ul style="list-style-type: none"> - spremenljive razmere na trgu; - relativno neustrezna starostna struktura nasadov - problematika vode, tako za namen namakanja, kot viški razlitja vode v sušnih zadrževalnikih, kot širitev vodovarstvenih območij; - relativno težko prilagajanje sortnega sestava zahtevam trga (trajni nasad) - pomanjkanje sredstev za uvajanje sodobne tehnologije pridelave - nerešeni lastniški odnosi znotraj hmeljišč po denacionalizaciji - drago zavarovanje pred naravnimi ujmami - slaba tržna organiziranost hmeljarjev
Priložnosti	Nevarnosti
<ul style="list-style-type: none"> - povezovanje pridelovalcev za skupni nastop na trgu s hmeljem in sklepanje večletnih pogodb - povezovanje na ravni pridelave hmelja doma, v EU in svetu (harmonizacija pesticidov...) - razvoj novih proizvodov za trg - butična proizvodnja za specialne potrebe - ekološka pridelava hmelja 	<ul style="list-style-type: none"> - nadaljnje znižanje cen hmelja na svetovnem trgu - spreminjanje klime - pojav novih boleznih in škodljivcev ali spremenjena biologija že obstoječih škodljivih organizmov (pojav več generacij škodljivcev letno, večji infekcijski pritisk) - neenakomerna razporeditev vode (suša, poplave, viharji, toča..) - karantenski bolezni viroidna zakrnelost hmelja in verticilijska uvelost hmelja - širjenje divjega hmelja in koruzne večče - trenutno vse manj dovoljenih FFS

Strateški in razvojni cilji:

- dosegati 3 % svetovni delež pridelave hmelja in stabilizirati proizvodnjo v smislu količinsko in kakovostno trajne ponudbe za trg;
- razviti nove sorte, ki bodo prilagojene na nove podnebne spremembe;
- preprečevanje širjenja karantenskih boleznih in škodljivcev.

Preglednica 34: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju hmeljarstva

Usmeritev
Naložbe v osnovna sredstva: Sajenje certificiranega sadilnega materiala hmelja → Preprečevanje širjenja karantenskih škodljivih organizmov in doseganje visokih in stabilnih pridelkov hmelja (vsa hmeljišča zasajena s certificiranim sadilnim materialom)
Žlahtnjenje na sušo odpornih sort, s sadnimi okusi in tržno konkurenčnih sort hmelja → Povečanje konkurenčnosti in trajnostnega razvoja, prilagajanje podnebnim spremembam
Sheme kakovosti: Vzpostavitev geografske zaščite slovenskega hmelja → Zagotavljanje sledljivosti porekla
Izvajanje javne službe nalog genske banke → Ohranjanje genetskih virov (genska banka 19 sort)
Zatiranje divjega hmelja – poostrena inšpekcijski nadzor → Preprečevanje osemenjevanja, ki povzroči manj kvalitetno oz. netržno blago
Spremljanje pojava koruzne vešče → obvladovanje škodljivca
Krepitev službe za varstvo rastlin → Nadgradnja prognoze za najpomembnejše bolezni in škodljivce
Program obvladovanja hmeljevih viroidov → Zmanjšanje gospodarske škode na hmelju
Sheme kakovosti: Pridelava hmelja po shemah kakovosti → Okolju prijazna pridelava (pridelava hmelja po shemah kakovosti 2000 ha)
Sodelovanje: Razvoj novih proizvodov → Povečan obseg trženja
Naložbe v osnovna sredstva: Tehnološka posodobitev pridelave, dodelave, predelave in trženja hmelja → Povečanje konkurenčnosti
Naložbe v osnovna sredstva: Nakup zemljišč in prva postavitev hmeljišč oz. prestrukturiranje hmeljišč → Povečanje konkurenčnosti
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje → Uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja (3 skupine proizvajalcev)
Prenos znanja: Usposabljanje in izobraževanje hmeljarjev (NPK, trženje...) → Prenos znanja (20 NPK na leto)
Prenos znanja, Sodelovanje: Vzpostavitev nadgradnje javne službe strokovnih nalog v demonstracijsko kompetenčni center v hmeljarstvu → Dvig tehnološke ravni, zagotavljanje razvoja tehnologije, žlahtnjenje in ocena letnika, učinkovito obvladovanje boleznih in škodljivcev
Program promocije slovenskega hmelja → Povečano povpraševanje po slovenskem hmelju
Sofinanciranje zavarovanja → Zagotavljanje primerne in stabilnega dohodka (1300 ha zavarovanih)

Nosilci izvedbe: MKO, javni zavod na področju hmeljarstva, JSKS, KMG, OP/SP, zadruga in zveze zadrug, IRSKO, UVHVVR, trgovina s hmeljem, izobraževalne in raziskovalne institucije, konzorcij, zavarovalnice

4.8. Govedoreja

Priraja govejega mesa in kravjega mleka sta najpomembnejši proizvodni usmeritvi slovenskega kmetijstva, ki k skupni vrednosti kmetijske proizvodnje v zadnjem obdobju prispevata okoli 27 % (mleko nekaj manj kot 15 % in govedina nekaj manj kot 13 %).

V govedoreji v zadnjem desetletju potekajo dokaj intenzivne strukturne spremembe, ki so se izrazile predvsem v zmanjševanju števila gospodarstev, ki redijo govedo in povečevanju povprečnega staleža živali na gospodarstvo. V obdobju med letoma 2000 in 2010 se je po velikostnih razredih močno zmanjšalo zlasti število gospodarstev v najmanjših velikostnih razredih (do 10 glav), povečalo pa le število gospodarstev (in živali) v velikostnih razredih 30 in več glav. Gospodarstva v teh razredih so v letu 2010 redila več kot 40 % skupnega števila govedi, medtem ko je bil v letu 2000 ta delež le 25 %.

Panoga beleži razmeroma stabilen trend skupnega števila živali. Po podatkih statistike so kmetijska gospodarstva konec leta 2012 redila 460 tisoč glav govedi, od tega 167 tisoč krav.

Priraja govejega mesa je v letu 2012 znašala 43.406 ton, kar je pomenilo 111,3 % samooskrbo z 19 kg porabe na prebivalca. Kljub zmanjševanju porabe v zadnjih letih, ostaja poraba govejega mesa na prebivalca v Sloveniji za okoli 30 % višja od povprečja EU kot celote (2011 15,3 kg).

V zadnjem desetletju je zaznati rahel padec v proizvodnji mleka – v letu 2003 je bila 661 tisoč ton, v letu 2012 pa je znašala 617,6 tisoč ton, kar je pomenilo 117,0 % samooskrbo in porabo 225,4 kg mleka na prebivalca.

V prireji mleka je bil v zadnjih letih narejen velik napredek na področju kakovosti namolzenega mleka, koncentraciji proizvodnje in povečevanju mlečnosti. Potrebno je nadaljnje prestrukturiranje panoge v zastavljeni smeri, kajti le ob višji storilnosti bo priraja mleka konkurenčna na skupnem trgu. Nasprotno od proizvodnje mleka pa so prirasti govejih pitancev slabi. Na podlagi podatkov o masi trupov iz klavnic in na podlagi starosti zaklanih bikov je bilo za leti 2007 in 2011 ocenjeno, da se prirasti gibljejo med 870 in 900 g na dan. Podatki ne kažejo trenda izboljševanja stanja, premajhne pa so tudi končne mase bikov ob zakolu. Pri prireji mesa se kmetijska gospodarstva srečujejo s težavo preskrbe s teleti, tako da so govedorejci odvisni od nakupa telet v tujini, kar je tudi eden od razlogov za majhne črede. Nizka intenzivnost je tudi posledica slabo urejenih hlevov, ki so brez možnosti uvajanja novih tehnologij. Naložb v razvoj tehnologij reje je premalo. Razlike med rejci so velike, saj ima vrhunsko tehnologijo le nizek delež rejcev.

V Sloveniji so na področju govedoreje potrjeni rejski programi za naslednje pasme goveda: lisasta pasma, rjava pasma, črno-bela pasma, limuzin pasma, šarole pasma in cikasto govedo. Proizvodni rezultati živali se ugotavljajo s kontrolo proizvodnje mleka in mesa. V kontroli priraje mleka je okoli 80 % vseh krav molznic, medtem ko je v kontrolo priraje mesa vključeno manjše število živali.

Reja govedi in druge senojede živine v Sloveniji temelji na trajnem travinju, ki je glede na obseg glavna kmetijska kultura. Hkrati je trajno travinje tudi samonikla vegetacija, za katero je treba skrbeti kot za tla ali vodo. Če se naravna travna ruša pokvari, jo je zelo težko popraviti zaradi talnih in reliefnih omejitev za obdelavo. Slaba naravna travna ruša v Sloveniji pomeni tudi slabo rejo govedi, drobnice in konj. Travnati svet je tudi glavni in nezamenljivi del kulturne krajine v Sloveniji, ki v tej funkciji omogoča skladen razvoj ruralnega in urbanega prostora in hkrati nudi številne ekosistemske usluge.

V Sloveniji je bilo v zadnjih letih okoli 281.000 ha trajnih travnikov in pašnikov, kar pomeni v povprečju zadnjih let okoli 59 % vseh kmetijskih zemljišč v obdelavi in ta delež se ne spreminja. Zaradi naravnih, posestno-zemljiških in razvojno-kmetijskih razlogov prevladuje kosna raba travinja. Pašna raba je tradicionalno razširjena na planinah. V zadnjih 20-ih letih se povečuje ekstenzivna, pogosto tudi nestrokovna paša na slabših travnatih zemljiščih, ki so še posebej ranljiva. Pridelovalni potencial našega travinja je razmeroma slabo izkoriščen, zato so možnosti za izboljšanje pridelovanja krme velike. Pri tem bo treba upoštevati tako dosežke stroke kot tudi konkretne pridelovalne danosti.

V praksi obstajajo številni strokovni problemi s področja pridelovanja travniške krme in njivskih koševin, ki jih bo v prihodnje potrebno reševati, da bomo zadostili potrebam po voluminozni krmi in nematerialnih dobrinah, ki jih nudita travinje in koševine. Med temi problemi so najizrazitejši:

- zapleveljena in redka travna ruša na travnikih in pašnikih,
- premajhni pridelki voluminozne krme (zelinja) glede na rastišče in intenzivnost pridelovanja,
- slaba kakovost sveže krme (prilasta), paše, mrve in silaže, nestrokovno vodenje paše glede na vrsto reje in naravne danosti in
- slaba zasnova in trpežnost posevkov koševin.

Glede na naravne danosti Slovenije bi bila kot alternativa reje govedi ekološka prireja mesa in mleka visoke kakovosti. Panoga ima tržne možnosti s konkurenčno in učinkovito proizvodnjo, s proizvodi višje kakovosti in višje dodane vrednosti ter v proizvodnji, ki bo čim manj obremenjevala okolje. Del proizvodnje pa je tudi možno tržiti kot ekološko, vendar je tako trženje možno le ob primerni marketinški podpori in neizbežni neodvisni akreditirani kontroli take proizvodnje.

Slovenska prireja govejega mesa in mleka je v primerjavi s svetovnim ali EU merilom izredno nizka, vendar na visoki kakovostni ravni. Kakovostna surovina omogoča izvoz kakovostnih končnih izdelkov z višjo dodano vrednostjo. Za uspešen nastop na tujih trgih pa je ključnega pomena uspešna predelovalna industrija, kjer pa so zaskrbljujoče razmere.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - krmni obrok za govedo bazira pretežno na domači krmi - govedoreja omogoča izrabo prevladujočega travinja - zaprt tokokrog hranil - slovensko poreklo - proizvodi visoke kakovosti - tradicija - organizirane strokovne službe - neformalna povezanost 	<ul style="list-style-type: none"> - neugodna agrarna struktura - slaba pridelava travniške krme in njivskih košenin - pomanjkanje kmetijskih površin - nepovezanost stroke in premalo učinkovit prenos znanja (veterina, rejske organizacije, univerze) - slaba tehnološka razvitost kmetijskih gospodarstev - pomanjkanje telet za pitanje - nestabilne ekonomske razmere - slaba tržna organiziranost v kmetijstvu
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none"> - dvig kakovosti proizvodov in višja dodana vrednost - uveljavljanje blagovnih znamk za meso in mleko - trženje, promocija - povečanje izvoza plemenskega materiala (semena in plemenskih živali) - izboljšava kakovosti krme - izboljšanje izrabe potenciala travinja - izboljšanje izrabe organskih gnojil 	<ul style="list-style-type: none"> - izbruh bolezni (vranični prisad, bolezen norih krav, modrikasti jezik...) - opuščanje dejavnosti/ni mladih naslednikov / ni perspektive - podnebne spremembe - onesnaževanje zunanjega zraka z amonijakom

Strateški in razvojni cilji :

- povečanje tržne prireje mesa in mleka s poudarkom izrabljanja trajnega travinja ;
- zagotovitev skladnega prostorskega razvoja govedoreje;
- povečanje konkurenčnosti prireje mleka in mesa s poudarkom na izboljšanju učinkovitosti reje in trajnostni reji;
- zmanjšanje odvisnosti slovenske govedoreje od svetovnega trga žit in beljakovin.

Preglednica 35: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju govedoreje

Usmeritev

Naložbe v osnovna sredstva: Podpora naložbam za krepitev konkurenčnosti, pridelave, predelave in trženja, omejevanju toplogrednih plinov in prilagajanju podnebnim spremembam (naložbe v hleve in spremljajoče objekte, krmne linije, mehanizacijo za gnoj in gnojevko z majhnimi emisijami v zrak, zaokroževanje površin) → Povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti (število govedi 460.000, proizvodnja mleka 617 tisoč ton)

Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava priporočenih tehnologij rabe travinja → Povečanje konkurenčnosti, boljše izkoriščanje potenciala, prilagajanje podnebnim spremembam (281.159 ha

travniškega travinja)
Prenos znanja, Sodelovanje: Vpeljava računanja obrokov za molznice in pitance na podlagi rezultatov analiz krme → Zmanjšanje odvisnosti od svetovnega trga žit in beljakovin, povečanje konkurenčnosti, zmanjšanje onesnaženja okolja (6.600 kmetijskih gospodarstev v ukrepu z vpeljavo računanja obrokov za molznice in pitance)
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tehnologij za različne tipe rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov (tehnologije za različne tipe rej – 1 meso, 1 mleko)
Skupine in organizacije proizvajalcev: Vzpostavitev skupin oz. organizacij proizvajalcev → Krepitev tržnega položaja proizvajalcev (vzpostavitev 3 skupin proizvajalcev)
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Shema kakovosti → Okolju prijazna reja, višja kakovost (1 shema kakovosti za mleko, 1 za meso)
Naložbe v osnovna sredstva: Izgradnja javne in zasebne infrastrukture (oskrba s pitno vodo - planine, oddaljena kmetijska gospodarstva) → Nemotena oskrba z vodo
Naložbe v osnovna sredstva: Gradnje bioplinskih mikronaprav na kmetijskih obratih (biogospodarstvo) → Zmanjšanje onesnaženja okolja (20 mikro)
Dobrobit živali: Ukrepi dobrobiti govedu → zagotavljanje dobrega počutja govedu, boljša prireja
Prenos znanja, Sodelovanje, Naložbe v osnovna sredstva: Učinkovita raba organskih gnojil → Konkurenčnost, zmanjšano onesnaženje okolja (priprava 1 priporočil)
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava ureditvenih načrtov za degradirano travinje → Povečanje pridelka in izboljšanje kakovosti krme oz. paše
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava usklajenih tipskih projektov za vse značilne in priporočljive načine rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Izdelava programa zdravstvene nege in varstva govedu → Učinkovito preventivno zdravstveno varstvo govedu
Prilagoditev rejskih ciljev in rejskih programov → Povečanje produktivnosti
Izvajanje strokovnih nalog v živinoreji
Izvajanje javne službe nalog genske banke → Ohranjanje govedorejskih genskih virov
Prenos znanja, Sodelovanje, Pomoč pri uporabi storitev svetovanja: Izboljšati prenos znanja na vseh nivojih
Naložbe v osnovna sredstva: Uvajanje novih proizvodov oz. novih tehnologij proizvodnje izdelkov pri proizvodnji, predelavi in trženju → Povečanje tržne vrednosti mleku oz. mesu in proizvodom iz mleka oz. mesa
Uvajanje kolektivnih blagovnih znamk kakovosti → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Vključitev v promocijsko shemo Izbrana kakovost → Izboljšanje konkurenčnosti – višja dodana

vrednost, boljša prepoznavnost (1 mleko, 1 meso)
Shema šolskega mleka → 50 šol v shemi šolskega mleka
Sofinanciranje zavarovanja → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega tveganja
Poenostavitev postopkov registracije veterinarskih zdravil, ki so v EU že registrirane → Zagotovitev primernih zdravil po primerni ceni

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR

4.9. Prašičereja

Slovenska prireja mesa prašičev je v letu 2012 k bruto vrednosti kmetijstva prispevala dobrih 5 %, k vrednosti živinoreje pa okoli 11 %. Oba deleža sta se od leta 2000 praktično razpolovila (leta 2000 10% oziroma 19%), kar kaže na stagnacijo oziroma nazadovanje panoge v primerjavi z drugimi sektorji kmetijstva. Po letu 2006 je prašičereja izgubila drugo mesto med dejavnostmi prireje mesa (za govedom) in ga prepustila prireji perutninskega mesa.

Ciklično nihanje števila živali, ki je sicer značilno za prašičerejo, je po izrazitem zmanjšanju v letu 2004, v letih 2005 in 2006 ponovno nekoliko poraslo (na 575 tisoč) in se po letu 2006 spremenilo v trend zmanjševanja staleža, ki se še vedno ni zaustavil. Po podatkih statistike je bilo konec leta 2012 v hlevih le še 296 tisoč živali.

Domača prireja mesa je v letu 2012 znašala 36 tisoč ton (leta 2006 dobrih 63 tisoč ton). Ob tem je poraba mesa prašičev padla na 37,9 kg na prebivalca (leta 2006 45,2 kg na prebivalca). Poraba med leti nekoliko niha. Najvišja je bila v letih 2004-2006 (okoli 90 tisoč ton), nato v obdobju 2007-2010 okoli 85 tisoč ton in v letu 2012 77,9 tisoč ton. Po porabi prašičjega mesa na prebivalca se je Slovenija v zadnjih letih nahajala okoli povprečja EU, zaradi ponovno zmanjšane porabe v Sloveniji pa je v letu 2012 padla pod to povprečje (EU 27 40,9 kg na prebivalca).

Stopnja samooskrbe se je gibala od 80 % (2000-2004) do okoli 70 % (2005-2008), v zadnjih nekaj letih pa se je znižala pod 55 % in v letu 2012 padla na 46 %.

Poraba prašičjega mesa je pri nas vseskozi večja od domače prireje, tako da je Slovenija tradicionalni neto uvoznik v tem sektorju. V letu 2012 je skupni obseg zunanje trgovine s prašiči (v ekvivalentu klavnih polovic) znašal slabih 71 tisoč ton.

Slovenija uvaža prašiče predvsem v obliki mesa (leta 2012 88 % celotnega uvoza), po letu 2004 pa se je opazno povečal tudi uvoz izdelkov iz prašičjega mesa.

Slovenija izvažata predvsem izdelke iz prašičjega mesa (60 do 70 %), deleža mesa in živih živali pa sta si medsebojno podobna.

Po podatkih popisa kmetijstva se je v letu 2010 s prašičerejo ukvarjalo 35 % kmetijskih gospodarstev, medtem ko je bil ta delež v letu 2000 še preko 50 %. Prašiče ima vse manj kmetijskih gospodarstev, pri čemer se je med letoma 2000 in 2007 število gospodarstev zmanjšalo v vseh velikostnih razredih, manjših od 100 prašičev, po zaostritvi ekonomskih razmer v letu 2007 pa je močno padlo tudi število gospodarstev v večjih velikostnih razredih. V zadnjem medpopisnem obdobju (2007-2010) se je skupno število prašičev zmanjšalo bolj (-30 %) kot število gospodarstev s prašiči (-17 %), s tem pa se je zmanjšalo tudi povprečno število živali na gospodarstvo. V letu 2010 so gospodarstva v povprečju redila 14,4 prašiča, kar je le 0,9 prašiča ali 7 % več kot v letu 2000, v primerjavi z letom 2007 pa se je to število zmanjšalo za 2,8 prašiča oziroma za 16 %.

Slovenija ima izrazito dvopolarno strukturo gospodarstev s prašiči, saj večina gospodarstev (85 %) še vedno redi manj kot 10 prašičev, večina staleža prašičev pa je na gospodarstvih, ki redijo 100 ali več prašičev (58 %).

Veliki rejci prašičev (velike farme in večje tržne reje prašičev na kmetijskih gospodarstvih) so prevzeli sodoben način vodenja reje, kjer v svojo populacijo prašičev vključujejo genetsko visoko produktivne živali in investirajo v tehnološko posodobitev proizvodnje. Investirajo tudi posamezne srednje velike reje, ki pa bodo lahko optimizirale proizvodnjo le z rastjo obsega reje in učinkovitim delom na selekciji ali dokupu plemenskih živali. Velik delež gospodarstev z domačo rejo prašičev ima predvsem značaj samooskrbne reje, kar pomembno vpliva na oskrbo s prašičjim mesom v državi, v osnovi pa ekonomskim kriterijem učinkovitosti ne sledi.

Število prašičev, ki so vključeni v kontrolo ekološke pridelave, je izredno nizko, saj predstavlja manj kot 1 % staleža prašičev v Sloveniji oziroma okrog 2.500 prašičev, vključenih v kontrolo ekološke pridelave.

Ekonomske razmere v prašičereji se zaostrejejo že daljše obdobje, močno pa so se zaostri le zlasti po letu 2006, ko so zaradi visokih cen žita močno porasli stroški prireje, kar je prizadelo predvsem intenzivne rejce, pri katerih tehnologija temelji v celoti na kupljeni krmi. Dohodki so pri tem tipu reje padli pod kritično raven (izguba), pri rejcih, ki del krme pridelajo sami pa so bili med najnižjimi znotraj kmetijskih proizvodnih usmeritev.

Razlogi za slabe razmere v slovenski prašičereji so tudi globalni. Slovenski trg s prašičjim mesom je močno podvržen predvsem razmeram na mednarodnih trgih s prašičjim mesom in trgu z žiti. Poglavitni vzroki pa so nizka konkurenčnost slovenske prašičereje, slabša produktivnost (razlogi za to so številni), velikostna struktura rej in stanovska nepovezanost. Pomemben del krivde za nastale razmere gre pripisati tudi ostalim členom prašičerejske verige. Zato je med drugim potrebno bistveno povečati tržno sodelovanje rejcev prašičev z živilskopredelovalno industrijo.

V letu 2007 so odkupne cene prašičev v Sloveniji padle na najnižjo raven v zadnjih petnajstih letih, ob tem pa so cene krmil, ki imajo največji vpliv na stroške prireje, močno porasle. Za izboljšanje ekonomskega položaja v prašičereji so bili sprejeti ukrepi na nivoju EU (podpore zasebnemu skladiščenju ter začasna reaktivacija izvoznih nadomestil za sveže in zmrznjeno prašičje meso), Slovenija pa je poleg drugih ukrepov uvedla državno pomoč za rejo prašičev v letih 2008 in 2010.

V Sloveniji je potrjen rejski program SloHibrid, ki vključuje naslednje pasme prašičev: Slovenska landrace (linija 11), Large white (linija 22), Duroc (33), Pietrain (44), Slovenska landrace (linija 55),

Large white (linija 66) in Krškopoljski prašič ter naslednje linije prašičev: Hibrid 12, Hibrid 21, Hibrid 53, Hibrid 45 in Hibrid 54.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none">- dobra senzorična in kulinarična kakovost prašičev- prehranske navade uživanja tipičnih izdelkov iz mesa prašičev, tradicionalna navezanost na uživanje mesa prašičev- reja prašičev omogoča marsikateremu kmetijskemu gospodarstvu zaokrožitev proizvodnje in ustvarjanje dodatnega dohodka za obstoj- reja je konkurenčna zlasti na večjih farmah (znanje, tehnologija, organizacija, povezanost v verigi)	<ul style="list-style-type: none">- velika odvisnost od dokupljene krme, omejeni domači viri- omejitve okolja (vedno večji konflikti pri umeščanju prašičereje v prostor)- potrebne velike naložbe v čistilne naprave- slaba konkurenčnost- razdrobljenost strokovnih služb- neustrezno izvajanje slovenske selekcije prašičev- šibkost ustrezne promocije doma pridelanega prašičjega mesa in izdelkov- upadanje števila plemenskih živali in pujskov za rejo
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none">- večja raznovrstnost (diverzifikacija) proizvodov- proizvodnja »zelene« energije- povečanje proizvodnje zaradi nizke stopnje samooskrbe z mesom prašičev v Sloveniji	<ul style="list-style-type: none">- strožji normativni pogoji kot v EU- okoljske omejitve- slaba dostopnost do veterinarskih zdravil- slaba poslovna povezanost dela prireje s predelavo in trgovino- zaostajanje v tehnološkem razvoju in konkurenčnosti- onesnaževanje zunanjega zraka z amonijakom

Strateški in razvojni cilji:

- povrnitev obsega proizvodnje in deleža samooskrbe na čim višji nivo v primerjavi s povprečjem v letih 2005-2007;
- razvoj konkurenčne prireje in predelave vključno z večjo raznovrstnostjo (diverzifikacijo) proizvodov;
- povečanje tržnega deleža s prašičjim mesom in izdelki iz prašičjega mesa na slovenskem trgu.

Preglednica 36: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju prašičereje

Usmeritev
Naložbe v osnovna sredstva: Podpora naložbam za krepitev konkurenčnosti, pridelave, predelave in trženja, omejevanju toplogrednih plinov in prilagajanju podnebnim spremembam (naložbe v hleve in spremljajoče objekte, krmne linije, mehanizacijo za gnoj in gnojevko z majhnimi emisijami v zrak, zaokroževanje površin) → Krepitev konkurenčnosti in dohodkovnega položaja, povečanje deleža lastne krme na prašičerejskih kmetijskih gospodarstvih (obseg proizvodnje 62 tisoč ton klavne mase, samooskrba 70 %)
Naložbe v osnovna sredstva: Podpore skupnim naložbam skupin proizvajalcev, kmetijskih zadrug in drugih oblik povezovanja → Krepitev konkurenčnosti
Razvoj kmetij in podjetij, Prenos znanja, Pomoč pri uporabi storitev svetovanja: Prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev na VVO → Izboljšanje konkurenčnosti
Naložbe v osnovna sredstva : Gradnja bioplinskih mikronaprav na prašičerejskih farmah (biogospodarstva) → Zmanjšanje onesnaženja okolja, gospodarno izkoriščanje neživilskih surovin
Dobrobit živali: Ukrepi za dobrobit živali → Zagotavljanje dobrega počutja živali
Skupine in organizacije proizvajalcev: Vzpostavitev skupin oz. organizacij proizvajalcev prašičev → Uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja prašičerejcev (ustanovljene 3 skupine proizvajalcev)
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Uvajanje in spodbujanje shem kakovosti z višjo dodano vrednostjo → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Uvajanje kolektivnih blagovnih znamk kakovosti Vključitev v promocijsko shemo Izbrana kakovost → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost, izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Vzpostavitev sistema za izvajanje masne kontrole v maloprodaji prašičjega mesa → Zagotovitev popolne sledljivosti porekla
Pomoč pri uporabi storitev svetovanja, Prenos znanja, Sodelovanje: Vodenje tehnologij na večjih kmetijskih gospodarstvih oz. pomoč pri vzpostavitvi organizirane proizvodnje → Zagotavljanje učinkovitega prenosa tehnologij v proizvodnjo, spodbujanje tržnega povezovanja (dodeljene 3 koncesije za učinkovit prenos tehnologij v proizvodnjo in spodbujanje tržnega povezovanja)
Prenos znanja, Sodelovanje: Usposobitev tehnologov in kmetov mojstrov - prašičerejcev na usposabljanju doma in v tujini v državah z najrazvitejšo tehnologijo v prašičereji → Zagotavljanje tehnologije na ravni konkurence (usposobitev 10 svetovalcev v državah z najrazvitejšo tehnologijo v prašičereji)
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tehnologij za vse tipe rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiranje stroškov
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tipskih projektov za značilne reje prašičev → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in znižanje stroškov naložb
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tipskega načrta bioplinske mikronaprave → Zagotovitev primerne tehnologije in znižanje stroškov naložb
Izvajanje strokovnih nalog v živinoreji → Tehnološki napredek
Javna služba nalog genske banke → Zagotovitev genetskega potenciala, ki bo primerljiv s konkurenco, prenova programa vzdrževanja in izboljševanja genetske osnove avtohtone,

tradicionalnih in modernih pasem prašičev
Priprava programa zdravstvenega varstva prašičev → Izboljšanje zdravstvenega stanja prašičev
Poenostavitev postopkov registracije za veterinarska zdravila, ki so v EU že registrirana → Zagotovitev primernih zdravil po primerni ceni
Sofinanciranje zavarovanja → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega tveganja (v zavarovanje zajeti čim več živali)

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR

4.10. Reja drobnice

Reja drobnice je tradicionalna kmetijska dejavnost, ki pomembno prispeva k reševanju problema zaraščanja kmetijskih površin. Zaradi načina prehranjevalnih vzorcev pomaga ohranjati biotsko raznovrstnost rastlinskih ekosistemov, vključno z vzrejo avtohtonih in tradicionalnih pasem pa pomaga ohranjati tudi živalske ekosisteme, kar zagotavlja varovanje okolja in ohranitev kulturne krajine. Je ena do okolja najbolj prijaznih oblik živinoreje. Večina reje se nahaja v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, kjer se govedoreja še najbolj opušča. Rejci se običajno odločajo za konvencionalno rejo. Od pomladi do jeseni so živali na paši, pozimi pa na zimskem obroku, ki temelji na mrvi, travni silaži in žitih. Reja je v glavnem ekstenzivna, razen pri rejcih, ki so usmerjeni v proizvodnjo mleka. Na teh kmetijskih gospodarstvih je večji poudarek na prehrani, ker rejci želijo primerno količino in sestavo mleka. Rejci drobnice imajo preko 20 društev, ki so povezana v Zvezo društev rejcev drobnice Slovenije.

Prireja mesa drobnice k skupni slovenski kmetijski proizvodnji prispeva okoli pol odstotka vrednosti, k vrednosti živinorejske proizvodnje pa okoli odstotek. Leta 1869 smo v Sloveniji redili skoraj 300.000 ovc in okoli 150.000 koz, tekem let se je stalež zmanjševal ter v letu 1980 padel na samo okoli 15.000, po tem letu pa je značilen trend naraščanja. V zadnjem obdobju stalež znaša okoli 114.000 ovc in 26.000 koz. Na naravnih pogojih ocenjen potencial staleža drobnice za Slovenijo je 600.000 živali. V Sloveniji je zelo pomemben delež drobnice, ki je vključena v EKO kontrolo, kamor je vključenih okoli 41.000 živali kar predstavlja okoli 30 % od celotnega števila drobnice v Sloveniji. Po dostopnih podatkih ovce redi okoli 6.200 (8,3 % vseh KMG), koze pa cca. 4.200 (5,6 % vseh KMG) kmetijskih gospodarstev. Povprečna velikost črede na teh gospodarstvih znašal 22,3 ovce oziroma 8,3 koze.

Skupna domača prireja mesa drobnice znaša okrog 1,76 tisoč ton. Več kot 93 % mesa je pridobljenega z zakolom izven klavnic, ker je zakol neurejen brez dolgoročnih pogodb, plačilo pa ni vezano na oceno kakovosti mesa. Klavnice so večkrat zelo oddaljene, preobremenjene in z dragimi storitvami. Prav tako ni tako imenovanih vaških klavnic.

Ob po obsegu še vedno skromni zunanji trgovini je stopnja samooskrbe z mesom drobnice na ravni 99 %. Poraba mesa drobnice na prebivalca znaša 0,9 kg, kar pomeni, da je daleč pod povprečjem EU, kjer znaša 2,2 kg na prebivalca. Omejena rast porabe, povezana predvsem s počasnim spreminjanjem prehranskih navad, ob stalni rasti proizvodnje in s tem ponudbe, v zadnjih letih povzroča velik pritisk na odkupne cene na domačem trgu, ki so bistveno nižje od primerljivih cen v večini drugih držav EU.

Perspektivna pa je dejavnost proizvodnje mleka in mlečnih izdelkov drobnice, ki je ekonomsko zelo zanimiva.

V Sloveniji so sprejeti rejski programi za naslednje pasme ovc: jezersko-solčavsko, oplemenjeno jezersko-solčavsko, belokranjsko pramenko, bovško in istrsko pramenko; ter koz: slovensko sansko, slovensko snasto, drežniško ter bursko pasmo. V kontroli porekla in proizvodnje je 20.158 plemenskih živali. Za oplemenjeno bovško pasmo ovc ni samostojnega rejskega programa in se vključuje v posebni razdelek rodovniške knjige pri rejskem programu za bovško pasmo. Prav tako ni samostojnega rejskega programa za ovce pasme teksel. Se pa ta pasma vključuje v rejske programe drugih pasem ovc za potrebe gospodarskega križanja.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - reševanje problema zaraščanja kmetijskih površin - prispevek k biotski raznovrstnosti občutljivih ekosistemov - omogoča varovanje okolja in ohranitev kulturne krajine - je ena do okolja najbolj prijaznih oblik živinoreje - prehrana drobnice ni konkurenčna prehrani ljudi - možna nadomestitev opuščene govedoreje na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost 	<ul style="list-style-type: none"> - slaba organiziranost za učinkovito trženje - prešibka razvitost predelave in trženja na domu - premalo specializiranih klavnic - promocija proizvodov drobnice je pomanjkljiva in nezadostna - problem ekološke reje drobnice (kakovost, zdravstveno stanje) - problem divjadi, še posebej zveri - tehnološki zaostanek - velike začetne investicije za vse oblike predelave na domu, še posebej pri proizvodnji mlečnih izdelkov - slaba in neurejena zemljiška politika – rejci v ekspanziji težko pridobivajo površine
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none"> - naravni pogoji omogočajo bistveno večji potencial staleža drobnice - večja tržna usmeritev panoge - možnost za razvoj dopolnilnih dejavnosti - odlični naravni pogoji za ekološko rejo - velik potencial večje porabe proizvodov drobnice na prebivalca - sodelovanje in skupen nastop rejcev drobnice - novi nišni proizvodi (meso, mleko, volna, vlakna) - uporaba volne za različne namene 	<ul style="list-style-type: none"> - pojav oz. razširitev bolezni - nizka odkupna cena mesa drobnice, - nespremenjene prehranske navade potrošnikov, - konkurenca tujih trgov, tujih ponudnikov - onesnaževanje zunanjega zraka z amonijakom

Strateški in razvojni cilji:

- širitev proizvodnje: povečanje obsega reje ovc in koz
- povečanje porabe na prebivalca: povečanje porabe mesa drobnice ter ovčjega in kozjega mleka
- predelava volne

Preglednica 37: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju reje drobnice

Usmeritev
Naložbe v osnovna sredstva, Prenos znanja: Podpora za usposobitev kmetijskih gospodarstev za prirejo mesa in mleka drobnice → Povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti (povišanje obsega reje in porabe proizvodov drobnice)
Naložbe v osnovna sredstva: Podpore skupnim naložbam skupin proizvajalcev, kmetijskih zadrug, in drugih oblik povezovanja za posodobitev klavno predelovalnih obratov; podpora vzpostavitve mobilnih klavnice in mobilnih predelovalnih obratov → Izboljšanje konkurenčnosti panoge, povečanje produktivnosti
Naložbe v osnovna sredstva : Izgradnja javne in zasebne infrastrukture (oskrba s pitno vodo - planine, oddaljena kmetijska gospodarstva) → Nemotena oskrba z vodo
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje → Uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja (ustanovljene 3 skupine proizvajalcev)
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Promocija proizvodov iz shem kakovosti → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Uvajanje kolektivnih blagovnih znamk kakovosti → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Vključitev v promocijsko shemo Izbrana kakovost → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava priporočenih tehnologij za rejo drobnice na VVO → Varstvo vodnih virov, gospodarna raba zemljišč na VVO
Priprava programa ukrepov za uravnavanje ravnotežja med obsegom zveri (volk, medved, ris) in drobnice → Zagotavljanje uravnoveženega razvoja, sobivanje
Program zdravstvenega varstva drobnice → Učinkovito preventivno zdravstveno varstvo drobnice
Pomoč pri uporabi storitev svetovanja, Prenos znanja, Sodelovanje: Podelitev koncesije za vodenje tehnologij na večjih kmetijskih gospodarstvih → Zagotavljanje učinkovitega prenosa tehnologij v proizvodnjo (dodeljena koncesija za učinkovit prenos tehnologij v proizvodnjo)
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tehnologij za vse tipe rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tipskih projektov za vse značilne in priporočljive načine rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Prilagoditev rejskih ciljev in rejskih programov → Zagotovitev genetskega potenciala, ki bo primerljiv s konkurenco, povečanje produktivnosti

Izvajanje javne službe nalog genske banke za živinorejo → Ohranjanje genskih virov
Strokovne naloge v živinoreji → Tehnološki napredek
Sofinanciranje sistema zavarovanja → Zmanjšanje proizvodnega in dohodkovnega tveganja (v zavarovanje zajeti 4.200 živali)

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR

4.11. Perutninarstvo

Pri reji perutnine prevladuje visoko specializirana, strokovno in tehnološko zelo zahtevna reja industrijskega tipa, ki jo vodijo perutninska podjetja in je zvečine organizirana kot kooperacijska reja pri zasebnikih, pri reji kokoši nesnic pa prevladuje baterijska reja v obogatjenih kletkah ter hlevska reja, malo pa je proste in ekološke reje.

Pri porabi perutninskega mesa, ki se je od začetka 1990-ih let močno povečala, se po letu 2009 zmanjšuje in sicer iz dobrih 28 kg/prebivalca na 26 kg. Podoben trend je opaziti tudi pri porabi jajc, kjer je iz dobrih 10 kg/prebivalca ta padla na 9 kg. Slovenija ima pri perutninskem mesu stalne presežke. Stopnja samooskrbe se je v prvih letih po osamosvojitvi, ko se je prireja intenzivno prilagajala spremenjenim razmeram na trgu, zmanjševala, po letu 1997 pa niha med 110 in 115 %, medtem ko je samooskrba z jajci od leta 1994 naprej vedno nekoliko pod 100 %. Zaradi vpetosti v mednarodni trg, velikega obsega zunanje trgovine ter odvisnosti od nabave večine surovin na tujih trgih se odkupne cene perutnine pri nas gibljejo podobno kot v EU, cene jajc pa so bile v zadnjih letih praviloma višje od povprečnih cen v EU.

Objekti za rejo perutnine so v RS večinoma dotrajani, zato je potrebna podpora strukturnim spremembam in tehnološkemu napredku, tudi z vidika prilagajanja predpisom glede počutja živali (prilagoditve kletk, alternativni sistemi reje). Stroge zahteve veterinarskih in okoljskih predpisov vplivajo na ekonomski vidik proizvajalcev. Pomembni so ukrepi za zmanjševanje tveganja v perutninski proizvodnji. Zaradi nezadostnega vlaganja za posodobitev, hlevi za perutnino običajno ne ustrezajo po velikosti, kvaliteti gradbenih materialov kot tudi ne po opremljenosti. Zastarela prezračevalna oprema in pomanjkanje hladilnih sistemov povzroča, da je perutnina v vročih poletnih obdobjih izpostavljena zaradi toplotnega stresa možnosti masovnih poginov.

Zmanjšana je tudi ekonomičnost v perutninski proizvodnji zaradi prekomerne porabe energije v času nizkih zunanjih temperatur.

Možnosti alternativnih oblik proizvodnje se kažejo v reji drugih vrst živali, kjer se da razvijati nove tržne niše. Drobna reja perutnine je pomembna tako z vidika ohranjanja genetskega potenciala kakor tudi kot možnost trženja lokalnih proizvodov.

Pri tržnih možnostih je zelo pomembno znanje in prenos znanja, hkrati pa osveščanje potrošnikov glede tveganj, ki so v perutninarstvu pomemben dejavnik.

Za oskrbo slovenskega trga jedilnih jajc je značilna visoka stopnja samooskrbe in direktne gotovinske prodaje (40 %) končnim porabnikom (v EU okoli 20 %). Na ta način se v pretežni meri še vedno oskrbujejo lokalna gospodinjstva (tržnice, direktna prodaja). V oskrbi trga zaradi koncentracije trgovine, prehranskih afer, ptičje gripe, ostrejših sanitarnih predpisov in predpisov s področja zagotavljanja varnih živil pridobivajo na pomenu registrirani tržni proizvajalci. Neregistrirani proizvajalci niso več sprejemljivi dobavitelji trgovini, gostinstvu in pekarstvu niti na lokalnih trgih, zato so vedno bolj odrinjeni na nivo samooskrbe in prodajo na tržnicah. Večji slovenski proizvajalci (nad 30.000 kokoši) dosegajo primerljivo hlevsko ceno jedilnega jajca kot evropski proizvajalci. Manjša je stroškovna konkurenčnost pakiranja in odpreme, ki zaradi podpovprečne velikosti pakirnih centrov ne omogoča popolne avtomatizacije in informatizacije pakirnih in odpremnih procesov. Zaradi majhnih pakirnih serij je slabša tudi produktivnost. Konkurenčno prednost predstavljajo stroški dostave do grosističnih skladišč in maloprodajnih mest zaradi krajših dostavnih poti in razvitosti trga transportnih storitev.

Trg jedilnih jajc je v celoti količinsko relativno stabilen, saj gre za osnovno živilo. Ocenjujemo, da neposredna poraba jajc v lupini po gospodinjstvu rahlo upada zaradi staranja prebivalstva, spreminjanja prehranskih in kuharskih navad in večjega deleža indirektno porabe jajc vgrajenih v različne uvožene prehranske izdelke (majoneze, testenine, slaščice...). Narašča pa oskrba gospodinjstev s pakiranimi jajci preko trgovin. Trg za jedilna jajca v lupini se zmanjšuje tudi pri predelovalcih (pekarstvo, slaščičarstvo) in v gostinstvu zaradi vse večjega prehajanja na uporabo pasteriziranih jajčnih proizvodov, katerih prodaja je zaradi vedno strožjih sanitarnih predpisov v stalnem porastu.

SWOT analiza (Perutninsko meso)

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - slovensko poreklo - svežost - tradicija - sledljivost - kooperacija 	<ul style="list-style-type: none"> - nepriljubljenost v okolici - odpadki - slaba starostna struktura rejcev - dotrajani objekti za rejo - obseg kmetijskih površin za krmo
Priložnosti :	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none"> - trend porabe perutninskega mesa raste - trend porabe mesa skupno pada - trend zdrave hrane (potrošniki) - ni verskih zadržkov 	<ul style="list-style-type: none"> - izbruhi bolezni - nezanimanje mladih - izvoz kapitala - onesnaževanje zunanega zraka z amonijakom

SWOT analiza (Jajca)

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none">- zmožnost hitre odzivnosti zaradi kratkih oskrbnih poti- zmožnost zagotavljanja nadpovprečno svežega živila,- prilagojenost logistike potrebam razdrobljenega trga- tradicija v oskrbi trga- uveljavljenost blagovnih znamk	<ul style="list-style-type: none">- majhnost proizvajalcev in pakirnih centrov v primerjavi z drugimi evropskimi proizvajalci- premajhna povezanost z lokalnim poljedelskim primarom- premajhna razvitost kooperacijskih proizvodnih oblik
Priložnosti: <ul style="list-style-type: none">- koncentracija trgovine - prednost večjim lokalnim tržnim proizvajalcem s širokim asortimanom- razvoj blagovnih znamk in shem kakovosti ter poudarjanje zaupanja v lokalne proizvajalce- rast dostopnih trgov skozi razvoj oskrbnih poti (večanje pomena trgovskih centrov v oskrbi prebivalstva z osnovnimi žvili zmanjšuje obseg samooskrbe in direktne prodaje)- razvoj in integracija manjših proizvajalcev preko združenj shem kakovosti in drugih vrst poslovnih povezav z drugimi kmetijskimi gospodarstvi (kooperacija na nišnih proizvodih BIO, talna reja, jajca z izboljšanimi prehranskimi vrednostmi in funkcionalnostmi)	Nevarnosti: <ul style="list-style-type: none">- nepravočasno prestrukturiranje proizvodnih kapacitet glede novih zakonskih določb o minimalnih pogojih reje- stroge zahteve veterinarskih in okoljskih predpisov
Strateški in razvojni cilji: <ul style="list-style-type: none">- ohranjanje obsega prireje;- kakovost in večji asortiman proizvodov;- dvig konkurenčnosti;- ohranjanje delovnih mest.	

Preglednica 38: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju perutninarstva

Usmeritev
Naložbe v osnovna sredstva: Posodobitev obratov, vlaganje v objekte in opremo za pridelavo, predelavo in trženje, posebno pri kooperantih → dvig konkurenčnosti in izboljšanje dohodkovnega položaja (ohranjena stopnja samooskrbnosti za perutninsko meso in jajca)
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje majhnih proizvajalcev → Uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja (ustanovljene 3 skupine proizvajalcev)
Prenos znanja, Sodelovanje: Posodobitev pedagoško raziskovalnega centra za perutninarstvo → Tehnološki napredek, prenos znanja
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Vključitev v promocijsko shemo Izbrana kakovost → Izboljšanje konkurenčnosti – višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Uvajanje in spodbujanje shem kakovosti z višjo dodano vrednostjo → Izboljšanje konkurenčnosti – višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Izvajanje javne službe nalog genske banke → Ohranjanje genskih virov
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tehnologij in tipskih projektov za manjše reje → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Strokovne naloge v živinoreji → Tehnološki napredek
Program zdravstvenega varstva perutnine → zmanjševanje tveganja v proizvodnji
Poenostavitev postopkov registracije veterinarskih zdravil, ki so v EU že registrirana → Zagotovitev primernih zdravil po primerni ceni
Sofinanciranje zavarovanja → zmanjšanje dohodkovnega in proizvodnega tveganja

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR

4.12. Čebelarstvo

Čebelarstvo je v Sloveniji tradicionalna kmetijska dejavnost. Čebelarstvo ima tako v Sloveniji kot drugje po svetu zelo velik gospodarski pomen. Čebelje pridelke kot so med, cvetni prah, vosek, propolis, matični mleček in čebelji strup, človek uporablja za hrano in kot pomoč pri lajšanju različnih težav. Prav tako pa so ti pridelki pomembni kot surovina za pridobivanje nekaterih živilskih in drugih proizvodov. Vrednost vseh čebeljih pridelkov pa je veliko manjša od koristi, ki jo imamo zaradi oprave čebel. Naše medonosne čebele so najpomembnejše opravevalke žužkocvetnih rastlin. V sadjarstvu so ključnega pomena, saj spomladi, v obdobju največjega cvetenja, preostali možni opravevalci (npr. čmrlji, metulji) po navadi le malo prispevajo k uspešnosti opravevanja.

V Sloveniji je po podatkih centralnega registra čebelnjakov na dan 31. 10. 2012 9.638 čebelarjev, z 12.469 čebelnjaki oz. stojišči s 167.000 čebeljimi družinami. V Sloveniji se razvija tudi ekološko čebelarstvo. V

letih od 2006 do 2012 je bilo v Sloveniji v ekološko čebelarstvo vključenih med 1.342 in 2.089 čebeljih družin (Vir:MKO).

Povprečna starost čebelarja je po podatkih iz registra čebelnjakov 58 let. V Sloveniji imamo veliko število čebelarjev z manj kot 20 čebeljimi družinami. V povprečju čebelarijo le s 17 čebeljimi družinami. Prevladujoči način čebelarjenja je čebelarjenje v AŽ-panjih (Alberti- Žnideršič), kjer je naseljenih kar 93 % čebeljih družin. Opaziti je rahel, a zaznaven, trend upadanja deleža teh panjev v korist nakladnih panjev. Tako je v zadnjih osmih letih delež upadel za 2,7 odstotnih točk. V primerjavi s stanjem v konkurenčnih državah to za naše pridelovalce pomeni večje stroške proizvodnje kakor pri uporabi nakladnih LR panjev, ki se uporabljajo v drugih državah. Izbira tipa panjev je nekoliko pogojena s starostjo čebelarja. Mlajši čebelarji se v večji meri odločajo za nakladne panje, medtem ko starejši v večji meri čebelarijo v AŽ panjih. Za nakladne panje se v večji meri odločajo manjša čebelarstva, medtem ko veliki čebelarji čebelarijo v AŽ panjih.

Po podatkih centralnega registra čebelnjakov ima več kot 78 % čebelarjev manj kot 20 čebeljih družin. Nad 150 čebeljih družin ima le 45 čebelarjev. Podatki kažejo, da se večina čebelarjev ukvarja s čebelami v prostem času kot ljubiteljsko dejavnostjo, poklicnih čebelarjev je malo.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo v Sloveniji od leta 2000 do 2012 pridelano med 1.480 in 2.470 tonami medu letno.

V zadnjih letih se je proizvodnja medu nekoliko povečala. Potrošnja medu je v opazovanem obdobju presegla domačo proizvodnjo in je vsa leta stabilna, znaša okrog 1kg/na prebivalca na leto in se v zadnjih desetih letih bistveno ne spreminja. Stopnja samooskrbe od leta 2006 niha, giblje se med 70,6 % in 85,0 %. Izvoz medu se v obdobju 2000-2012 zmanjšuje, gibal se je med 32 ton medu (v 2011) in 214 ton medu (v 2000). Uvoz medu se v obdobju 2000-2012 povečuje, in sicer iz 213 ton (v 2000) na 685 ton medu (v 2011).

Odkupne cene vseh vrst medu v Sloveniji so v zadnjih letih narasle. V letih med 2005 in 2008 so se gibale okoli 2 eurov/kg, medtem ko je odkupna cena v letu 2012 znaša 3,3 eure/kg. Precej višjo ceno čebelarji dosegajo pri prodaji na tržnicah. Odkupna cena medu na tržnicah je od leta 2000 narasla iz 4,9 eura/kg medu na malo nad 7 eurov/kg medu. Slovenski čebelarji več kot 80 % medu prodajo neposredno na domu vendar je v zadnjih desetih letih opazen trend povečanja prodaje na tržnicah. V letu 2000 se je na tržnicah prodalo 38 ton medu, v letu 2011 pa že 131 ton medu.

Ocenjujemo, da je čebelarstvo oziroma pridelava medu rentabilna le pri majhnem številu čebelarjev. Prevladujoči del predstavlja manjši čebelarji, ki se s čebelarstvom ukvarjajo ljubiteljsko ali pa jim je to obstranska dejavnost in svoje čebelje pridelke prodajo neposredno na domu, kjer dosegajo višje cene. V zadnjem obdobju pa je opazen trend, da se povečuje delež čebelarjev, ki v čebelarstvu iščejo gospodarski interes.

Slovenski čebelarji pri svojem čebelarjenju dosegajo visoke stroške, oziroma visoko lastno ceno končnega proizvoda. Ta je tudi posledica slabih fenoloških pogojev in s tem slabšega donosa medu po panju v primerjavi s sosednjimi državami. Prav tako stroške čebelarske proizvodnje dviguje čebelarjenje v tradicionalnih AŽ panjih, ki jih uporablja 93 % čebelarjev v Sloveniji.

Zelo pomembno nalogo pri ohranjanju kranjske čebele imajo tudi vzrejevalci čebeljih matic. V Sloveniji imamo eno registrirano vzrejališče rodovniških matic (Rog Ponikve), kjer letno vzredimo

približno 450 matic. Okvirno imamo v Sloveniji še 25 odobrenih vzrejališč čebeljih matic, ki letno vzredijo okrog 30.000 gospodarskih matic. Povpraševanje po maticah kranjske čebele se vsako leto povečuje, zaradi česar se proizvodnja matic v zadnjih letih pri nas povečuje, kar nakazuje tudi število vpisanih čebeljih matic v Izvorno rodovniško knjigo.

Resolucija o zaščiti kranjske čebele

Kranjska čebela je v Sloveniji zaščitena na podlagi Zakona o živinoreji, ki jo v 68. členu opredeljuje kot avtohtono pasmo, 70. člen pa določa njeno posebno varstvo. S tem je Sloveniji priznana pravica in dodeljena dolžnost skrbeti za avtohtono populacijo kranjske čebele *Apis mellifera carnica*. Kljub vsem podporam, ki so namenjene slovenskemu čebelarstvu, so se predvsem v zadnjem času pojavila nova kritična področja, ki zahtevajo dodaten pristop k reševanju, zato je Državni zbor v marcu 2014 sprejel Resolucijo o zaščiti kranjske čebele. Resolucija bo dopolnila že obstoječe ukrepe za čebelarstvo z dolgoročnim ciljem ohraniti kranjsko čebelo v Sloveniji, obsega pa področje tehnologije čebelarjenja in trženja čebeljih proizvodov, zdravstvenega varstva čebel, vzreje čebeljih matic, čebeljih paš in izobraževanje čebelarjev. Delovna skupina za pripravo te resolucije je oblikovala dve ključni programski usmeritvi k trajnostnemu čebelarstvu ob upoštevanju socialnega in ekonomskega vidika čebelarjev, vključujeta pa tudi potrebo kmetijstva po opravevanju in strateški pomen ohranitve kranjske čebele v prihodnosti. Prvi glavni cilji te resolucije je ohraniti pasemsko čistost kranjske čebele ob ohranitvi obstoječe pestrosti, saj je nujno, da populacijo kranjske čebele v Sloveniji ohranimo in vzpostavimo pogoje, ki jo bodo varovali pred pritiski sosednjih ras čebel. Drugi glavni cilj te resolucije je ohraniti enakomerno in zadostno poseljenost čebeljih družin po vsej Sloveniji. Želimo si imeti najmanj 150.000 čebeljih družin. Zato je treba omogočiti kar največje izkoriščanje čebeljih paš, zmanjšati izgube čebeljih družin zaradi bolezni, zagotoviti trajno zdravstveno varstvo in nadzor nad stanjem čebeljih družin ter spodbuditi ljudi k čebelarjenju.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - kranjska čebela - pestrost paš, kakovost in pestrost ponudbe medu in izdelkov iz medu - organizirano napovedovanje paš - organiziranost čebelarstva - večanje števila čebelarjev - skrb za čebelarski podmladek (čebelarski krožki) - enakomerna pokritost s čebelami - opravevanje rastlin. 	<ul style="list-style-type: none"> - zastarela oprema - neugodna starostna struktura čebelarjev - slabo zdravstveno stanje čebel - krčenje medovitih rastlin - visoki proizvodni stroški (na enoto) - neurejena zakonodaja s področja dopolnilne dejavnosti, apiterapije - slabo izkoriščeno pridobivanje ostalih čebeljih pridelkov - majhen napredek v razvoju tehnologije - nepovezovanje strokovnih služb v čebelarstvu - majhna količina znanstvenih ugotovitev in spoznanj - slabo učinkovita ekološka sredstva za zatiranje varoj.
<p>Priložnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - sheme kakovosti (geografske označbe, 	<p>Nevarnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - visoke letne izgube čebeljih družin

- ekološko čebelarstvo) - kolektivne blagovne znamke kakovosti - uspešen razvoj kmetijstva - trženje matic, čebeljih družin - razvoj novih čebeljih izdelkov - čebelarški turizem, apiterapija - specifična usposabljanja s področja čebelarstva - povečana pridelava čebeljih pridelkov - povečana osveščenost o možnostih uporabe čebeljih pridelkov - ustanovitev čebelarškega inštituta oziroma konzorcija - razvoj metod in sredstev za sonaravno zatiranje varoj - testiranje obstoječih sredstev za zatiranje varoj v AŽ tehnologiji.	- pojav novih bolezni čebel - izguba pridelka zaradi podnebnih sprememb - pesticidi in drugi zunanji vplivi - vnos alohtonih genov v populacijo kranjske čebele - slabša usposobljenost in informiranost čebelarjev - nizko kakovostni tuj med in čebelji pridelki na slovenskem trgu - slabo sodelovanje strokovnih služb z uporabniki (čebelarji) - uporaba nepreizkušanih sredstev za zatiranje varoj v AŽ tehnologiji.

Strateški in razvojni cilji:

- ohranitev podvrste kranjske čebele;
- ohranitev staleža v obsegu 170-200.000 čebeljih družin in enakomerna poseljenost;
- manj kot 10 % izgub čebel letno;
- ohranjanje števila čebelarjev in izboljšanje starostne strukture čebelarjev;
- ohranjanje visoke kakovosti in sortnosti medu in čebeljih pridelkov ;
- povečanje pridelave, predelave in trženja medu in čebeljih pridelkov;
- povečanje porabe čebeljih pridelkov in izdelkov na prebivalca;
- izboljšanje tehnologije in ekonomičnosti čebelarjenja;
- zagotavljanje ustreznih paš za čebele.

Preglednica 39: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju čebelarstva

Usmeritev
Priprava učinkovitega programa zdravstvenega varstva čebel → Boljše zdravje in zmanjševanje izgub čebeljih družin zaradi bolezni (manj kot 10 % izgub čebel letno)
Program ukrepov na področju čebelarstva, 1. steber: Optimizacija tehnologije → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov (priprava 1 tehnoloških smernic)
Javna svetovalna služba v čebelarstvu: Strokovno tehnološka podpora čebelarstvu-javno svetovalna služba na področju čebelarstva → Povečanje konkurenčnosti (1.000 svetovanj)
Naložbe v osnovna sredstva: Podpora naložbam v pridelavo, predelavo in trženje na področju čebelarstva → Izboljšanje konkurenčnosti čebelarških gospodarstev in izboljšanje kakovosti pridelave čebeljih pridelkov (ohranitev staleža v obsegu 170-200.000 čebeljih družin)
Sheme kakovosti: Sheme kakovosti medu → Izboljšana kakovost medu (povečanje števila čebelarjev vključenih v sheme kakovosti (1000 čebelarjev))
Naložbe v osnovna sredstva, Razvoj kmetij in podjetij: Naložbe v dodatne in dopolnilne dejavnosti →

Povečanje dohodka in dodatnih zaposlitev (50 delovnih mest)
Ohranjanje oziroma izboljšanje genetskega materiala kranjske čebele → Metode za razlikovanje kranjske čebele od drugih neavtohtonih podvrst in križancev in metoda za določanje odstotka rumenih čebel v posameznem panju (določitev molekularne metode za ohranjanje oziroma izboljšanje genetskega materiala kranjske čebele)
Določiti območja za namen vzpostavitve zaprtih območij za ohranitev krajevnih različkov kranjske čebele → Ohranitev čistosti pasme in krajevnih različkov (1 projekt)
Ureditev izkoriščanja čebeljih paš → Pravna podlaga za nemoteno koriščenje paš
Program ukrepov na področju čebelarstva, 1. steber: Vzpostavitev monitoringa pašnih čebel in obremenjenosti okolja s škodljivimi snovmi in stanje čebeljih družin na območju Republike Slovenije → Boljše poznavanje stanja v okolju
Program ukrepov na področju čebelarstva, 1. steber: Vzpostaviti vsaj 4 plemenilne postaje za vzrejo rodovniških matic → Ohranjanje čistosti kranjske sivke, vzreja in skrb za pestrost genetskega materiala (vzpostavitev vsaj štirih plemenilnih postaj za vzrejo rodovniških matic)
Pravilnik o zatiranju varoze → Boljše zdravje čebeljih družin
Skupine in organizacije proizvajalcev: Vzpostavitev skupine oz. organizacije proizvajalcev → Povečanje konkurenčnosti čebelarstva in skupen nastop na trgu (ustanovitev dveh skupin proizvajalcev)
KOPOP: setev medonosnih rastlin, setev strniščnih dosevkov, setev negostiteljskih rastlin, pozna košnja travinja → Zagotavljanje kvalitetnih paš za čebele, zmanjšanje izgub čebeljih družin, boljše zdravstveno stanje čebeljih družin
LEADER: Ohranjanje kulturne dediščine
Javna svetovalna služba v čebelarstvu: Priprava programa promocije čebelarstva → Izboljšanje širšega družbenega zavedanja o pomenu čebelarstva in čebeljih proizvodov (sprejetje program promocije čebelarstva)
Prilagoditev rejskih ciljev in rejskega programa za kranjsko čebelo → Ohranjanje pasemske čistosti in števila čebeljih družin
Razvojna omrežja za inovativne projekte → Povečanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost novi proizvodi (2 projekta)
Sofinanciranje zavarovanja → zmanjšanje dohodkovnega in proizvodnega tveganja

Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR

4.13. Konjereja

Konjereja v Sloveniji je glede na zemljiško in socialno strukturo naših kmetijskih gospodarstev, ter specifične pogoje kmetovanja v številnih odmaknjenih in demografsko ogroženih delih države, lahko učinkovita alternativa intenzivnim oblikam živinorejske proizvodnje. Je namreč razmeroma ekstenzivna panoga, ki omogoča sonaravno izkoriščanje travniških in pašnih površin. Konja tako lahko uporabimo za preprečevanje zaraščanja, ohranjanja kulturne krajine, v razvoju turizma, rekreacijskih dejavnosti, v terapevtske namene in pri zdravljenju, tekmovalnem športu, delu na kmetiji (v gozdarstvu) in ne nazadnje ima konj kot rejna žival velik pomen tudi pri zagotavljanju hrane za ljudi.

V zadnjih 15 letih opazamo v konjereji trend rasti, število vseh konj se je povečalo na približno 23.000 v letu 2010, število kobil in brejih žrebic pa na približno 8.800. Kopitarjev, ki so registrirani v EKO prireji je v Sloveniji približno 3.000, kar pomeni približno 10 % staleža konj. Velik problem ostaja nekontrolirana reja in pa razmerje med rodovniškimi in nerodovniškimi pasmami, ki je v veliko prid nerodovniških pasem.

V slovenski konjereji prevladuje reja konj v hladnokrvnem pasemskem tipu. Posebnost slovenske konjereje je nedvomno tudi usmeritev precejšnjega števila rejcev v zrejo klavnih konj in žrebet.

Reja toplokrvnih konj je v zadnjem obdobju po številu živali majhna, a stabilna, reja kasačev pa se je po nekaj letnem osipu ustalila na zelo nizki ravni. Reje ostalih toplokrvnih - polnokrvnih in specialnih pasem konj so zelo majhne.

Ko govorimo o športnih konjih imamo v mislih predvsem tiste pasme, ki so primerne za različne oblike konjeniškega tekmovanja. V Sloveniji prevladuje kasaštvo in turnirski šport, počasi pa se uveljavljajo tudi druge konjeniške zvrsti.

Reja slovenskih kasaških konj je v desetletnem obdobju od leta 1995 do vključno leta 2004 naraščala. Po letu 2004 je začela občutno upadati. Enako stanje je zaznati tudi pri reji tradicionalne pasme konj ljutomerski kasač.

V Sloveniji okoli 7 % kmetijskih gospodarstev redi konje s povprečjem nekaj manj kot 4 konje/KG. Število konj na 1000 prebivalcev znaša v Sloveniji okoli 10, kar nas za ta parameter uvršča v povprečje starih držav članic. Obrat kapitala v sektorju konjereje znaša v starih članicah 100.000.000.000 EUR letno, kar pri ocenjenem staležu 6.000.000 konj, znese več kot 16.500 EUR na konja letno. V Sloveniji te ocene nimamo, je pa obrat kapitala na konja bistveno manjši. V primeru, da bi ob nespremenjenem staležu dosegli nivo starih članic, bi se v sektorju z neposrednimi in posrednimi učinki letno obrnilo več kot 300.000.000 EUR, kar bi uvrstilo konjerejo v zelo pomembno gospodarsko panogo, kamor se uvršča tudi v Evropi. Panoga v starih članicah zagotavlja 400.000 delovnih mest neposredno v sektorju, s posrednimi učinki pa skupaj 1.000.000. To bi preračunano na slovenski stalež konj pomenilo približno 1.300 delovnih mest neposredno v konjereji, skupaj s posrednimi učinki pa približno 3.000 polnih zaposlitev.

Zakol v klavnicah se je v zadnjem obdobju nekoliko povečal in je v letu 2012 dosegel število 1.721 (381,4 ton mase trupov). Drastičen pa je padec porabe mesa za prehrano in posledično tudi uvoza konjskega mesa. Vzrok je lahko v visokih cenah, moralnih zadržkih, postopni normalizaciji na trgu govejega mesa zaradi BSE krize okoli leta 2000 ipd. V letu 2003 je znašala poraba konjskega mesa na prebivalca 0,25 kg, v zadnjem obdobju pa le še 0,19 kg/prebivalca. Manjša poraba konjskega mesa za prehrano se odraža tudi v zmanjševanju uvoza konjskega mesa (od 241 ton v letu 2000 je padel na 12

ton v letu 2012). Uvoz mesa se je zniževal sorazmerno glede na upad porabe mesa za prehrano. Konjskega mesa Slovenija praktično ne izvažata, izvažata pa kar dosti živih živali in to pretežno na trge EU.

Tržne možnosti se kažejo v povezavi s prirejo kobiljega mleka in konjskega mesa, še zlasti je tu pomemben vidik predelave in razvoja novih izdelkov. Do sedaj je bil prevelik delež izvoza živih živali, kar je z vidika gospodarnosti manj upravičeno. S predelavo konjskega mesa in kobiljega mleka se bo ustvarila dodana vrednost in nova delovna mesta.

SWOT analiza

Prednosti:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> - alternativa oblikam živinorejske proizvodnje - perspektivnost konjereje s stališča diverzifikacije proizvodnje - primerna kot dopolnilna dejavnost na kmetijskem gospodarstvu; - dober naravni potencial 	<ul style="list-style-type: none"> - nepovezanost znotraj panoge - slabi pogoji za profesionalno delovanje v reji športnih konj, ki terjajo tudi visoke stroške - pomanjkanje aplikativnih raziskav - slabo organiziran odkup žrebet; trg je v celoti prepuščen posameznim odkupovalcem, ki zasledujejo kratkoročne ekonomske interese - slaba promocija - neurejena nacionalna zakonodaja na področju stav - drage veterinarske storitve - neažurne in nepovezane evidence
Priložnosti:	Nevarnosti:
<ul style="list-style-type: none"> - Proučitev možnosti uveljavitve kobiljega mleka na tržišču - Neposredna bližina italijanskega trgaj največji trg za konjsko meso v Evropi - Razvoj izdelkov iz konjskega mesa in kobiljega mleka avtohtonih pasem - Organizacija prestižnih tekmovanj 	<ul style="list-style-type: none"> - Visoke cene zootehničnih storitev - Izbruh nalezljivih bolezni - Pomanjkanje interesa rejcev za organizirano delovanje znotraj PRO - Zmanjševanje – ukinjanje fonda javnih plemenjakov v lasti PRO - onesnaževanje zunanjega zraka z amonijakom

Strateški in razvojni cilji

- ohranjanje in izboljševanje avtohtonih in tradicionalnih pasem konj s poudarkom na alternativnih oblikah izkoriščanja (razvoj turizma, terapijski nameni, rekreacijske dejavnosti ipd.);
- razvoj reje konj.

Preglednica 40: Usmeritve za doseganje strateških in razvojnih ciljev na področju konjereje

Usmeritev
Prenos znanja, Sodelovanje: Kompetenčni center → Dvig tehnološke ravni (ustanovitev kompetenčnega centra)
Ustanovitev nacionalnega centra za pridobivanje in distribucijo semena → Rejski napredek
Naložbe v osnovna sredstva: Podpora za usposobitev kmetijskih gospodarstev za proizvodnjo kobiljega mleka, prirejo konjskega mesa in rejo živali → Povečanje produktivnosti in izboljšanje konkurenčnosti
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava usklajenih tipskih projektov za vse značilne in priporočljive načine rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava tehnologij za vse tipe rej → Zagotavljanje najvišjega tehnološkega nivoja in optimiziranje stroškov
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava priporočenih tehnologij rabe travinja → Povečanje konkurenčnosti, boljše izkoriščanje potenciala, prilagajanje podnebnim spremembam, zmanjšanje onesnaževanja zunanjega zraka z amonijakom
Prenos znanja, Sodelovanje: Izdelava ureditvenih načrtov za degradirano travinje → Povečanje pridelka in izboljšanje kakovosti krme oz. paše
Izdelava programa zdravstvenega varstva konjev → Izboljšanje zdravstvenega stanja
Poenostavitev postopkov registracije veterinarskih zdravil, ki so v EU že registrirane
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpore skupnim naložbam skupin proizvajalcev, kmetijskih zadrug, in drugih oblik povezovanja za posodobitev klavno predelovalnih obratov → Izboljšanje konkurenčnosti panoge
Naložbe v osnovna sredstva: Podpora vzpostavitev mobilnih klavnic in mobilnih predelovalnih obratov → Izboljšanje konkurenčnosti panoge, povečanje produktivnosti
Skupine in organizacije proizvajalcev: Podpora povezovanju za skupno pridelavo in/ali trženje avtohtonih pasem → Uravnavanje trga, krepitev tržnega položaja (2 skupini proizvajalcev)
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila: Vključitev v promocijsko shemo Izbrana kakovost → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Uvajanje kolektivnih blagovnih znamk kakovosti avtohtonih pasem → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Vzpostavitev prostovoljne označbe s slovenskimi avtohtonimi pasmami → Izboljšanje konkurenčnosti, višja dodana vrednost, boljša prepoznavnost
Prilagoditev rejskih ciljev in rejskih programov → Povečanje produktivnosti
Izvajanje javne službe nalog genske banke → Ohranjanje genskih virov
Strokovne naloge v živinoreji → Tehnološki napredek
Dopolnitev sistema označevanja kopitarjev → Podrobna opredelitev pravil (rokov) v povezavi z identifikacijo in registracijo
Znižanje stroškov za označitev kopitarjev in izdajo identifikacijskega dokumenta → Dvig

konkurenčnosti
Sofinanciranje zavarovanja → zmanjšanje dohodkovnega in proizvodnega tveganja (3000 zavarovanih živali)
Naložbe v osnovna sredstva: Izgradnja javne in zasebne infrastrukture → Nemotena oskrba z vodo, ceste
Razvoj kmetij in podjetij: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev → Povečanje dohodka in dodatnih zaposlitev

*Nosilci izvedbe: KMG, MKO, JSKS, zadruga in zveze zadrug, izobraževalne in raziskovalne
institucije, VZbS, PRO, javne službe strokovnih nalog v živinoreji, ŽPI, UVHVVR*

5. OKVIRNA OCENA PRORAČUNSKIH SREDSTEV ZA IZVAJANJE STRATEGIJE

Proračunski izdatki za kmetijstvo so naraščali že vse od leta 1995. Hitro povečevanje je značilno zlasti za obdobje po letu 1998, ko je v skladu z usmeritvami reforme kmetijske politike in s ciljem postopno približati vsebino, obliko in višino podpor kmetijstvu skupni kmetijski politiki EU prišlo do pomembnega povečanja proračuna. Reforma se je najbolj neposredno izrazila na proračunskih izdatkih za tržno-cenovno politiko, ki so se močno povečali, tako na račun večjih izdatkov za ukrepe za stabilizacijo trga (zaradi postopnega odpiranja agroživilskih trgov), kot tudi zaradi stalnega povečevanja neposrednih plačil proizvajalcem. Trend rasti neposrednih plačil se je nato nadaljeval po vstopu Slovenije v EU (v letu 2004), hkrati pa so se izjemno povečala proračunska izplačila za ukrepe politike razvoja podeželja. Na primer v letu 2004 so proračunski izdatki za kmetijstvo skupaj znašali skoraj 228 milijonov evrov (v letu 2003 - 190 milijonov evrov, od tega 6,0 milijonov evrov EU del), kar je 2,4-krat več kot v letu 1998. V letu 2012 pa so znašali proračunski izdatki, povezani s kmetijstvom 384 milijonov evrov, od tega 263 milijonov evrov EU del, pri tem so izdatki za tržne ukrepe in neposredne podpore proizvajalcem znašali 163 milijonov evrov, za razvoj podeželja in kmetijsko strukturno politiko pa 182 milijonov evrov.

V finančnem obdobju 2014 – 2020 bo za kmetijstvo namenjenih dobrih 2,1 milijardi sredstev (preglednica 41). Dobra polovica sredstev (51 %) je namenjena ukrepom Programa razvoja podeželja 2014 – 2020, skoraj 38 % pokrijejo izdatki za neposredna plačila, dobrih 11 % pa predstavljajo ostali ukrepi, bodisi iz 1. stebra SKP EU (podpore za tržne ureditve za vino, ukrepi v čebelarstvu, shema šolskega sadja in zelenjave...), ali pa iz nacionalnega proračuna. Sem spada večinoma financiranje delovanja javnih služb (kmetijsko svetovanje, svetovanje v čebelarstvu, genske banke,...), strokovnih nalog v živinorejski in rastlinski proizvodnji, kmetijskega znanstveno raziskovalnega dela (CRP), zavarovanje proizvodnje, ukrepi v čebelarstvu, ukrepi za promocijo.

Preglednica 41: Deleži predvidenega obsega finančnih sredstev za obdobje 2014-2020

Ukrep	Predvideni izdatki 2014-2020	Delež (%)
Neposredna plačila 2015 - 2020	814.684.000,00	37,67
Program razvoja podeželja 2014-2020	1.107.279.333,08	51,21
Integralni proračun (sektorske strategije) 2014-2020 + drugi EU ukrepi	240.537.290,00	11,12
Skupaj	2.162.500.623,00	100

Preglednica 42 prikazuje razdelitev finančnih sredstev v obdobju 2014 – 2020 po sedmih programskih usmeritvah, kot so bile definirane z Resolucijo. Za zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo bo namenjenih največ - dobrih 40 % vseh sredstev, cilji pa se bodo dosegali v glavnem preko podpor neposrednih plačil ter ukrepov za obvladovanje tveganj (sofinanciranje zavarovanja). Skoraj 25 % sredstev bo namenjenih za krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva

na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine, zajete pa so podpore PRP za ekološko kmetijstvo, plačila za območja z naravnimi omejitvami in kmetijsko okoljska in podnebna plačila. Dobrih 15 % bo namenjenih prestrukturiranju in dvigu konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog, podprto pa bo z ukrepi PRP za naložbe, dobrobit živali, naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšave gozdov, program ukrepov v čebelarstvu ter delno podpore tržni ureditvi za vino. Slabih 9 % sredstev bo namenjenih socialno vzdržnemu in skladnemu razvoju podeželja, za kar so določeni ukrepi PRP za razvoj kmetij in podjetij (naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti ter pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete) ter LEADER, slabih 8 % pa bo namenjenih večji vlogi znanja in njegovemu učinkovitejšemu prenosu. V slednjo usmeritev so vključeni ukrepi PRP za prenos znanja, svetovanje in sodelovanje ter ukrepi iz nacionalnega proračuna za delovanje javnih služb. Ukrepi za učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov, ki predstavljajo dobra 2 % sredstev, so namenjeni shemam kakovosti, ustanavljanju skupin proizvajalcev in za promocijo. Najmanjši delež (pol odstotka) pa predstavljajo ukrepi za ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč vendar je treba poudariti, da se ta usmeritev v delu, ki predstavlja podpore za zemljiške operacije, prekriva z drugo usmeritvijo (prestrukturiranje), kamor so vključene vse naložbe PRP. Ker naložb nismo delili, je v tretjo usmeritev vključeno financiranje zemljiških operacij iz nacionalnega proračuna ter Nacionalni akcijski načrt za doseganje trajnostne rabe FFS.

Preglednica 42: Razdelitev finančnih sredstev po programskih usmeritvah 2014-2020

	Programska usmeritev	Predviden finančni obseg 2014-2020 (€)	Delež (%)
1.	Zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo	853.694.545,00	40,19
2.	Prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog	333.832.952,00	15,71
3.	Ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč	10.614.359,00	0,49
4.	Učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov	43.840.128,67	2,06
5.	Krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine	529.740.720,00	24,94
6.	Socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja	187.708.947,08	8,84
7.	Večja vloga znanja in njegov učinkovitejši prenos	165.212.638,00	7,77
	SKUPAJ	2.123.944.289,75	100,00
	<i>S tehnično pomočjo in prevzetimi obveznostmi 2007-2013</i>	<i>2.162.500.623,08</i>	

Preglednica 43 prikazuje predlog razreza finančnih sredstev za Program razvoja podeželja 2014 – 2020, tudi v primerjavi s PRP 2007 – 2013, kjer pa je potrebno poudariti, da ukrepi obeh programskih obdobj niso popolnoma primerljivi. Ukinjeni ukrepi v PRP 2014 – 2020 predstavljajo prevzete obveznosti iz predhodnega obdobja za ukrep zgodnjega upokojevanja, ki ga v novem programskem obdobju ni več.

Preglednica 43: Razrez finančnih sredstev za Program razvoja podeželja 2014-2020

Ukrep	PRP javni izdatki 2007-2013*	PRP 2014-2020 (predvideni javni izdatki)	Delež EKSRP 2014-2020, namenjen za ukrep (%)
Prenos znanja in dejavnosti informiranja	2.042.267,00	12.500.000,00	80
Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah	/	10.768.000,00	75
Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila	12.095.212,00	1.738.666,67	75
Naložbe v fizična sredstva	254.168.276,00	228.127.149,33	75
Razvoj kmetij in podjetij -	131.790.941,00	125.343.333,33	77
Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih	4.268.889,00	10.000.000,00	75
Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšave gozdov	32.013.773,00	59.481.066,67	75
Ustanavljanje skupin proizvajalcev	670.356,00	2.227.950,00	80
Kmetijsko okoljska in	235.701.762,00	203.607.386,67	75

podnebna plačila			
Ekološko kmetijstvo	40.000.000,00	55.200.000,00	75
Plačila za območja z naravnimi omejitvami	307.658.400,00	270.933.333,33	75
Dobrobit živali	/	16.368.000,00	75
Sodelovanje	/	20.062.500,00	80
LEADER	70.437.640,00	52.365.613,75	80
Tehnična pomoč	17.230.224,00	33.261.333,33	75
Ukinjeni ukrepi	69.676.543,00	5.295.000,00	75
Skupaj		1.107.279.333,08	76

Obseg sredstev za neposredna plačila v obdobju 2015 – 2020 bo 814.684.000 EUR, letni razrez pa je razviden iz preglednice 44. Predlagan razrez letne nacionalne ovojnice po posameznih shemah neposrednih plačil je podan v preglednici 45, kjer je razvidno, da 54 % nacionalne ovojnice predstavlja osnovno plačilo z nacionalno rezervo, 30 % za zeleno komponento, 1 % za shemo za mlade kmete, 13 % za proizvodno vezane podpore za strna žita, mleko, bike in vole, zelenjavo ter 2 % za beljakovinske rastline. Shema za male kmete se lahko predvidi do 10 % ovojnice.

Preglednica 44: Obseg finančnih sredstev za neposredna plačila 2015-2020

Ukrep	Proračun – EU	Izdatki 2015-2020
Neposredna plačila	137.987.000,00 (2015); 136.997.000,00 (2016); 136.003.000,00 (2017); 135.141.000,00 (2018); 134.278.000,00 (2019); 134.278.000,00 (2020).	814.684.000,00

Preglednica 45: Razrez letne nacionalne ovojnice po posameznih shemah neposrednih plačil

Shema neposrednih plačil	Nacionalna ovojnica v %	Nacionalna ovojnica v € za koledarsko leto 2015	Nacionalna ovojnica v € za koledarsko leto 2019
Osnovno plačilo z nacionalno rezervo	54 %	74.512.980,00	72.510.120,00
Osnovno plačilo - nacionalna rezerva*	1,85 % ovojnice za shemo osnovnega plačila	1.379.870,00	1.342.780,00
Osnovno plačilo brez nacionalne rezerve povečano v skladu s členom 22(2) Uredbe 1307/2013 **	0,3 % za leto 2015	74.802.752,70	
Zelena komponenta	30 %	41.396.100,00	40.283.400,00
Shema za mlade kmete	1 %	1.379.870,00	1.342.780,00
Proizvodno vezane podpore (strna žita, mleko, biki, voli, zelenjava)	13 %	17.938.310,00	17.456.140,00
Proizvodno vezane podpore (beljakovinske rastline)	2 %	2.759.740,00	2.685.560,00
SKUPAJ	100 %	137.987.000,00	134.278.000,00
Shema za male kmete***	max 10 %	13.798.700,00	13.427.800,00

* Od sheme za osnovno plačilo država določi določen odstotek za namen vzpostavitve nacionalne rezerve, načeloma le-ta v skladu s členom 30 Uredbe (EU) št. 1307/2013 ne sme biti večji od 3 %.

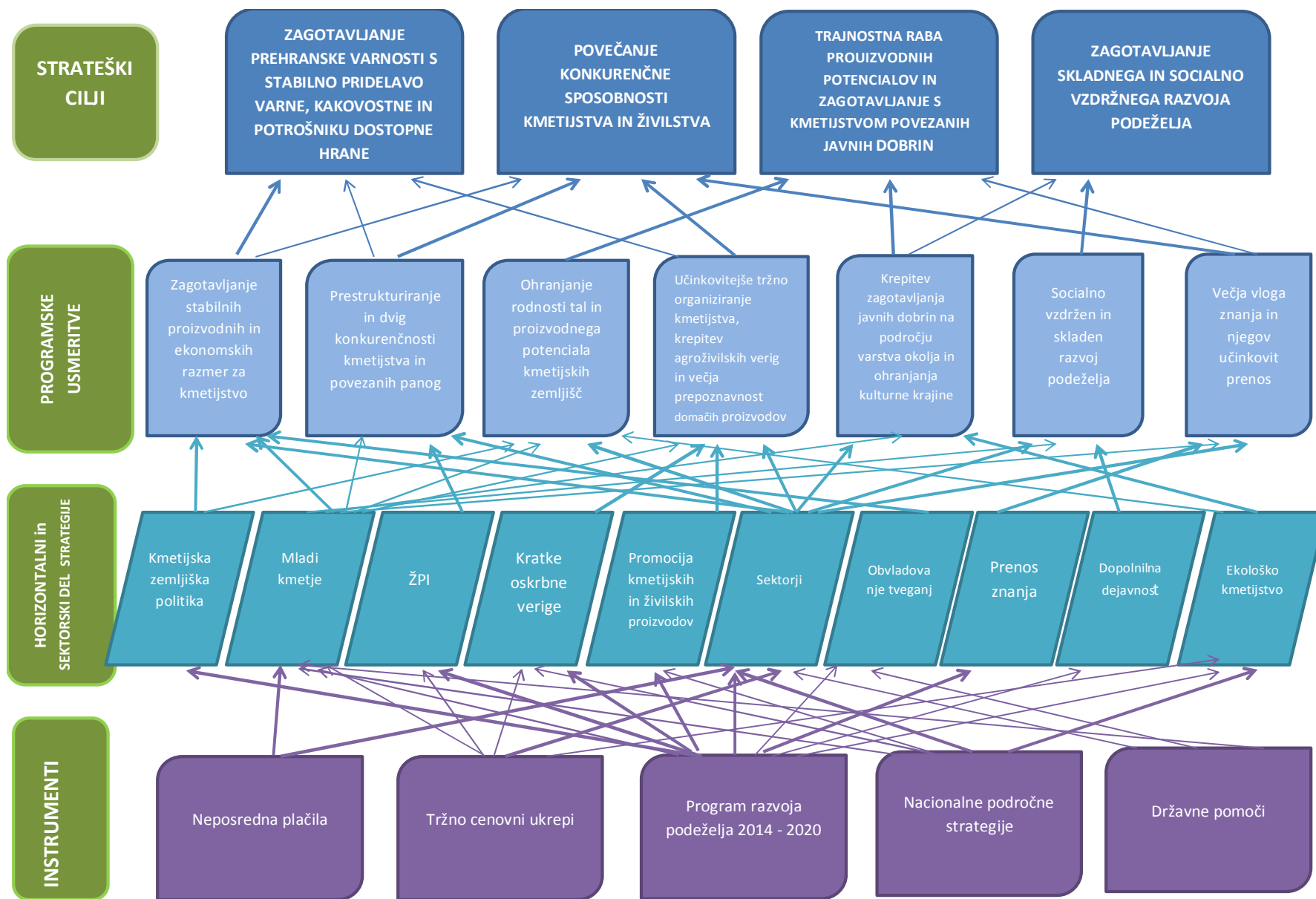
** Ovojnica za osnovno plačilo se v skladu z 22(2) členom Uredbe (EU) št. 1307/2013 lahko poveča za največ 3 % nacionalne zgornje meje iz Priloge II omenjene uredbe, potem ko se odšteje znesek, ki je namenjen plačilu za kmetijske prakse, ki ugodno vplivajo na podnebje in okolje. Za leto 2015 in za nadaljnja leta bi bilo po prvih ocenah smiselno za povečanje ovojnice za osnovno plačilo uporabiti 0,3 %, kot je prikazano v tabeli, upoštevajoč trenutni obseg neizkoriščenih sredstev iz naslova sankcij in neaktiviranih plačilnih pravic. V primeru, da se v posameznem letu ovojnica za neposredna plačila prekorači, mora država izvesti linearno znižanje vseh izplačil neposrednih podpor. Države lahko svojo odločitev o povečanju in odstotku povečanja vsako leto spremenijo in obvestijo Komisijo.

*** Za shemo za malega kmeta se po Uredbi (EU) št. 1307/2013 lahko predvidi do 10 % nacionalne ovojnice, vendar se pri tem pripadajoči absoluten znesek pokriva iz ostalih shem. V skladu s 65. členom Uredbe (EU) št. 1307/2013 se sredstva za financiranje plačila za malega kmeta določi tako, da se od skupnih zneskov, ki so na voljo za ustrezna plačila pod posameznimi shemami, odšteje zneske, do katerih bi bili mali kmetje upravičeni na podlagi sheme osnovnega plačila, plačila za kmetijske prakse, ki ugodno vplivajo na podnebje in okolje, plačila za mlade kmete in plačila, ki izhajajo iz prostovoljno vezane podpore.

6. ZAKLJUČEK

6.1. Uporaba in izvajanje strategije

Strategija je dokument, ki ga sprejme Vlada RS in je osnova za nadaljnje odločanje pri oblikovanju ukrepov kmetijske politike.

6.2. Spremljanje izvajanja

Za izvedbo resolucije bo na podlagi strategije okrepljen sistem spremljanja izvajanja in presoje učinkov kmetijske politike. Resolucija obvezuje, da bo kmetijska politika v največji meri načrtovana, izvedena in spremljana na podlagi dejstev in objektivnih spoznanj (evidence based policy). Spremljanje izvedbe resolucije in presoja učinkov izbranih ukrepov za njeno realizacijo bosta stalni predmet letnih poročil (redna letna poročila o stanju v kmetijstvu, redna poročila o izvajanju ukrepov Programa razvoja podeželja) in javne obravnave državnih organov. Vpliv PRP 2014-2020 na okoljske cilje je predmet vrednotenja. Pri tem bo za vsa področja strategije smiselno uporabljena metodologija spremljanja izvajanja Programa razvoja podeželja. V primeru večjih odstopanj od zastavljenih ciljev bodo sprejete ustrezne spremembe strategije.